Хајнрих
БЕЛ

Мишљења једног кловна

БИБЛИОТЕКА НОВОСТИ

Heinrich Böll
MIŠLJENJA JEDNOG KLOVNA

prevela Marija Đorđević

Prosveta
Beograd 1966

Ansichten eines Clowns

Videće oni kojima o Njemu još ništa
ne beše objavljeno, i razumeće oni koji
još ništa ne behu čuli.

1

Pao je već bio mrak kad sam stigao u Bon, i ja sam se primoravao da ne dozvolim da moj dolazak protekne onom automatičnošću koju je stvorilo petogodišnje bavljenje na putu: uz peronske stepenice, niz peronske stepenice, spuštanje putničke torbe, vađenje vozne karte iz džepa kaputa, predavanje vozne karte, odlaženje do kioska za novine, kupovanje večernjih novina, izlaženje napolje i pozivanje taksija. Pet punih godina, gotovo svaki dan putovao sam nekud i stizao negde, ujutro se peo i spuštao staničnim stepenicama a posle podne se staničnim stepenicama spuštao i peo, zvao taksi, tražio po džepovima novac da platim šofera, kupovao po kioscima večernje novine i u nekom kutku svesti uživao u egzaktno naučenoj nehatnosti te automatičnosti. Otkako me je Marija napustila da bi se udala za Cipfnera, tog katolika, ovaj redosled postao je još više mehanizovan ne izgubivši ništa od svoje nehatnosti. Za udaljenost od stanice do hotela, od hotela do stanice postoji mera: taksimetar. Dve marke, tri marke, četiri marke pedeset na putu od stanice. Otkako je Marija otišla, gubio sam ponekad ritam, zamenjivao hotel sa stanicom, nervozno tražio voznu kartu u portirskoj loži ili staničnog vratara pitao za broj svoje sobe, nešto što se, možda, zove sudbina podsećalo me je, verovatno, na moj poziv i moj položaj. Ja sam klovn, zvanična oznaka poziva: komičar, nijednoj crkvi obavezan na plaćanje poreza, dvadeset sedam godina star, a jedna od mojih tačaka zove se: Dolazak i odlazak, jedna (gotovo suviše) duga pantomima pri kojoj gledalac do kraja zamenjuje dolazak i polazak voza. Pošto ovu tačku većinom još jedanput prelazim u vozu (ona se sastoji iz više od šesto slika, čiju koreografiju, naravno, moram da imam u glavi), sasvim je prirodno što s vremena na vreme podležem svojoj sopstvenoj fantaziji: banem u neki hotel, pogledom tražim tablu sa voznim redom, stvarno je otkrijem, trčim stepenicama gore ili dole da ne bih propustio voz, dok bi u stvari trebalo samo da odem u svoju sobu i da se spremim za predstavu. Srećom me u većini hotela poznaju; u toku pet godina stvara se ritam sa manje varijacionih mogućnosti no što se obično pretpostavlja - a sem toga, moj agent, kome su moje osobenosti poznate, stara se da stvari teku sa što manje treme. Ono što on naziva „senzibilnošću umetničke duše”, poštuje se u potpunosti, i

„aura blagostanja” okruži me čim se nađem u svojoj sobi: cveće u lepoj vazi, tek što sam zbacio kaput, bacio cipele (mrzim cipele) u ugao, lepuškasta sobarica donosi mi kafu i konjak, sprema mi kupku koju nekim zelenim dodacima čini mirisnom i umirujućom. U kadi čitam dnevne listove, samo neozbiljne, do šest listova, ali najmanje tri, i pevam umereno glasno isključivo liturgijske stvari: korale, himne, sekvence, koje su mi još iz školskih dana u sećanju. Moji roditelji, strogo verni protestanti, prihvatili su posleratnu modu verske pomirljivosti i poslali me u neku katoličku školu. Ja lično nisam religiozan, čak ni u crkvu ne idem, i koristim liturgijske tekstove i melodije iz terapeutskih razloga; oni mi najbolje pomažu da se oslobodim dveju bolesti kojima sam od prirode opterećen: melanholije i glavobolje. Otkako je Marija prebegla katolicima (mada je i Marija katolkinja, ovaj mi se izraz čini sasvim umestan), povećava se žestina obeju bolesti, te čak ni Tantum ergo ni Lauretanska litanija, do sada moji favoriti u savlađivanju glavobolje, jedva još nešto pomažu. Postoji jedno sredstvo od prolaznog dejstva: alkohol - postojalo bi trajno isceljenje: Marija; Marija me je napustila. Klovn koji dospe do lokanja, srozava se brže nego što pijani krovar pada.

Kad sam pijan, na predstavama ne izvodim tačno pokrete, koji su samo svojom tačnošću opravdani, i padam u najmučniju grešku koja se klovnu može desiti: smejem se svojim sopstvenim dosetkama. Užasno poniženje. Dok sam trezan, strah pre nastupanja raste do trenutka kad stupim na pozornicu (većinom su me morali gurnuti na pozornicu), i ono što su neki kritičari nazivali „ta kritička, puna zamišljenosti vedrina iza koje se čuje kucanje srca” nije bilo ništa drugo do očajna hladnoća pomoću koje sam sebe pretvarao u marionetu; bilo je, uostalom, zlo kad bi se komad prekinuo i ja opet spao na samog sebe.

Verovatno monasi u stanju kontemplacije žive na sličan način; Marija je uvek sa sobom vukla mnogo mistične literature i sećam se da su se reči „prazan” i „ništa” u njoj često javljale.

Ima tri nedelje kako odlazim na pozornicu većinom pijan i s varljivim pouzdanjem, i posledice su se pokazale brže nego kod nemarnog učenika, koji sve do prijema svedočanstva može da ima iluzija; pola godine je dugo vreme za snove. Već posle tri nedelje nisam više imao cveća u sobi, sredinom drugog meseca već nisam

imao sobu s kupatilom, a početkom trećeg meseca udaljenost od stanice iznosila je već sedam maraka, dok se plata bila istopila na trećinu. Nije više bilo konjaka, nego rakije od žita, nije više bilo varijetea: čudnovata udruženja koja su zasedala po mračnim salama gde sam ja nastupao na pozornici s bednim osvetljenjem, gde čak više nisam pravio ni netačne pokrete, nego naprosto lakrdijašio da bi se zabavljali železničari, poštari, carinici koji su proslavljali godine službovanja, zatim katoličke domaćice ili evangeličke bolničarke. Oficiri Bundesfera, kojima sam ulepšavao završetak školovanja, nisu tačno znali da li se smeju ili ne smeju smejati dok izvodim ostatke svoje tačke Odbrambeni savet, a juče u Bohumu, pred omladincima, okliznuo sam se usred jedne imitacije Čaplina i nisam više mogao na noge. Nije bilo čak ni zviždanja, samo sažaljivo šaputanje, i ja sam, kada je najzad zavesa pala, brzo odšepao, pokupio svoje prnje i, ne skinuvši prethodno šminku, odvezao se u svoj pansion, gde je došlo do užasne galame, jer je moja gazdarica odbila da mi pozajmi novac za taksi. Uspelo mi je da umirim gunđavog taksi-šofera tek pošto sam mu dao svoj električni aparat za brijanje ne kao zalogu nego kao isplatu. Bio je dovoljno ljubazan da mi da načeto paklo cigareta i dve marke u gotovom. Legao sam obučen na neraspremljen krevet, iskapio ostatak iz svoje boce i prvi put posle mnogo meseci osetio da sam se potpuno oslobodio melanholije i glavobolje. Ležao sam na postelji u stanju koje ponekad želim za konac svojih dana: pijan i kao u slivniku. Bio bih dao košulju za jednu rakiju, samo su me komplikovana raspravljanja koja bi iziskivala zamena sprečila da ne napravim taj pazar. Spavao sam sjajno, duboko i sa snovima u kojima me je teška pozorišna zavesa prekrivala kao mek, debeo pokrov, kao mračno dobročinstvo, pa ipak sam u snu već osećao strah od buđenja: šminka još na licu, desno koleno natečeno, bedan doručak na poslužavniku od sintetičke materije i pored lončeta za kafu telegram mog agenta: „Koblenc i Majnc su otkazali stop zvaću večeras Bon. Conerer.” Zatim poziv od priređivača, od koga sam tek sada doznao da upravlja hrišćanskim obrazovnim radom. „Kostert”, reče on na telefonu na potčinjen način ledeno, „moramo još da raščistimo pitanje honorara, gospodine Šnir.” „Molim”, rekoh ja, „tome ne stoji ništa na putu.”

„Tako?” reče on. Ja sam ćutao, i kada je produžio, njegova jevtina

hladnoća pretvorila se u prostački sadizam. „Mi smo utvrdili sto maraka honorara za klovna koji je u ono vreme vredeo dvesta” - napravio je pauzu, zacelo da bi mi dao priliku da se razbesnim, ali ja sam ćutao, i on opet posta onakav kakav je od prirode bio, prost, i reče: „Ja upravljam opštekorisnim udruženjem, i moja savest mi zabranjuje da plaćam sto maraka klovnu koji je sa dvadeset bogato, moglo bi se reći, velikodušno plaćen.” Nisam video povoda da prekinem ćutanje. Zapalih cigaretu, nasuh sebi još one loše kafe, čuh kako dašće; on reče: „Slušate li još?” A ja rekoh: „Slušam još”, i čekah. Ćutanje je dobro oružje; ja sam za vreme školovanja, kad bi me pozvali kod direktora ili pred kolegijum, uvek dosledno ćutao. Pustio sam hrišćanskog gospodina Kosterta tamo na drugom kraju žice da se preznojava; da bi imao sažaljenja prema meni, bio je suviše bedan, ali on je imao dovoljno sposobnosti za sažaljenje prema samom sebi, te najzad promrmlja: „Ta predložite mi nešto, gospodine Šnir.”

„Slušajte dobro, gospodine Kostert”, rekoh, „ja vam predlažem sledeće: Uzećete taksi, odvešćete se do stanice, kupićete mi voznu kartu prvog razreda za Bon - kupićete mi bocu rakije, doći ćete u hotel, platićete moj račun, uključujući napojnicu, i deponovaćete ovde u koverti toliko novca koliko mi je potrebno za taksi do stanice; sem toga ćete se pred svojom hrišćanskom savešću obavezati da moj prtljag besplatno pošaljete u Bon. Slažete li se?”

Računao je, s vremena na vreme se nakašljao, i rekao: „Ali hteo sam da vam dam pedeset maraka.”

„Dobro”, rekoh, „onda se vozite tramvajem, biće vam sve jeftinije od pedeset maraka. Slažete se?”

Opet je računao, pa reče: „Zar ne možete da prenesete prtljag taksijem?”

„Ne”, rekoh, „ozledio sam se i ne mogu o tome da vodim brigu.” Očevidno se njegova hrišćanska savest žestoko pokrenula. „Gospodine Šnir”, reče on blago, „žao mi je što sam...” - „U redu, gospodine Kostert”, rekoh, „pa ja sam tako srećan što hrišćanskoj stvari mogu da uštedim pedeset i četiri do pedeset i šest maraka.” Pritisnuo sam viljušku i položio slušalicu pored aparata. Bio je on tip koji bi još jednom pozvao i koji bi umeo dugo da se izvinjava. Mnogo je bolje bilo pustiti ga da sasvim sam čačka po svojoj savesti. Ja sam

se osećao jadno. Zaboravio sam da pomenem da sam obdaren ne samo melanholijom i glavoboljom, nego još jednom, gotovo mističnom osobinom: mogu kroz telefon da osetim mirise, a Kostert je sladunjavo mirisao na pastile s mirisom ljubičica. Morao sam ustati i oprati zube. Zatim sam ostatkom rakije grgotao, s mukom skinuo šminku, opet legao u postelju i mislio na Mariju, na hrišćane, na katolike, predstavljajući budućnost. Mislio sam i na slivnike u kojima ću jednom ležati. Za jednog klovna, kada se približava petoj deceniji, postoje samo dve mogućnosti: slivnik ili palata. Ja nisam verovao u palatu i do pedesete sam imao nekako da proguram više od dvadeset i dve godine. Činjenica što su Koblenc i Majnc otkazali bilo je ono što će Conerer označiti kao „Alarmni stepen G", ali je to išlo naruku još jednoj mojoj osobini koju sam zaboravio da pomenem: mojoj lenjosti. I Bon je imao slivnike, a ko mi je propisao da čekam do pedesete? Mislio sam na Mariju: na njen glas i grudi, njene ruke i kosu, njene pokrete i na sve što smo zajedno radili. I na Cipfnera, za koga hoće da se uda. Mi smo se kao dečaci sasvim dobro poznavali, tako dobro da smo se kao odrasli ljudi opet sreli, nismo znali da li da jedan drugom kažemo ti ili vi, oba načina oslovljavanja zbunjivali su nas, i kad god bi se sreli, nismo se mogli osloboditi te zbunjenosti. Nisam razumeo što je Marija upravo njemu prebegla, ali možda nikad nisam „razumeo" Mariju.

Razbesneo sam se kad me je baš Kostert prenuo iz mojih razmišljanja. Grebao je na vratima kao pas i rekao: „Gospodine Šnir, morate me saslušati. Treba li vam lekar?" - „Ostavite me na miru", viknuo sam, „proturite koverat pod vrata i idite kući."

On gurnu koverat pod vrata, ja ustadoh, podigoh ga i otvorih: u njemu je bila vozna karta za drugi razred od Bohuma do Bona, novac za taksi bio je tačno odbrojan: šest maraka pedeset pfeniga. Ponadao sam se da će ga zaokrugliti na deset maraka, i već sam bio izračunao koliko ću zaraditi ako voznu kartu prvog razreda s gubitkom vratim i kupim jednu drugog razreda. Bilo bi otprilike pet maraka. „Sve u redu?" viknu on spolja. „Jeste", rekoh, „gubite se, vi, bedna hrišćanska njuško." - „Ali, dozvolite", reče on, a ja zaurlah: „Dalje." Trenutak je bilo tiho, zatim ga čuh kako silazi niza stepenice. Deca ovog sveta nisu samo pametnija, ona su i čovečnija i velikodušnija nego deca svetlosti. Odvezao sam se tramvajem do stanice da bih uštedeo nešto novca za rakiju i cigarete. Gazdarica mi je uračunala još i iznos za telegram koji

sam uveče predao za Bon na adresu Monike Silvs, a koji je Kostert odbio da plati. Tako moj novac za taksi do stanice ne bi bio dovoljan; telegram sam već bio predao pre no što sam doznao da je Koblenc otkazao. Oni su preduhitrili moj otkaz, i to me je malo mučilo. Bilo bi za mene bolje da sam ja mogao otkazati, telegrafski,

„Nastupanje zbog teške povrede kolena nemoguće”. No, bar je telegram za Moniku otišao „Molim pripremite stan za sutra. Srdačni pozdravi Hans”.

2

U Bonu je uvek sve teklo drukčije; tamo nikad nisam nastupao, tamo stanujem, i taksi me nikad nije dovezao u hotel, nego u moj stan. Morao bih reći: nas, Mariju i mene. Nema portira u kući koga bih mogao zameniti sa staničnim vratarom, pa ipak mi je taj stan u kome provodim samo tri do četiri nedelje godišnje više stran nego ma koji hotel. Morao sam se savladati da na stanici u Bonu rukom ne dozovem taksi: taj pokret je bio tako dobro uvežban da bi me gotovo doveo u nepriliku. Imao sam jednu jedinu marku u džepu. Zaustavio sam se na spoljašnjim stepenicama da se uverim imam li sve ključeve: od kapije, stana, od pisaćeg stola. U pisaćem stolu ću naći: ključeve za velosiped. Već odavno pomišljam na jednu pantomimu s ključevima: Mislim na čitav svežanj ključeva od leda koji se, dok tačka traje, istope.

Nisam imao novca za taksi; a prvi put u životu zaista mi je bio potreban. Koleno mi je bilo natečeno i ja sam preko otvorenog prostora pred stanicom s mukom šepao ka Poštanskoj ulici; od stanice do našeg stana ima dve minute, a meni su se činile beskrajne. Naslonio sam se na automat za cigarete i bacio pogled na kuću u kojoj mi je deda poklonio stan; apartmani elegantno uglavljeni jedan u drugi s pristojno nijansiranim balkonskim oplatama; pet spratova, pet različitih tonova boja za balkonsku oplatu; na petom spratu, gde su sve oplate u boji rđe, stanujem ja.

Da li je to bila jedna tačka koju sam izvodio? Staviti ključ u bravu kapije, bez iznenađenja primetiti da se ne topi, otvoriti vrata lifta, pritisnuti na pet: blagi šum nosi me gore; kroz uski prozor lifta u datom delu hodnika gledati kroz dati prozor u njemu: s leđa neki spomenik, trg, crkvu, obasjane; crni zasek, betonski pokrivač i opet, u neznatno pomerenoj optici: leđa, trg, crkvu, obasjane: tri puta, četvrti put samo još trg i crkvu. Staviti ključ od stana u bravu, bez iznenađenja opaziti da se i ona otvara.

Sve je u boji rđe u mom stanu: vrata, oplate, plakari; žena u rđastocrvenoj jutarnjoj haljini na crnom kauču dobro bi pristajala; verovatno bi se takva mogla pronaći samo: ja patim ne samo od melanholije, glavobolje, lenjosti i mistične sposobnosti da kroz telefon osećam mirise, nego moja najstrašnija bolest jeste sklonost ka

monogamiji: postoji samo jedna žena s kojom mogu da činim sve što muškarci rade sa ženama: Marija. I otkad je od mene otišla, živim onako kako bi kaluđer morao da živi; samo: ja nisam kaluđer. Razmišljao sam da li da otputujem na selo i da u svojoj staroj školi pitam za savet jednoga od patera, ali svi ti momci smatraju čoveka poligamskim bićem (iz tog razloga tako žestoko brane monogamski brak), te ću im ličiti na monstruma, i njihov savet neće biti ništa drugo do skriveno ukazivanje na prostrana polja gde se, kako oni veruju, ljubav može kupiti. Kad su u pitanju hrišćani, spreman sam još na iznenađenja, kao, recimo, Kostert, kome je zaista pošlo za rukom da me zgrane, ali kod katolika me ništa više ne iznenađuje. Ja sam prema katolicizmu gajio velike simpatije, čak i onda kada me je Marija pre četiri godine povela u Krug naprednih katolika; bilo joj je stalo do toga da mi predstavi inteligentne katolike i, naravno, gajila je nadu da ću, možda, jednoga dana da se konvertujem (tu potajnu nadu imaju svi katolici). Već prvi trenuci u tom Krugu bili su užasni. Nalazio sam se tada u vrlo teškoj fazi razvitka kao klovn, još mi nije bilo ni dvadeset dve godine i trenirao sam po ceo dan. Veoma sam se radovao toj večeri, bio sam mrtav umoran i očekivao neku vrstu veselog sastanka, s mnogo dobrog vina, s dobrim jelom, možda igrankom (živeli smo u oskudici i nismo mogli sebi da dozvolimo ni vino ni dobro jelo); umesto toga, bilo je lošeg vina i bilo je otprilike onako kako ja sebi predstavljam viši seminar za sociologiju kod dosadnog profesora. Ne samo naporno, nego na suvišan i neprirodan način naporno. Najpre su se zajedno molili, a za to vreme ja nisam znao kud bih s rukama i licem; mislim da u takav položaj ne bi trebalo dovoditi bezvernika. I nisu molili jednostavno Oče naš ili Zdravo Marijo (to bi već bilo dovoljno mučno, protestantski vaspitan, poslužen sam svim vrstama privatnog molepstvija), ne, bio je to nekakav tekst što ga je sastavio Kinkl, vrlo programski, „i molimo te da nas osposobiš da na isti način udovoljimo onome što smo predanjem stekli, kao i onom što je napredno”, i tako dalje, i tek posle toga se prešlo na „temu večeri”: „Siromaštvo u društvu u kome živimo”. Postalo je to jedno od najmučnijih večeri mojega života. Ja naprosto ne mogu da verujem da razgovori o religiji moraju biti tako naporni. Znam: verovati u tu religiju teško je. Uskrsnuće tela i večni život. Često mi je Marija čitala Bibliju. Mora da je teško u sve to verovati. Čitao sam docnije čak Kjerkegora

(korisna lektira za budućeg klovna), bilo je teško, ali ne naporno. Ne znam da li ima žena koje po Pikasu ili Kleu, vezu male stone pokrivače. Te večeri mi se činilo da ti napredni katolici od Tome Akvinskog, Franje Asiškog, Bonaventure i Lava XIII pletu sebi kecelje oko kukova[1], koje, naravno, nisu pokrivale njihovu golotinju, jer od prisutnih nije bilo nijednog (sem mene) koji nije zarađivao svojih petnaest stotina maraka mesečno. I njima samima bilo je tako neprijatno da su kasnije postali cinici i snobovi, sem Cipfnera, koga je cela stvar toliko mučila da me je zamolio za cigaretu. Bila je to prva cigareta u njegovom životu, i on ju je pušio nespretno; primećivao sam na njemu da je srećan što mu dim skriva lice. Ja sam se osećao jadno, zbog Marije, koja je sedela bleda i uzdrhtala dok je Kinkl pričao anegdotu o čoveku koji je mesečno zarađivao petsto maraka i koji je umeo s njima lepo da iziđe na kraj, zatim je zarađivao hiljadu i primetio da je postalo teže, i koji je u velike teškoće zapao upravo onda kada je zarađivao dve hiljade, najzad kad je ostvario tri hiljade, zaključio je da opet sasvim dobro može da prođe, te je svoja iskustva formulisao u mudrosti: „Do petsto mesečno ide sasvim dobro, ali između petsto i tri hiljade - prava nevolja.” Kinkl nije bio svestan šta radi: trućao je nepovezano pušeći svoju debelu cigaru, prinoseći čašu s vinom ustima, žderući štapiće sa sirom sa olimpijskom vedrinom, dok se čak prelat Zomervild, duhovni zaštitnik Kruga, nije počeo da uznemirava i naveo ga na drugu temu. Mislim da je pomenuo reč „reakcija” i time upecao Kinkla na udicu. Kinkl je zagrizao, razbesneo se i prekinuo usred predavanja o tome da je auto od dvanaest hiljada maraka jeftiniji nego auto od četiri hiljade petsto, te je čak i njegova žena, koja ga je u beskrajnoj nekritičnosti obožavala, odahnula.

3

Prvi put sam se osećao donekle prijatno u tom stanu; bilo je toplo i čisto, i dok sam vešao kaput o čiviluk i gitaru stavljao u ugao, razmišljao sam o tome nije li stan, možda, ipak nešto više nego samoobmana. Ja ne mogu dugo da ostanem na jednom mestu, neću to nikad moći - Marija to još manje može nego ja, a reklo bi se da je, ipak, odlučila da se na to konačno privikne. Ona bi se nervirala kad bih u nekom mestu bez prekida bio angažovan duže od nedelju dana.

Monika Silvs bila je i ovog puta ljubazna, kao što je uvek bila kada bismo joj poslali telegram; nabavila je ključeve od domara, sve pospremila, stavila cveće u dnevnu sobu, napunila frižider svim i svačim. Samlevena kafa nalazila se u kuhinji na stolu, boca konjaka pored nje. Cigarete, zapaljena sveća pored cveća na stolu u dnevnoj sobi. Monika ume da bude silno osećajna, do sentimentalnosti, ume čak da čini stvari koje su na granici kiča; sveća koju mi je stavila na sto bila je od onih što su veštački nakapane i koja sasvim sigurno, ne bi prošla na ispitu kod nekog „katoličkog kruga za pitanje ukusa”, ali verovatno u brzini nije našla drugu ili nije imala novca za skupu, ukusnu sveću, a ja sam osećao da se baš zbog te neukusne sveće moja nežnost prema Moniki Silvs protegla gotovo do one tačke gde mi moja zlosrećna sklonost za monogamskiju postavlja granice. Drugi katolici iz Kruga ne bi nikad rizikovali da prave kič ili da budu sentimentalni, oni nikad ne bi izložili pogledima neku slabost, na svaki način pre u oblasti morala, nego u oblasti ukusa. Mogao sam u stanu da osetim čak i Monikin parfem, koji je suviše opor i pomodarski za nju neka koještarija koja se, čini mi se, zove „tajga”.

Pripalih jednu od Monikinih cigareta na njenoj sveći, donesoh konjak iz kuhinje, telefonsku knjigu iz predsoblja i podigoh slušalicu. Stvarno, Monika je i to mene radi dovela u red. Telefon je bio priključen. Zvonak znak pauze učinio mi se kao odjek beskrajno dalekog srca, voleo sam ga u tom trenutku više od morskog šuma, više od olujnog daha, od lavljeg režanja. Negde skriven u tom zvonkom glasu bio je Marijin glas, Leov glas, Monikin glas. Lagano položih slušalicu. Ona je bila jedino oružje koje mi beše ostalo, i ja ću uskoro da ga upotrebim. Podigao sam desnu nogavicu i posmatrao svoje oderano koleno; povrede su bile površne, natečenost

beznačajna. Nasuh sebi dosta konjaka, ispih čašu do polovine i prosuh ostatak na ranjavo koleno, odšepesah natrag u kuhinju i stavih konjak u frižider. Tek tada mi pade na um da mi Kostert nije doneo rakiju koju smo bili ugovorili da donese. Sigurno je mislio da je iz pedagoških razloga bolje da mi je ne donese, te je time hrišćanskoj stvari uštedeo sedam maraka i pedeset. Odlučio sam da ga zovem telefonom i da ga zamolim da mi doznači iznos. To pseto nije smelo da prođe baš sasvim neopelješeno, a sem toga, novac mi je bio potreban. Pet godina sam mnogo više zarađivao nego što sam morao da trošim, pa ipak je sve otišlo. Mogao sam, naravno, i dalje izvoditi razne burgije na nivou trideset do pedeset maraka, čim se moje koleno opet potpuno zaleči; samo po sebi bilo mi je to sasvim svejedno, publika u tim bednim salama je čak ljubaznija nego po varijeteima. Ali trideset do pedeset maraka dnevno naprosto je nedovoljno, hotelske sobe su premale, čovek se pri treniranju udara o sto, ormane, i ja sam mišljenja da kupatilo nije luksuz, i kada se putuje sa pet kofera, da ni taksi nije luksuz.

Uzeh ponovo konjak iz frižidera i otpih gutljaj iz boce. Nisam pijanica. Alkohol mi prija otkako je Marija otišla. Odvikao sam se od novčanih teškoća, i činjenica što sam imao samo još jednu marku, a nikakvih izgleda da ću uskoro imati znatniju zaradu, činila me je nervoznim. Jedini predmet koji bih zaista mogao prodati bio je bicikl ali ako bih odlučio da se promećem kao lakrdijaš nižeg ranga, bicikl bi mi dobro poslužio, uštedeo bi mi taksi i novac za vožnju. Posedovanje stana bilo je skopčano s jednim uslovom: nisam ga smeo prodati ni iznajmiti. Tipičan poklon bogatih ljudi. Uvek postoji neka začkoljica. Uspeo sam da ostavim konjak, otišao sam u dnevnu sobu i otvorio telefonsku knjigu.

4

Rođen sam u Bonu i poznajem u gradu mnoge ljude: rođake, poznanike, nekadašnje školske drugove. Moji roditelji žive ovde, a moj brat Leo, koji je uz Cipfnerovo kumovanje prešao u katoličku veru, studira ovde katoličku teologiju. Roditelje ću obavezno morati jednom da posetim, već radi toga da s njima sredim pitanje novca. Možda ću to predati i nekom advokatu. Što se toga tiče, još sam neodlučan. Od smrti moje sestre Henrijete moji roditelji kao takvi ne postoje više za mene. Henrijeta je već sedamnaest godina mrtva. Imala je šesnaest kada se rat bližio kraju, lepa devojka, plava, najbolja igračica tenisa između Bona i Remagena. U to vreme govorilo se da mlade devojke treba da se dobrovoljno jave u protivavionsku odbranu, i Henrijeta se javila u februaru 1945. Sve je išlo tako brzo i glatko da ja to ni shvatio nisam. Vraćao sam se iz škole, išao Kelnskom ulicom i video Henrijetu kako sedi u tramvaju koji je upravo kretao u pravcu Bona. Mahnula mi je smejući se, a i ja sam se smejao. Imala je mali ranac na leđima, lep tamnoplavi šešir na glavi i debeo plavi zimski kaput s krznenim okovratnikom. Ja je nikad ranije nisam video sa šeširom, uvek je odbijala da stavi šešir na glavu. On ju je veoma izmenio. Ličila je na mladu ženu. Mislio sam da ide na izlet mada je za izlete bilo čudno vreme. Ali od škola se tada moglo očekivati sve. Pokušavale su čak da nas u skloništu od napada iz vazduha nauče pravilu trojnom, mada smo već čuli artiljeriju. Naš učitelj Bril pevao je s nama „pobožne i nacionalne stvari”, kako je on to nazivao, pod tim je podrazumevao „Kuća puna slave gleda”... i „Vidiš li na istoku zoru”. Noću, kada bi pola časa bilo mirno, čule bi se uvek noge u maršu: talijanski zarobljenici (u školi su nam objasnili zašto Talijani sad više nisu saveznici, nego kod nas rade kao zarobljenici, ali ja do danas nisam shvatio zašto), ruski ratni zarobljenici, zarobljene žene, nemački vojnici; noge što maršuju celu noć. Niko nije tačno znao šta se dešava.

Henrijeta je zaista delovala kao da ide na školski izlet. Od njih se moglo sve očekivati. Nekad, kad bismo za vreme uzbune sedeli u učionicama, čuli smo kroz otvoren prozor prave pucnjeve iz puške, i kada bismo uplašeno pogledali prema prozoru, učitelj Bril nas je pitao da li znamo šta to znači. Mi smo, međutim, znali: opet su gore u šumi

ubili nekog dezertera. „Tako će proći svi oni”, govorio je Bril, „koji odbijaju da brane našu svetu nemačku zemlju od jevrejskih Jenkija.” (Pre kratkog vremena sreo sam ga ponovo, on je sada stari sedi profesor na jednoj pedagoškoj akademiji, i smatraju ga za čoveka sa „hrabrom političkom prošlošću”, jer nikad nije bio u partiji.)

Mahnuo sam još jednom u pravcu tramvaja kojim se odvezla Henrijeta, i kroz naš park otišao kući, gde su roditelji s Leom već sedeli za stolom. Imali smo čorbu, kao glavno jelo krompir sa sosom i za desert jabuku. Tek kod deserta upitah majku kuda je Henrijeta otišla na školski izlet. Ona se malo nasmeja i reče: „Izlet. Besmislica. Otišla je u Bon da se javi u protivavionsku odbranu. Ne ljušti jabuku tako debelo. Dečače, de pogledaj”, ona zaista uze ljuske od jabuke sa mog tanjira, poče da ih secka i u usta stavlja rezultate svoje štedljivosti, kao dah tanke kriščice jabuke. Pogledah u oca. On je gledao u svoj tanjir i nije ništa rekao. I Leo je ćutao, ali kad sam još jednom pogledao majku, ona svojim blagim glasom reče: „Pa ti, valjda, shvataš da svako mora da čini svoje da se jevrejski Jenki opet oteraju iz naše svete nemačke zemlje.” Ona mi dobaci jedan pogled, meni bi nelagodno, zatim pogleda Lea istim pogledom, i meni se učini da je spremna da i nas dvojicu pošalje u rat protiv jevrejskih Jenkija. „Naša sveta nemačka zemlja”, rekla je, „a oni su već duboko u samome Ajfenu”. Došlo mi je bilo da se nasmejem, ali, umesto toga, zaplakah; bacih nož za voće na sto i otrčah u svoju sobu. Bojao sam se, znao sam čak i zašto, ali to ne bih mogao izraziti, i razbesneo sam se kad sam pomislio na proklete ljuske od jabuka. Bacih pogled na nemačku zemlju u našem vrtu, pokrivenu prljavim snegom, pa prema Rajni, preko žalosnih vrba na Zibngebirge, i ceo taj scenarij učini mi se idiotski. Video sam nekoliko tih „jevrejskih Jenkija”: vozili su ih na kamionu sa Venusberga za Bon na neko zborno mesto: izgledali su smrznuti, plašljivi i mladi; ako sam uopšte mogao pod pojmom Jevrejin nešto sebi da predstavim, onda jedino nešto slično Talijanima koji su se činili još smrznutijim nego Amerikanci, suviše umorni da bi još bili i plašljivi. Udario sam nogom o stolicu koja je stajala pored moga kreveta, i pošto se nije preturila, tresnuo sam je još jedanput. Najzad se srušila i staklena ploča na mom noćnom ormariću i u paramparčad se razbila. Henrijeta s plavim šeširom i rancem. Nikad se nije vratila, i mi do danas ne znamo gde je pokopana. Neko nam je posle rata

došao da javi da je „pala kod Leverkuzena”.

Ova briga za svetu nemačku zemlju na zanimljiv je način komična kad pomislim da se dobar deo akcija mrkog uglja od pre dve generacije nalazi u rukama naše porodice. Već sedamdeset godina zarađuju Šnirovi na kopanju koje sveta nemačka zemlja mora da trpi: sela, šume, zamkovi padaju pred bagerima kao zidine Jerihona.

Tek nekoliko dana docnije saznao sam ko je mogao da traži autorsko pravo na „jevrejske Jenkije”: Herbert Kalik, u to vreme četrnaest godina star, moj vođa omladine, kome je mati velikodušno stavila na raspolaganje naš park da bi se svi obučili u rukovanju ručnim bacačima. Moj osmogodišnji brat Leo uzimao je učešća u vežbama, video sam ga kako s jednim bacačem za vežbu na ramenima, maršujući, prolazi pored igrališta za tenis, sa ozbiljnim izrazom na licu, kakav samo deca mogu da imaju. Zaustavio sam ga i upitao: „Šta to radiš?” A on sa krajnje ozbiljnim licem reče: „Postaću vervolf[2] zar ti nećeš?” - „Da”, rekoh i krenuh s njim pored igrališta za tenis prema strelištu gde je Herbert Kalik upravo pričao o dečaku koji je s deset godina već dobio železni krst prvog reda, negde u dalekoj Šleziji, gde je ručnim bacačima likvidirao troja ruska oklopna kola. Kada je jedan od dečaka upitao kako se taj junak zvao, rekao sam:

„Ribecal.”[3] Herbert Kalik sasvim pozelene u licu i dreknu: „Ti, prljavi defetisto.” Sagnuh se i bacih Herbertu šaku pepela u lice. Svi se baciše na mene, samo se Leo držao po strani i plakao, ali mi nije pomogao, i ja u strahu viknuh Herbertu u lice: „Ti, nacistička svinjo.” Pročitao sam tu reč negde, na nekom putnom prolazu, ispisanu na braniku. Nisam uopšte tačno znao šta znači, ali sam imao osećanje da bi ovde mogla biti prikladno upotrebljena. Herbert Kalik smesta prekide tuču i posta služben: on me uhapsi i zatvori u baraku na strelištu među mete i pokazivače, dok Herbert nije skupio moje roditelje, učitelja Brila i jednog čoveka iz partije. Ja sam urlao od besa, razgazio mete i neprestano dovikivao dečacima koji su me čuvali: „Vi, nacističke svinje.” Posle jednog časa odvukli su me na saslušanje u našu dnevnu sobu. Učitelj Bril se nije mogao zaustaviti. Stalno je ponavljao: „Iščupati iz korena, iščupati iz korena” i ja do danas ne znam tačno da li je on to mislio telesno ili, tako reći, duhovno. Pisaću mu uskoro na adresu pedagoške visoke škole, i za ljubav istorijske

istine, zamoliću od njega razjašnjenje. Čovek iz partije, zamenik upravitelja mesne grupe, Levenih, bio je sasvim razborit. Ponavljao je: „Ta” pomislite samo, „dečak nema još ni jedanaest godina”, i pošto je na mene delovao gotovo umirujuće, odgovorio sam čak na njegovo pitanje gde sam čuo tu opasnu reč:

„Pročitao sam je na braniku Ulice Anaberg.” „Nije ti je niko rekao?” pitao je on, „mislim, nisi je ni od kog čuo?” - „Ne”, rekoh ja. „Dečak ne zna šta govori”, reče moj otac i položi mi ruku na rame. Bril dobaci ocu ljutit pogled, a onda bojažljivo pogleda u Herberta Kalika. Očigledno je očev gest shvaćen kao preterano ispoljavanje simpatija. Svojim blagim, glupim glasom mati, plačući, reče: „On ne zna šta radi, on ne zna - inače bih morala da dignem ruke od njega.” - „Digni ih samo”, rekoh. Sve se ovo odigralo u našoj džinovskoj dnevnoj sobi, s pompeznim, tamno bajcovanim hrastovim nameštajem, s dedinim lovačkim trofejima gore na širokoj hrastovoj polici, s velikim peharima i teškim ormanima za knjige, zastakljenim olovnim staklom. Čuo sam artiljeriju gore u Ajfelu, jedva dvadesetak kilometara daleko, ponekad čak i mitraljez. Herbert Kalik, bled, plav, s izrazom fanatika, izigravajući neku vrstu državnog tužioca, udarao je neprekidno zglavcima prstiju o trpezarijski orman i zahtevao:

„Okrutnost, okrutnost, nepopustljivu okrutnost.” Osuđen sam da pod Herbertovim nadzorom iskopam protivtenkovski rov, i već posle podne raskopavao sam, sledeći šnirovsku tradiciju, nemačku zemlju, iako - što je protivrečilo šnirovskoj tradiciji - vlastitom rukom. Kopao sam rov koso kroz dedinu najdražu leju, tačno u pravcu kopije Apolona Belvederskog, i sećam se, radovao se trenutku kad će mramorna statua podleći pod mojom kopačkom revnošću; obradovao sam se prerano; nju je oborio mali pegavi dečak koji se zvao Georg. Bacio je sebe i Apolona u vazduh ručnim bacačem koji mu je greškom eksplodirao u ruci. Komentar Herberta Kalika povodom ove nesreće bio je lakonski: „Sreća što je Georg bio siroče.”

5

Pokupio sam iz telefonske knjige brojeve svih ljudi s kojima ću morati da razgovaram; levo sam ispisao jedno ispod drugog imena onih od kojih sam mogao da pozajmim novac: Karla Emondsa, Hajnriha Belena, obojica školski drugovi, prvi nekadašnji student teologije, sada član Glavnog prosvetnog saveta, drugi kapelan, zatim ime Bele Brozen, ljubavnice mog oca - desno, jedno ispod drugog, imena onih od kojih ću samo u krajnjem slučaju zamoliti novac: mojih roditelja, Lea (od koga bih mogao da molim novac, ali on ga nikad nema, on sve poklanja), članova Kruga: Kinkla, Fredebojla, Bloterta, Zomervilda, a između ova dva stuba imena: Monika Silvs, oko čijeg imena sam naslikao lepu vrpcu. Karlu Emondsu morao sam poslati telegram da ga zamolim za telefonski razgovor. On nema telefon. Rado bih Moniku zvao prvu, ali ću je morati poslednju pozvati: naš odnos je u stadijumu u kom bi kako fizički tako i metafizički bilo nepristojno kad bih je odbio. Što se toga tiče bio sam u strašnoj situaciji: monogamskist, živeo sam protiv volje a ipak prirodno u celibatu otkako je Marija u „metafizičkom strahu", kako je to ona nazvala, pobegla od mene. U stvari sam se u Bohumu manje-više namerno okliznuo, pao sam na koleno da bih mogao da prekinem započetu turneju i odem u Bon. Patio sam, na način jedva još podnošljiv, od onoga što se u Marijinim religioznim knjigama pogrešno označava kao „žudnja puti". Monika mi je bila isuviše draga da bih s njom utolio žudnju za drugom ženom. Kada bi u tim religioznim knjigama pisalo „žudnja za ženom", bilo bi to već prilično grubo, ali nekoliko stepeni bolje od „žudnja puti".

Kad zamislim da Marija onu stvar koju bi trebalo da radi samo sa mnom radi sa Cipfnerom, moja melanholija narasta do očajanja. Oklevao sam dugo pre no što sam potražio Cipfnerov broj telefona i zapisao ga pod kolonu onih od kojih nisam nameravao da pozajmim novac. Marija bi mi dala novaca, smesta, sav novac što ga ima, i došla bi mi i pomogla bi mi, naročito ako bi doznala kakav mi je niz neuspeha bio dosuđen, ali ona ne bi došla bez pratnje. Šest godina je dugo vreme, i njoj nije mesto u Cipfnerovoj kući, niti za njegovim stolom za doručkom, niti u njegovoj postelji. Bio sam čak spreman da se za nju borim, mada reč boriti se kod mene izaziva gotovo samo

telesne predstave, dakle nešto smešno: tuču sa Cipfnerom. Marija za mene još nije mrtva, kao što moja mati u stvari za mene već jeste mrtva. Ja mislim da su živi mrtvi, a da mrtvi žive, ne kao što hrišćani i katolici veruju. Za mene je neki dečak kao onaj Georg, koji je sebe razneo ručnim bacačem, više živ nego moja mati. Vidim pegavog, nespretnog dečaka tu na travnjaku ispred Apolona, čujem Herberta Kalika kako viče: „Ne tako, ne tako”; čujem eksploziju, nekoliko, ne mnogo uzvika, zatim Kalikov komentar: „Sreća što je Georg bio siroče”, a pola časa kasnije za vreme večere, za onim stolom za kojim su meni sudili, rekla je mati Leu: „Ti ćeš jednog dana biti veštiji od toga glupog dečaka, zar ne!” Leo potvrdno klima glavom, otac gleda u mene, ne nalazeći utehe u očima svog desetogodišnjeg sina.

Mati je u međuvremenu već deset godina predsednica Centralnog komiteta društava za izmirenje rasnih suprotnosti; odlazi u kuću Ane Frank, prigodno, čak, u Ameriku i u američkim ženskim klubovima drži govore o kajanju nemačke omladine, još uvek svojim blagim, bezazlenim glasom kojim je verovatno Henrijeti na rastanku rekla: „Mnogo uspeha, dete moje.” Taj glas mogao sam u svako doba da čujem na telefonu, Henrijetin nikada više. Henrijeta je imala čudno taman glas i jasan smeh. Jednom joj je usred teniskog meča reket ispao iz ruke, ostala je stojeći u mestu i, sanjareći, gledala u nebo, drugi put joj je za vreme jela kašika pala u supu; mati je kriknula i počela da kuka zbog mrlja na haljini i stolnjaku; Henrijeta uopšte to nije čula, i kad je došla k sebi, jednostavno je izvadila kašiku iz tanjira, obrisala je i produžila da jede; kad je treći put dok smo igrali karte zapala u to stanje majka se ozbiljno naljuti. Vikala je: „To prokleto sanjarenje”, a Henrijeta je pogleda i reče mirno:

„Šta je, prosto mi se više ne igra” i karte, koje je još držala u ruci, baci u vatru u kaminu. Mati izvadi karte, opeče sebi pritom prste, ali spase sve karte sem jedne sedmice-herc koja je bila osmuđena, i mi nikada više nismo mogli igrati karte a da ne mislimo na Henrijetu, iako je mati pokušavala da se ponaša „kao da se ništa nije desilo”. Ona nije rđava, samo je na neshvatljiv način glupa i štedljiva. Nije dozvolila da se kupi nov špil karata i ja pretpostavljam da je osmuđena sedmica-herc još uvek u starom špilu i da mati ni na šta ne misli kad joj pri ređanju pasijansa dođe u ruku. Rado bih telefonom razgovarao sa Henrijetom, ali posredovanje za takve razgovore teolozi još nisu

pronašli. Tražio sam u telefonskoj knjizi broj svojih roditelja, koji stalno zaboravljam: Šnir Alfons, Dr. h.c. Generalni direktor. Doktor h.c. bilo je za mene novost. Dok sam sastavljao broj, išao sam u mislima kući, niz Ulicu Koblenc u aleju Ebert, skrenuo levo ka Rajni. Jedva sat peške. Već sam čuo devojku:

„Stan doktora Šnira."

„Hteo bih da govorim sa gospođom Šnir", rekoh ja.

„Ko je na telefonu?"

„Šnir", rekoh ja, „Hans, rođeni sin spomenute dame." Ona proguta pljuvačku, razmisli trenutak, i ja osetih kroz vod šest kilometara dug kako okleva. Uostalom, mirisala je simpatično, samo po sapunu i malčice po svežem laku za nokte. Očevidno joj je moja egzistencija bila poznata, ali nije imala jasna uputstva u vezi sa mnom. Verovatno, samo mračne glasine u ušima: mladić koji je sebe isključio iz svog društva, nastran momak.

„Smem li biti sigurna", upita ona najzad, „da nije posredi šala?"

„Smete biti sigurni", rekoh ja, „ako je potrebno, spreman sam da dam izveštaj o osobenim znacima svoje majke. Mladež levo ispod usta, bradavica..."

Ona se nasmeja, reče: „Dobro" i dade vezu. Naš telefonski sistem je komplikovan. Sam otac ima tri različita priključka: crveni aparat za mrki ugalj, crni za berzu, i jedan privatni, koji je beo. Majka ima samo dva telefona: crni za Centralni komitet društava za izmirenje rasnih suprotnosti i beli za privatne razgovore. Mada privatni bankovni račun moje majke pokazuje šestocifreni saldo u njenu korist, računi za telefon (i, naravno, putni troškovi za Amsterdam i druga mesta) idu na račun Centralnog komiteta. Devojka na telefonu pogrešno je priključila, majka se javlja poslovno sa svoga crnog aparata: „Centralni komitet društava za izmirenje rasnih suprotnosti."

Zanemeo sam. Da je rekla: „Ovde gospođa Šnir", verovatno bih rekao:

„Ovde Hans, kako je, mama?" Umesto toga, rekao sam: „Ovde govori delegat Centralnog komiteta jevrejskih Jenkija, koji je na proputovanju, povežite me, molim vas, s vašom kćerkom." Bio sam i sam zaprepašćen. Čuh kako mati kriknu, zatim uzdahnu na način koji mi jasno pokaza koliko je ostarela. Ona reče: „To verovatno ne možeš nikad da zaboraviš, zar ne?" Umalo što nisam i sam zaplakao, te tiho

rekoh: „Zaboraviti? Zar bi trebalo da zaboravim, mama?” Ona je ćutala, čuo sam samo onaj za mene tako užasan plač starih žena. Nisam je video pet godina i moralo joj je sad biti preko šezdeset. Trenutak sam zaista mislio da bi na svojoj strani mogla da uključi i da me poveže sa Henrijetom. U svakom slučaju ona uvek govori o tome da ima „možda čak žicu za nebo”; ona to čini nestašno kao što danas svako o svojim žicama govori: žica za partiju, žica za univerzitet, za televiziju, za ministarstvo unutrašnjih poslova.

Tako bih rado čuo Henrijetin glas, pa ma rekla samo „ništa”, ili neka bude i samo „govno”. U njenim ustima ne bi ta reč zvučala ni najmanje prostački. Kad bi je rekla Šnicleru dok je on govorio o njenoj mističnoj obdarenosti, zvučalo je tako lepo kao sneg (Šnicler je bio književnik, jedan od muftaša koji su za vreme rata živeli kod nas, i on je, kad bi Henrijeta dospela u ono naročito stanje, uvek govorio o mističnoj obdarenosti, a ona bi jednostavno rekla „govno” kad bi on o tome počeo). Mogla je da kaže i nešto drugo: „Danas sam opet pobedila tog dosadnog Folenaha”, ili nešto na francuskom: „La condition du Monsieur le Comte est parfaite”. Pomagala mi je ponekad pri izradi školskih zadataka i uvek smo se smejali što je u tuđim zadacima bila tako dobra a u svojim tako loša.

Umesto toga, čuo sam plač starice, plač moje majke, i upitah: „Kako je tata?”

„Oh”, reče ona, „ostareo je - ostareo i postao mudar.”

„A Leo?”

„Oh, Leo, on je vredan, vredan”, reče ona, „predskazuju mu veliku budućnost kao teologu.”

„O, bože”, rekoh, „baš budućnost Leu kao teologu.”

„Bilo je prilično bolno za nas kada je prešao u katoličku veru”, reče mati, „ali duh caruje gde mu se svidi.”

Opet je potpuno vladala svojim glasom, i ja sam za trenutak bio u iskušenju da je upitam za Šniclera, koji se još uvek mota po našoj kući. Bio je debeljuškast, negovan momak koji je u ono vreme neprestano sanjao o plemenitom evropejstvu, o samosvesti Germana. Iz radoznalosti pročitao sam kasnije jedan od njegovih romana, Francuske ljubavne intimnosti, koji je bio dosadniji nego što je naslov obećavao. Neodoljivo originalna u njemu bila je činjenica što je glavni junak, zarobljeni francuski poručnik, bio plav, a glavna junakinja,

nemačka devojka tamne kose sa Mozela. Svaki put se stresao kada je Henrijeta - ukupno, mislim, dvaput - rekla „govno”, i tvrdio je da mistična obdarenost apsolutno može da ide zajedno s „prinudnom manijom izbacivanja ružnih reči” (pritom kod Henrijete to nikako nije bilo prinudno, no ona tu reč nipošto nije „izbacivala”, jednostavno ju je izgovarala), i kao dokaz dovlačio Geresovu Hrišćansku mistiku u pet tomova. U njegovom romanu sve se, naravno, zbivalo vrlo utančano, tu „poezija imena francuskih vina zvuči kao kristal kojim se oni što se vole kucaju da bi se uzajamno slavili”. Roman se završava tajnim venčanjem; ali ovo je Šnicleru donelo nezahvalnost Državne komore za književnost, koja ga je osudila da oko deset meseci ne sme pisati. Amerikanci su ga kao borca otpora raširenih ruku primili u službu kulture, i on danas juri kroz Bon i gde god stigne priča da su ga nacisti osudili da ne sme pisati. Takav licemer ne mora ni da laže pa da mu uvek bude potaman. A pritom je upravo on prisilio moju majku da nas pošalje u vojnu službu, mene u Jungfolk, a Henrijetu u BDM[4]. „U ovom času, milostiva gospođo, moramo prosto-naprosto da se držimo jedni drugih, da stojimo zajedno, da zajedno patimo.” Vidim ga kako stoji kraj kamina s jednom od očevih cigara u ruci.

„Izvesne nepravde, čija sam žrtva postao, ne mogu da pomute moje jasno, objektivno uviđanje da firer” - njegov je glas stvarno podrhtavao - „da firer već ima spas u rukama.” Rečeno otprilike dan i po pre osvajanja Bona od Amerikanaca.

„Šta, u stvari radi Šnicler?” upitah majku.

„Veličanstveno”, reče ona, „u ministarstvu inostranih poslova bez njega više ne mogu da maknu.” Ona je, naravno, sve zaboravila, dosta je čudno da jevrejski Jenki uopšte još izazivaju u njoj sećanja. Već odavno ne žalim što sam svoj razgovor s njom onako počeo.

„A šta radi deda?” upitah.

„Fantastično”, reče ona, „neuništiv. Slavi uskoro svoj devedeseti. Ostaje mi zagonetno kako on to postiže.”

„To je vrlo prosto”, rekoh ja, „te stare momke ne troše ni sećanja ni griža savesti. Je li on kod kuće?”

„Ne”, reče ona, „otišao je na šest nedelja u Iši.”

Ćutali smo oboje, ja još uvek nisam potpuno vladao svojim glasom, ona je svojim potpuno vladala kad me je upitala: „Ali pravi cilj tvoga

telefonskog poziva - opet si zapao u neprilike, kako čujem. Imaš nezgoda u poslu - pričali su mi.”

„Tako?” rekoh, „bojiš se, verovatno, da ću vam tražiti novac, ali toga ipak ne treba da se plašiš, mama. Vi mi ga ionako nećete dati. Poći ću sudskim putem, potreban mi je naime novac, jer hoću da idem u Ameriku. Tamo mi neko pruža šansu. Jedan jevrejski Jenki, uostalom, ali učiniću sve da ne dozvolim da se pojave rasne suprotnosti.” Ona je od plača bila dalje nego ikada. Pre no što sam spustio slušalicu, čuo sam samo da nešto govori o principima. Uostalom, mirisala je kao što je uvek mirisala: ni na šta. Jedan od njenih principa: „Jedna dama ne širi nikakav miris.” Verovatno moj otac iz tog razloga ima tako zgodnu draganu, koja sigurno ne širi nikakav miris, ali deluje kao da prijatno miriše.

6

Potrpah iza leđa sve jastuke do kojih sam mogao doći, podigoh ozleđenu nogu, privukoh bliže telefon, razmišljajući ne bi li, ipak, bilo dobro da pođem u kuhinju, otvorim frižider i donesem bocu s konjakom.

Ono „nezgode u poslu” zvučalo je u majčinim ustima naročito pakosno, i ona nije pokušala da savlada svoj trijumf. Verovatno sam ipak bio naivan kada sam pretpostavljao da ovde u Bonu još niko ne zna za moje neprilike. Ako je znala mati, znao je i otac, onda je znao i Leo, preko Lea Cipfner, ceo Krug, i Marija. Teško će je pogoditi, teže nego mene. Ako opet napustim lokanje, biću ubrzo na onom stupnju koji bi Conerer, moj agent, označio kao „sasvim pristojno iznad proseka”, i to bi bilo dovoljno da izguram one dvadeset dve godine što još nedostaju do slivnika. Ono što Conerer uvek hvali jeste moja „široka zanatska osnova”; o umetnosti on i inače ništa ne zna, nju prosuđuje, sa već gotovo genijalnom naivnošću, prema uspehu. O zanatu ponešto i zna, i dobro mu je poznato da još dvadeset godina mogu da se mlatim iznad nivoa od trideset maraka. Sa Marijom je drugi slučaj. Ona će biti tužna zbog „umetničkog opadanja” i zbog moje bede, koju ja i ne osećam kao nešto tako strašno. Neko ko stoji van - svako na ovom svetu stoji izvan drugoga - oseća neku stvar uvek gorom ili boljom od onoga koji je u stvari unutra, bila ta stvar sreća ili nesreća, ljubavni jad ili „umetničko opadanje”. Meni ne bi baš ništa smetalo da u memljivim salama pred katoličkim domaćicama ili evangelističkim bolničarkama izvodim dobre klovnovluke ili samo lakrdije. Samo što ta konfesionalna udruženja imaju nesrećnu predstavu o honoraru. Naravno, neka dobra upravnica udruženja misli da je pedest maraka lepa suma, i ako on to dobije dvadeset puta u mesecu, morao bi zapravo da nekako iziđe na kraj. Ali kad joj ja pokažem svoj račun za šminku i ispričam da mi je za treniranje potrebna hotelska soba nešto veća od dvadeset dva sa tri, ona, verovatno, misli da je moja dragana skupa kao kraljica od Sabe. Ako joj, opet, kažem da ja živim gotovo samo od nekoliko jaja, buljona, ćufti od mesa i paradajza, krsti se i misli da sigurno ne jedem dovoljno, jer svaki dan u podne ne jedem „čestit ručak”. Ako joj zatim ispričam da se moji poroci sastoje iz večernjih novina, cigareta, igre

„Čoveče, ne ljuti se”, smatra me, po svoj prilici, za varalicu. Odavno sam već odustao da ma s kim razgovaram o novcu ili umetnosti. Gde se ovo dvoje sretne, stvari se nikada ne slažu: umetnost je ili previše ili premalo plaćena. Video sam jednom u nekom engleskom putujućem cirkusu klovna koji je, što se tiče zanata, znao dvadeset puta više nego ja, a što se tiče umetnosti deset puta, i koji za veče nije zarađivao ni deset maraka: zvao se Džems Elis, imao je gotovo pedeset, i kad sam ga pozvao na večeru - imali smo omlet sa šunkom, salatu i paštetu od jabuka - njemu je pozlilo: već deset godina nije odjednom toliko pojeo. Otkako sam se upoznao sa Džemsom, ne govorim više o novcu i umetnosti.

Mirim se sa stvarima kako dolaze, i računam sa slivnikom. Marija ima sasvim druge ideje u glavi; ona je uvek govorila o „naveščivanju”, sve je naveščivanje, pa i to što ja radim; ja sam tako veseo, na svoj način tako pobožan i čedan, i tako dalje. Jezivo je šta se dešava u glavama katolika. Ne mogu ni dobro vino da piju a da pritom ne komplikuju stvari, po svaku cenu moraju postati „svesni” da je vino dobro i zašto je dobro. Što se svesti tiče, ne zaostaju za marksistima. Marija je bila užasnuta kad sam pre nekoliko meseci kupio gitaru i rekla je da ću uskoro uz gitaru pevati pesme koje sam sam sastavio i sam komponovao. Smatrala je da je to ispod mog „nivoa”, a ja sam joj rekao da je ispod nivoa slivnika samo još kanal, ali ona nije razumela šta sam time hteo da kažem, a ja mrzim da objašnjavam sliku. Ili me razumeju ili ne. Ja nisam egzeget[5].

Moglo se misliti da su se moje marionetske niti prekinule; naprotiv: držao sam ih čvrsto rukama i video sam sebe kako ležim u Bohumu na onoj pozornici u udruženju, pijan, sa odranim kolenom, čuo u sali sažaljivo žamorenje i sam sebi se činio nizak: nisam zaslužio toliko sažaljenja, i nekoliko zviždukа bili bi mi draži; čak ni hramanje nije bilo saobrazno povredi, mada sam zaista bio povređen. Hteo sam da povratim Mariju, i bio sam počeo da se borim, na svoj način, samo zbog one stvari koja je u njenim knjigama označena rečima „žudnja puti”.

7

Meni je bilo dvadeset i jedna, njoj devetnaest kad smo jedno veče jednostavno otišli u njenu sobu da s njom uradim ono što rade čovek i žena. Video sam je još to poslepodne sa Cipfnerom kada je, s rukom u njegovoj ruci, dolazila s njim iz omladinskog doma, oboje s osmehom na licu, što me je bolno potreslo. Njoj nije bilo mesto kraj Cipfnera, a od toga glupog držanja za ručice meni se smučilo. Cipfnera je gotovo svako u gradu poznavao, pre svega zbog njegovog oca koga su nacisti izbacili; bio je član glavnog prosvetnog saveta i odbio je da posle rata odmah radi u staroj školi kao direktor i kao viši savetnik. Neko ga je čak hteo da načini ministrom, ali on se razbesneo i rekao: „Ja sam učitelj, i hteo bih da opet budem učitelj." Bio je to visok, tih čovek koji mi se kao učitelj činio malo dosadan. Zamenjivao je jednom našeg učitelja maternjeg jezika i čitao nam je jednu pesmu, onu o lepoj, mladoj Lilofeji.

Moj sud o školskim problemima bez ikakvog je značaja. Jednostavno je bila zabluda što su me slali u školu duže nego što je zakonom propisano; čak i zakonom propisano vreme bilo je predugo. Ja zbog toga nikad nisam optuživao učitelje, nego samo roditelje. Predstava „Ali on mora najpre da položi maturu" zapravo je nešto za što bi se Centralni komitet društava za izmirenje rasnih suprotnosti morao jednom da zauzme. To je zaista rasno pitanje: maturanti, nematuranti, učitelji, školski savetnici, akademičari, neakademičari, same rase. - Kad nam je Cipfnerov otac pročitao pesmu, čekao je nekoliko trenutaka, a zatim upitao smešeći se: „No, da li bi neko u vezi s tim hteo nešto da kaže?" i ja sam smesta skočio i rekao: „Smatram da je pesma čarobna." Na to je celi razred prasnuo u smeh, ali ne i Cipfnerov otac. Smešio se, ali nikako na nadmen način. Smatrao sam da je vrlo ljubazan, samo malo previše suv. Njegovog sina nisam baš dobro poznavao, ali bolje nego oca. Jednom sam prolazio pored sportskog igrališta kad je on tamo sa svojom grupom dečaka igrao fudbal, pa kad sam zastao, posmatrajući igru, doviknuo mi je: „Zar nećeš da učestvuješ?" i ja smesta rekoh „hoću" i uđoh kao leva polutka u tim koji je igrao protiv Cipfnera. Posle igre reče mi on: „Ne bi li pošao sa mnom?" Ja ga upitah „Kuda?" a on reče: „Na naše 'veče doma'", pa kad mu ja rekoh: „Da ja uopšte nisam katolik", Cipfner se

nasmeja, drugi dečaci se takođe nasmejaše, i reče: „Mi pevamo - a ti, sigurno, rado pevaš.” - „Da”, rekoh ja, „ali ’večeri doma’ su mi preko glave, bio sam dve godine u jednom internatu.” Mada se smejao, ipak je bio uvređen. On reče: „Ali ako ti je prijatno, dođi opet da igramo fudbal.” Igrao sam još nekoliko puta fudbal s njegovom grupom, odlazio s njima na sladoled i nikad me više nije pozvao da s njima pođem na „veče doma”. Znao sam da i Marija u istom domu drži „večeri” sa svojom grupom, poznavao sam je dobro, vrlo dobro, jer sam često bio s njenim ocem, a ponekad sam uveče odlazio na sportsko igralište kada se tamo s devojčicama igrala loptom i posmatrao ih. Bolje rečeno: nju, i ona bi mi ponekad usred igre mahnula smešeći se, a ja bih joj uzvraćao mahanjem i smešio se takođe; znali smo se vrlo dobro. Tada sam često odlazio njenom ocu, a ona bi ponekad ostajala da sedi s nama kad bi njen otac pokušavao da mi objasni Hegela i Marksa, ali kod kuće mi se nikad nije smešila. Kada sam tog poslepodneva video kako sa Cipfnerom, držeći ga za ruku, dolazi iz omladinskog doma, prostrujao je kroz mene bol. Bio sam u glupom položaju. Napustio sam školu s dvadeset i jednom godinom, kao učenik šestog razreda gimnazije. Oci su bili veoma ljubazni, priredili su mi čak i oproštajno veče, s pivom i sendvičima, sa cigaretama, i čokoladom za nepušače, a ja sam svojim drugovima iz razreda izvodio svakojake tačke: Katoličku propoved i Evangeličku propoved, Radnika s priznanicom od plate, i svakojake lakrdije i imitacije Čaplina. Držao sam čak oproštajni govor „O pogrešnoj pretpostavci da je matura sastavni deo večnog blaženstva”. Bio je bučan oproštaj, ali kod kuće su bili ljuti i ogorčeni. Mati je jednostavno bila prosta prema meni. Savetovala je ocu da me strpa u rudarsko okno, a otac me je neprestano pitao šta zapravo želim da postanem, a ja sam rekao „klovn”. On reče: „Misliš glumac - dobro - možda mogu da te pošaljem u neku školu.” - „Ne”, rekoh ja, „ne glumac, nego klovn - škole mi ništa ne koriste.” - „Ali šta ti sebi zamišljaš?” upita on. „Ništa”, rekoh ja, „ništa. Kidnuću ja već.” Bila su to dva užasna meseca, jer nisam nalazio hrabrosti da zaista kidnem, a pri svakom zalogaju koji sam jeo majka me je gledala kao da sam zločinac. Pritom je godinama kljukala svakojake belosvetske parazite, ali to su bili „umetnici i pesnici”: Šnicler, to bedno piskaralo, i Gruber, koji nije bio baš tako rđav. Bio je debeo, ćutljiv i prljav liričar koji je pola godine

živeo kod nas a da nije napisao ni jedan jedini red. Kada bi ujutru silazio na doručak, svaki put ga je mati gledala kao da očekuje da će otkriti tragove njegove noćne borbe s demonom. Bilo je već gotovo bestidno kako ga je gledala. Iščezao je jednog dana bez traga, a mi, deca, bili smo iznenađeni i uplašeni kad smo u njegovoj sobi otkrili čitavu gomilu raskupusanih kriminalnih romana, na njegovom pisaćem stolu nekoliko ceduljica, na kojima je stajala samo jedna reč: „Ništa", na jednoj cedulji pisalo je dvaput: „Ništa, ništa". Za takve ljude odlazila je moja mati čak u podrum da donese ekstra parče šunke. Mislim, da sam sebi nabavio ogromne štafelaje i po ogromnim platnima mazao gluposti, bila bi, možda, čak kadra da se pomiri s mojom egzistencijom. Onda bi mogla da kaže: „Naš Hans je umetnik, naći će on već svoj put. Još se bori." Ali, ovako, ja nisam bio ništa drugo da malo postariji šestoškolac za koga je samo znala da ume „da izvodi nekakve burgije". Ja sam, naravno, odbijao da za to malo žderanja izvodim još i „probe svoga umeća". Stoga sam po pola dana provodio kod Marijinog oca, starog Derkuma, kome sam malo pomagao u dućanu i koji mi je poklanjao cigarete, mada mu poslovi nisu išli sjajno. Samo sam dva meseca na taj način proveo kod kuće, ali ona su mi se činila kao večnost, mnogo duža nego rat. Mariju sam retko viđao, ona je bila sva u pripremama za maturu i učila sa svojim školskim drugaricama. Ponekad bi me stari Derkum ukebao da ga uopšte ne slušam nego samo zurim u kuhinjska vrata. Zatresao bi glavom i rekao: „Ona će danas doći kasno", a ja bih pocrveneo.

Bio je petak, a ja sam znao da stari Derkum petkom uveče uvek ide u bioskop, ali nisam znao da li će Marija biti kod kuće ili će kod neke prijateljice bubati za ispit. Nisam mislio ni na šta, a ipak gotovo na sve, čak i na to da li će „posle" biti kadra da položi svoj ispit, i već sam znao, što se posle i potvrdilo, da ne samo što će se pola Bona pobuniti zbog zavođenja, nego će i dodati: „I to neposredno pred maturu." Mislio sam čak na devojke iz njene grupe za koje će to biti razočarenje. Strašno sam se plašio onoga što je u jednom internatu neki dečak sažeo u reči „telesne pojedinosti", i uznemiravalo me je pitanje potentnosti. Iznenađivalo me je što od „žudnje puti" ništa ne osećam. Mislio sam i o tome da nije pošteno od mene da sa ključem koji mi je njen otac dao ulazim u kuću i Marijinu sobu, ali nisam imao nikakvog drugog izbora do da upotrebim ključ. Jedini prozor u

Marijinoj sobi gledao je na ulicu, a ulica je do dva sata ujutru bila tako živa da bih, nesumnjivo, dospeo u policijski biro - a ja sam danas morao da uradim tu stvar s Marijom. Otišao sam čak u jednu drogeriju i od novca koji sam bio pozajmio od svoga brata Lea kupio neku koještariju o kojoj su u školi pričali da povećava mušku snagu. Pocrveneo sam kao bulka kad sam ušao u drogeriju. Srećom, posluživao je muškarac, ali govorio sam tako tiho da je dreknuo na mene i tražio da „glasno i jasno” kažem šta hoću, i ja izustih ime preparata, dobih ga i platih ženi drogeriste, koja me je gledala klimajući glavom. Naravno da me je poznavala, i kada je sledećeg jutra doznala šta se dogodilo, verovatno je bila obuzeta raznim mislima koje se nikako nisu poklapale sa stvarnošću, jer dve ulice dalje otvorio sam kutiju i pustio da se pilule otkotrljaju u slivnik.

U sedam, kada su bioskopi počeli da rade, krenuo sam u ulicu Gudenaugase sa ključem u ruci, ali dućanska vrata bila su još otvorena, i kada sam ušao, Marija je promolila glavu kroz vrata u hodnik i viknula: „Halo, ima li neko tu?” - „Da”, viknuh, „ja sam” - i ustrčah uza stepenice, i ona me pogleda začuđeno kad je, ne dodirujući, lagano stadoh potiskivati natrag u sobu. Nismo nikad mnogo razgovarali, samo smo se uvek gledali i smešili jedno drugom, i nisam znao da li da joj kažem vi ili ti. Imala je na sebi siv pohaban ogrtač za kupanje koji je nasledila od majke, tamna kosa bila joj je pozadi vezana vrpcom; kada sam vrpcu kasnije odvezao, video sam da je to komad struka za udice njenog oca. Tako se uplašila da ništa nisam morao da kažem, i dobro je znala šta hoću. „Idi”, rekla je, ali rekla je to kao automat, znao sam da je tako morala reći, i oboje smo znali da je to bilo koliko automatski toliko i ozbiljno rečeno, i kad mi je rekla „idi”, a ne „idite”, stvar je bila odlučena. Bilo je toliko nežnosti u toj sićušnoj reči da sam mislio da bi bila dovoljna za čitav jedan život, i došlo mi je gotovo da zaplačem; izgovorila ju je tako da sam bio ubeđen: ona je znala da ću doći, u svakom slučaju, nije bila potpuno iznenađena. „Ne, ne”, rekoh, „neću da idem - kuda bi trebalo da idem?” Ona je vrtela glavom. „Treba li da pozajmim dvadeset maraka i da otputujem u Keln - a posle da se oženim tobom?” - „Ne”, reče ona, „nemoj da ideš u Keln.” Pogledao sam je i gotovo se više nisam plašio. Ja više nisam bio dete, a ona je bila žena. Bacio sam pogled na njenu ruku kojom je pridržavala ogrtač za kupanje, pogledao njen

sto kraj prozora radujući se što nikakve školske tričarije ne leže naokolo: samo pribor za šivenje i uzorak za krojenje. Otrčao sam dole u dućan, zatvorio ga i ostavio ključ na mesto gde se već pedeset godina stavlja: između svilenih bombona i siterlin-sveski[6]. Kad sam se ponovo popeo gore, sedela je na svom krevetu i plakala. I ja sedoh na krevet, na drugi kraj, zapalih cigaretu, dadoh je njoj, i ona nespretno popuši prvu cigaretu u svom životu; morali smo se smejati, puštala je dim tako smešno iz uspijenih usta, da je delovalo gotovo koketno, i kad joj je jednom slučajno izišao kroz nos, nasmejao sam se: činilo se tako raskalašno. Najzad smo počeli da razgovaramo, i pričali smo dugo. Ona je rekla da misli o ženama u Kelnu koje „tu stvar” rade za novac i zacelo misle da se ona može platiti novcem, ali se ona ne može novcem platiti, i zato su krive sve žene čiji muževi tamo odlaze, a ona neće da bude kriva kao te žene. I ja sam mnogo govorio, rekao sam da sve što sam čitao o takozvanoj telesnoj ljubavi i o drugoj ljubavi smatram besmislicom. Ne mogu da odvojim jedno od drugoga, a ona me upita da li smatram da je lepa i da li je volim; a ja rekoh da je jedina devojka s kojom želim da radim „stvar”, i da sam uvek samo na nju mislio kad sam mislio na tu stvar, još u internatu; uvek samo na nju. Najzad Marija ustade i ode u kupatilo, dok sam ja ostao da sedim na njenoj postelji, pušeći i misleći na odvratne pilule koje sam platio da se otkotrljaju u slivnik. Opet počeh da se plašim, krenuh do kupatila, zakucah na vrata, Marija je trenutak oklevala pre no što je rekla ‚da”, onda ja uđoh, i čim je ugledah, strah iščeze. Njoj su tekle suze niz lice dok je glavu masirala vodom za kosu, zatim se puderisala, i ja rekoh: „Šta to radiš?” A ona reče: „Doterujem se.” Suze su joj ostavljale brazde u puderu koji je suviše debelo nanela, i ona reče: „Zar nećeš ipak otići?” A ja rekoh: „Ne.” Poprskala se zatim kolonjskom vodom, a ja sam sedeo na ivici kade i razmišljao da li će dva časa biti dovoljna; više od pola časa smo već proćaskali. U školi je bio specijalista za ova pitanja: kako je devojku teško načiniti ženom, i meni je stalno u glavi bio Gunter koji je ispred sebe morao da pošalje Zigfrida, i mislio sam na užasno nibelunško klanje, do kojeg je zbog te stvari došlo, i kako sam u školi, kad smo obrađivali sagu o Nibelunzima, ustao i kazao ocu Vunibaldu: „U stvari je Brunhilda ipak bila Zigfridova žena”, a on se nasmešio i rekao: „Ali oženjen je bio

Krimhildom, dečače moj", a ja sam se razbesneo i tvrdio da me to izlaganje podseća na „popovsko". Otac Vunibald se razjari, kucnu prstom o pult, pozva se na svoj autoritet i reče da ne dopušta da ga neko „na taj način vređa".

Ustao sam i rekao Mariji: „Ta nemoj plakati", i ona presta da plače i izgladi puderom brazde od suza. Pre nego što smo otišli u njenu sobu, zaustavili smo se u hodniku kraj prozora i gledali na ulicu: bio je januar, ulica mokra, svetlost nad asfaltom žuta, reklama preko puta, iznad prodavnice povrća, zelena: Emil Šmic. Poznavao sam Šmica, ali nisam znao da mu je ime Emil, i ime Emil činilo mi se neprikladno uz prezime Šmic. Pre no što smo otišli u Marijinu sobu, odškrinuo sam vrata i ugasio svetlo.

Kad se njen otac vratio kući, nismo još spavali; bilo je skoro jedanaest. Čuli smo kad je dole sišao u radnju da uzme cigarete pre no što se popeo uza stepenice. Oboje smo mislili da će morati nešto da opazi: jer desilo se nešto tako veliko. Ali on nije ništa opazio, samo je trenutak osluškivao na vratima i onda pošao gore. Čuli smo kako izuva cipele, kako ih baca na pod, čuli ga posle kako u snu kašlje. Razmišljao sam o tome kako će opaziti sve to. Nije više bio katolik, odavno je bio istupio iz crkve, i uvek je preda mnom grdio „lažni moral građanskog društva" i besneo „protiv prevara koje popovi vrše s brakom". Ali nisam bio siguran da li će ono što sam uradio s Marijom primiti bez galame. Veoma sam ga voleo, i on mene, i bio sam u iskušenju da usred noći ustanem, odem u njegovu sobu i sve mu kažem, ali onda mi pade na um da sam dovoljno star, dvadeset i jednu godinu, i Marija dovoljno odrasla, devetnaest joj je godina, te da su izvesni vidovi muške iskrenosti mučniji nego ćutanje. Sem toga, smatrao sam: ne tiče ga se baš tako mnogo kako ja mislim. Zar je bilo moguće da posle podne odem k njemu i da mu kažem: „Gospodine Derkum, hoću noćas da spavam kod vaše kćeri" - a šta se dogodilo, to će već doznati.

Malo posle Marija ustade, poljubi me u mraku i svuče posteljinu. Bilo je potpuno mračno u sobi, spolja nije ulazila nikakva svetlost, bili smo navukli debele zavese, i ja sam razmišljao o tome otkud zna šta sad treba da se uradi: da se skine krevetsko rublje i otvori prozor. Ona mi šapnu: „Ja idem u kupatilo, a ti se umij ovde", i za ruku me povuče iz kreveta, i u mraku, držeći me za ruku odvede u ugao gde je stajao

njen umivaonik, moju ruku prinese bokalu, zdelici za sapun, lavoru i, s posteljinom pod rukom, iziđe napolje. Umio sam se, opet legao u krevet i čudio se što Marije tako dugo nema sa čistim rubljem. Bio sam mrtav umoran, srećan što, ne padajući u razna stanja straha, mogu da mislim na prokletog Guntera, a onda odjednom počeh da strepim da se Mariji nije nešto desilo. U internatu su pričali strašne pojedinosti. Nije bilo prijatno bez čaršava ležati na dušeku, dušek je bio star i pohaban od ležanja, imao sam na sebi samo potkošulju i bilo mi je hladno. Ponovo sam mislio na Marijinog oca. Svi su ga smatrali komunistom, ali kada je posle rata trebalo da postane predsednik opštine, komunisti su se postarali da to ne postane, i svaki put kad bi počinjao da upoređuje naciste s komunistima, razbesneo bi se i govorio: „Svakako da postoji razlika, dečače, da li neko gine u ratu koji vodi firma mekog sapuna - ili umire za stvar u koju može da veruje.” Šta je zaista bio, ne znam ni danas, i kada ga je Kinkl jednom u mom prisustvu nazvao „genijalnim sektašem”, zamalo Kinklu nisam pljunuo u lice. Stari Derkum bio je jedan od malog broja ljudi koji su mi ulivali poštovanje. Bio je mršav i jedak, mnogo mlađi nego što je izgledao, a od mnogog pušenja patio je od astme. Čuo sam ga sve vreme dok sam čekao Mariju kako gore u spavaćoj sobi kašlje, činio se sam sebi nizak, a ipak sam znao da to nisam. Jednom mi je rekao: „Znaš li zašto se u gospodskim kućama, kao što je tvoja roditeljska, devojačke sobe uvek nalaze pored soba dečaka koji sazrevaju. Kazaću ti ja: to je prastara špekulacija prirodom i milosrđem!” Želeo sam da siđe i da me zatekne u Marijinom krevetu, ali otići gore i, tako reći, podneti izveštaj, to nisam hteo.

Napolju se već razdanjivalo. Bilo mi je hladno, a pohabanost stvari u Marijinoj sobi tištala me je. Derkumovi su već odavno važili kao propali, a propadanje se pripisivalo „političkom fanatizmu” Marijinog oca. Imali su nekad malu štampariju, malo izdavačko preduzeće, knjižaru, ali sada su imali samo ovu malu radnju pisaćim materijalom u kojoj su prodavali i slatkiše školskoj deci. Otac mi je jednom rekao: „Evo, vidiš, dokle fanatizam može da dovede čoveka - a pritom je Derkum posle rata kao politički izgnanik imao najbolje šanse da dobije svoje sopstvene novine.” Začudo, ja nikad nisam smatrao da je stari Derkum fanatik, ali, otac je, možda, pobrkao fanatizam sa konzervativnošću. Marijin otac nije prodavao ni molitvenike, mada bi

to bila jedna mogućnost, naročito pred Belu nedelju, da se nešto zaradi.

Kada se u Marijinoj sobi razdanilo, video sam koliko su siromašni: u ormanu su visile tri haljine: tamnozelena, o kojoj sam imao osećanje da je već čitavo stoleće vidim na njoj, žućkasta, koja je bila gotovo potpuno otrcana, i znameniti tamnoplavi kostim, koji je uvek nosila na procesijama, stari smaragdnozeleni zimski kaput i samo tri para cipela. Za trenutak sam osetio iskušenje da ustanem, otvorim fioke i razgledam njeno rublje, ali odustadoh od toga. Mislim da i kad bih nekom ženom stvarno bio oženjen, ne bih razgledao njeno rublje. Njen otac već odavno nije kašljao. Bilo je već prošlo šest kada je Marija najzad došla iz kupatila. Bio sam radostan što sam s njom uradio ono što sam uvek hteo s njom da radim, poljubio sam je i bio srećan što se smeši. Osetio sam njene ruke na svom vratu: hladne kao led, i ja je upitah šapatom: „Pa šta si to radila?” Ona reče: „A šta sam mogla da radim, oprala sam posteljinu. Rado bih ti donela čistu, ali imamo samo četiri, uvek dve na krevetima i dve u prljavom rublju.” Privukoh je k sebi, pokrih je i stavih njene ledene ruke pod svoja pazuha, a Marija reče da tu leže tako divno, toplo, kao ptice u gnezdu.

„Nisam valjda posteljinu mogla dati gospođi Huber”, reče Marija, „ona nam uvek pere, i tako bi čitav grad učestvovao u onom što smo radili a baciti je takođe nisam htela. Pomišljala sam trenutak da je bacim, ali onda mi se, ipak, učinilo da bi to bila prevelika šteta.” - „Zar nisi imala tople vode?” upitah je, a ona reče: „Ne, bojler je već odavno pokvaren.” Zatim sasvim iznenadno poče da plače, i ja je upitah pa zašto sada plače, a ona prošaputa: „Bože moj, pa ja sam katolkinja, ti to znaš”, a ja rekoh da bi svaka druga devojka, evangeličke vere ili bez vere, verovatno takođe plakala i da čak znam zašto; ona me pogleda upitno i ja rekoh: „Jer, zaista, postoji tako nešto što se zove nevinost.” Produžila je da plače i ja nisam pitao zašto. Znao sam zašto: vodila je onu grupu devojčica već nekoliko godina i uvek je išla s procesijom, sigurno je devojčicama stalno pričala o devici Mariji - a sada je samoj sebi ličila na varalicu ili izdajicu. Mogao sam da zamislim kako joj je teško. Bilo je zaista teško, ali ja nisam mogao dugo da čekam. Rekoh joj da ću s devojčicama razgovarati, a ona uplašeno skoči i reče: „Šta - s kim?” - „S devojčicama iz tvoje grupe”, rekoh ja, „to je, zaista, teška stvar za tebe, a ako dođe do gustog,

možeš, što se mene tiče, slobodno reći da sam te silovao.” Ona se nasmeja i reče: „Ne, to je besmisleno, a šta ćeš kazati devojčicama?” Ja rekoh: „Neću ništa kazati, jednostavno ću nastupiti pred njima, izvešću nekoliko tačaka i imitacija, a one će misliti: Ah, to je, dakle, taj Šnir koji je s Marijom uradio onu stvar - onda je to već sasvim drukčije nego kad se samo okolo šapuće.” Ona razmisli, opet se nasmeja i reče tiho: „Ti nisi glup.” Onda se najednom opet rasplaka i reče: „Ne mogu ovde više da se pokažem.” Ja upitah: „Zašto?” ali ona je samo plakala i tresla glavom.

Njene ruke pod mojim pazusima zagrejale su se, i ukoliko su one postajale toplije, utoliko me je više hvatao san. Uskoro su njene ruke mene grejale, i kada me je opet pitala da li je volim i smatram li da je lepa, rekoh da se to samo po sebi razume, ali ona reče da to što se samo po sebi razume tako rado sluša, a ja sam pospano mrmljao, jeste, jeste, smatram da je lepa i volim je.

Probudio sam se kad je Marija ustala; umila se i obukla. Nije se stidela, a meni je bilo samo po sebi razumljivo što je pritom posmatram. Ovo je još jasnije nego malopređašnje otkriće pokazivalo kako je siromašno odevena. Dok je sve vezivala i zakopčavala na sebi, mislio sam na one mnogobrojne stvari koje bih joj kupio da imam novaca. Često sam stajao pred modnim radnjama, razgledao suknje i pulovere, cipele i tašne zamišljajući kako bi sve to njoj stajalo, ali njen otac je imao tako striktne predstave o novcu da se nikad ne bih usudio da joj nešto donesem. On mi je jednom rekao: „Strašno je biti siromašan, ali zlo je i to ako čovek baš sasvim nisko padne, ako dospe u stanje u kome se većina ljudi nalazi.” - „A biti bogat?” pitao sam ja, „kako je to?” Pocrveneo sam. Pogledao me je oštro, pocrveneo i on i rekao: „Momče, to bi moglo da se izmeni u zlo ako ne prestaneš da razmišljaš. Kad bih imao još hrabrosti i vere da se na ovom svetu nešto može učiniti, znaš li šta bih uradio?” - „Ne”, rekoh ja.

„Ja bih”, reče on, i opet pocrvene, „osnovao neko društvo koje bi se staralo o deci bogatih roditelja. Glupaci primenjuju pojam ’asocijalan’ uvek samo na siromašne.”

Mnogo štošta vrzmalo mi se po glavi dok sam posmatrao Mariju pri oblačenju. Radovalo me a činilo i nesrećnim koliko je telo za nju nešto što se samo po sebi razume. Docnije, kad smo išli iz hotela u hotel, ostajao sam ujutru uvek u krevetu, da bih mogao da je gledam dok se

umiva i oblači, a kada je kupatilo ležalo tako nezgodno da je iz postelje nisam mogao videti, legao bih u kadu. Onog jutra u njenoj sobi najradije bih ostao da ležim, i želeo sam da nikad ne svrši s oblačenjem. Prala je temeljno vrat, ruke, grudi i zube. Ja lično uvek sam se, ako je ikako bilo moguće, ujutru izvlačio od umivanja, a pranje zuba još uvek je za mene pravi užas. Pretpostavljam kadu, ali uvek sam rado gledao Mariju dok se umiva, bila je tako čista i sve je bilo tako samo po sebi razumljivo, čak i mali pokret kojim je zavrtala poklopac na pasti za zube. Mislio sam i na svog brata Lea, koji je bio vrlo pobožan, savestan i tačan, i koji je stalno naglašavao da „veruje" u mene. I on se nalazio pred maturom, i nekako se stideo što je to svršio s devetnaest godina, sasvim normalno, dok se ja sa dvadeset i jednom još uvek u šestom razredu ljutim na netačnu interpretaciju nibelunške pesme. Leo je čak poznavao Mariju iz nekih radnih zajednica gde su katolički i evangelistički omladinci raspravljali o verskoj toleranciji. Nas dvojica, Leo i ja, smatrali smo roditelje samo još kao neku vrstu domoupravljačkog bračnog para. Leo je doživeo težak šok kada je doznao da otac već skoro deset godina ima ljubavnicu. I za mene je to bio šok, ali ne moralni, mogao sam sebi već predstaviti kako mora biti vrlo rđavo kad čovek ima za ženu moju majku čija je obmanljiva blagost bila i - neblagost. Retko je izgovarala rečenicu u kojoj se nalazilo a, o ili u, i bilo je tipično za nju što je Leovo ime skratila u Le. Njena najomiljenija rečenica bila je: „Šta ćemo, jednostavno različito vidimo stvari"; druga omiljena rečenica bila je: „U principu sam ja u pravu, spremna sam da izvesne stvari ventiliram." Za mene je činjenica što otac ima draganu značila pre estetski šok: to mu nikako nije dolikovalo. On niti je strastan niti vitalan, pa ako nisam imao razloga da pretpostavim da je ona za njega samo neka vrsta bolničarke ili žene za kupanje duše (čemu, opet, ne odgovara patetičan naziv dragana), onda je neprikladno u svemu tome bilo to što nije dolikovalo ocu. U stvari je ona jednostavno bila mila, lepuškasta, ne baš preterano inteligentna pevačica, kojoj on čak nije pribavljao ni vanredne angažmane ili koncerte. Za to je, opet, bio suviše korektan. Meni je čitava stvar izgledala prilično zapetljana, za Lea je bila bolna. Bio je pogođen u svojim idealima, a mati je Leovo stanje umela da karakteriše samo rečima „Le se nalazi u krizi", pa kad

je iz školskog zadatka dobio peticu[7], htela je Lea da odvuče psihijatru. Pošlo mi je za rukom da to sprečim tako što sam mu najpre ispričao sve što sam znao o onome što rade muškarac i žena i što sam mu tako uporno pomagao u školskim zadacima da je sledeće zadatke opet pisao za trojku i dvojku - i onda mati psihijatra više nije smatrala potrebnim.

Marija obuče tamnozelenu haljinu, i mada se mučila s patentnim zatvaračem, nisam ustao da joj pomognem: bilo je tako lepo gledati kako rukama dodiruje leđa, belu kožu, tamnu kosu i tamnozelenu haljinu; radovalo me je i to što vidim da pritom ne postaje nervozna; najzad je prišla krevetu i ja se podigoh i povukoh zatvarač. Upitao sam je zašto tako užasno rano ustaje, a ona reče da otac tek pred jutro čvrsto zaspi i da ostaje do devet u krevetu. Ona mora dole da unese novine i da otvori radnju, jer nekad školska deca dolaze i pre mise da kupe sveske, olovke, bombone, a „sem toga”, reče ona, „bolje je da do pola osam napustiš kuću. Ja ću sada da skuvam kafu, a kroz pet minuta ti ćeš sići u kuhinju.” Činilo mi se da sam oženjen kad sam sišao u kuhinju. Marija mi je nasula kafu, zatim je napravila sendvič. Vrteći glavom, rekla je: „Neumiven, neočešljan, dolaziš li uvek tako na doručak?” A ja rekoh: „Da, ni u internatu im nije uspelo da me nauče da se redovno umivam u rano jutro.”

„Ali šta onda radiš”, upita ona, „nekako moraš da se osvežiš?”

„Uvek se istrljam kolonjskom vodom”, rekoh ja.

„To je prilično skupo”, reče ona i pocrvene.

„Jeste”, rekoh, „ali ja je uvek dobijam na poklon, veliku bocu, od nekog teče koji je generalni zastupnik tih trica.” Osvrtao sam se zbunjen po kuhinji koju sam tako dobro poznavao: bila je mala i mračna, zapravo, neka vrsta zadnje sobe uz dućan; u uglu mali štednjak u kome je Marija održavala brikete u zažarenom stanju, kao što to čine sve domaćice: uvije ih uveče u mokru hartiju od novina, prodžara ujutru žar i drvima i svežim briketima podstakne vatru. Ja mrzim miris pepela od briketa, koji ujutru lebdi po ulicama, a tog jutra je lebdeo u memljivoj maloj kuhinji. Bilo je tako tesno da je Marija svaki put kada je sa štednjaka uzimala lonče s kafom morala da ustane i da odgurne stolicu, a verovatno su i njena baka i majka morale sve to da rade upravo baš tako. Onog jutra mi se kuhinja, koju

sam tako dobro poznavao, učinila prvi put svakidašnja. Možda sam prvi put doživeo šta je svakidašnjica: morati raditi neke stvari pri čemu više ne odlučuje sklonost prema njima. Nisam želeo da ovu tesnu kuću ikad više napustim i da napolju uzmem na sebe neke obaveze; obavezu da odgovaram za ono što sam učinio s Marijom, pred devojčicama, Leom, čak će to i roditelji negde doznati. Ja bih najradije ostao ovde, prodavao bombone i siterlin-sveske, uveče s Marijom gore legao u krevet i spavao kod nje, stvarno spavao kod nje kao poslednjih časova pred ustajanje, s njenim rukama pod svojim pazusima. Činila mi se strašna i veličanstvena ta svakidašnjica s lončetom s kafom i sendvičima i s Marijinom od pranja izbledelom plavo-belom keceljom preko zelene haljine, i izgledalo mi je da je samo ženama svakidašnjica tako sama po sebi razumljiva kao njihovo telo. Bio sam gord što je Marija moja žena, a sam se nisam osećao tako odrastao kako ću odsada morati da se držim. Ustao sam, obišao oko stola, uzeo Mariju u naručje i rekao:

„Sećaš li se kako si noćas ustala i prala čaršave?" Ona klimnu glavom. „A ja ne zaboravljam" reče ona, „kako si grejao moje ruke pod svojim pazusima - sad moraš ići, sad će pola osam, prva deca tek što nisu došla."

Pomogao sam joj da unese pakete novina i da ih raspakuje. S druge strane ulice nailazio je s pijace Šmic sa svojim autom za povrće i ja poleteh natrag u hodnik da me ne bi video - ali, on me je već video. Ni đavo nema tako oštro oko kao susedi. Stajao sam tu u dućanu i gledao sveže jutarnje novine za kojima većina muškaraca tako luduje. Mene novine interesuju samo uveče, ili u kadi, a u kadi mi se i najozbiljnije jutarnje novine čine isto tako neozbiljne kao i večernje. Zaglavlje je toga jutra glasilo: „Štraus: s punom konsekventnošću!" Možda bi, ipak, bolje bilo da se sastavljanje uvodnog članka ili naslova prepusti kibernetskoj mašini. Postoje granice iznad kojih bi se maloumnost morala sprečavati. Čulo se dućansko zvonce, mala devojčica od osam ili devet godina, crne kose, rumenih obraza, sveže umivenih, s molitvenikom pod rukom uđe u radnju. „Svilenih bombona", reče ona, „za deset pfeniga." Nisam znao koliko se bombona daje za deset pfeniga, otvorio sam teglu i u jednu kesu odbrojao dvadeset komada, i prvi put se postideo svojih ne sasvim čistih prstiju koje je debelo staklo tegle uvećalo. Devojčica me

iznenađeno pogleda kad dvadeseta bombona pade u kesu, ali ja rekoh: „Sve je u redu, hajde”, i uzeh njenih deset pfeniga sa tezge i bacih ih u kasu.

Marija se nasmejala kad se vratila i kad sam joj gordo pokazao deset pfeniga. „Sad moraš da ideš”, rekla je.

„Zašto, u stvari?” upitah je, „zar ne mogu da sačekam dok tvoj otac siđe?”

„Kad on siđe, u devet, moraš opet biti ovde. Idi”, reče, „moraš da kažeš svom bratu Leu pre no što sazna od nekoga drugog.”

„Da”, rekoh, „imaš pravo - a ti”, opet porumeneh, „zar ti ne moraš u školu?”

„Ne idem danas u školu”, reče ona, „nikad više neću ići. Vrati se brzo.” Teško mi je padalo da odem od nje. Ona me dovede do dućanskih vrata i ja je poljubih na otvorenim vratima, tako da su to Šmic i njegova žena preko puta mogli da vide. Buljili su ovamo kao ribe koje najednom iznenađeno otkriju da su udicu odavno progutale.

Otišao sam ne osvrnuvši se. Bilo mi je hladno, podigao sam okovratnik od kaputa, zapalio cigaretu, malo ševrdnuo preko trga, spustio se niz Franciskansku ulicu i na uglu Koblencke ulice uskočio u autobus, koji je bio u pokretu. Kondukterka mi otvori vrata, pripreti mi prstom kad se pred njom zaustavih i, tresući glavom pokaza na moju cigaretu. Ja je ugasih, strpah ostatak u džep kaputa i prođoh sredinom. Stajao sam tu, gledao Koblencku ulicu i mislio na Mariju. Nešto na mom licu kao da je žestilo čoveka kraj koga sam stajao. Ostavio je čak novine, odustao od svoga „Štraus: s punom konsekventnošću!” gurnuo naočare na nos, pogledao me vrteći glavom i promrmljao „neverovatno”. Žena koja je sedela iza njega - bio sam se gotovo spotakao o vreću punu šargarepe koja je stajala pored nje - klimnula je odobravajući njegovom komentaru, pa je i ona zavrtela glavom i počela bezglasno da miče usnama.

Bio sam se čak izuzetno očešljao pred Marijinim ogledalom njenim češljem, imao sam na sebi siv, čist, sasvim normalan kaput, a brada mi nikad nije bila tako jaka da bi me to što se jedan dan nisam brijao moglo učiniti „neverovatnom” pojavom. Ja nisam ni previsok, ni premalen, a nos mi nije tako dugačak da bi u mom pasošu bio unet u rubriku „osobeni znaci”. Tamo stoji: nema. Nisam bio ni prljav ni pijan, pa ipak se žena s vrećom šargarepe uzbuđivala još više nego čovek s

naočarima, koji je najzad, pošto je poslednji put zavrteo glavom, podigao naočare i produžio da se bavi Štrausovim konsekvencama. Žena je bezglasno grdila sebi u bradu, pravila nemirne pokrete glavom da bi ostalim putnicima saopštila ono što njene usne nisu odavale. Ja do danas ne znam kako izgledaju Jevreji, inače bih mogao da ocenim da li me je smatrala Jevrejinom, pre mislim da uzrok nije ležao u mojoj spoljašnjosti, nego više u mom pogledu dok sam iz autobusa gledao na ulicu i mislio na Mariju. Nerviralo me je to nemo neprijateljstvo, sišao sam stanicu ranije i jedan deo Ebertove aleje prešao pešice pre no što sam skrenuo ka Rajni.

Bukova stabla u našem parku bila su crna, još vlažna, tenisko igralište sveže prevaljano, crveno, sa Rajne je dopirao do mene opominjući zvuk sirena sa remorkera, a kad sam ušao u trem, čuo sam kako Ana u kuhinji tiho grdi. Razumeo sam uvek samo „... neće se dobro svršiti - dobro svršiti - neće”.

Viknuo sam prema širom otvorenim kuhinjskim vratima: „Za mene ne treba doručak, Ana”, pošao žurno dalje i zaustavio se u dnevnoj sobi. Tako tamna mi se još nikad nije učinila hrastova obloga na zidu, drvena galerija s peharima i lovačkim trofejima. U muzičkoj sobi pored dnevne sobe svirao je Leo jednu Šopenovu mazurku. U to vreme je nameravao da studira muziku, ustajao je ujutru u pola šest da bi pre početka časova još vežbao. To što je svirao prenelo me je u poznije doba dana, a zaboravio sam i to da Leo svira. Leo i Šopen ne idu zajedno, ali svirao je tako dobro da sam na Lea zaboravio. Od starijih kompozitora najdraži su mi Šopen i Šubert. Znam da je naš učitelj muzike imao pravo kad je Mocarta nazvao božanstvenim, Betovena veličanstvenim, Gluka jedinstvenim a Baha gorostasnim; znam. Bah mi se uvek činio kao dogmatika u trideset svezaka koja me zaprepašćuje. Ali Šubert i Šopen su toliko zemaljski kao što sam verovatno ja. Njih slušam najradije. U parku, u pravcu Rajne, video sam kako se mete pred žalosnim vrbama na dedinom streljištu pokreću. Očigledno je Furmanu bilo zapovеđeno da ih namaže uljem. Deda ponekad skupi nekoliko „starih dečaka”, i petnaest džinovskih automobila stoji u maloj rondeli pred kućom, petnaest šofera stoji zebući među živicama i drvećem ili u grupama na kamenim klupama igraju skat[8], pa kad jedan od „starih dečaka” postigne pun pogodak,

ubrzo zatim čuje se prasak čepa šampanjske boce. Nekad bi me deda pozvao, i ja bih „starim dečacima” izveo nekoliko burgija, podražavao Adenauera ili Erharda - što je dozlaboga jednostavno, ili bih im izvodio male tačke, recimo: Menadžer u kolima za ručavanje. I ma s kolikom pakošću pokušavao da to činim, oni su umirali od smeha, „izvrsno se amizirali”, pa ako sam posle toga s praznim kartonom od metaka ili s poslužavnikom obilazio od jednog do drugog, žrtvovali bi obično banknote. Sa ovim ciničnim smešnim čičicama slagao sam se sasvim dobro, nije me za njih ništa vezivalo, s kineskim mandarinima bih se isto tako slagao. Nekolicina se čak upuštala u komentarisanje mojih predstavljanja: „Kolosalno”, „Veličanstveno”. Neki su čak rekli više nego jednu reč: „Taj dečak ima nečeg u sebi”, ili „U njemu se nešto krije”.

Dok sam slušao Šopena, mislio sam prvi put na to da moram tražiti angažman da bih zaradio nešto novca. Mogao bih zamoliti dedu da me preporuči kao solo-zabavljača na skupovima kapitalista. Čak sam već bio naučio tačku Nadzorni savet.

Kada je Leo ušao u sobu, Šopen je najednom iščezao; Leo je veoma visok, plav, sa svojim naočarima bez okvira izgleda tako kao što mora da izgleda superintendant ili švedski jezuita. Oštre ivice njegovih tamnih pantalona uništavale su poslednji dah Šopena, beli pulover preko oštro izglačanih pantalona delovao je mučno, kao i okovratnik crvene košulje izvučen preko belog pulovera. Taj prizor - kada vidim kako neko uzalud pokušava da izgleda nemaran - uvek u meni izaziva duboku melanholiju, kao i pretenciozna imena: Etelbert, Gerantrud. Ponovo sam, takođe, zapazio koliko Leo podseća na Henrijetu a da joj ipak nije sasvim sličan: prćast nos, plave oči, kosa, ali ne i njena usta, a sve što je kod Henrijete delovalo lepo i živo, kod njega je dirljivo kruto. Na njemu se ne vidi da je najbolji gimnastičar u razredu; on izgleda kao mladić koji je oslobođen gimnastike, ali iznad njegovog kreveta visi pola tuceta sportskih diploma.

On se brzo uputi k meni, zaustavi se najednom nekoliko koraka ispred mene, isturivši zbunjene ruke malo u stranu, i reče: „Hans, ta šta je?” Gledao me je u oči, malo ispod njih, kao neko ko želi da nas upozori na neku mrlju, i meni bi jasno da sam plakao. Kada slušam Šopena ili Šuberta, uvek plačem. Desnim kažiprstom uklonio sam obe suze i rekao: „Nisam znao da tako dobro umeš da sviraš Šopena. De,

sviraj mazurku još jedanput.”

„Ne mogu”, reče on, „moram u školu, prvog časa dobićemo maturske teme iz nemačkog jezika.”

„Odvešću te majčinim autom tamo”, rekoh ja.

„Ne volim da se vozim tim glupim autom”, reče on, „ti znaš da ga mrzim.” Mati je u to vreme od jedne prijateljice „strašno jevtino” kupila sportska kola, a Leo je bio vrlo osetljiv kad bi se nešto što on čini moglo tumačiti kao hvalisanje. Postojala je samo jedna mogućnost da ga neko dovede do divljeg besa: ako bi ga neko zadevao ili mu se umiljavao zbog naših bogatih roditelja, on bi se zacrveneo i udarao pesnicama oko sebe.

„Napravi izuzetak”, rekoh ja, „sedi za klavir i sviraj. Zar ne želiš da saznaš gde sam bio?”

On porumene, obori pogled i reče: „Ne, neću da znam.”

„Bio sam kod jedne devojke”, rekoh, „kod jedne žene - moje žene.”

„Tako”, reče on ne dižući pogled. „A kada se venčanje obavilo?” Još uvek nije znao kud bi sa svojim zbunjenim rukama, i najednom htede spuštene glave da prođe pored mene. Ja ga uhvatih za rukav.

„To je Marija Derkum”, rekoh tiho. On izvuče lakat iz moje ruke, ustuknu korak i reče: „Bože moj, nije.”

Pogledao me ljutito, gunđajući nešto sebi u bradu.

„Šta?” upitah, „šta si rekao?”

„Da sada ipak moram da se odvezem autom - hoćeš li me odvesti?”

Rekoh da hoću, obgrlih mu ramena i pođoh s njim u dnevnu sobu. Hteo sam da mu uštedim da me pogleda. „Idi i donesi ključeve”, rekoh, „tebi će ih majka dati - i ne zaboravi isprave - i, Leo, potreban mi je novac - imaš li još novca?”

„U štedionici”, reče on, „možeš li ga sam uzeti?”

„Ne znam”, rekoh, „radije mi ga pošalji.”

„Da ti ga pošaljem”, upita on, „hoćeš da odeš?” „Da”, rekoh. On klimnu glavom i pođe uza stepenice.

Tek u trenutku kada me je upitao, znao sam da hoću da odem. Otišao sam u kuhinju, gde me Ana dočeka gunđajući.

„Mislila sam da nećeš doručak”, reče srdito.

„Doručak ne”, rekoh, „nego kafe.” Seo sam za oriban sto i posmatrao Anu kako kraj štednjaka skida filter sa suda za kafu i

stavlja ga na tanjirić da se otkaplje. Mi smo ujutru uvek doručkovali s devojkama u kuhinji jer nam je bilo suviše dosadno da nam se u trpezariji svečano postavlja. U to doba dana samo je Ana bila u kuhinji. Noreta, druga devojka, bila je kod majke u spavaćoj sobi, postavljala joj doručak i pretresala s njom pitanje odela i kozmetike. Verovatno je mati svojim divnim zubima mlela nekakve pšenične klice dok su joj nekakve trice, napravljene od placente, ležale na licu a Noreta joj čitala novine. A možda su tek bile pri jutarnjoj molitvi, koja je sačinjena od Getea i Lutera, i koja većinom dobija dodatno moralno pojačanje, ili je Noreta čitala majci iz skupljenih prospekata o sredstvima za čišćenje. Mati ima čitave registratore pune prospekata za lekove, raspoređenih prema naslovima „Varenje", „Srce", „Živci", a ako negde može da se dočepa nekog lekara, raspituje se o „novim izdanjima" i tako uštedi honorar za pregled. Pa ako joj uz to neki lekar pošalje i lekarske uzorke, prosto je blažena.

Video sam po Aninim leđima da se plaši trenutka kada će morati da se okrene, da me pogleda u lice i sa mnom razgovara. Nas dvoje se volimo, mada ona ne može da savlada mučnu sklonost da me uvek vaspitava. Bila je već petnaest godina kod nas, mati ju je prihvatila od jednog rođaka koji je bio evangelistički sveštenik. Ana je iz Potsdama, i već sama činjenica što mi, mada smo evangelici, govorimo rajnskim dijalektom, izgleda joj čudovišna, gotovo protivprirodna. Mislim, protestant koji bi govorio bavarski činio bi joj se kao nečastivi. Na Rajnland se već pomalo privikla. Ona je visoka, vitka i gorda što se „kreće kao dama". Otac joj je bio blagajnik „kod nečeg" o čemu samo znam da se zvalo I. R. 9. Ništa ne bi vredelo da se kaže Ani da mi nismo u tom I. R. 9.; što se tiče vaspitanja omladine, ne da se odvratiti od izreke: „To u I. R. 9. ne bi bilo moguće." Ja nikad nisam ušao u trag tom I. R. 9., ali, pri svemu tome znam da u toj tajanstvenoj vaspitnoj instituciji verovatno ne bih imao šanse da postanem ni čistač klozeta. Pre svega, moja praksa umivanja kod Ane uvek izaziva priznanje I. R. 9., i „ta užasna navika da se ostane u krevetu koliko god je moguće duže" izaziva u njoj gađenje kao da imam lepru. Kad se najzad okrenula i sa sudom za kafu prišla stolu, držala je oči spuštene kao kaluđerica koja poslužuje pomalo ozloglašenog biskupa. Žalio sam je kao devojke iz Marijine grupe. Ana je sa svojim instinktom kaluđerice sigurno osetila odakle dolazim, dok moja mati, kad bih i tri godine bio

tajno oženjen, verovatno ne bi ništa opazila. Uzeh Ani sud iz ruke, nasuh sebi kafe, čvrsto je uhvatih za mišicu i prisilih da me pogleda: ona to učini svojim bledoplavim očima, treperavim očnim kapcima, i ja videh da zaista plače. „Do đavola, Ana”, rekoh, „pogledaj me. Pretpostavljam da su se u tvom I. R. 9. takođe muški gledali u oči.”

„Ja nisam muškarac”, cvilela je ona. Pustih je; ona se okrenu prema štednjaku mrmljajući nešto o grehu i sramoti, Sodomi i Gomori, a ja rekoh:

„Pobogu, Ana, razmisli šta su oni u Sodomi i Gomori zaista radili.” Ona otrese moju ruku sa svog ramena i ja iziđoh iz kuhinje ne rekavši joj da hoću da odem od kuće. Ana je bila jedina osoba s kojom sam ponekad pričao o Henrijeti.

Leo je već stajao napolju pred garažom i bojažljivo gledao u svoj sat. „Je li mati primetila da sam bio odsutan?” upitah. On reče: „Ne”, dade mi ključeve i ostavi vrata od garaže otvorena. Ja se popeh u majčin auto, izvedoh ga napolje i pustih Lea da uđe. On je napregnuto gledao svoje nokte. „Imam štednu knjižicu”, reče, „uzeću novac za vreme pauze. Kuda da ga pošaljem?” - „Pošalji ga na starog Derkuma”, rekoh. „Molim”, reče on, „kreni, vreme je.” Vozio sam brzo, preko našeg baštenskog puta, kroz kapiju, i morao sam da čekam na stanici na kojoj se Henrijeta popela kad je pošla u protivavionsku odbranu. Nekoliko devojaka Henrijetinih godina pope se u tramvaj. Kada smo prestigli tramvaj, ugledah još nekoliko devojaka Henrijetinog uzrasta kako se smeju kao što se ona smejala, s plavim kapama na glavi i kaputima s krznenim okovratnicima. Kad bi izbio rat, njihovi bi ih roditelji isto tako otpratili kao što su moji roditelji otpremili Henrijetu, tutnuli bi im džeparac u ruku, nekoliko sendviča, potapšali ih po ramenima i rekli: „Mnogo uspeha.” Ja bih rado mahnuo devojčicama, ali to nisam učinio. Sve se shvata pogrešno. Kada se čovek vozi u tako glupom autu ne može ni da mahne nekoj devojci. Jednom sam nekom dečaku u dvorskom vrtu poklonio pola table čokolade i sklonio mu plavu kosu sa prljavog čela: plakao je i razmazao suze po celom licu, hteo sam samo da ga utešim. Došlo je do užasne scene sa dve žene koje zamalo što nisu pozvale policiju, i ja sam se posle te kreštave grdnje zaista osećao kao čudovište, jer mi je jedna od žena stalno govorila: „Vi, prljavi mangupe, vi, prljavi mangupe.” Bilo je gnusno, scena mi se činila tako perverzna kao što

mi se čini i istinsko čudovište.

Dok sam vozio niz Koblencovu ulicu, isuviše brzo, tražio sam očima neka ministarska kola koja bih mogao zaparati. Majčin auto ima isturene glavčine točka kojima sam mogao da okrznem auto, ali u tako rano jutro na ulici nije još bilo nijednog ministra. Rekoh Leu: „Kako stoji stvar, ideš li zaista u vojsku?” On pocrvene i klimnu glavom. „Govorili smo o tome”, reče on, „u radnom krugu došli smo do zaključka da to može koristiti demokratiji.” - „E pa dobro”, rekoh, „idi samo i učestvuj u toj ludoriji, ja ponekad žalim što ne podležem vojnoj obavezi.” Leo se okrenu prema meni s upitnim pogledom, ali okrenu glavu od mene kada htedoh da ga pogledam. „Zašto?” upita. „Oh”, rekoh, „tako bih rado još jednom video majora koji je kod nas stanovao i koji je hteo da naredi da se gospođa Vineken strelja. On je sada sigurno pukovnik ili general.” Zaustavio sam auto pred Betovenovom gimnazijom da bih ga pustio da iziđe, on zavrte glavom i reče: „Parkiraj pozadi, desno od internata.” Vozio sam dalje, zaustavio, dao Leu ruku, ali on se smešio smeškom punim patnje pružajući mi otvoren dlan. Bio sam u mislima već daleko, nisam shvatao i nerviralo me je što Leo stalno bojažljivo gleda u svoj sat. Bilo je tek pet do osam i imao je dovoljno vremena. „Nećeš, valjda, stvarno otići u vojsku”, rekoh. „Zašto ne”, reče on ljutito, „daj mi ključ od automobila.” Dao sam mu ključ, klimnuo glavom i otišao. Mislio sam sve vreme na Henrijetu i smatrao da je bezumno što Leo hoće da postane vojnik. Išao sam kroz dvorski vrt ispod univerziteta ka pijaci. Bilo mi je hladno i hteo sam kod Marije.

Dućan je bio pun dece kad sam stigao. Iz rafova su uzimala bombone, pisaljke, gume i starom Derkumu stavljala novac na tezgu. Dok sam se kroz radnju provlačio prema sobi iza dućana, on nije podigao glavu. Otišao sam do štednjaka, tamo grejao ruke na lončetu za kafu i mislio da će Marija svakog trenutka doći. Nisam više imao cigareta, i razmišljao sam da li da ih uzmem onako, ili da ih platim kad budem Mariju zamolio da mi ih da. Nasuh sebi kafe iz lončeta, i tad mi pade u oči da na stolu stoje tri šoljice. Kad se u dućanu stišalo, spustih šoljicu. Želeo sam da je Marija kraj mene. Umio sam se, oprao ruke u umivaoniku kraj štednjaka, očešljao se četkicom za nokte što je ležala u zdelici za sapun, izgladio okovratnik košulje, povukao gore kravatu i razgledao još jednom nokte: bili su čisti. Odjednom sam

postao svestan da ću morati da radim sve ono što dosad nikad nisam radio.

Kada je njen otac ušao, bio sam upravo seo, ali sam smesta ustao. Bio je isto toliko zbunjen kao i ja i isto tako plašljiv. Nije izgledao ljut, samo veoma ozbiljan, i kad je pružio ruku prema lončetu za kafu, trgao sam se, ne jako, ali primetno. On zavrte glavom, nasu sebi kafe, pruži i meni lonče, ja rekoh hvala, on me još uvek nije gledao. U noći, gore u Marijinoj postelji, osećao sam se veoma siguran kada sam o svemu razmišljao. Bio sam željan cigarete, ali se nisam usudio da uzmem jednu iz njegove kutije koja je ležala na stolu. Inače bih to u svako doba učinio. Stojeći tu, nagnut nad stolom, s velikom ćelom i sedim neurednim vencem kose, činio mi se veoma star. Rekoh tiho: „Gospodine Derkum, vi imate pravo”, ali on udari rukom o sto, pogleda me najzad preko svojih naočara i reče: „Do đavola, zar je to moralo da bude - i odmah tako da svi susedi u tome učestvuju?” Bio sam srećan što nije bio razočaran i što nije počeo o časti: „Zar je to zaista moralo da bude - pa ti znaš koliko smo dirindžili za ovaj prokleti ispit, a sada”, on stegnu šaku, otvori je kao da pušta pticu na slobodu, „ništa.” - „Gde je Marija?” upitah. „Otišla”, reče on, „otputovala u Keln.” - „Gde je?” povikah, „gde?” - „Samo polako”, reče on, „to ćeš već doznati. Pretpostavljam da ćeš sada početi o ljubavi, ženidbi i tako dalje – uštedi sebi to - napred, hajde. Veoma sam radoznao šta će od tebe biti. Idi.” Bojao sam se da prođem pored njega. Rekao sam: „A adresa?” - „Evo”, reče on i gurnu mi ceduljicu preko stola. Strpao sam ceduljicu u džep. „Još nešto?”, vikao je, „još nešto? Šta još čekaš?” - „Treba mi novaca”, rekoh, i osetih radost što se najednom nasmeja, bio je to čudan smeh, tvrd i ljutit, kakav sam čuo samo jedanput, kada sam govorio o svome ocu. „Novaca”, reče on, „to je vic, ali dođi”, reče on, „dođi”, povuče me za rukav u dućan, ode iza tezge, naglo otvori kasu i obema rukama stade da baca sitan novac: desetparce, petparce, pfenige, bacao je novčiće po sveskama i novinama, ja sam se kolebao, ali onda počeh polagano da ih skupljam, bio sam u iskušenju da ih zgrnem otvorenom šakom, ali ih stadoh uzimati komad po komad, prebrojavajući ih i odmereno stavljajući u džep. On me je pritom posmatrao, u znak odobravanja, klimao glavom, zatim je izvadio buđelar i položio banknotu od pet maraka. Obojica pocrvenesmo.

„Oprosti”, reče on tiho, „oprosti, o bože - oprosti.” Mislio je da sam uvređen, ali ja sam ga vrlo dobro razumeo. Rekao sam: „Poklonite mi još kutiju cigareta”, i on smesta pruži ruku u raf iza sebe i dade mi dve kutije. Plakao je. Ja se sagnuh nad tezgu i poljubih ga u obraz. On je jedini čovek koga sam ikada poljubio.

8

Pomisao da bi Cipfner mogao da posmatra Mariju dok se oblači ili da mu je dozvoljeno da posmatra kako zavrće poklopac na tubi sa zubnom pastom, potpuno me je ubijala. Noga me je bolela, i počeo sam da sumnjam da li bih na nivou trideset do pedeset maraka još imao šansu da izvodim burgije. Mučila me je i pomisao da Cipfneru uopšte nije stalo da posmatra Mariju dok zatvara tubu sa zubnom pastom: prema mom skromnom iskustvu, katolici nemaju nimalo smisla za detalje. Imao sam Cipfnerov broj telefona na listi, ali još nisam bio dovoljno naoružan da bih potražio taj broj. Nikad se ne zna šta sve čovek može da učini pod prinudom pogleda na svet, i možda se zaista udala za Cipfnera, a na telefonu čuti Marijin glas kako kaže: „Ovde Cipfner” - to zaista ne bih mogao podneti. Da bih telefonirao Leu, tražio sam u telefonskoj knjizi pod „seminari”, ali ništa nisam našao; a ipak sam znao da postoje te dve stvari: Leoninum i Albertinum. Najzad smogoh snage da dignem slušalicu i potražim broj informativne službe. Dobio sam vezu, a devojka koja se javila imala je čak rajnsku modulaciju u glasu. Ponekad toliko čeznem da čujem rajnski govor te iz ma kog hotela zovem neku bonsku telefonsku centralu da bih čuo ovaj potpuno nemarcijalan jezik kome nedostaje glas r, upravo onaj glas na kome uglavnom počiva vojnička disciplina.

Čuo sam pet puta, „molim, čekajte”, a onda se javila neka devojka, i ja je upitah kako se zove „ono gde se obrazuju katolički sveštenici”; rekoh joj da sam tražio pod „seminari” i da ništa nisam našao. Ona se nasmejala i rekla „ono se” - pritom je vrlo lepo naglašavala navodnike - „zove konvikt”, i dade mi brojeve oba konvikta. Devojački glas na telefonu malo me je utešio. Zvučao je tako prirodno, neizveštačeno, i veoma rajnski. Uspelo mi je čak da preko telefona predam depešu za Karla Emondsa.

Uvek mi je bilo nerazumljivo zašto se neko ko želi da ga smatraju inteligentnim trudi da izrazi mržnju prema Bonu. Bon je uvek imao izvesnih draži, sanjivih draži, kao što ih ima žena čiju sam sanjivost kadar da zamislim kao sanjivost punu draži. Bon, naravno, ne podnosi nikakvo pretvaranje, a s ovim gradom su preterali. Grad koji ne podnosi pretvaranja ne može se opisati: u svakom slučaju, retka osobina. Svako dete zna da je bonska klima rentijerska klima, tu

postoje veze između vazdušnog i krvnog pritiska. Ono što Bonu uopšte ne pristaje, to je ta defanzivna razdraženost: imao sam u svojoj kući na pretek prilike da razgovaram sa činovnicima ministarstava, narodnim poslanicima, generalima - moja mati je ljubitelj žureva - i svi se oni nalaze u stanju razdražene, ponekad gotovo plačne odbrane. Svi se oni tako izmučeno - ironično smeju Bonu. Ne shvatam to prenemaganje. Kada bi neka žena, čiju draž čini njena sanjivost, najednom počela kao divlja da pleše kankan, moglo bi se samo pretpostaviti da je dopingovana[9] - ali da dopinguju čitav grad, to im neće poći za rukom. Neka dobra stara tetka može me naučiti kako se pletu puloveri, heklaju tabletići i servira šeri - ali od nje ne mogu očekivati da mi održi dvočasovno duhovito predavanje o homoseksualnosti ili da se neočekivano počne služiti žargonom uličarki, nedostatak koji svi u Bonu tako bolno oplakuju. Pogrešna očekivanja, pogrešan stid, pogrešna spekulacija protivprirodnim. Ne bih se čudio kad bi čak i zastupnici Svete stolice počeli da se žale na nedostatak uličarki. Jednom sam se na nekom žuru u našoj kući upoznao s jednim partijcem koji je sedeo u izvesnom odboru za borbu protiv prostitucije i koji mi se šapućući žalio na nedostatak uličarki u Bonu. Bon ranije zaista nije bio tako loš sa svojim mnogobrojnim uskim ulicama, knjižarama, studentskim udruženjima, malim poslastičarnicama sa sobom pozadi, gde se mogla piti kafa.

Pre no što sam pokušao da zovem Lea, odšepesao sam na balkon da bacim pogled na svoj zavičajni grad. Grad deluje zaista prijatno: katedrala, krovovi nekadašnjeg zamka izbornog kneza, Betovenov spomenik, mali trg i dvorski vrt. Sudbina Bona jeste u tome što se ne veruje u njegovu sudbinu. Udisao sam gore na balkonu iz punih grudi bonski vazduh, koji mi je neočekivano prijao: kao promena vazduha, Bon za nekoliko časova može da načini čuda.

Sa balkona sam otišao natrag u sobu i bez oklevanja potražio broj „onoga” gde Leo studira. Strepeo sam. Otkako je postao katolik, nisam video Lea. On mi je svoju konverziju saopštio na svoj detinji korektan način: „Dragi brate”, pisao je, „saopštavam ti ovim da sam posle zrelog razmišljanja odlučio da pređem u katoličku crkvu i da se spremim za sveštenički poziv. Sigurno ćemo uskoro imati prilike da se usmeno pozabavimo ovom odlučnom promenom u mom životu. Tvoj

brat koji te voli.” U celom tom pismu ničega od elegancije s kojom ume da svira klavir. Taj manir da sve obavlja na poslovan način povećava moju melanholiju. Ako tako produži, biće jednom plemenit sedokosi prelat. U toj tački - u stilu pisama - otac i Leo podjednako su bespomoćni: pišu o svemu tako kao da je reč o mrkom uglju.

Trajalo je podugo dok se neko u „onom” rešio da dođe do telefona, i upravo sam počeo da, shodno svom raspoloženju, taj crkveni murdarluk žigošem oštrim rečima, rekoh „govno”, kad tamo neko podiže slušalicu, i neočekivano promukao glas reče: „Da?” Bio sam razočaran. Očekivao sam blagi glas kaluđerice, s mirisom slabe kafe i suvog kolača, umesto toga: kreštavi muškarac, a mirisalo je na duvan za lulu i kupus na tako prodoran način da sam počeo da kašljem.

„Pardon”, rekoh najzad, „da li bih mogao da govorim sa studentom teologije Leom Šnirom?”

„S kim govorim?”

„Šnir”, rekoh ja. Očigledno je to prevazilazilo njegov horizont. Ćutao je dugo, ja opet počeh da kašljem, pribrah se i rekoh: „Sričem: škola, nordpol, Ida, Rihard.”

„Šta mu je to?” reče on najzad i meni se učini da u njegovom glasu čujem isto toliko očajanja koliko sam i sam osećao. Možda su tamo kraj telefona stavili nekoga prijatnog starog profesora koji puši lulu, i ja na brzinu iščeprkah nekoliko latinskih reči i rekoh skrušeno: „Sum frater Leonis.” Izgledao sam sebi pritom nepošten, mislio sam na veliki broj onih koji su, možda, ponekad osećali želju da s nekim tamo govore a nikad nisu učili ni reči latinski.

Začudo se sada on zacereka i reče: „Frater tuus est in refectorio - za obedom”, dodade malo glasnije „gospoda su za obedom, a za vreme jela ne sme se smetati.”

„Stvar je vrlo hitna”, rekoh ja.

„Smrtni slučaj?” upita on.

„Ne”, rekoh, „ali, gotovo.”

„Dakle, nesrećni slučaj?”

„Ne”, rekoh, „unutrašnji nesrećni slučaj.”

„Ah”, reče on, i njegov glas je zvučao malo blaže, „unutrašnja krvarenja.”

„Ne”, rekoh, „duševno. Sasvim duševna stvar.” Očevidno je to za njega bila strana reč, ćutao je ledeno.

„Bože moj", rekoh, „pa čovek se sastoji iz tela i duše."

Njegovo gunđanje kao da je izražavalo sumnju u tu tvrdnju, između dva uvlačenja dima mrmljao je: „Avgustin - Bonaventura - Kuzanus - vi ste na pogrešnom putu."

„Duša", rekoh ja ne odstupajući, „molim, poručite gospodinu Šniru da je duša njegovog brata u opasnosti, i neka me zove telefonom čim bude gotov s jelom."

„Duša", reče on hladno, „brat, opasnost." Mogao je isto tako da kaže: smeće, đubre, muzlica. Meni se stvar učini smešna: kako god bilo, ipak su se studenti tamo obrazovali za buduće dušebrižnike, a po svoj prilici, reč „duša" on je već čuo. „Stvar je vrlo, vrlo hitna", rekoh.

On samo učini „hm, hm", činilo mu se savršeno neshvatljivo da nešto što je u vezi s dušom može da bude hitno.

„Poručiću", reče, „šta je to bilo sa školom?"

„Ništa", rekoh ja, „baš ništa. Stvar nema nikakve veze sa školom. Upotrebio sam tu reč samo zato da bih sricao svoje ime."

„Vi verovatno mislite da ovi u školi još uče da sriču. Verujete li vi to ozbiljno?" On posta tako živahan da sam mogao pretpostaviti da je najzad našao svoju omiljenu temu. „Isuviše blage metode u današnje vreme", vikao je, „isuviše blage."

„Naravno", rekoh, „moralo bi da bude mnogo više batina u školi."

„Zar ne?" povika on vatreno.

„Jeste", rekoh, „naročito bi učitelji morali dobijati mnogo više batina. Vi nećete zaboraviti da bratu isporučite moju želju?"

„Već sam zabeležio", reče on, „hitna društvena stvar. Školska stvar. Slušajte, mladi prijatelju, smem li da vam kao nesumnjivo stariji dam jedan dobronameran savet?"

„Oh, molim", rekoh.

„Okanite se Avgustina: vešto formulisana subjektivnost još ni izdaleka nije teologija, i ona nanosi štetu mladim dušama. Ničeg sem žurnalizma s nekoliko elemenata dijalektike. Ne uzimate za zlo ovaj savet?"

„Ne", rekoh, „smesta idem da bacim svog Avgustina u vatru."

„Vrlo dobro", reče on gotovo kličući, „u vatru s njim. Neka je bog s vama." Umalo što nisam rekao „hvala", ali mi se učini neumesno, te jednostavno spustih slušalicu i obrisah znoj. Vrlo sam osetljiv na mirise, a jak miris kupusa mobilisao je moj vegetativni nervni sistem.

Razmišljao sam i o metodama crkvenih vlasti: bilo je lepo što su u jednom starom čoveku stvorili osećanje da je još koristan, ali nisam mogao da shvatim što su nagluvom i tako ćudljivom starom momku dali baš telefonsku službu. Miris kupusa poznavao sam iz internata. Neki pater objasnio nam je jednom tamo da se kupus smatra za hranu koja prigušuje čulnost. Pomisao da se moja ili ma čija čulnost prigušuje, bila mi je odvratna. Očevidno da tamo dan i noć misle samo o „žudnji puti”, a negde u kuhinji sigurno sedi kaluđerica koja sastavlja jelovnik, zatim o tome govori s direktorom, i oboje onda sede jedno prema drugom i ne govore o tome, ali nad svakim jelom koje se nalazi na jelovniku razmišljaju: ovo sprečava, ovo pospešuje čulnost. Meni se takva scena čini kao jasan slučaj skarednosti, isto kao i ono prokleto igranje fudbala u internatu koje je trajalo satima; znali smo svi da treba da izazove zamor da nas ne bi zaokupljale misli o devojkama. To me je odbilo od fudbala, a kad pomislim da moj brat Leo mora da jede kupus da bi mu se prigušila čulnost, najradije bih otišao tamo i sav kupus polio sonom kiselinom. Ono sa čime ti mladići tamo imaju da se nose teško je i bez kupusa: mora da je užasno teško objavljivati svaki dan te neshvatljive stvari: uskrsnuće tela i večni život. Argatovati u vinogradu Gospodnjem i gledati svojim očima kako je đavolski mala korist od svega toga. Hajnrih Belen, koji je prema nama bio tako ljubazan kad je Marija imala spontani pobačaj, objasnio mi je jednom sve to. On je sebe preda mnom uvek prikazivao kao „neukog trudbenika u vinogradu Gospodnjem, kako u pogledu raspoloženja tako i plate”.

Otpratio sam ga kući kad smo u pet napustili bolnicu, peške, jer nismo imali novca za tramvaj, i dok je stajao pred svojom kapijom i iz džepa izvlačio svežanj ključeva, nije se ni po čemu razlikovao od radnika koji se vraća sa noćne smene, umoran, neobrijan, i znao sam da za njega mora biti strašno: da sada čita misu sa ovim tajnama o kojima mi je Marija uvek pričala. Dok je Hajnrih otključao vrata, u hodniku je stajala služavka, džandrljiva starica, u papučama na bosim nogama, čija je koža bila sasvim žuta, čak ni kaluđerica, a ni njegova majka ili sestra; zasiktala je na njega: „Šta to znači? Šta to znači?” Ta bedna momačka buđavost; do đavola, ne čudim se ako se neki katolički roditelji plaše da svoje mlade kćerke pošalju u stan sveštenika, i ne čudim se ako ti jadni đavoli ponekad prave gluposti.

Zamalo što nisam nagluvog starog pušača lule u Leovom konviktu još jednom pozvao: rado bih se s njim zabavljao razgovarajući o žudnji puti. Bojao sam se da zovem nekog od onih koje sam poznavao: ovaj nepoznati će me, verovatno, bolje razumeti. Rado bih ga pitao da li su moja shvatanja katoličanstva tačna. Za mene su na svetu postojala samo četiri katolika: papa Jovan, Alek Gines, Marija i Gregori, jedan ostareo crnački bokser, koji je jednom gotovo postao svetski majstor, a sada se po varijeteima mučno probijao kao atleta. Sreo bih ga tu i tamo u ciklusu angažmana. Bio je veoma pobožan, istinski ispunjavao crkvene dužnosti, pripadao Trećem redu i na svojim ogromnim bokserskim grudima uvek nosio skapulijer. Većina ga je smatrala maloumnim, jer nije govorio gotovo ni reči, i sem krastavaca i hleba, jedva da je još nešto jeo, a ipak je bio tako jak da je mogao mene i Mariju kao lutke da nosi na ispruženim rukama kroz sobu. Bilo je još nekoliko katolika sa prilično visokim stepenom verovatnoće: Karl Emonds i Hajnrih Belen, pa i Cipfner. Kod Marije sam već počeo da sumnjam: njen „metafizički strah" nije mi bio jasan, a ako je sad otišla i sa Cipfnerom radi sve ono što je radila sa mnom, onda čini stvari koje su u njenim knjigama jasno okarakterisane kao brakolomstvo i bludničenje. Njen metafizički strah odnosio se samo i jedino na moje odbijanje da se venčamo građanskim brakom i da našu decu vaspitamo u katoličkom duhu. Mi nismo imali dece, a stalno smo govorili o tome kako ćemo ih oblačiti, kako ćemo s njima razgovarati, kako ćemo ih vaspitavati, i bili smo u svim tačkama saglasni, sem u pogledu katoličkog vaspitanja. Bio sam sporazuman da ih krstimo. Marija reče da to moram dati napismeno, inače nas neće crkveno venčati. Kada sam se složio sa crkvenim venčanjem, ispostavilo se da moramo i pred matičarem sklopiti brak - i tada sam izgubio strpljenje te rekoh da bi trebalo još malo da pričekamo, jedna godina zacelo ne igra ulogu, a ona je plakala i rekla da u tome i jeste stvar što ja ne razumem šta za nju znači što živi u ovakvim okolnostima i bez izgleda da će naša deca biti u hrišćanskom duhu vaspitana. Bilo je zlo, jer se ispostavilo da smo o toj tački pet godina govorili u tutanj. Ja zaista nisam znao da se pre crkvenog venčanja mora obaviti državno venčanje. Naravno, kao odrastao građanin i „potpuno odgovorno muško lice", morao sam to da znam, ali ja to jednostavno nisam znao, kao što doskora nisam znao da se belo vino servira hladno a crno

zagrejano. Znao sam, naravno, da postoje matičari i da se tamo obavljaju nekakve ceremonije u vezi sa brakom i izdaju nekakva uverenja, ali mislio sam da je to stvar za necrkvene ljude i za takve koji, tako reći, žele da državi učine malu radost. Istinski sam se naljutio kad sam doznao da se tamo mora ići pre no što se obavi crkveno venčanje, pa kad je Marija počela još i o tome da se moram pismeno obavezati da ću našu decu vaspitavati u katoličkom duhu, počeli smo se svađati. To mi je ličilo na ucenu, i nije mi se dopadalo što je Marija bila tako savršeno sporazumna s tim zahtevom da se pismeno obavežem. Mogla je decu da krsti i da ih vaspitava onako kako je sama smatrala da je ispravno.

Bilo joj je loše to veče, izgledala je bleda i umorna, govorila je prilično glasno sa mnom, pa kad sam onda rekao, jeste, dobro, učiniću sve, i sve stvari ću potpisati, naljutila se i rekla: „To ti sada činiš samo iz lenjosti, a ne zato što si ubeđen u opravdanost apstraktnih principa reda", i ja rekoh: jeste, činim to zaista iz lenjosti i što bih hteo da je celog života imam kraj sebe, i da bih čak po svim propisima prešao u katoličku crkvu ako bi to bilo potrebno da je zadržim. Postao sam čak patetičan i rekoh da me reči kao što su „apstraktni principi reda" podsećaju na sobu za mučenje. Ona je bila uvređena što sam, da bih je zadržao, čak hteo da postanem katolik. A ja sam mislio da sam joj laskao na način koji je išao čak predaleko. Rekla je da više nije reč o njoj ili meni, nego o „redu".

Bilo je veče, u jednoj hotelskoj sobi u Hanoveru, u jednom od onih skupih hotela gde se, kad se naruči šoljica kafe, dobije samo tri četvrtine šolje kafe. U tim hotelima su tako fini da se puna šoljica smatra prostaklukom, a kelneri znaju mnogo bolje šta je fino nego fini ljudi koje gosti tamo izigravaju. Meni je u tim hotelima uvek kao da sam u nekom odveć skupom i naročito dosadnom internatu, a bio sam to veče mrtav umoran: tri nastupa jedan za drugim. U rano poslepodne pred nekakvim akcionarima čelika, posle podne pred nastavničkim kandidatima i uveče u jednom varijeteu gde je aplauz bio tako mlitav da sam u njemu već čuo zvuke binske propasti. Kad sam u tom glupom hotelu poručio da mi donesu pivo u sobu, natkonobar je tako ledeno rekao preko telefona: „Da, gospodine", kao da sam poručio vodu iz bare, i doneli su mi pivo u srebrnom peharu. Bio sam umoran, hteo sam samo da pijem pivo, da malo igram „Čoveče, ne

ljuti se”, da se okupam, pročitam večernje novine i da zaspim pored Marije: s desnom rukom na njenim grudima a s licem tako blizu njene glave da bih miris njene kose mogao poneti u san. Još mi je bio u ušima mlitavi aplauz. Bilo bi gotovo čovečnije da su svi okrenuli palac prema zemlji. To umorno, blazirano preziranje mojih tačaka bilo je tako bljutavo kao pivo u tom glupom srebrnom peharu. Jednostavno nisam bio u stanju da vodim svetovnonazorni razgovor.

„U pitanju je stvar, Hans”, reče ona malo manje glasno, a nije ni primetila da „stvar” za nas ima određeno značenje; izgleda da je to bila zaboravila. Hodala je ispred bračne postelje gore-dole i pri gestikulisanju udarala cigaretom uvek tako precizno po vazduhu da su mali oblačići dima delovali kao tačke. U međuvremenu je naučila da puši. U nežnozelenom puloveru izgledala je lepo: bela koža, kosa tamnija nego ranije, na njenom vratu prvi put sam video žile. Rekao sam: „Ta imaj milosti, pusti me da se najpre ispavam, sutra za doručkom govorićemo još jednom o svemu, pre svega o ’stvari’”, ali ona nije ništa opazila, okrenula se, zaustavila se pred krevetom, i ja po njenim ustima zaključih da su za ovu scenu postojali motivi koje ona sama sebi nije htela da prizna. Dok je vukla dim iz cigarete, spazih nekoliko borica oko njenih usta, koje do tada nisam video. Pogledala me je zavrtevši glavom, uzdahnula, opet se okrenula i nastavila gore-dole da hoda.

„Ne razumem, zapravo”, rekoh umorno, „najpre se svađamo zbog mog potpisivanja onog ucenjivačkog formulara, zatim zbog zaključivanja braka kod matičara, sad sam spreman i na jedno i na drugo a ti se još više ljutiš nego ranije”.

„Jeste”, reče ona, „čini mi se da ide prebrzo, i osećam da ti izbegavaš raspravljanje. Šta ti, zapravo, hoćeš?”

„Tebe”, rekoh ja; ne znam da li se ženi može reći nešto lepše. „Dođi”, rekoh, „lezi pored mene i ponesi pepeljaru, tako ćemo moći mnogo bolje da razgovaramo”. Reč „stvar” nisam više mogao u njenom prisustvu da izgovorim. Ona zavrte glavom, stavi pepeljaru na krevet, ode do prozora i pogleda napolje. Osetih strah. „Nešto mi se u ovom razgovoru ne dopada - ne liči na tebe!”

„A na šta drugo?” upita ona tiho, i ja nasedoh čuvši taj odjednom opet tako blag glas.

„Miriše na Bon”, rekoh, „na Krug, na Zomervilda i Cipfnera - i kako

se sve zovu.”

„Možda”, reče ona ne okrećući se, „tvoje uši uobražavaju da čuju što su tvoje oči videle.”

„Ne razumem te”, rekoh umorno, „šta hoćeš time da kažeš?”

„Ah”, reče ona, „kao da ne znaš da je ovde Dan katolika.”

„Video sam plakate”, rekoh.

„A da bi Heribert i prelat Zomervild mogli biti ovde, to ti nije palo na um?”

Nisam znao da se Cipfner zove Heribert. Kada je izgovorila to ime, palo mi je na um da se može odnositi samo na njega. Mislio sam opet na ono „držanje za ručice”. Bilo mi je već palo u oči da se u Hanoveru moglo videti mnogo više katoličkih sveštenika i kaluđerica nego što bi odgovaralo tom gradu, ali nisam mislio na to da bi Marija ovde mogla nekog sresti, pa čak i da jeste - pa mi smo nekad, kada bih nekoliko dana bio slobodan, putovali u Bon, i ona je mogla da izdašno uživa u celom Krugu.

„Ovde u hotelu?” upitah umorno.

„Da”, reče ona.

„Zašto nisi udesila da se s njima nađem?”

„Ti gotovo i nisi bio ovde”, reče ona, „nedelju dana stalno si na putu - Braunšvajg, Hildeshajm, Cele...”

„Ali sada imam vremena”, rekoh, „zovi ih telefonom pa ćemo nešto popiti dole u baru.”

„Otišli su”, reče ona, „danas posle podne su otputovali.”

„Raduje me”, rekoh, „što si mogla tako dugo i obilno da udišeš ’katolički vazduh’, iako uvozni.” To nije bio moj izraz već njen. Ponekad je govorila da bi jednom morala ponovo udisati katolički vazduh.

„Zašto se ljutiš?” upita ona, još uvek je stajala okrenuta licem prema ulici, ponovo je pušila i to mi je bilo neobično kod nje: to žudno pušenje bilo mi je tako tuđe kao i način na koji je sa mnom govorila. U tom trenutku mogla je da bude ma koja lepuškasta žena, ne mnogo inteligentna, koja traži neki izgovor da ode.

„Ne ljutim se”, rekoh ja, „ti to znaš. Reci mi samo da to znaš.”

Ona ne reče ništa, ali klimnu glavom, i ja sam joj dovoljno video lice da sam mogao znati da savlađuje suze. Zašto? Trebalo je da plače, grčevito i dugo. Onda bih mogao ustati, uzeti je u naručje i

ljubiti. Nisam to činio. Nisam imao volje, a da to samo iz rutine ili dužnosti učinim nisam hteo. Ležao sam i dalje. Mislio sam na Cipfnera i Zomervilda, na to da je ona tri dana s njima tu naokolo pričala a da mi o tome nije ništa rekla. Sigurno su razgovarali o meni. Cipfner pripada Savezu udruženja katoličkih laika. Oklevao sam predugo, minut, pola minuta ili dva, ne znam. Kad sam zatim ustao i prišao joj, zavrtela je glavom, odgurnula moje ruke sa svojih ramena i počela opet da govori o svom metafizičkom strahu i principima reda, i meni se činilo kao da sam već dvadeset godina oženjen njome. Glas joj je imao nekakav vaspitni prizvuk, bio sam suviše umoran da bih pohvatao njene argumente, proletali su mimo mene. Prekinuo sam je i počeo da pričam o neuspehu koji sam doživeo u varijeteu, prvom neuspehu za poslednje tri godine. Stajali smo jedno pored drugog kraj prozora, gledali dole na ulicu, gde su se neprekidno zaustavljali taksiji koji su katoličke članove komiteta vozili na stanicu: kaluđerice, sveštenike i laike ozbiljna izgleda. U jednoj grupi prepoznao sam Šniclera, držao je vrata od taksija jednoj staroj kaluđerici koja je veoma otmeno delovala. Dok je stanovao kod nas, bio je evangelik. Mora da je ili prešao u katoličku veru, ili je ovde bio kao evangelistički posmatrač. Od njega se moglo sve očekivali. Dole su vukli kofere i hotelskim slugama tutkali napojnice u ruke. Meni se od zamora i zbunjenosti sve okretalo pred očima: taksiji i kaluđerice, svetiljke i koferi, a neprestano mi je u ušima odjekivao onaj ubitačno umorni aplauz. Marija je odavno prekinula svoj monolog o principima reda, nije više ni pušila, i kada sam se odvojio od prozora, krenula je za mnom, uhvatila me za ramena i poljubila u oči. „Ti si tako mio", rekla je, „tako mio i umoran", ali kada sam hteo da je zagrlim, rekla je tiho: „Molim, molim, ne", i ja sam pogrešio što sam je zaista pustio. Bacio sam se u odelu na krevet i smesta zaspao, a kad sam se ujutru probudio, nisam bio iznenađen što je Marija otišla. Našao sam na stolu cedulju: „Moram da idem putem kojim moram da idem." Imala je gotovo dvadeset pet godina i moralo joj je nešto prikladnije pasti na um. Nisam joj zamerao, izgledalo mi je samo nekako nedovoljno. Seo sam smesta i napisao dugačko pismo, posle doručka još jedno, pisao sam svakog dana i slao sva pisma na Fredebojlovu adresu u Bon, ali nikad nisam dobio odgovor.

9

I kod Fredebojla je potrajalo dugo dok neko nije prišao telefonu; dugotrajan zvuk pauze nervirao me je, zamišljao sam da gospođa Fredebojl spava, da ju je zvuk pauze probudio, da je opet zaspala, ponovo se probudila, i ja sam prolazio kroz sve patnje njenih ušiju napadnutih ovim pozivom. Zamalo što nisam opet spustio slušalicu, ali priznadoh sebi da sam u nekoj vrsti ugroženog stanja i pustih aparat da zvoni. Da samog Fredebojla probudim iz dubokog sna, ne bi me ni najmanje mučilo: taj momak nije zaslužio miran san; on je bolesno slavoljubiv, verovatno mu uvek ruka leži na telefonu da bi zvao ili primao pozive, od direktora ministarstva, redaktora, centralnih komiteta, saveza udruženja i od partije. Njegovu ženu volim. Bila je još učenica kada ju je prvi put doveo u Krug, i način na koji je tamo sedela i svojim ljupkim očima pratila teološko-sociološka raspravljanja, strahovito me je mučio. Zomervild, kod koga se taj sastanak održavao, stalno me je pitao: „Je li vam prevruće, Šnir”, a ja sam rekao: „Ne, prelate”, mada mi je znoj curio sa čela i obraza. Najzad sam otišao na Zomervildov balkon, jer te brbljarije nisam više mogao da podnesem. Ona sama je izazvala to trućanje, jer je - uostalom, savršeno bez veze s razgovorom koji se zapravo vodio oko veličine i granica provincijalizma - rekla da smatra da je ponešto od onoga što je Ben napisao „sasvim prijatno”. Na to je Fredebojl, čijom su je verenicom smatrali, pocrveneo poput bulke, jer mu je Kinkl dobacio jedan od svojih čuvenih pogleda koji kao da govore. Ovog puta pogled je pitao:

„Šta, ti to kod nje još nisi doveo u red?” On je, dakle, stvar sam doveo u red i stao jadnu devojku da teše upotrebivši kao strug ceo Zapad. Nije gotovo ništa preostalo od ljupke devojke, iverje je letelo, i ja sam se ljutio na tu kukavicu Fredebojla koji se nije umešao, jer se sa Kinklom „zakleo” da će biti na istoj ideološkoj liniji, ne znam sad više da li levo ili desno, na svaki način, oni imaju svoju liniju, i Kinkl se osećao moralno obavezan da ispravi Fredebojlovu verenicu. Ni Zomervild se nije pomerio, mada zastupa liniju suprotnu Kinklovoj i Fredebojlovoj, ne znam koju: ako su Kinkl i Fredebojl levo, onda je Zomervild desno, ili obratno. I Marija je malo prebledela, ali njoj imponuje obrazovanje - to joj nikad nisam mogao izbiti iz glave - a Kinklovo obrazovanje imponovalo je i potonjoj gospođi Fredebojl:

primala je sa već gotovo sladostrasnim uzdasima rečitu pouku: ona se sručila kao oluja počev od crkvenih otaca do Brehta, pa kada sam se osvežen vratio sa balkona, sedeli su svi potpuno satrveni, pili rashlađenu bolu - a sve samo zato što je to jadno stvorenje reklo da po neku Benovu stvar smatra „sasvim prijatnom”.

Sad već ima dvoje dece sa Fredebojlom, jedva joj je dvadeset dve godine, i dok je telefon još uvek zvonio u njenom stanu, zamišljao sam kako negde rukuje bočicama za bebe, kutijama za puder, pelenama i kremama, savršeno bespomoćna i zbunjena, i video brda prljavog dečjeg rublja i neoprano, masno suđe u njenoj kuhinji. Jednom, kad mi je zabavljanje postalo napor, pomogao sam joj da prži hleb, pravi sendviče i kuva kafu, u poslovima o kojima mogu samo da kažem da su mi manje odvratni od izvesnih vidova zabave.

Vrlo snebivljiv glas reče: „Da, molim?” i taj mi je glas kazivao da u kuhinji, kupatilu i spavaćoj sobi izgleda beznadežnije nego ikad. Ovog puta nisam mogao da osetim gotovo nikakav miris: samo to da sigurno drži cigaretu u ruci.

„Šnir”, rekoh ja, i očekivao sam uzvik radosti, kako ona uvek čini kada je ja zovem. A, vi u Bonu - kako je to prijatno - ili slično, ali ona je ćutala zbunjeno, a onda rekla mlako: „Ah, lepo.” Nisam znao šta da kažem. Ranije je uvek govorila: „Kad ćete jednom doći da nam nešto izvedete?” Nijedne reči. Bilo mi je jako teško ne sebe radi, više nje radi. Za mene je situacija bila deprimirajuća, za nju mučna. „Pisma”, rekoh najzad s naporom, „pisma koja sam slao Mariji na vašu adresu?”

„Leže ovde”, reče ona, „neotvorena vraćena.”

„Na koju adresu ste ih slali?”

„Ne znam”, reče ona, „to je činio moj muž.”

„Ali mora da ste na pismima koja su se vratila videli koja je adresa bila na njima?”

„Hoćete da me saslušavate?”

„Oh, ne”, rekoh blago, „ne, ne, mislio sam samo sasvim skromno da bih mogao imati pravo da doznam šta se dogodilo s mojim pismima.”

„Koja ste, ne pitajući nas, slali ovamo.”

„Draga gospođo Fredebojl”, rekoh, „molim vas, postanite sada čovečni.” Ona se nasmeja slabo, ali ipak čujno, no ne reče ništa.

„Mislim”, rekoh, ‚da postoji trenutak kada ljudi, pa ma i iz ideoloških razloga - postaju čovečni.”

„Treba li to da znači da sam se dosad ponašala nečovečno?”

„Da”, rekoh. Ona se opet nasmeja, vrlo slabo, ali ipak čujno.

„Vrlo sam nesrećna zbog te priče”, reče ona najzad, „ali više ne mogu da kažem. Vi ste nas sve razočarali.”

„Kao klovn?” upitah ja.

„I tako”, reče ona, „ali ne samo tako.”

„Vaš muž, verovatno, nije kod kuće?”

„Ne”, reče ona, „on se vraća tek kroz nekoliko dana. Drži izborne govore u Ajfelu.”

„Šta?” viknuh ja; to je zaista bila novost, „valjda ne za CDU[10]?” upitah ja.

„Zašto ne”, reče ona tonom koji mi je dao do znanja da bi rado spustila slušalicu.

„E pa lepo”, rekoh ja, „da li tražim suviše ako vas zamolim da mi pisma pošaljete ovamo?”

„Kuda?”

„U Bon - ovamo na moju adresu u Bonu.”

„Vi ste u Bonu?” upita ona, i meni se učini kao da se savlada da ne kaže „zaboga”.

„Do viđenja”, rekoh, „i hvala na tolikoj humanosti.” Bilo mi je žao što sam bio tako ljut u razgovoru s njom. Bio sam na kraju svojih snaga. Otišao sam u kuhinju, uzeo iz frižidera konjak i dobro potegao. Nije ništa pomoglo, pio sam još, ni to nije pomoglo. Takvo odbijanje najmanje sam očekivao od gospođe Fredebojl. Očekivao sam dugu propoved o braku, prebacivanja zbog mog ponašanja prema Mariji; umela je da bude na ljubazan, dosledan način dogmatična, ali kad sam bio u Bonu i zvao je telefonom, najčešće me je u šali pozivala da joj još ponekad pomognem u kuhinji i dečjoj sobi. Biće da sam se u njoj prevario, ili je opet bila u drugom stanju i rđavo raspoložena. Nisam imao hrabrosti da ponovo zovem da bih, možda, iščeprkao šta je to s njom. Bila je uvek tako ljubazna prema meni. Nisam mogao da nađem drugo objašnjenje nego da joj je Fredebojl dao „striktno naređenje” da me otpremi. Meni je već mnogo puta palo u oči da su žene u braku lojalne prema muževima do bezumlja. Gospođa

Fredebojl je svakako bila premlada da bi mogla znati koliko će me pogoditi njena neprirodna hladnoća, a ja svakako nisam mogao od nje očekivati da uvidi da Fredebojl nije nešto više do oportunistički brbljivac koji po svaku cenu hoće da napravi karijeru, te bi se odrekao i rođenog oca kad bi mu smetao. Sigurno joj je rekao: „Šnira otpisati", i ona me je jednostavno otpisala. Bila mu je potčinjena, i sve dok je on mislio da nešto vredim, smela je da sledi svoju prirodu i da bude ljubazna prema meni, sada je protiv svoje prirode morala da bude bezobzirna. Možda sam nepravedan prema njima, možda su oboje samo sledili svoju savest. Ako je Marija već udata za Cipfnera, bilo bi svakako grešno da mi omoguće dodir s njom - što je Cipfner bio duša Saveza udruženja i mogao biti od koristi Fredebojlu, nije savesti zadavalo nikakvih teškoća. Svakako su morali da čine dobro i pravo i onda kad im je koristilo. Manje me je zaprepašćavao Fredebojl nego njegova žena. O njemu nikad nisam imao iluzija, pa ni činjenica što je sada držao izborne govore za CDU, nije me mogla začuditi.

Vratio sam bocu s konjakom konačno u frižider.

Najbolje da ih sada sve jednog po jednog pozovem, da svršim s katolicima. Nekako sam se razbudio i nisam čak više ni šepao kad sam iz kuhinje opet pošao u dnevnu sobu.

Čak su i nužnik i vrata odeljenja s priborom za čišćenje u predsoblju bili u boji rđe.

Nisam ništa očekivao od razgovora s Kinklom - pa ipak sam tražio njegov broj. On je uvek izjavljivao da je oduševljeni poštovalac moje umetnosti - a ko poznaje naš zanat, zna da se čak i od najsićušnije pohvale grudi scenskog umetnika toliko nadimaju da hoće da prsnu. Imao sam želju da poremetim Kinklov hrišćanski večernji mir - i potajnu nadu da će mi odati Marijino mesto boravka. On je bio glava Kruga, studirao je teologiju, ali je zbog neke zgodne žene prekinuo studije, zaposlio se kao pravnik, dobio sedmoro dece, i smatran je za „jednog od naših najsposobnijih socijalnih političara". Možda je on to zaista i bio, ja to nisam mogao da prosudim. Pre nego što sam se upoznao s njim, Marija mi je dala da pročitam jednu njegovu brošuru, „Putevi ka novom poretku". Pošto sam pročitao ovaj spis, koji mi se dopao, zamišljao sam ga kao visokog, nežnog, plavog čoveka, i kad sam ga prvi put video: teškog momka, malog rasta, guste crne kose, „zadriglog od vitalnosti", nisam nikako mogao da poverujem da je to

on. Što nije izgledao onakav kako sam ga zamišljao, čini me, možda, tako nepravednim prema njemu. Stari Derkum je svaki put kad bi Marija počela da se zanosi Kinklom, govorio o Kinkl-koktelima: mešavinama naizmeničnih sastavnih delova: Marks plus Gvardini, ili Bloa plus Tolstoj.

Već prvi put kad smo bili pozvani, od početka je bilo sve mučno. Došli smo isuviše rano i negde u dubini stana Kinklova deca glasno su se svađala siktavim glasovima, koji su siktanjem ućutkivani, ko mora da pospremi sto posle večere. Kinkl uđe osmehujući se, još žvaćući, i grčevito nastojaše da sakrije razdraženost što smo prerano došli. I Zomervild dođe, ne žvaćući, nego kezeći se i trljajući ruke. Kinklova deca su negde u dubini vrištala zloćudno, što je bilo u mučnoj protivrečnosti s Kinklovim osmehom i Zomervildovim cerenjem. Čuli smo kako pozadi pljušte šamari, brutalan šum, a znao sam da se iza zatvorenih vrata vrištanje produžuje žešće nego ranije. Sedeo sam pored Marije i od uzbuđenja pušio cigaretu za cigaretom, potpuno izbačen iz ravnoteže disharmonijom u pozadini, dok je Zomervild ćaskao s Marijom a „velikodušan osmeh koji prašta” nije mu silazio s lica. Bili smo posle našeg bekstva prvi put opet u Bonu. Marija je bila bleda od uzbuđenja, a i od strahopoštovanja i ponosa, i ja sam je vrlo dobro razumeo. Bilo joj je stalo da se sa „crkvom opet izmiri”, Zomervild je bio tako ljubazan prema njoj, a Kinkl i Zomervild su bili ljudi u koje je gledala sa strahopoštovanjem. Ona me predstavi Zomervildu, pa kad smo seli, Zomervild reče: „Jeste li u srodstvu sa Šnirovim, magnatima mrkog uglja?” Razljutilo me je to. On je sasvim dobro znao s kim sam u srodstvu. Gotovo svako dete u Bonu zna da je Marija Derkum klisnula s jednim Šnirom mrkougljašem, „neposredno pred maturu, a ona je bila tako pobožna”. Nisam uopšte odgovorio na Zomervildovo pitanje, on se nasmeja i reče: „Sa vašim gospodinom dedom idem ponekad u lov, a s vašim gospodinom ocem srećem se prigodno na partiji skata u bonskom Savezu gospode.” I to me razljutilo. Nije mogao biti tako glup da pretpostavi da će mi ta besmislica s lovom i Savezom gospode imponovati, a nije mi se činilo da bilo šta iz zbunjenosti govori. Najzad otvorih usta i rekoh: „U lov? Mislio sam uvek da je katoličkim sveštenicima učestvovanje u lovu zabranjeno.” Nasta mučno ćutanje, Marija pocrvene, Kinkl je trčao razdražen po sobi tražeći vadičep, njegova žena, koja je upravo bila

ušla u sobu, izruči slani badem u stakleni tanjir u kome su već bile maslinke. Čak je i Zomervild pocrveneo, a to mu nikako nije pristajalo, bio je ionako već crven u licu. On reče tiho, ali ipak pomalo uvređeno: „Za protestanta ste dobro obavešteni.” A ja rekoh: „Nisam protestant, ali se interesujem za izvesne stvari, jer se Marija za njih interesuje.” I dok nam je Kinkl svima sipao vino, Zomervild reče: „Postoje pravila, gospodine Šnir, ali i izuzeci. Ja potičem iz porodice u kojoj se nadšumarski poziv nasleđivao sa oca na sina.” Da je rekao „šumarski poziv”, razumeo bih, što je rekao „nadšumarski poziv”, smatrao sam opet neprilličnim, ali ne rekoh ništa, samo napravih zlovoljno lice. Onda su počeli da govore očima. Gospođa Kinkl reče očima Zomervildu: „Pustite ga, ta on je još tako strašno mlad.” A Zomervild reče očima njoj: „Da, mlad i prilično nevaspitan”. Dok mi je poslednjem sipao vino Kinkl reče meni očima: „O bože, kako ste još mladi.” A Mariju glasno upita: „Kako je otac? Uvek po starom?” Jadna Marija, bila je tako bleda i zbunjena da je mogla samo nemo da klimne glavom. Zomervild reče:

„Šta bi bio naš dobri stari, tako pobožan grad bez gospodina Derkuma?” To me je opet naljutilo, jer mi je stari Derkum pričao da je Zomervild bio pokušao da opomene decu katoličke škole, koja su još uvek kod njega kupovala bombone i olovke, na opasnost koja im preti od njega. Rekoh: „Bez gospodina Derkuma bi naš dobri stari, tako pobožni grad bio još prljaviji, on bar nije licemer.” Kinkl mi dobaci začuđen pogled, podiže čašu i reče: „Hvala, gospodine Šnir, vi mi dajete pravu reč za dobru zdravicu: Pijmo u zdravlje Martina Derkuma.” Rekoh: „Da, rado u njegovo zdravlje.” A gospođa Kinkl je opet rekla mužu očima: „On je ne samo mlad i nevaspitan - nego i bezobrazan.” Nikad nisam razumeo zašto je Kinkl docnije to „prvo veče s vama” uvek nazivao najprijatnijim. Ubrzo posle toga došli su Fredebojl, njegova verenica, Monika Silvs i neki fon Severn, o kome je, pre no što je došao, rečeno da je „doduše tek prešao u katoličku veru, ali je blizak SPD[11]”, što se, očevidno, smatralo za veliku senzaciju. Fredebojla sam to veče video prvi put, i s njim su se stvari odvijale kao gotovo sa svima: bio sam im uprkos svemu simpatičan, a oni su meni, uprkos svemu, bili nesimpatični, sem Fredebojlove verenice i Monike Silvs; Fon Severn mi nije bio ni simpatičan ni

nesimpatičan. Bio je dosadan, i učinilo se da je čvrsto rešen da se na senzacionalnoj činjenici što je konvertit i član SPD konačno odmori; smeškao se, bio je ljubazan, a ipak kao da su njegove pomalo buljave oči govorile: „Gledajte me, taj sam!" Nije mi se činio nimalo rđav. Fredebojl mi je bio veoma naklonjen, govorio je gotovo tri četvrt časa o Beketu i Jonesku, istresao sve moguće stvari, koje je, kako sam primetio, pročitao na raznim mestima, i njegovo glatko, lepuškasto lice s neočekivano velikim ustima sijalo je od blagonaklonosti kada sam glupo priznao da sam čitao Beketa; sve što on kaže izgleda mi uvek tako poznato kao da sam to već negde pročitao. Kinkl ga je obasjavao diveći mu se, a Zomervild se osvrtao govoreći očima: „Zar ne, mi katolici nismo travu pasli?" Sve se ovo desilo pre molitve. Gospođa Kinkl reče:

„Mislim, Odilo, da možemo da čitamo molitvu. Heribert po svoj prilici neće danas doći" - i svi pogledaše Mariju, zatim suviše naglo odvratiše poglede, ali ja nisam shvatio zašto je opet nastupilo tako mučno ćutanje - tek u Hanoveru, u hotelskoj sobi, najednom sam se dosetio da se Cipfner zove Heribert. On je, ipak, docnije došao, posle molitve, kad su bili usred teme večeri, i meni se učinilo vrlo ljubazno što se Marija smesta, čim je on ušao, uputila k njemu; pogledala ga je i učinila bespomoćan pokret ramenima pre no što je Cipfner pozdravio ostale i smešeći se seo pored mene. Zomervild zatim ispriča priču o katoličkom piscu koji je dugo živeo s razvedenom ženom, pa kad se posle oženio njome, rekao mu je neki visoki prelat: „Ali, dragi moj Bezevice, zar niste mogli da ostanete pri konkubinatu?" Svi su se prilično raskalašno smejali ovoj priči, naročito gospođa Kinkl, gotovo na skaredan način. Jedini koji se nije smejao bio je Cipfner, i bio mi je drag zbog toga. Ni Marija se nije smejala. Sigurno je Zomervild ispričao ovu priču da bi mi pokazao kako je katolička crkva širokogruda, kako ima toplo srce, kako je duhovita, živa; da sam i ja s Marijom tako reći živeo u konkubinatu, to im nije palo na um. Ispričao sam im priču o radniku koji je živeo u našoj neposrednoj blizini, zvao se Frelingen, i koji se u svojoj naseljeničkoj kućici takođe saživeo s razvedenom ženom čija je tri deteta ishranjivao. Frelingenu jednog dana dođe župnik i, ozbiljna lica i uz izvesne pretnje pozva ga da „učini kraj nemoralnom životu", i Frelingen, koji je bio prilično pobožan, zaista otpremi lepuškastu ženu s njeno troje dece. Ispričao sam,

takođe, kako je žena posle dospela na ulicu da bi prehranila decu, i kako se Frelingen propio, jer ju je zaista voleo. Opet je nastalo ono mučno ćutanje kao uvek kad bih ja nešto rekao, ali Zomervild se nasmejao i rekao: „Ali, gospodine Šnir, vi valjda ne želite da ta dva slučaja upoređujete?” - „Zašto ne?” upitah.

„Vi to možete samo zato što za vas Bezevic nije pojam”, reče on besno, „on je najtananiji autor, koji zaslužuje atribut hrišćanski.” A ja se razbesneh i rekoh:

„Znate li vi koliko je tanan bio Frelingen - i kakav hrišćanski radnik?” On me samo pogleda mašući glavom i u očajanju podiže ruke. Nasta pauza u kojoj se samo čulo kašljucanje Monike Silvs, ali kad je Fredebojl u sobi, nijedan domaćin ne treba da se plaši prekida u razgovoru. On smesta uskoči u kratku tišinu, vrati razgovor na temu večeri, i govorio je oko sat i po o relativnosti pojma siromaštvo, dok najzad nije dao prilike Kinklu da ispriča anegdotu o čoveku koji je s platom između petsto i tri hiljade maraka mesečno doživljavao strašne muke. Cipfner me zamoli cigaretu da bi rumen stida pokrio dimom.

Kad smo se poslednjim vozom vraćali u Keln, osećao sam se bedno, kao i Marija. Skuckali smo bili novac za voz, jer je Mariji mnogo bilo stalo do toga da prihvati poziv. Osećali smo se i telesno loše, premalo smo jeli a pili više no što smo bili navikli. Vožnja nam je izgledala beskrajno duga, pa kad smo na stanici Keln-Zapad izišli iz voza, morali smo da idemo peške kući. Nismo imali novaca za vožnju.

Kod Kinkla odmah neko priđe telefonu. „Alfred Kinkl ovde”, reče samosvestan dečački glas.

„Šnir”, rekoh, „da li bih mogao da govorim s vašim ocem?”

„Šnir, teolog, ili Šnir, klovn?”

„Klovn”, rekoh ja.

„Ah”, reče on, „nadam se da celu stvar ne primate suviše k srcu?”

„K srcu?” rekoh umorno, „šta da primim suviše k srcu?”

„Šta?” upita on, „niste čitali novine?”

„Koje?” upitah.

„Glas Bona”, reče on.

„Žestok napad?” upitah.

„Oh”, učini on, „mislim da je to pre posmrtni oglas. Da li da vam ga donesem i pročitam?”

„Ne, hvala”, rekoh. U glasu toga dečaka bilo je prizvuka ljubaznog

sadizma.

„Ali trebalo bi da pogledate”, reče on, „da biste iz toga izvukli pouku.” Gospode, imao je čak i pedagoških ambicija.

„A ko je to napisao?” upitah.

„Neki Kostert, koga nazivaju našim dopisnikom u Rurskoj oblasti. Sjajno napisano, ali prilično prostački.”

„Pa da”, rekoh, „on je takođe hrišćanin.”

„Vi, možda, niste?”

„Ne”, rekoh, „sa vašim ocem se verovatno ne može govoriti?”

„On ne želi da mu se smeta, ali radi vas ću mu rado smetati.”

Bilo je to prvi put da mi je sadizam koristio. „Hvala”, rekoh. Čuo sam kako slušalicu stavlja na sto, kako ide kroz sobu, i opet sam u daljini čuo ono pakosno siktanje. Šištalo je kao da se cela zmijska porodica posvađala: dve muške zmije i jedna ženska. Uvek mi je nelagodno kad postanem očevidac ili svedok koji čuje događaje nenamenjene mom oku ili uhu, a mistična obdarenost da kroz telefon osećam mirise nipošto nije radost, nego teret. U Kinklovom stanu mirisalo je na supu kao da su kuvali vola. Siktanje u daljini činilo se opasno po život, kao da će sin ubiti oca ili majka sina. Mislio sam na Laokoona, a što se ovo siktanje i kevtanje - mogao sam čak da čujem šumove gušanja, usklike besa i bola, uzvike kao „ti, odvratna životinjo”, „brutalna svinjo” - dešavalo u stanu čoveka koga su zvali „sivom eminencijom nemačkog katolicizma”, to nije moglo da doprinese mome razvedravanju. Mislio sam, takođe, na gnusnog Kosterta u Bohumu koji mora da se još sinoć okačio o telefon da bi izdiktirao svoj tekst, a ipak je jutros kao ponizan kučak grebao na mojim vratima i izigravao hrišćanskog brata.

Kinkl se, očigledno, u pravom smislu reči opirao i rukama i nogama da dođe do telefona, a njegova žena - mogao sam postepeno da dešifrujem šumove i pokrete u daljini - bila je još žešće protiv toga nego on, dok se sin ustručavao da mi kaže da se prevario, otac nije kod kuće. Najednom zavlada tišina, posta tako tiho kao što to biva kad neko krvareći umire. Zaista: vladala je samrtna tišina. Zatim sam čuo kako neko vuče noge, čuo sam kako neko podiže slušalicu sa stola i očekivao da će slušalicu položiti na viljušku. Tačno sam znao i to gde stoji telefon u Kinklovom stanu. Upravo ispod one od tri barokne madone koju Kinkl uvek označava kao najmanje vrednu. Meni bi

gotovo milije bilo da je spustio slušalicu. Sažaljevao sam ga, mora da mu je užasno teško bilo da sada razgovara sa mnom, a što se mene tiče, ja se od tog razgovora ničemu nisam nadao, ni novcu ni savetu. Da sam mu u glasu osetio zadihanost, moje bi sažaljenje prevagnulo, ali glas mu je tutnjao i odavao vitalnost, kao i uvek. Neko je jednom njegov glas uporedio s horom trubača.

„Halo, Šnir", orilo se u mom pravcu, „lepo od vas što zovete."

„Halo, doktore", rekoh, „nalazim se u škripcu."

Jedino pakosno u mojim rečima bilo je ono „doktore", jer njegov doktor je kao očev nov novcati h.c.

„Šnir, zar su naši odnosi takvi da smatrate da me morate oslovljavati sa gospodine doktore?"

„Pojma nemam kakvi su naši odnosi", rekoh.

On se nasmeja veoma glasno: snažno, katolički, otvoreno, s „baroknom veselošću". - „Moje simpatije prema vama su nepromenjene." Bilo mi je teško da u to poverujem. Verovatno sam za njega bio već tako nisko pao da više nije vredelo truda pustiti da još niže padam.

„Vi se nalazite u krizi", reče on, „ništa više, vi ste još mladi, saberite se, i opet će sve biti dobro." Saberite se, to je zvučalo kao Anin I. R. 9.

„O čemu govorite?" upitao sam blagim glasom.

„O čemu treba da govorim?" reče on, „o vašoj umetnosti, vašoj karijeri."

„Ali ja uopšte ne mislim na to", rekoh, „ja, kao što znate, načelno ne govorim o umetnosti, a o karijeri pogotovu. Mislim - hoću - tražim Mariju", rekoh.

On ispusti zvuk koji se ne bi mogao tačno definisati, i koji je bio nešto između groktanja i podrigivanja. Čuo sam kako se u dnu sobe siktanje polako gubi, kako Kinkl stavlja slušalicu na sto, kako je opet uzima, glas mu se smanjio i potamneo, bio je stavio cigaru u usta.

„Šnir", reče, „ta pustite da ono što je prošlo bude prošlost. Vaša sadašnjost je umetnost."

„Prošlo?" upitah, „pokušajte da sebi predstavite da vaša žena najednom ode drugome."

Ćutao je, kao da mi je govorio: kad bi samo htela da to učini, a zatim mljackajući cigarom u ustima, reče: „Ona nije bila vaša žena i niste zajedno izrodili sedmoro dece."

„Tako”, rekoh, „nije bila moja žena?”

„Ah”, učini on, „taj romantični anarhizam. Budite muškarac.”

„Do đavola”, rekoh, „baš zato što tom polu pripadam, stvar je loša za mene - a sedmoro dece može još doći. Marija tek ima dvadeset pet godina.”

„Pod pojmom muškarac”, reče on, „podrazumevam onoga ko se miri sa stanjem stvari.”

„To zvuči veoma hrišćanski”, rekoh.

„Bože, vi ćete, valjda, da mi govorite šta je hrišćanski.”

„Da”, rekoh, „ukoliko sam dobro obavešten, po katoličkim shvatanjima supružnici jedno drugom daruju sakrament.”

„Naravno”, reče on.

„Pa ako su dvaput i triput venčani kod matičara i u crkvi, a ne daruju jedno drugom sakrament - brak je nevažeći.”

„Hm”, učini on.

„Slušajte, doktore”, rekoh, „da li bi vam smetalo da izvadite cigaru iz usta? Sve zvuči kao da govorimo o kursevima akcija. Vaše mljackanje čini mi stvar nekako mučnom.”

„No čujete”, reče on, ali izvadi cigaretu iz usta, „i zapamtite, kako vi o svemu tome mislite, to je vaša stvar. Gospođica Derkum očevidno drukčije misli o tome i postupa kako joj nalaže savest. Potpuno ispravno - mogu samo da kažem.”

„Zašto mi onda niko od vas odvratnih katolika ne kaže gde je ona? Skrivate je od mene.”

„Ne budite smešni, Šnir,” reče on, „ne živimo u srednjem veku.”

„Želeo bih da živimo u srednjem veku”, rekoh, „onda bi bilo dozvoljeno da mi bude konkubina i ne bi se stalno vršio moralni pritisak na nju. No ona će se vratiti.”

„Na vašem mestu ne bih bio tako siguran, Šnir”, reče Kinkl. „Nesreća je što vam, očigledno, nedostaje organ za metafiziku.”

„S Marijom je bilo sve u redu dok je vodila brigu o mojoj duši, ali vi ste joj utuvili da treba da se zabrine za svoju dušu, a sad stvari stoje tako da sam ja, kome nedostaje organ za metafiziku, zabrinut za Marijinu dušu. Ako se udala za Cipfnera, onda je pogotovu grešna. Toliko sam shvatio od vaše metafizike: to što ona čini je bludničenje i brakolomstvo, a prelat Zomervild pritom igra ulogu podvodača.”

Pošlo mu je zaista za rukom da se nasmeje, iako ne bogzna kako

glasno.

„To sve zvuči vrlo komično kad se ima na umu da je Heribert tako reći svetovna a Zomervild tako reći duhovna eminencija nemačkog katolicizma.”

„A vi ste njegova savest”, rekoh besno, „i znate dobro da sam ja u pravu.” Drhtao je trenutak, gore na Venusbergu, ispod one od njegovih triju baroknih madona koja ima najmanju vrednost. „Vi ste na zapanjujući način mladi - i na zavidan način.”

„Ostavite to, doktore”, rekoh, „ne dopustite da vas zapanjuju i nemojte mi zavideti. Ako mi se Marija ne vrati ubiću vašeg najatraktivnijeg prelata. Ubiću ga”, rekoh, „nemam ništa više da izgubim.”

Ćutao je, i ponovo stavio cigaru u usta.

„Znam” rekoh, „da vaša savest sada grozničavo radi. Bilo bi vam pravo kad bih ubio Cipfnera: on vas ne voli i za vas je suviše desno, dok je Zomervild za vas dobar oslonac u Rimu, gde ste vi - uostalom, sasvim nepravedno, po mom skromnom mišljenju - ozloglašeni kao leva ptica.”

„Ta ostavite te besmislice, Šnir. Šta vam je samo?”

„Katolici me nerviraju”, rekoh, „jer nisu fer.”

„A protestanti?” upita on smejući se.

„Dovode me do besa svojim nagvaždanjem o savesti?”

„A ateisti?” Još uvek se smejao.

„Oni su mi dosadni, jer uvek govore samo o bogu.”

„A šta ste vi zapravo?”

„Ja sam klovn”, rekoh, „trenutno bolji no što se o meni govori. I postoji jedno katoličko živo biće koje mi je preko potrebno: Marija, ali baš nju ste mi uzeli.”

„Besmislica, Šnir”, reče on, „ta izbijte sebi iz glave te teorije o otmici. Živimo u dvadestom stoleću.”

„Baš zato”, rekoh, „u trinaestom bio bih pristojna dvorska luda, pa se ni kardinali ne bi brinuli da li sam njome oženjen ili nisam. Sada svaki katolički laik bubnja po njenoj jadnoj savesti, goni je u bludan, brakolomni život samo zbog glupog parčeta hartije. Vaše madone, doktore, donele bi vam u trinaestom veku ekskomunikaciju i crkveno progonstvo. Vi sasvim dobro znate da se one u Bavarskoj i Tirolu kradu iz crkava - ne treba da vam kažem da pohara crkve i danas važi

kao prilično težak zločin.”

„Slušajte, Šnir”, reče on, ,,da nećete, možda, da postanete lični? To me iznenađuje kod vas.”

„Vi se godinama mešate u moje lične stvari, a kada ja napravim malu uzgrednu primedbu i kad vas suočim sa istinom koja bi mogla da postane lično neprijatna, vi podivljate. Kad ponovo dođem do novca, angažovaću privatnog detektiva koji će morati da mi otkrije odakle potiču vaše madone.”

Nije se više smejao, samo je kašljucao, i ja primetih da još nije shvatio da sam govorio ozbiljno. „Spustite slušalicu, Kinkl”, rekoh, „prekinite vezu, inače ću još početi da govorim o životnom minimumu. Želim vama i vašoj savesti laku noć.” Ali on još uvek nije shvatao i stoga sam ja prvi spustio slušalicu.

10

Znao sam vrlo dobro da je Kinkl bio neočekivano ljubazan prema meni. Verujem da bi mi dao i novaca da sam ga zamolio. Njegovo trućanje o metafizici sa cigarom u ustima i iznenadna uvređenost kad sam počeo o njegovim madonama bili su mi ipak suviše ogavni. Nisam hteo da imam ikakva posla s njim. Ni s gospođom Fredebojl. Čistac. Što se tiče Fredebojla, njega ću nekom zgodnom prilikom išamarati. Besmisleno je boriti se protiv njega „duhovnim oružjem”. Ponekad žalim što nema više duela. Stvar između Cipfnera i mene zbog Marije mogla se raščistiti samo duelom. Bilo je gnusno što se vodila principima reda, pismenim izjavama i tajnim dogovaranjima, koja su danima trajala u jednom hanoverskom hotelu. Marija je posle drugog pobačaja bila veoma slaba, nervozna, stalno je trčkarala u crkvu i bila razdražena ako u svojim slobodnim večerima ne bi pošao s njom u pozorište, na koncert ili neko predavanje. Kada bih joj predložio da opet kao ranije igramo

„Čoveče, ne ljuti se”, da pritom pijemo čaj i na krevetu ležimo potrbuške, postajala bi još razdraženija. U osnovi, sve je počelo time što je samo iz ljubaznosti, da bi me umirila ili bila pažljiva prema meni, sa mnom igrala „Čoveče, ne ljuti se”. I nije više išla sa mnom da gleda filmove koje ja tako rado gledam: koji su dozvoljeni šestogodišnjacima.

Mislim da na svetu ne postoji čovek koji razume klovna, čak ni klovn ne razume drugog klovna, tu je uvek u pitanju zavist ili surevnjivost. Marija me je gotovo razumela, sasvim me nikada nije razumela. Uvek je govorila da, kao „čovek koji stvara”, moram da imam „goruće interesovanje” da u sebe primim koliko god je moguće više kulture. Zabluda. Uzeo bih, naravno, smesta taksi kad bih uveče bio slobodan i doznao da se negde igra Beket, a idem s vremena na vreme i u kino, ako dobro razmislim, čak često, i uvek na filmove koji su dozvoljeni i šestogodišnjacima. Marija to nikad nije mogla da razume, velik deo njenog katoličkog vaspitanja sastojao se, ipak, samo iz psiholoških informacija i mistikom opervaženog racionalizma, u okviru „Nek igraju fudbal da ne misle na devojke”. A ja sam tako voleo da mislim na devojke, docnije, uvek samo na Mariju. Već sam samom sebi ponekad ličio na čudovište. Idem rado na te filmove za

šestogodišnjake, jer u njima nema ničega od kiča odraslih s brakolomstvom i razvodom braka. U brakolomnim i brakorazvodnim filmovima uvek nečija sreća igra veoma veliku ulogu. „Usreći me, mili”, ili „Zar hoćeš da staneš na put mojoj sreći?” Pod srećom koja traje duže od jedne sekunde, možda dve, tri sekunde, ne mogu ništa da zamislim. S druge strane, prave filmove s kurvama gledam veoma rado, ali njih ima tako malo. Većina ih je tako pretenciozna da se i ne zapaža da su zapravo filmovi s kurvama. Ima još jedna kategorija žena koje nisu ni kurve ni bračne žene, naime, milosrdne žene, ali one su u filmovima zanemarene. U filmovima koji su dozvoljeni šestogodišnjacima većinom kipti od kurvi. Nikad nisam shvatio šta odbori koji klasifikuju filmove misle kada takve filmove dozvoljavaju deci. Žene u tim filmovima ili su po prirodi kurve, ili su to samo u sociološkom smislu; milosrdne nisu gotovo nikad. Tu u nekom tangltangl-vesternu plavuše igraju kankan, surovi kauboji, kopači zlata ili lovci na divljač, koji su dve duge godine u samoći gonili skunksove, gledaju kako zgodne mlade plavuše igraju kankan, ali kad ti kauboji, kopači zlata, lovci divljači pođu za tim devojkama želeći da s njima odu u njihovu sobu, obično im se pred nosom zalupe vrata, ili ih neka brutalna svinja nemilosrdno obori boksom. Mislim da time treba da se izrazi nešto kao vrlina. Nemilosrdnost gde bi milosrđe bilo ono jedino ljudsko. Nikakvo čudo što bedni đavoli onda počnu da se tuku, da pucaju - to je kao fudbal u internatu, samo što su oni odrasli ljudi, nemilosrdniji. Nije mi jasan američki moral. Mislim da bi tamo milosrdna žena bila spaljena kao veštica, žena koja to ne čini za novac niti iz strasti prema čoveku, nego samo iz milosrđa prema muškoj prirodi.

Naročito mučni mi se čine umetnički filmovi. Umetničke filmove većinom prave ljudi koji Van Gogu ne bi dali za sliku ni celo paklo duvana, nego pola pakle, pa bi se posle i zbog toga kajali, jer bi im postalo jasno da bi im on dao sliku i za lulu duvana. U umetničkim filmovima se patnja umetničke duše, beda i borba s demonom uvek prebacuju u prošlost. Živ umetnik koji nema cigareta, koji ne može ženi da kupi cipele, neinteresantan je za filmske ljude, jer im tri generacije brbljivaca još nisu potvrdile da je on genije. Jedna generacija brbljivaca ne bi im bila dovoljna. „Neobuzdano građenje umetničke duše.” Čak je i Marija verovala u to. Bolno je što postoji

nešto slično, trebalo bi ga samo drukčije zvati. Ono što je klovnu potrebno jeste mir, iluzija onog što drugi ljudi nazivaju odmorom. Ali ti drugi ljudi ne shvataju upravo to da se iluzija odmora za klovna sastoji u tome da zaboravi na svoj rad. Ne shvataju to, jer se oni, što je za njih opet potpuno prirodno, tek za vreme odmora bave takozvanom umetnošću. Problem za sebe su nazovi-umetnici koji ne misle ni na šta drugo nego na umetnost, ali njima nije ni potreban odmor, jer ne rade. Ako neko pokuša da nazovi-umetnika proglasi pravim umetnikom, nastaju najmučniji nesporazumi. Nazovi-umetnici počinju da govore o umetnosti upravo onda kada pravi umetnik oseća da ima nešto što liči na odmor. Većinom gađaju pravo u živac, za ta dva, tri do pet minuta, dok umetnik zaboravlja na umetnost, nazovi-umetnik počinje o Van Gogu, Kafki, Čaplinu ili Beketu. U takvim trenucima bih najradije izvršio samoubistvo - kad ja počinjem da mislim samo na „stvar" koju radim s Marijom, ili na pivo, lišće što opada u jesen, na „Čoveče, ne ljuti se" ili na nešto kao kič, možda na nešto sentimentalno, neki Fredebojl ili Zomervild počinje o umetnosti. Upravo u trenutku kad imam silno uzbudljivo osećanje da sam sasvim normalan, na tako skučen način normalan kao Karl Emonds, Fredebojl i Zomervild počinju o Klodelu i Jonesku. Nešto od toga ima i Marija, ranije manje, u poslednje vreme više. Zapazio sam to kad sam joj pričao da ću početi uz gitaru da pevam pesme. To je, kako je govorila, pogađalo njen estetski instinkt. Odmor neumetnika je radno vreme klovna. Svi znaju šta je odmor, od skupo plaćenog menadžera do najobičnijeg radnika, bez obzira da li ti momci piju pivo ili na Aljasci ubijaju medvede, da li skupljaju impresioniste ili ekspresioniste (jedno je sigurno, ko skuplja umetnička dela, taj nije umetnik). - Već sam način na koji pale cigaretu posle završenog rada i naročito izraz lica, može da me dovede do besa, jer to osećanje tako dobro poznajem da im zavidim na njegovom trajanju. Postoje trenuci odmora i za klovna - tad može da ispruži noge i, dok traje pola cigarete, on zna šta je odmor. Ubitačno je takozvano odsustvo: na odsustvu su drugi očevidno u stanju da provedu po tri, četiri nedelje, po šest nedelja! Marija je nekoliko puta pokušala da u meni probudi to osećanje, putovali smo na more, na kopno, u banje, u planine. Ja bih se već drugog dana razboleo, bio sam od glave do pete pokriven gnojnim bubuljicama, a duša mi je bila puna ubilačkih misli. Mislim da sam bio

bolestan od zavisti. Onda je Marija došla na užasnu misao da sa mnom provede ferije u jednom mestu gde umetnici provode odsustvo. Naravno, bili su to sve sami nazovi-umetnici, i ja sam se već prvo veče potukao s jednim slaboumnikom koji u filmskom zanatu igra veliku ulogu i koji me je uvukao u razgovor o Groku i Čaplinu i ludama u Šekspirovim dramama. Ne samo što me je on dobro premlatio (ti nazovi-umetnici kojima pođe za rukom da od poziva sličnih umetnosti dobro žive, ne rade i zadrigli su od snage), nego sam dobio i tešku žuticu. Čim smo izišli iz toga užasnog gnezda, ubrzo sam ozdravio.

Ono što me tako uznemirava, to je nesposobnost da se ograničim, ili, kako bi to moj agent Conerer rekao, da se usredsredim. Moje tačke su preterana smeša pantomime, artistike, klovnovstva - bio bih dobar Pjero, ali bih mogao da budem i dobar klovn, i zamenjujem suviše često svoje tačke. Verovatno bih s tačkama Katolička i evangelička propoved, Sednica nadzornog odbora, Ulični saobraćaj i nekoliko drugih mogao godinama da živim, ali pošto sam jednu tačku prikazao deset ili dvadeset puta, postaje mi tako dosadna da usred toka radnje dobijem napade zevanja, u pravom smislu reči, prinuđen sam da s krajnjom napregnutošću disciplinujem muskulaturu usta. Dosadan sam samome sebi. Kad pomislim da ima klovnova koji trideset godina izvode istu tačku, tako mi se od straha stegne srce kao da sam osuđen da džak brašna pojedem u jednoj kašici. Meni nešto mora da čini zadovoljstvo, inače se razbolim. Baš mi sad pada na um da bih, možda, mogao i da žongliram ili da pevam: sve sama izvrdavanja da bih izbegao svakodnevni trening. Najmanje četiri časa, po mogućstvu šest časova treninga, bolje još više. Bio sam i to zanemario u proteklih šest nedelja i zadovoljio se dnevno s nekoliko dubljenja na glavi, stojeva na rukama i prevrtanja preko glave, a na gumenom dušeku, koji uvek vučem sa sobom, radio sam malo i gimnastiku. Sada je ozleđeno koleno bilo dobro izvinjenje da ležim na kauču, pušim cigarete i inhaliram sažaljenje prema samom sebi. Moja nova pantomima Ministarski govor bila je sasvim dobra, ali bio sam sit karikiranja, a ipak nisam bio kadar da pređem izvesnu granicu. Svi moji lirski pokušaji su propali. Još nikad mi nije pošlo za rukom da prikažem ljudsko a da pritom ne napravim užasan kič. Moje tačke Par što igra i Odlazak u školu i povratak iz škole bile su bar artistički podnošljive. Ali kada sam pokušao sa Životnim tokom jednog čoveka,

ipak sam ponovo pao u karikaturu. Marija je imala pravo kad je moje pokušaje da uz gitaru pevam pesme označila kao pokušaje bekstva. Najbolje mi uspeva prikazivanje svakodnevnih apsurdnosti: posmatram, zbrajam ova posmatranja, potenciram ih i izvlačim iz njih koren, ali ne onim faktorom kojim sam ih potencirao. Na svaku veću stanicu stižu ujutru hiljade ljudi koji rade u gradu - i hiljade onih koji rade izvan grada, odlaze iz grada. Zašto ti ljudi jednostavno ne izmenjaju radna mesta? Ili reke automobila koje se u vreme najživljeg saobraćaja muče da prođu jedne pored drugih. Zamena radnih mesta ili mesta stanovanja i utrkivanje, dramatično veslanje rukama policajaca moglo bi se izbeći: bilo bi tako tiho na raskršćima ulica da bismo tamo mogli igrati „Čoveče, ne ljuti se". Od ovih zapažanja načinio sam pantomimu, u kojoj radim samo nogama i rukama, moje lice, nepokretno i snežnobelo, ostaje uvek u sredini, i uspeva mi da sa svoja četiri ekstremiteta stvorim utisak velikog broja prenagljenih pokreta. Moj je cilj: što je moguće manje rekvizita, najbolje nikakvih. Za tačku Odlazak u školu i povratak iz škole nije mi potrebna ni školska torba; ruka koja je drži dovoljna je, u poslednjem trenutku trčim preko ulice, ispred tramvaja što zvone, skačem u autobuse, iskočim iz njih, pažnju mi privlače izlozi, po zidovima kuća pišem kredom ortografski pogrešne reči, stojim - pošto sam zadocnio - pred učiteljem koji me grdi, skidam torbu s ramena i - ušunjam se u klupu. Predstavljanje lirskog u dečjem životu polazi mi za rukom: u životu deteta banalno ima veliki značaj, ono je nešto čudno, bez reda, uvek tragično. Ni dete nema nikad odmora kao dete; tek kad se „principi reda" prihvate, počinje odmor. Svaki vid odmora posmatram s fanatičnom revnošću: kako radnik stavlja u džep koverat s platom i penje se na svoj motor, kako berzanski špekulant definitivno ispušta slušalicu iz ruke, kako beležnicu stavlja u fioku, ovu zaključava, ili kako prodavačica životnih namirnica skida kecelju, pere ruke i pred ogledalom udešava kosu i usne, uzima ručnu torbu - i iščezava. Sve je tako ljudski da sebi često izgledam kao nečovek, jer odmor mogu da predstavim samo kao tačku. Razgovarao sam s Marijom o tome da li bi životinja mogla da ima odmor, krava koja preživa, magarac koji, dremuckajući, stoji kraj plota. Životinje koje rade, te prema tome imaju odmor, to je blasfemija, rekla je ona. Spavanje je nešto slično odmoru, veličanstvena zajednička osobina čoveka i životinje, ali ono što odmor

čini odmorom jeste činjenica što ga mi svesno doživljavamo. Čak i lekari imaju odmor, odnedavno čak i sveštenici. Ljutio sam se zbog toga, oni ga ne bi smeli imati i morali bi bar to da razumeju kod umetnika. O umetnosti ne moraju ništa da znaju, ništa o misiji, božjem poslanju i sličnim besmislicama, ali o prirodi umetnikovoj morali bi ponešto da znaju. Uvek sam se s Marijom prepirao oko toga da li bog u koga ona veruje ima odmor. Ona je uvek tvrdila da ima, donosila Stari zavet i čitala mi iz istorije stvaranja: I sedmog dana Bog se odmaraše. Pobijao sam je Novim zavetom, rekao joj da je moguće da je bog u Starom zavetu imao odmor, ali Hristos koji se odmara, za mene je nezamisliv. Marija je prebledela kad sam to rekao i priznala da joj predstava Hrista koji se odmara liči na svetogrđe, on je praznovao, ali, zacelo, odmora nikad nije imao.

Spavati mogu kao životinja, većinom bez sna, često samo nekoliko minuta, a ipak imam osećanje kao da sam čitavu večnost bio odsutan, kao da sam glavu proturio kroz neki zid iza koga leži mračna beskrajnost, zaborav i večiti odmor, i ono na šta je mislila Henrijeta kada bi iznenadno pustila da reket padne na zemlju, kašika u supu ili kad bi kratkim zamahom bacila karte u vatru: ništa. Pitao sam je jednom na šta misli kada je obuzme to stanje, a ona reče:

„Zar ti to zaista ne znaš?” - „Ne”, rekoh, a ona reče tiho: „Ni na šta ne mislim, ni na šta.” Kazao sam joj da je nemogućno ni na šta ne misliti, a ona reče:

„Jeste, mogućno je, ja sam onda najednom sasvim prazna a ipak kao pijana, i najradije bih još skinula i cipele i haljinu da budem bez ikakvog balasta.” Rekla je takođe da je to tako veličanstveno, da uvek na to čeka, ali da to nikad ne dolazi kad čeka, nego uvek sasvim neočekivano, i da je kao večnost. Obuzelo ju je nekoliko puta i u školi, sećam se majčinih žestokih telefonskih razgovora sa učiteljicom i izraza: „Da, da, histerična, to je prava reč - i kaznite je strogo.”

Ja imam slično osećanje veličanstvene praznine ponekad, dok igram „Čoveče, ne ljuti se”, ako traje preko tri, četiri časa; samo šumovi, kloparanje kocke, tapkanje figura, klik kada izbacimo neku figuru. Čak sam i u Mariji, koja više voli šah, probudio strast za tu igru. Bila je kao narkotik za nas. Igrali smo je nekad pet-šest časova neprekidno, a kelner ili sobarica koji su donosili čaj ili kafu imali su na licu isti onaj izraz straha i besa u isti mah kao mati kad je Henrijetu

obuzimalo ono stanje, i ponekad bi rekli ono što su ljudi rekli u autobusu kad sam se od Marije vozio kući: „Neverovatno.” Marija je pronašla vrlo komplikovan sistem beleženja tačkama: u zavisnosti od toga gde je neko bio izbačen ili izbacio nekoga, dobijao je tačke. Nastala je zanimljiva tabela, i ja sam joj kupio olovku u četiri boje, jer je pasivne vrednosti i aktivne vrednosti, kako ih je ona nazivala, mogla tako bolje da označi. Nekad smo, na čuđenje ozbiljnih putnika, igrali i za vreme dugih vožnji vozom - sve dok sasvim iznenada nisam opazio da Marija sa mnom igra samo zato što želi meni da učini radost, da mene umiri, da u mojoj „umetničkoj duši” ublaži napregnutost. Nije više bila duhom prisutna. Počelo je pre nekoliko meseci, kad sam odbio da putujem u Bon, mada pet dana uzastopce nisam imao predstavu. Nisam hteo u Bon. Bojao sam se Kruga, bojao sam se susreta s Leom, ali Marija je stalno govorila da mora opet da udiše „katolički vazduh.” Podsetio sam je na to kako smo se posle prve večeri u Krugu vozili iz Bona natrag u Keln, umorni, i jadni, i potišteni, i kako je u vozu stalno govorila: „Ti si tako mio, tako mio”, i kako je spavala na mom ramenu, samo bi se ponekad uplašeno trgla kad je kondukter napolju izvikivao imena stanica: Zehtem, Valberberg, Bril, Kalšojren - svaki put bi se trgla, uplašeno se pridigla, a ja bih joj glavu opet pritisnuo na svoje rame, i kad smo na stanici Keln-Zapad sišli s voza, rekla je: „Bolje bi bilo da smo išli u bioskop.” Podsetio sam je na to kada je počela o „katoličkom vazduhu” koji mora da udiše i predložio joj da odemo u bioskop, da plešemo, da igramo „Čoveče, ne ljuti se”, ali ona je vrtela glavom, i posle sama otputovala u Bon. Ne mogu sebi ništa da predstavim pod rečima „katolički vazduh”. Najzad, bili smo u Osnabriku i vazduh tamo nije baš mogao biti sasvim nekatolički.

11

Otišao sam u kupatilo, linuo u kadu malo od ovih trica za kupanje koje mi je Monika Silvs ostavila i otvorio slavinu za toplu vodu. Kupati se, to je skoro isto tako dobro kao spavati, kao što je spavati gotovo tako dobro kao raditi „stvar”. Marija je to tako nazvala, i ja uvek njenim rečima mislim na to. Nikako sebi nisam mogao predstaviti da će sa Cipfnerom raditi „stvar”, moja mašta jednostavno nema komora za takve predstave, kao što nikad nisam ozbiljno bio u iskušenju da kopam po Marijinom rublju. Mogao sam sebi samo da predstavim da će sa Cipfnerom igrati „Čoveče, ne ljuti se” - i to me je dovodilo do besa. Ništa od onoga što sam ja s njom radio nije mogla da radi s njim a da samoj sebi ne liči na izdajicu ili kurvu. Ni buter da mu namaže na hleb. Kada bih zamišljao da će njegovu cigaretu uzimati iz pepeljare i produžavati da je puši, gotovo bih sišao s uma, a saznanje da je nepušač i da će, verovatno, s njom igrati šah, nije mi pružalo utehe. Nešto je morala s njim da radi, da pleše, igra karte, da ona njemu ili on njoj čita, i razgovarati je morala s njim, o vremenu ili novcu. Mogla je, zapravo, da mu kuva a da jedino pritom ne misli na mene, jer to je tako retko činila za mene da to ne bi bezuslovno moralo biti izdaja ili blud. Najradije bih odmah zvao Zomervilda, ali bilo je još prerano, bio sam naumio da ga oko pola tri ujutru probudim iz sna te da s njim opširno porazgovaram o umetnosti. Osam časova uveče bilo je suviše pristojno vreme da ga zovem i upitam koliko je principa reda već dao Mariji da požđere i kakvu će proviziju dobiti od Cipfnera: opatski krst iz trinaestog veka ili srednjorajnsku madonu iz četrnaestog. Razmišljao sam i o tome na koji ću ga način ubiti. Estete se, verovatno, najbolje ubijaju skupocenim umetničkim predmetima da bi se i u smrti jedili zbog nasilja nad umetnošću. Jedna madona ne bi bila dovoljno dragocena i suviše je stabilna, mogao bi još umreti tešeći se da je madona spasena, a slika nije dovoljno teška, u najbolju ruku okvir, a to bi mu, opet, davalo utehu da bi sama slika mogla ostati sačuvana. Možda bih sa neke skupocene slike mogao sastrugati boju i platnom ga zadaviti ili ugušiti: svakako ne perfektno ubistvo, ali perfektno ubistvo estete. Ne bi bilo baš lako takvog kao dren zdravog momka otpremiti na onaj svet. Zomervild je visok i vitak, „dostojanstvena pojava”, sedokos i „blagonaklon”, alpinista i gord što je alpinista, što je

učestvovao u dva svetska rata i što je stekao srebrnu sportsku značku. Žilav, dobro istreniran protivnik. Morao sam bezuslovno da pronađem nekakav umetnički predmet od metala, bronzan ili zlatan, možda iz mramora isklesan, ali malo je bilo izgleda da ću putovati u Rim i iz vatikanskih muzeja nešto zdipiti.

Dok se topla voda punila u kadi, pao mi je na um Blotert, značajan član Kruga, koga sam samo dvaput video. On je bio nešto kao „desni protivnik” Kinklov, političar kao i ovaj, ali „s drugom pozadinom i koji dolazi iz drugog prostora”; za njega je Cipfner bio ono što je Fredebojl bio za Kinkla: neka vrsta pomoćnika i „duhovnog naslednika”, ali da zovem Bloterta imalo bi manje smisla nego da zidove svoje sobe molim da mi pomognu. Jedina stvar koja je u njemu izazivala donekle primetne znake života bile su Kinklove barokne madone. Upoređivao ih je sa svojima na način koji mi je jasno pokazivao kako se ova dvojica beskrajno mrze. Bio je predsednik nečega čega bi Kinkl rado postao predsednik, govorili su jedan drugome ti još od onog vremena kad su zajedno učili neku školu. Uplašio sam se oba puta kad sam video Bloterta. Bio je srednjeg rasta, svetloplav, i činilo se kao da mu je dvadeset pet godina. Kad bi ga neko pogledao, kesio bi se, pre no što bi nešto rekao, škripao bi najpre pola minuta zubima, i od četiri reči koje bi izgovorio, dve su bile „kancelar” i „katolik” - i tada bi se odjednom videlo da ima preko pedeset godina, a delovao je kao maturant ostareo usled tajnih poroka. Jeziva pojava. Ponekad se grčio, kad bi izgovorio nekoliko reči, počeo bi da muca i rekao „ka ka ka ka”, ili „ka ka ka”, i ja sam ga sažaljevao dok najzad ne bi ispljunuo „ncelar” ili „tolon”. Marija mi je o njemu pričala da je upravo na „senzacionalan način inteligentan”.

Ja nikad nisam dobio dokaze za ovo tvrđenje i samo sam jednom prilikom čuo da je izgovorio više od dvadeset reči: kada se u Krugu razgovaralo o smrtnoj kazni. On je bio „bez ikakve rezerve za nju”, i što me je u toj izjavi čudilo, bila je samo činjenica što se nije pretvarao da je za suprotno. Govorio je sa izrazom pobedonosne naslade na licu, zaplitao se opet sa svojim „ka ka”, i zvučalo je kao da pri svakom „ka” nekom odrubljuje glavu. Ponekad bi me pogledao, i svaki put sa čuđenjem, kao da se s „neverovatnim” naporom mora od nečeg da uzdrži, ali da klima glavom, od toga se nije mogao uzdržati. Smatram da neko ko nije katolik za njega uopšte ne postoji. Mislio sam uvek,

kad bi se uvela smrtna kazna, on bi govorio da je za to da se svi nekatolici pobiju. I on je imao ženu, decu i telefon. Ipak bih radije još jednom pozvao svoju majku. Blotert mi je pao na um dok sam mislio na Mariju. On će u njenu kuću ulaziti i izlaziti iz nje, imao je nekakve veze sa Savezom udruženja, i predstava da će on biti među njenim stalnim gostima izazivala je u meni strah. Ja je mnogo volim, i njene izvidničke reči: „Moram da idem putem kojim moram da idem”, trebalo je možda shvatiti kao oproštajnu lozinku prahrišćanke koja dopušta da je bace pred divlje zveri. Mislio sam na Moniku Silvs i znao da ću jednom prihvatiti njeno milosrđe. Ona je tako ljupka i mila i činilo mi se da je njoj još manje mesto u Krugu nego Mariji. Bilo da je poslovala po kuhinji - jednom sam i njoj pomogao da pravi sendviče - bilo da se smeškala, igrala ili slikala, sve je samo po sebi bilo tako razumljivo, iako mi se slike koje je slikala nisu dopadale. Dozvolila je da joj Zomervild previše priča o blagodeti te je slikala gotovo samo madone. Pokušaću da joj to izbijem iz glave. To ne može da ispadne dobro, čak ni onda kad se u to veruje i dobro slika. Trebalo bi da slikanje madona prepuste deci ili pobožnim kaluđerima koji ne smatraju sebe umetnicima. Razmišljao sam da li će mi uspeti da Moniki izbijem iz glave slikanje madona. Ona nije diletantkinja, još je mlada, ima dvadeset dve ili dvadeset tri godine, sasvim sigurno je nevina - i ta činjenica mi uliva strah. Sinula mi je užasna misao da su mi katolici namenuli ulogu da za njih igram Zigfrida. Živeće sa mnom nekoliko godina, biće ljubazna dok ne počnu da dejstvuju principi reda, i onda će se vratiti u Bon i udaće se za fon Severna. Pocrveneo sam pri pomisli na to i odagnao tu misao. Monika je bila tako draga, i nisam hteo da je učinim predmetom pakosnih razmišljanja. Ako se s njom sporazumem, moram joj najpre izbiti iz glave Zomervilda, toga salonskog lava koji izgleda gotovo kao moj otac. Samo što moj otac ne postavlja nikakav drugi zahtev sem da bude donekle human eksploatator, a taj zahtev on zadovoljava. Što se Zomervilda tiče uvek imam utisak da bi isto tako mogao biti banjski ili koncertni direktor, public relations manager[12] u fabrici obuće, negovan pevač šlagera, možda i redaktor nekog „pametnog” pomodnog časopisa. On svake nedelje uveče drži propoved u Sv. Korbinijanu. Marija me je dvaput odvukla tamo. Predstava je mučnija nego što bi Zomervildove vlasti

smele da dozvole. Ipak, Rilkea, Hofmanstala, Njumena radije sam čitam, nego da dozvolim da mi se iz sve trojice smućka neka vrsta slatke vodice. Za vreme propovedi probio me je znoj. Moj vegetativni nervni sistem ne podnosi izvesne oblike izopačenosti. „Da postojeće bude i lebdeće lebdi” - strah me hvata kad čujem takve izraze. Draže mi je kad neki bespomoćni debeljuškasti pastor sa propovedaonice zamuckujući iznosi neshvatljive istine ove religije i pritom ne uobražava da govori jezikom „zrelim za štampu”. Marija se žalostila što mi u Zomervildovim propovedima baš ništa ne imponuje. Naročito mučno bilo je to što smo posle propovedi čučali u nekoj kafani u blizini crkve Sv. Korbinijano i što se kafana punila nazovi-umetnicima koji su dolazili sa Zomervildove propovedi. Zatim bi došao on lično, obrazovala bi se neka vrsta kruga oko njega, i mi smo bili uvučeni u krug, i one polusvilene koještarije koje je sa propovedaonice ispričao preživele bi se još dva, tri do četiri puta. Jedna kao slika lepa mlada glumica, sa zlatnom dugom kosom i anđeoskim licem, za koju mi je Marija došapnula da je već „tri četvrtine” konventirana, umalo Zomervildu nije poljubila noge. Mislim da je on u tome ne bi sprečio.

Zatvorio sam slavinu u kupatilu, skinuo kaput, košulju i potkošulju preko glave i bacio ih u ugao, i upravo htedoh da uđem u kadu kad telefon zazvoni. Poznajem samo jednog čoveka koji je u stanju da telefonom izvede tako snažnu i mušku zvonjavu: Conerera, moga agenta. On govori u slušalicu iz takve blizine i tako nametljivo da se svaki put plašim da će do mene dopreti i njegova pljuvačka. Ako hoće da mi kaže nešto ljubazno, počinje razgovor sa: „Bili ste sinoć veličanstveni”; to kaže jednostavno i ne znajući da li sam zaista bio veličanstven ili ne; ako hoće da mi kaže nešto neljubazno, počinje sa: „Čujete, Šnir, vi niste Čaplin”; on time nije hteo da kaže da nisam tako dobar klovn kao Čaplin, nego samo da nisam dovoljno slavan da bih sebi smeo dozvoliti nešto zbog čega se Conerer ljuti. Danas mi neće čak govoriti ni neprijatnosti, neće čak, kao što je uvek činio kad sam otkazivao neku predstavu, objaviti blisku propast sveta. Čak me neće okriviti ni za „histeriju otkazivanja”. Verovatno su otkazali i Ofenbah, Bamberg i Nirnberg, i on će mi na telefonu računati koliko se troškova u međuvremenu nakupilo na mom računu. Telefon je i dalje zvonio, snažno, muški, živo, umalo nisam na njega bacio jastuče sa sofe - ali sam prebacio ogrtač za kupanje, pošao u dnevnu sobu i zaustavio se

pred telefonom koji je zvonio. Menadžeri imaju živce i izdržljivost, reči kao što su „senzibilitet umetničke duše” za njih su reči kao „Dortmundsko akcionarsko pivo”, i svaki pokušaj da se s njima ozbiljno razgovara o umetnosti i umetnicima bilo bi naprosto rasipanje daha. Oni takođe dobro znaju da čak i nesavestan umetnik ima hiljadu puta više savesti nego savestan menadžer, i oni poseduju jedno oružje protiv koga im niko ništa ne može: goli uvid u činjenicu da umetnik ne može drukčije nego da radi ono što radi: da slika slike, putuje po zemljama kao klovn, da peva pesme i iz kamena ili granita vaja „trajne stvari”. Umetnik je kao žena koja ne može drukčije nego da voli, i koja naseda svakom belosvetskom muškom magarcu. Za eksploataciju su najpodesniji umetnici i žene, i svaki menadžer ima jedan do dvadeset i devet procenata osobina podvodača. Zvonjenje je bilo najobičnije podvodačko zvonjenje. On je, naravno, od Kosterta doznao da sam otputovao iz Bohuma, i dobro je znao da sam kod kuće. Zavezao sam ogrtač i podigao slušalicu. Njegov dah koji je mirisao na pivo smesta mi udari u lice.

„Do đavola, Šnir”, reče on, „šta to znači da puštate da tako dugo čekam.”

„Upravo sam preduzeo skroman pokušaj da se okupam”, rekoh, „da li se to kosi sa ugovorom?”

„Vaš humor može da bude samo humor osuđenog na vešala”, reče on.

„Gde je uže?” rekoh ja, „klati li se već?”

„Ostavimo simboliku”, reče on, „govorimo o stvari.”

„Ja nisam počeo o simbolima”, rekoh.

„Svejedno ko je o čemu počeo”, reče on, „dakle, vi ste, reklo bi se, čvrsto rešeni da kao umetnik izvršite samoubistvo”.

„Dragi gospodine Conerer”, rekoh tiho, „da li bi vam bilo teško da lice malo odmaknete od slušalice - vaše mi pivo neposredno udara u lice.”

On opsova šatrovački, zatim se nasmeja: „Vaša drskost izgleda nesalomljiva. O čemu smo ono razgovarali?”

„O umetnosti”, rekoh, „ali ako bih smeo moliti: govorimo radije o poslu.”

„Onda bismo nas dvojica jedva imali o čemu da razgovaramo”, reče on; „slušajte, ja ne dižem ruke od vas. Razumete li me?” Od

iznenađenja nisam mogao da odgovorim.

„Povlačimo vas na pola godine iz prometa, a onda ću vas opet podići. Nadam se da vas onaj dramoser u Bohumu nije ozbiljno uvredio?”

„Jeste”, rekoh, „on me je prevario - za bocu rakije i za onoliko koliko vožnja prvog razreda do Bona staje više od drugog razreda.”

„Bilo je glupo od vas što ste dozvolili da vam se zakine od honorara. Ugovor je ugovor - i ona nezgoda objašnjava vaše otkazivanje.”

„Conerer”, rekoh tiho, „jeste li vi zaista tako čovečni, ili...”

„Koješta”, reče on, „ja vas volim. Ako to još niste mogli da zaključite, onda ste gluplji nego što sam mislio, a sem toga, u vama poslovno još nešto leži. Ta napustite to detinjasto lokanje.”

Imao je pravo. „Detinjasto” je bio pravi izraz. Rekoh: „Ali, pomoglo mi je.”

„U čemu?” upita on.

„Duševno”, rekoh ja.

„Gluposti”, reče on, „ne mešajte dušu u to. Mogli bismo, naravno, da tužimo Majnc zbog gaženja ugovora, i verovatno bismo dobili - ali ja ne savetujem. Pola godine pauze - i ja ću vas opet podići.”

„A od čega da živim?” upitah ja.

„No”, reče on, „ta valjda će vaš otac malo odrešiti kesu.”

„A ako to ne učini?”

„Onda potražite zgodnu prijateljicu koja će vas za to vreme izdržavati.”

„Radije ću”, rekoh, „izvoditi burgije po selima i varošicama putujući na biciklu.”

„Varate se”, reče on, i u selima i varošicama čitaju novine, a trenutno vam ne bih mogao naći posla, ni po dvadeset maraka za veče u omladinskim udruženjima.”

„Jeste li pokušali?” upitah.

„Jesam”, reče on „ceo dan sam radi vas telefonirao. Ništa se ne može. Ništa više ne deprimira ljude od klovna koji izaziva saučešće. To je kao kelner koji vam u stolici za bolesnike donosi pivo. Vi živite u iluzijama.”

„A vi ne?” upitah. On je ćutao i ja rekoh: „Mislim kad pretpostavljate da bih posle pola godine opet mogao pokušati.”

„Možda”, reče on, „ali to je jedna šansa. Bolje bi bilo čekati celu godinu.”

„Celu godinu?” rekoh. „Znate li vi koliko traje jedna godina?“

„Trista šezdeset pet dana”, reče on i opet mi bezobzirno okrenu lice. Miris piva mi se zgadi.

„Kada bih pokušao pod drugim imenom”, rekoh, „s novim nosom i drugim tačkama. Na žalost, samo s gitarom i s malo žongliranja.”

„Koješta”, reče on, „od vaše pevancije čoveku dođe da zaurla, a vaše žongliranje je najobičniji diletantizam. Sve je to koješta. Vi imate materijala za prilično dobrog klovna, možda, čak, i za dobrog, i nemojte da mi se javite pre no što ste bar četvrt godine svakodnevno trenirali osam časova. Onda ću doći i videti vaše nove tačke - ili stare, ali trenirajte, okanite se glupog lokanja.”

Ćutao sam. Čuo sam kako dašće, kako vuče dim iz cigare. „Potražite opet neku vernu dušu”, reče on, „kao što je bila ona devojka koja je s vama putovala.”

„Verna duša”, rekoh ja.

„Jeste”, reče on, „sve ostalo je koješta. I ne uobražavajte da možete bez mene izići na kraj i izvoditi nekakve burgije po bednim udruženjima. To ide tri nedelje kako treba, Šnir, recimo, na jubilejima vatrogasaca možete da izvodite nekoliko besmislica te da sa šeširom zarеđate okolo. Čim to doznam, odmah ću to preseći.”

„Pseto”, rekoh.

„Da”, reče on, „ja sam najbolji pas koga možete naći, a ako počnete na svoju ruku da burgijate, gotovi ste najdalje za dva meseca. Ja poznajem posao. Čujete li?”

Ćutao sam. „Da li čujete?” upita on tiho.

„Da”, rekoh.

„Ja vas volim, Šnir”, reče on, „dobro sam s vama radio - inače ne bih vodio tako skup telefonoki razgovor.”

„Sedam sati je prošlo”, rekoh, „i ovo zadovoljstvo vas staje otprilike dve marke i pedeset.”

”Da”, reče on, „možda tri marke, ali trenutno nijedan agent ne bi toliko uložio u vas. Dakle: kroz četvrt godine, i s najmanje šest besprekornih tačaka. Iscedite iz svoga starca koliko god možete. Toliko.”

Stvarno je spustio slušalicu. Ja sam je još držao u ruci. Čuo sam

znak pauze, i tek posle dugog oklevanja položio slušalicu na viljušku. On mi je već nekoliko puta podvalio, ali me nikad nije slagao. U vreme kada sam verovatno vredeo dvesta pedest maraka za veče, pribavljao mi je ugovore na sto osamdeset maraka - i, po svoj prilici, sasvim pristojno zarađivao na meni. Tek kad je spustio slušalicu, postalo mi je jasno da je on bio prvi čovek s kojim bih rado još malo telefonom razgovarao. Trebalo je da mi da neku drugu šansu - a ne da čekam pola godine. Možda je postojala grupa artista kojima je neko poput mene bio potreban, nisam težak, nemam nesvestice i mogao bih posle malo treninga sasvim dobro da se bavim pomalo akrobatikom, ili da s nekim klovnom uvežbam skečeve. Marija je uvek govorila da mi je potrebno „lice koje bi stajalo naspram mene”, onda mi tačke ne bi postajale tako dosadne. Conerer sigurno još nije razmišljao o ovim mogućnostima. Odlučih da ga docnije zovem, vratih se u kupatilo, zbacih ogrtač za kupanje, ostalo odelo u ugao, i uđoh u kadu. Topla kupka je nešto gotovo isto tako lepo kao san. Na putu sam uvek, pa i onda kad smo imali malo novca, uzimao sobu s kupatilom. Marija je uvek govorila da za ovo rasipništvo snosi odgovornost moje poreklo, ali to nije tačno. Kod kuće su u toploj vodi za kupanje bili isto tako škrti kao i u svemu ostalom. Da se tuširamo hladnom vodom, smeli smo u svako doba, ali topla kupka smatrala se i kod kuće za rasipništvo, pa čak se ni Ana, koja je inače pomalo zatvarala oči, nije za ovo mogla pridobiti. U njenom I. R. 9 topla kupka je očevidno smatrana za smrtni greh.

I u kadi mi je nedostajala Marija. Ona mi je ponekad iz kreveta glasno čitala dok sam ležao u kadi, jednom iz Starog zaveta celu priču o Solomonu i kraljici od Sabe, drugi put o borbi Makabejaca i s vremena na vreme, Pogledaj dom svoj, anđele od Tomasa Vulfa. Ležao sam potpuno napušten u glupoj rđastocrvenoj kadi, kupatilo je bilo obloženo crnim pločicama, ali kada, zdelica za sapun, drška od tuša i daska klozetske šolje bile su rđastocrvene. Nedostajao mi je Marijin glas. Kad razmislim, ona sa Cipfnerom ni Bibliju ne bi mogla da čita a da sebi ne liči na izdajicu i kurvu. Moraće da misli na hotel u Diseldorfu gde mi je čitala o Solomonu i kraljici od Sabe dok od iscrpenosti nisam zaspao u kadi. Zeleni tepisi u hotelskoj sobi, Marijina tamna kosa, njen glas. Donela mi je zapaljenu cigaretu i ja sam je poljubio.

Ležao sam sav u peni i mislio na nju. Ona baš ništa nije mogla da radi s njim ili kod njega a da ne misli na mene. Nije mogla u njegovom prisustvu da zatvori ni poklopac na tubi s pastom za zube. Koliko smo puta zajedno doručkovali, sirotinjski i bogato, u žurbi i obilno, veoma rano ujutru, kasno pre podne, s mnogo marmelade i bez nje. Pomisao da će sa Cipfnerom svako jutro u isto vreme doručkovati pre no što se on popne u svoja kola i odveze u svoju katoličku kancelariju, činila me je gotovo pobožnim. Molio sam se stoga da se to nikad ne dogodi: doručak sa Cipfnerom. Pokušao sam da sebi predstavim Cipfnera: smeđokos, svetle puti, prav, u neku ruku Alkibijades nemačkog katolicizma, samo ne tako lakouman. Bio je, prema Kinklovoj izjavi, „doduše u sredini, ali ipak više desno nego levo”. Ovo stajanje levo i desno bila je jedna od glavnih tema njihovih razgovora. Ako sam želeo da budem pošten, morao sam Cipfnera da uključim među četvoro katolika koje sam smatrao pravim katolicima: Papa Jovan, Alek Ginis, Marija, Gregori - i Cipfner. Nesumnjivo je kod njega, pored sve moguće zaljubljenosti, igrala ulogu činjenica što je Mariju iz grešne situacije spasao i preveo u bezgrešnu. To što se s Marijom držao za ručicu, očevidno nije bilo ništa ozbiljno. Razgovarao sam posle o tome s Marijom; ona je porumenela, ali na ljubak način, i rekla mi da se „mnogo toga skupilo” u tom prijateljstvu: njenog i njegovog oca proganjali su nacisti, pa onda pitanje katolicizma, i „njegov način, znaš. Još uvek mi je drag”.

Pustio sam da jedan deo vode, koja se bila smlačila, oteče i nalio u nju još malo od onih trica za kupanje. Mislio sam na svog oca koji ima udela i u fabrici trica za kupanje. Kupio cigarete, sapun, papir za pisanje, sladoled na998 dršci ili male kobasice: moj otac u svemu ima udela. Naslućujem da ima udela čak i u ona dva i po santimetra zubne paste koju prigodno trošim. Ali, o novcu se u našoj kući nije smelo govoriti. Kad je Ana htela s majkom da izvrši obračun, da joj pokaže knjige, mati bi uvek rekla: „Govoriti o novcu - kakav užas!” Dobijali smo veoma mali džeparac. Srećom smo imali mnogobrojnu rodbinu, kad se svi saberu, izlazilo je pedeset do šezdeset ujaka, teča, stričeva, ujni, tetaka, strina, a neki od njih bili su tako ljubazni da nam tu i tamo doture nešto novca, jer je i štedljivost moje majke bila poslovična. Povrh svega, majčina majka bila je plemkinja, jedna fon Hoenbrode, i otac se i danas još oseća kao milostivo primljen zet,

mada mu se tast zvao Tuler a samo mu je tašta bila rođena Hoenbrode. Nemci danas pate od želje za plemstvom i veruju u njega više nego 1910. Čak i ljudi koje smatraju razumnim otimaju se o plemićka poznanstva. Morao bih jednom da skrenem pažnju majčinom centralnom komitetu i na ovu činjenicu. To je rasno pitanje. Čak tako razuman čovek kao što je moj ded ne može da preboli činjenicu da su Šnirovi u leto 1918. godine imali da dobiju plemićku titulu, da je već sve „tako reći" bilo ozvaničeno, ali je kajzer, koji je imao da potpiše dokument, u odlučujućem trenutku morao da klisne - imao je, zacelo, drugih briga - ako je uopšte ikad imao briga. Ta priča o plemstvu Šnirovih, koje „zamalo što se nije ostvarilo", priča se svakom prilikom još i danas posle gotovo pola stoleća. „Našli su dekret u mapi Njegovog veličanstva", kaže moj otac uvek. Čudim se da niko nije otputovao u Dorn i zamolio da se ta stvar i potpiše. Ja bih tamo poslao kurira, posao bi se tako bar završio u saobraznom stilu.

Razmišljao sam o tome kako je Marija kada sam već ležao u kadi praznila kofere. Kako je stajala pred ogledalom, skidala rukavice, gladila kosu; kako je iz ormana uzimala vešalice, vešala o njih odelo i opet ih stavljala u orman; one su škripale na mesinganim drškama. Zatim cipele, tihi šum peta, struganje đonova, i kako je svoje tube, bočice i teglice stavljala na staklenu ploču toaletnog stola; veliku teglu s kremom, ili usku bočicu s lakom za nokte, kutiju s puderom; i tvrdi metalni zvuk uspravno postavljenog ruža za usne.

Najednom primetih da sam počeo u kadi da plačem i otkrih čudnu fizičku pojavu: moje suze mi se učiniše hladne. Inače su mi se uvek činile vrele, a ja sam prošlih meseci nekoliko puta prolivao vrele suze kad sam bio pijan. Mislio sam i na Henrijetu, oca, na konvertiranog Lea i čudio se što se još nije javio.

12

U Osnabriku mi je prvi put rekla da me se boji, kad sam odbio da putujem u Bon, a ona je bezuslovno htela tamo da bi udisala „katolički vazduh”. Izraz mi se nije dopao, rekao sam da i u Osnabriku ima dosta katolika, ali ona reče da je ja jednostavno ne razumem i da neću da je razumem. Bili smo već dva dana u Osnabriku, između dva angažmana, i imali smo još tri dana pred sobom. Od ranog jutra padala je kiša, ni u jednom bioskopu se nije davao film koji bi me interesovao, a ja nisam ni predlagao ni da se igra „Čoveče, ne ljuti se”. Već pre podne je Marija pritom napravila lice kao krajnje uzdržana negovateljica dece.

Marija je ležala na krevetu i čitala, ja sam stajao kraj prozora, pušio i posmatrao Hamburšku ulicu, ponekad bih bacio pogled na stanični trg, gde su ljudi po kiši iz staničnog trema jurili prema zaustavljenom tramvaju. Nismo mogli ni „stvar” da radimo. Marija je bila bolesna. Nije imala pravi pobačaj, ali nešto slično tome. Ja nisam mogao tačno da prokljuvim šta je posredi, a niko mi nije objasnio. Ona je, u svakom slučaju, verovala da je u drugom stanju, a sada to više nije bila. Samo je nekoliko časova ujutru bila u bolnici. Bila je bleda, umorna, razdražljiva, i ja sam rekao da za nju svakako ne bi bilo dobro da sad tako dugo putuje vozom. Želeo sam da saznam nešto pobliže, da li ima bolove, ali ona mi ništa nije odgovarala, samo je ponekad plakala, ali na način meni sasvim stran, razdraženo.

Ugledah malog dečaka kako se levom stranom ulice penje prema staničnom trgu. Bio je mokar kao miš i po pljusku držao otvorenu školsku torbu ispred sebe. Prebacio je bio poklopac od torbe unazad i nosio torbu ispred sebe sa izrazom lica kakav sam viđao na slikama sveta tri kralja koji detetu Isusu pružaju tamjan, zlato i izmirnu. Mogao sam da razaznam mokre korice knjiga koje su se bile gotovo raspale. Dečakov izraz lica podsetio me je na Henrijetu. Predan, izgubljen i pun zanosa. Marija me iz kreveta upita: „Na šta misliš?”

Rekoh: „Ni na šta.” Video sam još kako dečak prelazi preko staničnog trga, polagano, kako zatim u stanici iščezava; strahovao sam za njega; zbog ovog zanosnog četvrt časa moraće pet minuta gorko da ispašta: majka koja viče, zabrinut otac, kuća bez novaca za nove knjige i sveske. „Na šta misliš?” upita ponovo Marija. Hteo sam

opet da kažem „ni na šta”, ali mi na um pade dečak, i ja joj ispričah na šta sam mislio: kako će dečak doći kući, u neko obližnje selo, i kako će, verovatno, lagati, jer mu niko neće verovati šta je zaista učinio. Kazaće da se okliznuo, da mu je torba pala u baru, ili da ju je na nekoliko minuta spustio, baš pod oluk, i da se mlaz vode sručio u samu torbu. Ispričao sam sve to Mariji tihim, monotonim glasom, a ona reče iz kreveta: „Šta to znači? Zašto mi pričaš takve besmislice?” - „Jer sam na to mislio kad si me pitala.” Nije poverovala u priču o dečaku i ja se naljutih. Mi se još nikad nismo lagali niti optuživali za laž. Toliko sam se razbesneo da sam prisilio Mariju da ustane, obuče cipele i da sa mnom otrči preko puta na stanicu. U brzini sam zaboravio kišobran te smo pokisli a da dečaka nismo našli na stanici. Kroz čekaonicu smo otišli čak do ekspoziture Društva za zbrinjavanje; najzad sam se kod staničnog vratara raspitivao da li je pre kratkog vremena otišao neki voz. On reče da jeste u Bomte, pre dva minuta. Upitah ga da na vrata nije, možda, izišao jedan dečak, mokar kao miš, plavokos, te i te visine. On posta podozriv i upita: „Šta to treba da znači? Je li nešto skrivio?” - „Ne”, rekoh, „hoću samo da znam da li je otputovao.” Bili smo oboje mokri, Marija i ja, i on nas odmeri pogledom od glave do pete. „Jeste li vi Rajnlanđani?” upita on. Zvučalo je kao da me pita da li sam ranije kažnjavan. „Da”, rekoh. „Obaveštenja takve vrste mogu da dam samo s dozvolom pretpostavljenih vlasti”, reče on. Sigurno je s nekim Rajnlanđaninom imao loše iskustvo, verovatno u vojsci. Poznavao sam jednog pozorišnog radnika koga je jednom u vojsci prevario neki Berlinac i otad se prema svakom Berlincu i Berlinki ophodio kao prema ličnim neprijateljima. Pri nastupu artistkinje iz Berlina, isključio je iznenada svetlo, ona se spotakla i slomila nogu. Stvar nikad nije mogla biti dokazana, obrazloženje je glasilo - „prekid struje”, ali ja sam siguran da je taj pozorišni radnik isključio svetlo zato što je devojka bila iz Berlina, a njega je u vojsci jednom prevario nekakav Berlinac. Stanični vratar u Osnabriku pogledao me je s takvim izrazom na licu da me je uhvatio strah. „Kladio sam se s ovom damom”, rekoh, „posredi je opklada.” Pogrešio sam, jer je bila laž, a svako odmah na meni vidi kada lažem.

„Tako”, reče on, „kladili ste se. No, divno je kad Rajnlanđani počnu da se klade.” Nije se moglo ništa učiniti. Trenutak sam pomišljao da uzmem taksi, da se odvezem u Bomte i tamo na stanici sačekam voz i

vidim kad dečak bude izlazio. Ali on je mogao izići u nekom mestašcu pred Bomteom ili koju stanicu iza njega. Bili smo do kože mokri i bilo nam je hladno kad smo se vratili u hotel. Gurnuo sam Mariju dole u kafanu, stao kraj šanka, obujmio je rukom i poručio konjak. Gostioničar, koji je u isti mah bio sopstvenik hotela, pogleda nas tako kao da bi najradije pozvao policiju. Dan ranije igrali smo satima „Čoveče, ne ljuti se", tražili da nam se gore donesu sendviči sa šunkom i čaj. Ujutru je Marija otišla u bolnicu i vratila se bleda. On stavi konjak pred nas tako da se polovina proli i gledaše upadljivo mimo nas. „Ti mi ne veruješ?" upitah Mariju, „mislim, ono s dečakom." - „Da", reče ona, „verujem ti." Rekla je to samo iz sažaljenja, ne zato što mi je zaista verovala, a ja sam bio besan što nemam hrabrosti da se objasnim sa gostioničarem zbog prolivenog konjaka. Pored nas je stajao krupan momak i, mljackajući, pio pivo. Posle svakog gutljaja lizao je penu od piva sa usana, i gledao kao da me svakog trenutka hoće da oslovi. Ja se plašim obraćanja polupijanih Nemaca, izvesnih godina starosti. Oni uvek govore o ratu, smatraju da je bilo divno, a kad su potpuno pijani, ispostavlja se da su ubice i da misle da sve i „nije baš tako loše bilo". Marija me je, dršćući od hladnoće, pogledala i zavrtela glavom kad sam naše čaše preko niklovanog šanka odgurnuo prema gostioničaru. Laknulo mi je, jer ih je ovog puta on pažljivo gurnuo prema nama ništa ne prolivši. Oslobodilo me je to teškog osećanja da sam kukavica. Čovek što je stajao pored nas sruči u sebe ljutu rakiju od krompira i poče sam sa sobom da priča. „Četrdeset i četvrte", reče, „kofama smo pili ljutu i konjak - četrdeset četvrte kofama - ostatak bismo iskrenuli na ulicu i zapalili... ni kapi za klempave uši." Nasmejao se. „Ni kapi." Kad sam naše čaše još jedanput preko šanka odgurnuo prema gostioničaru, napuni on samo jednu čašu, pogleda me upitno pre no što je napunio drugu, i ja tek tad opazih da je Marija otišla. Klimnuh glavom, i on napuni i drugu čašu. Iskapih obe, i još danas osećam olakšanje što mi je uspelo da posle toga odem. Marija je gore ležala na krevetu i plakala, kad sam joj ruku stavio na čelo, uklonila ju je, tiho, blago, ali ju je uklonila. Seo sam pored nje, uzeo njenu ruku i ona dopusti da ostane u mojoj ruci. Bio sam radostan. Napolju se već smrkavalo, držeći njenu ruku, sedeo sam sat kraj nje na krevetu pre no što sam počeo da govorim. Govorio sam tiho, ispričao još jedanput priču o dečaku, a ona mi je stezala

ruku kao da hoće da kaže: Da, pa ja ti verujem. Molio sam je takođe da mi tačno objasni šta su s njom radili u bolnici. Ona reče da je to „ženska stvar”, „bezazlena, ali grozna”. Reči „ženska stvar” ulivaju mi strah. Zvuče mi tajanstveno na mučan način, jer sam, što se toga tiče, potpuna neznalica. Bio sam već tri godine s Marijom kad sam prvi put doznao nešto o „ženskoj stvari”. Znao sam, naravno, kako žene dobijaju decu, ali o pojedinostima nisam ništa znao. Imao sam dvadeset četiri godine i Marija je već tri godine bila moja žena kad sam prvi put nešto o tome doznao. Marija se smejala primetivši kako pojma nemam o tim stvarima. Privukla mi je glavu na svoje grudi i stalno ponavljala: „Ti si tako mio, zaista mio.” Drugi koji mi je o tome pričao bio je Karl Emonds, moj školski drug koji se neprestano bavi svojim užasnim tabelama prihoda.

Posle sam još zbog Marije išao u apoteku, doneo joj neko sredstvo za spavanje i sedeo na njenom krevetu dok nije zaspala. Ni danas ne znam šta joj se desilo, ni kakve je komplikacije izazvala „ženska stvar”. Otišao sam sledećeg jutra u gradsku biblioteku, pročitao u leksikonu sve što se o tome moglo naći i bilo mi je malo lakše. Oko podne Marija je sama otputovala u Bon, samo s jednom torbom. Nije uopšte više govorila o tome da bih i ja mogao da putujem s njom. Rekla je: „Naći ćemo se onda prekosutra opet u Frankfurtu.”

Posle podne, kad je došla policija za javni moral, bio sam srećan što Marije nema, mada je činjenica što nije tu za mene postala krajnje neprijatna. Pretpostavljam da nas je gostioničar prijavio. Predstavljao sam, naravno, Mariju uvek kao svoju ženu, i samo smo dva ili tri puta imali zbog toga teškoća. U Osnabriku je postalo neprijatno. Došli su jedna činovnica i jedan činovnik u civilu, vrlo učtivi, puni takta, onako kako su ih, verovatno, naučili, da bi „delovali prijatno”. Izvesne forme učtivosti kod policajaca naročito su mi neprijatne. Činovnica je bila lepuškasta, lepo našminkana, i sela je tek kad sam joj ponudio da to učini, primila je čak i cigaretu dok je njen kolega „neupadljivo” razgledao sobu. „Gospođa Derkum nije više kod vas?” - „Ne”, rekoh, „otputovala je, srešću je u Frankfurtu, prekosutra.” - „Vi ste artista?” Rekoh da jesam, mada to nije tačno, ali mislio sam da je jednostavnije reći da.

„Morate to da razumete”, reče činovnica, „primorani smo da pravimo izvesne probe nasumce kada ljudi na proputovanju imaju

abortivne - nakašljala se - bolesti.” „Razumem sve”, rekoh - u leksikonu nisam ništa pročitao o abortivnim bolestima. Činovnik je odbio da sedne, vrlo učtivo, ali se i dalje neupadljivo osvrtao. „Vaša zavičajna adresa?” upita činovnica. Dadoh joj našu bonsku adresu. Ona ustade. Njen kolega baci pogled na otvoren orman sa odelom.

„Haljine gospođice Derkum?” upita on. „Jeste”, rekoh ja. On „značajno” pogleda svoju koleginicu, ona sleže ramenima, on takođe, pogleda još jednom pažljivo tepih, naže se nad jednu mrlju, pogleda me kao da očekuje da ću sada da priznam ubistvo, pa zatim odoše. Bili su do kraja predstave krajnje učtivi. Čim su otišli, spakovao sam žurno svoje kofere, zatražio da mi se donese račun i sa stanice pošalje nosač, i otputovao sledećim vozom. Platio sam gostioničaru čak i upropašćeni dan. Prtljag sam predao za Frankfurt i popeo se u sledeći voz, koji je išao ka jugu. Bojao sam se i hteo sam da odem. Dok sam pakovao, ugledao sam na Marijinom peškiru mrlje od krvi. Još na peronu, pre nego što sam najzad seo u voz za Frankfurt, strahovao sam da će mi neko iznenada položiti ruku na rame i učtivim glasom iza mene upitati: „Priznajete li?” Priznao bih sve. Prošla je bila ponoć kad sam proputovao kroz Bon. Ni pomišljao nisam da siđem s voza.

Vozio sam se bez prekida do Frankfurta, stigao tamo oko četiri sata izjutra, otišao u suviše skup hotel i potražio Mariju telefonom u Bonu. Strahovao sam da se može desiti da nije kod kuće, ali ona je odmah prišla telefonu i rekla: „Hans, hvala bogu što me zoveš, tako sam se brinula.” - „Brinula”, rekoh ja. „Jeste, zvala sam Osnabrik i doznala da si otputovao. Dolazim odmah u Frankfurt, odmah.” Okupao sam se, zatražio da mi se doručak donese u sobu, zaspao, i u jedanaest me je probudila Marija. Bila je sva izmenjena, vrlo mila i gotovo vesela, a kad sam upitao: „Jesi li se nadisala katoličkog vazduha?” nasmejala se i poljubila me. Nisam joj ništa pričao o policiji.

13

Razmišljao sam da li da vodu i po drugi put „popravim”. Ali bila je potrošena, osećao sam da moram napolje. Kupka nije prijala mom kolenu, bilo je opet natečeno i gotovo ukočeno. Kad sam izišao iz vode, okliznuo sam se i zamalo nisam pao na lepe kaljeve pločice. Hteo sam da smesta zovem Conerera i da mu predložim da mi nađe mesto u jednoj artističkoj grupi. Obrisao sam se, zapalio cigaretu posmatrajući se u ogledalu: bio sam omršavio. Kad je telefon zazvonio, ponadao sam se za trenutak da bi to mogla biti Marija. Ali to nije bio njen način zvonjenja. Mogao je da bude Leo. Odšepao sam u predsoblje, digao slušalicu i rekao: „Halo.”

„Oh”, reče Zomervildov glas, „nisam vas, valjda, uznemirio pri dvostrukom saltu.”

„Ja nisam artista”, rekoh besno, „nego klovn - to je razlika, u najmanju ruku tako značajna kao razlika između jezuite i dominikanca - a ako se ovde nešto dvostruko događa, onda u najbolju ruku dvostruko ubistvo.”

On se nasmeja. „Šnir, Šnir”, reče on, „ja sam zaista zabrinut za vas. Vi ste, zacelo, došli u Bon da nam svima objavite neprijateljstvo?”

„Jesam li, možda, ja vas zvao”, rekoh, „ili vi mene?”

„Ah”, reče on, „zar je to zaista tako važno?”

Ćutao sam.

„Znam vrlo dobro”, reče on, „da me vi ne volite, iznenadiće vas, ja vas volim, i moraćete mi priznati pravo da sprovedem izvestan poredak u koji verujem i koji zastupam.”

„Ako ustreba, silom”, rekoh.

„Ne”, reče on, glas mu je zvučao jasno, „ne, ne silom, ali energično kako sme da očekuje osoba o kojoj je reč.”

„Zašto kažete osoba, a ne Marija?”

„Jer mi je stalo do toga da se prema svemu tome odnosim što je moguće objektivnije.”

„To je vaša velika greška, prelate”, rekoh, „stvar je tako subjektivna kako samo može da bude.”

Bilo mi je hladno u ogrtaču za kupanje, cigareta se ovlažila i nije gorela kako treba. „Ubiću ne samo vas, nego i Cipfnera, ako se Marija ne vrati.”

„Ah, bože”, reče on ljutito, „nemojte Heriberta mešati u to.”

„Vi ste duhoviti”, rekoh, „neko mi otima ženu, i baš njega treba da ostavim izvan svega.”

„On nije neko, gospođica Derkum nije bila vaša žena - i on vam je nije oteo, nego je ona sama otišla.”

„Potpuno dobrovoljno, zar ne?”

„Jeste”, reče on, „potpuno dobrovoljno, iako možda u sukobu prirode i natprirode.”

„Ah”, rekoh, „a gde je tu natpriroda?”

„Šnir”, reče on srdito, „uprkos svemu, verujem da ste dobar klovn - ali u teologiju se ne razumete ništa.”

„Ali razumem toliko”, rekoh, „da ste vi katolici prema bezverniku kakav sam ja tako nemilosrdni kao Jevreji prema hrišćanima a hrišćani parema neznabošcima. Stalno samo čujem: zakon, teologija - i sve to, u stvari, samo zbog idiotskog komadića hartije koji država mora da izda - država.”

„Vi mešate povod s uzrokom”, reče on, „razumem vas, Šnir”, reče on, „razumem vas.”

„Ništa vi ne razumete”, rekoh ja, „a posledica će biti dvostruko brakolomstvo. Prvo koje Marija vrši udajući se za vašeg Heriberta, drugo koje će izvršiti kad jednog dana opet pođe sa mnom. Ja, verovatno, nisam čovek dovoljno istančanih osećanja niti umetnik da bi mi neki prelat mogao reći: ’Šnir, trebalo je da ostanete pri konkubinatu.’”

„Vi pogrešno shvatate teološko jezgro razlike između vašeg slučaja i onoga povodom koga smo se onda prepirali.”

„Kakva razlika?” upitao sam, „verovatno ta što je Bezevic osetljiviji nego ja, i što je u vašem udruženju važna verska zverka?”

„Ne”, on se zaista smejao. „Ne. Razlika je crkvenopravna, B. je živeo s razvedenam ženom kojom se nikako ne bi mogao crkveno oženiti, dok ste vi - no, gospođica Derkum nije bila razvedena, i venčanju ništa nije stajalo na putu.”

„Ja sam bio spreman da potpišem”, rekoh, „čak da pređem u katoličku veru.”

„Sa prezrenjem spremni.”

„Treba li da se pretvaram da imam veru i osećanja kojih nemam? Ako vi ostajete pri pravu i zakonu - samo pri formalnim stvarima -

zašto meni prebacujete nedostatak izvesnih osećanja?”

„Ja vam ništa ne prebacujem.”

Ćutao sam. Imao je pravo, saznanje je bilo bolno. Marija je otišla, i oni su je, naravno, primili raširenih ruku, ali da je htela da ostane kod mene, ne bi je niko mogao prisiliti da ode. „Halo, Šnir”, reče Zomervild. „Jeste li još tu?”

„Da”, rekoh, „još sam tu.” Telefonski razgovor s njim zamišljao sam sebi drukčije. Da ga probudim iz sna u pola tri ujutru, da ga izgrdim i da mu zapretim.

„Šta mogu da učinim za vas?” upita on tiho.

„Ništa”, rekoh, „ako mi kažete da su one tajne konferencije u hotelu u Hanoveru služile jedino tome da Mariju učvrstite u vernosti prema meni - verovaću vam.”

„Bez sumnje ne shvatate, Šnir”, reče on, „da se odnos gospođice Derkum prema vama nalazio u krizi.”

„I onda ste morali odmah da se umešate”, rekoh, „morali ste joj pokazati neku rupu u zakonu i u crkvenim propisima da bi se od mene odvojila. Mislio sam uvek da je katolička crkva protiv razvoda.”

„Do vraga, Šnir”, viknu on, „ne možete valjda od mene, katoličkog sveštenika, tražiti da jednu ženu podržavam u tome da živi u konkubinatu.”

„Zašto ne?” rekoh. „Vi je terate u bludničenje i brakolomstvo - ako za to kao sveštenik možete da primite odgovornost na sebe, molim.”

„Vaš antiklerikalizam me iznenađuje. Poznato mi je to samo kod katolika.”

„Ja nisam antiklerikalan, ne uobražavajte sebi ništa, ja sam samo anti- Zomervild, jer niste bili fer i jer ste dvolični.”

„Bože”, reče on, „kako to?”

„Kad sluša vaše propovedi, čovek misli da je vaše srce veliko kao prednje jedro, ali vi posle šuškate i podvaljujete po hotelskim holovima. Dok ja u znoju svoga lica zarađujem hleb, vi konferišete s mojom ženom a da mene ni saslušali niste. To nije fer, to je licemerno; ali šta bi se drugo moglo očekivati od estete?”

„Grdite samo”, reče on, „budite samo nepravedni prema meni, molim. Ja mogu veoma dobro da vas razumem.”

„Ništa vi ne razumete, vi ste Mariji dali, smućkali prokleti bućkuriš. A ja, eto, radije pijem čiste stvari: čista rakija od krompira milija mi je

nego patvoren konjak.”

„Govorite samo”, reče on, „govorite - zvuči sasvim kao da učestvujete i dušom i telom.”

„Učestvujem, prelate, i dušom i telom, jer je reč o Mariji.”

„Doći će dan kad ćete uvideti da ste mi učinili nepravdu, Šnir. U toj stvari i uopšte”, njegov glas dobi gotovo plačnu boju, „a što se tiče moga mućkanja, možda zaboravljate da su neki ljudi žedni, jednostavno žedni, i da bi im smućkano piće moglo biti milije nego da ne piju ništa.”

„Ali u vašem Svetom pismu ima nešto o čistoj, bistroj vodi - zašto ne sipate to?”

„Možda”, reče on uzdrhtalim glasom „zato što - ostajem pri vašem poređenju - stojim na kraju dugog lanca koji crpe vodu sa izvora, ja sam, možda, stoti ili hiljaditi u lancu i voda nije baš sasvim sveža - i još nešto, Šnir, čujete li?”

„Čujem”, rekoh.

„Vi možete ženu da volite, a da ne živite s njom.”

„Tako?” rekoh, „sad ćete sigurno početi o devici Mariji.”

„Nemojte se rugati, Šnir”, reče on, „to vam ne priliči.”

„Ja se ne rugam”, rekoh, „savršeno sam sposoban da poštujem nešto što ne razumem. Smatram samo za kobnu zabludu što se mladoj devojci koja neće da ide u manastir kao uzor pruža devica Marija. Čak sam jednom o tome držao predavanje.”

„Tako?” reče on, „a gde to?”

„Ovde u Bonu”, rekoh ja, „pred mladim devojkama. Pred Marijinom grupom. Došao sam iz Kelna ovamo jedno veče kad su imale sastanak u Domu, izveo devojkama nekoliko lakrdija i zabavljao se s njima pričajući o devici Mariji. Pitajte Moniku Silvs, prelate. Naravno, s devojkama nisam mogao razgovarati o onom što vi zovete žudnja puti! Slušate li?”

„Slušam”, reče on, „i čudim se. Postajete vrlo drastični, Šnir.”

„Do sto đavola, prelate”, rekoh, „proces koji vodi stvaranju deteta prilično je drastična stvar - možemo se, ako vam je milije, zabavljati i pričom o rodi. Sve što se o toj drastičnoj stvari govori, propoveda i uči jeste licemerno. Vi u dubini srca smatrate to svinjarijom koja je iz nužne odbrane protiv prirode legitimisana u braku - ili stvarate sebi iluziju i odvajate telesno od onoga što, sem toga, ide uz to - ali baš je

komplikovano ono što ide uz sve to. Ni supruga koja svoga supruga samo još trpi nije samo telo - pa ni najprljavija pijandura koja odlazi nekoj devojčuri nije samo telo, isto tako kao što ni ona to nije. Vi se odnosite prema toj stvari kao prema dečjoj raketi - a ona je dinamit."

„Šnir", reče on klonulo, „zgranut sam koliko ste razmišljali o svemu tome."

„Zgranut", viknuh, „trebalo bi da budete zgranuti nad nerazumnim psima koji svoje žene jednostavno smatraju zakonskim posedom. Pitajte Moniku Silvs šta sam onda o tome rekao devojkama. Otkad znam da sam muškog pola, nisam gotovo ni o čemu toliko razmišljao - i to vas čudi?"

„Vama nedostaje svaka, ali i najmanja predstava o pravu i zakonu. Te stvari - ma koliko komplikovane bile - moraju se regulisati."

„Da", rekoh, „vaša pravila su i mene zakačila. Vi gurate prirodu na kolosek koji nazivate brakolomstvom - kada priroda prodre u brak, vas uhvati strah. Ispovedao, oprostio, zgrešio - i tako dalje. Sve po zakonu."

On se nasmeja. Smeh mu je zvučao prostački. „Šnir", reče, „vidim već šta je s vama. Očevidno ste monogamski kao magarac."

„Vi ne znate ništa ni o zoologiji", rekoh, „a kamoli o homo sapiensu. Magarci nisu monogamski, iako izgledaju pobožni. Kod magaraca vlada potpuni promiskuitet. Gavrani su monogamski, čavke i, ponekad, nosorozi."

„Marija očevidno nije", reče on. Mora da je osetio da me je ta kratka rečenica pogodila, jer je tiho produžio: „Žao mi je, Šnir, rado bih vas poštedeo toga, verujete li mi?"

Ćutao sam, ispljunuo neugašen pikavac na tepih, video kako se žar rasipa i stvara male, crne tačkice. „Šnir", viknu on preklinjući, „verujete li bar da vam to nerado kažem."

„Zar nije svejedno šta ja vama verujem?" rekoh. „Ali, molim: verujem vam."

„Govorili ste baš sad o prirodi", reče on, „trebalo je da sledite svoju prirodu, da za Marijom doputujete ovamo i da se za nju borite."

„Da se borim?", rekoh, „gde se nalazi ta reč u vašim prokletim bračnim zakonima?"

„Nije to bio brak, to što ste vi vodili s gospođicom Derkum."

„Dobro", rekoh, „neka bude. Nije bio brak. Pokušavao sam gotovo

svakog dana da s njom govorim telefonom i pisao joj svaki dan.”

„Znam”, reče on, „znam. Sada je prekasno.”

„Sada verovatno pre ostaje samo otvoreno brakolomstvo”, rekoh.

„Vi ste za to nesposobni”, reče on, „ja vas poznajem bolje nego što vi mislite, i vi možete da grdite i da mi pretite koliko god hoćete, kažem vam, kod vas je strašno to što ste vi nevin, gotovo bih rekao čist čovek. Mogu li vam pomoći... mislim...”

Ćutao je. „Mislite novcem”, upitah.

„I tako”, reče on, „ali mislim, što se tiče poziva.”

„Možda ću se na to vratiti”, rekoh, „na oboje, na novac i poziv. A gde je ona?”

Čuo sam kako diše i u tišini osetio prvi put nekakav miris: blagu vodu za brijanje, malčice miris crnog vina i cigare, ali slab. „Otputovali su u Rim”, reče on.

„Medeni mesec, zar ne?” upitao sam promuklo.

„Tako to zovu”, reče on.

„Da bi bludničenje bilo kompletno”, rekoh. Spustio sam slušalicu a da mu ne rekoh ni hvala ni do viđenja. Gledao sam u crne tačkice na tepihu koji je žar od cigareta bio progoreo, ali osećao sam se suviše umoran da bih stao na žar i potpuno je ugasio. Bilo mi je hladno i koleno me je bolelo. Predugo sam ostao u kadi.

Marija sa mnom nije htela da putuje u Rim. Pocrvenela je kad sam joj to predložio i rekla: „Italija da, ali Rim nikako”, a kad sam je pitao: „Zašto ne?” upitala je: „Zar ti zaista ne znaš?” - „Ne”, rekao sam, a ona mi nije odgovorila. Rado bih s njom putovao u Rim da vidim papu. Mislim da bih čak na Petrovom trgu satima čekao, tapšao rukama i vikao „Evviva!” kad bi se pojavio na prozoru. Kad sam to objasnio Mariji, gotovo je pobesnela. Rekla je da joj se to čini „nekako perverznim” što agnostik kao ja želi da kliče svetom ocu. Bila je stvarno ljubomorna. Primetio sam to često kod katolika: oni svoja blaga - svete tajne, papu - čuvaju kao škrtice. Sem toga su najuobraženija ljudska grupa koju poznajem. Na sve su nekako uobraženi: na ono što je u njihovoj crkvi jako, na ono što je u njoj slabo, i od svakog ko je iole inteligentan očekuju da se ubrzo konvertuje. Možda Marija nije sa mnom htela da putuje u Rim, zato što bi se tamo naročito morala stideti svoga grešnog života sa mnom. U ponečemu je bila naivna, a mnogo inteligentna nije baš bila. Bilo je

prosto od nje što je sada sa Cipfnerom otputovala tamo. Sigurno će uspeti da dobije audijenciju, i jadni papa, koji će je osloviti sa kćeri moja a Cipfnera sa moj dobri sine, neće slutiti da pred njim kleči bludni i brakolomni par. Možda je sa Cipfnerom otputovala u Rim i zbog toga što je tamo ništa nije podsećalo na mene. Mi smo bili u Napulju, Veneciji i u Firenci, u Parizu i Londonu, i u mnogim nemačkim gradovima. U Rimu je mogla biti pošteđena uspomena, a svakako je tamo imala dovoljno „katoličkog vazduha”. Odlučio sam da Zomervilda ipak ponovo zovnem i da mu kažem da smatram da je od njega naročito bedno što mi se ruga zbog moje monogamne nastrojenosti. Ali gotovo svi obrazovani katolici imaju tu nisku crtu, čuče iza svoje brane od dogmi, razmahuju načelima skovanim iz dogmi, ali kad ih čovek ozbiljno suoči s njihovim „nepokolebljivim istinama”, smeškaju se i pozivaju na „ljudsku prirodu”. U slučaju nužde, smeškaju se podrugljivo kao da su upravo bili kod pape i on im dao komadić nepogrešivosti. Svakako, kad čovek počne njihove hladnokrvno objavljene čudovišne istine da shvata sasvim ozbiljno, onda je ili „protestant” ili lišen humora. Ako se s njima ozbiljno govori o braku, odmah raspale svojim Henrikom Osmim. Tim topom pucaju već trista godina. Time hoće da obznane kako je njihova crkva čvrsta; ali kada hoće da obznane da je meka, da ima veliko srce, nastupaju sa Bezevic - anegdotama, pričaju biskupske viceve, ali samo među „posvećenima”, pod kojima - da li pripadaju levo ili desno, ne igra više nikakvu ulogu - podrazumevaju „obrazovane i inteligentne”. Kada sam Zomervilda zamolio da prelatsku priču o Bezevicu ispriča jednom sa propovedaonice, razbesneo se. Sa propovedaonice pucaju kada je reč o muškarcu i ženi, uvek samo svojim glavnim topom: Henrikom Osmim. Kraljevstvo za jedan brak! Pravo! Zakon! Dogma!

Pozlilo mi je od mnogo čega; telesno, jer od bednog doručka u Bohumu sem konjaka i cigareta ništa nisam uzeo u usta - duševno, jer sam zamišljao kako Cipfner u nekom rimskom hotelu gleda Mariju dok se oblači. Verovatno će kopati i po njenom rublju. Tim inteligentnim, pravednim, obrazovanim katolicima s korektnim razdeljkom potrebne su milosrdne žene. Marija nije prava žena za Cipfnera. Čovek kao on koji je uvek besprekorno odeven, dovoljno po modi da ne deluje staromodno, a ipak ne tako pomodno da bi delovao kao dendi; i čovek koji se izjutra obilno umiva hladnom vodom i s takvim žarom pere

zube kao da treba da tuče rekord - za njega Marija nije dovoljno inteligentna ni suviše revnosna u obavljanju jutarnje toalete. On je od onih tipova koji, pre no što ih odvedu u papinu sobu za audijenciju, brzo maramicom pređu preko cipela. Meni je bilo žao i pape pred kojim će oboje klečati. On će se milostivo smeškati i srdačno će se radovati ovom zgodnom, simpatičnom katoličkom nemačkom paru - i biće još jednom prevaren. Neće ni slutiti da svoj blagoslov daje brakolomnicima.

Otišao sam u kupatilo, istrljao se peškirom, opet se obukao, otišao u kuhinju i pristavio vodu. Monika je mislila na sve. Šibice su ležale na plinskom štednjaku, mlevena kafa bila je u kutiji koja ne propušta vazduh, pored nje papir za filtriranje, a šunka, jaja, konzervisano povrće bili su u frižideru. Ja samo onda rado obavljam kuhinjski posao ako je on jedina mogućnost da se pobegne od izvesnih oblika govorljivosti odraslih. Kad Zomervild počne o „Erosu”, kad Blotert počne da pljuje svoje „ka... ka... Kancelar”, a Fredebojl drži vešto kompilirano predavanje o Koktou - onda svakako radije odlazim u kuhinju, gde istiskujem majonez iz tube, polovim maslinke i mažem paštetu od džigerice na hleb. Kada u kuhinji hoću nešto da pripremim za sebe, osećam se izgubljenim. Moje ruke postaju nespretne od usamljenosti, a potreba da se otvori neka kutija, da se jaja razbiju u tiganj, izaziva u meni duboku melanholiju. Ja nisam bećar. Kad je Marija bila bolesna ili odlazila na posao - radila je neko vreme u Kelnu u jednoj knjižarskoj radnji - nije mi padalo tako teško da radim u kuhinji, a kada je imala prvi pobačaj, čak sam i krevetsko rublje oprao pre nego što se naša gazdarica vratila iz bioskopa.

Dok sam mislio na kuću koju je Cipfner sebi sagradio, pošlo mi je za rukom da otvorim kutiju pasulja, a da ne posečem ruku, i da naspem ključale vode u filter. Pre dve godine bio sam jednom tamo.

14

Video sam je kako po mraku dolazi kući. Pedantno pokošen travnjak činio se na mesečini gotovo modar. Pored garaže, okresane grančice koje je baštovan bacio na gomilu. Između žutilovke i crvenog gloga vedro za otpatke, spremno da se odnese. Petak veče. Već zna na šta u kuhinji miriše, na ribu, zna takođe kakve će ceduljice naći, jednu od Cipfnera na televizoru: „Morao sam još hitno do F. Ljubi te Heribert", drugu od devojke, na frižideru: „Otišla u bioskop, vraćam se u deset. Greta (Lujza, Brigita)."

Otvorila je vrata na garaži, upalila svetlo: na belo okrečenom zidu senke motocikla i rashodovane šivaće mašine. „Mercedes" u Cipfnerovom boksu bio je dokaz da je Cipfner otišao peške. „Udahnuti vazduha, udahnuti malo vazduha, vazduha." Blato na spoljnim gumama i blatobranima svedočilo je o vožnjama po Ajfelu, poslepodnevnim govorima pred Mladom unijom („držati se jedan drugoga, stajati zajedno, patiti zajedno").

Bacila je pogled na gornji sprat: i u dečjoj sobi sve mračno. Susedne zgrade odvojene dvostrukim kapijama i širokim ivičnim lejama. Bledunjav odsev televizora. U takvim trenucima povratak muža ili oca kući oseća se kao uznemiravanje, povratak izgubljenog sina delovao bi takođe kao uznemiravanje; ne kolje se tele, ni pile se ne peče na ražnju - brzo se kreće na ostatak džigernjače u frižideru.

Subotom posle podne dolazilo je do prisnih dodira kada su lopte letele preko živica, mačići ili štenad bežala, kada su lopte letele natrag i mačići se - „oh, kako su slatki" - ili štenad - „oh, kako su slatka" - dodavali kroz baštenska vrata ili kroz rupe u živicama. Prigušena razdraženost u glasovima, nikada lična; ona bi samo ponekad izišla iz jednolične krivulje i zaparala nebo susedstva, uvek iz ništavnih, nikada iz ozbiljnih razloga: kada se tanjirić zvrčeći razbije, lopta u kotrljanju polomi cveće, kad dečja ruka baci ramenicu na automobil, baštensko crevo pokvasi sveže oprane, sveže opeglane stvari - glasovi postaju piskavi, glasovi koji zbog prevare, brakolomstva, otmice ne smeju da postanu piskavi. „Ah, ti naprosto imaš suviše osetljive uši, uzmi nešto protiv toga."

Ne uzimaj ništa, Marija.

Otvorila je kućna vrata: tiho i prijatno toplo. Mala Marija gore

spava. Tako brzo to ide: svadba u Bonu, medeni mesec u Rimu, trudnoća, porođaj - smeđi uvojci na snežnobelom dečjem jastuku. Sećam se kako nam je pokazivao kuću živo objavljujući: Ovde ima mesta za dvanaestoro dece - a sada te ujutru za doručkom ispitivački posmatra, nemo, no s očekivanjem na usnama, i nekomplikovani verski i partijski prijatelji posle treće čaše konjaka uzvikuju:

„Od jedan do dvanaest, jasno, nedostaje još jedanaest!"

Šapuće se po gradu. Opet si bila u bioskopu, u to blistavo sunčano poslepodne u bioskopu. I opet u bioskopu - i opet.

Celo veče sama u Krugu, kod Bloterta, kod kuće, i ničeg sem „ka ka ka" u uhu, i ovog puta dopuna nije - ncelar, nego - tolon. Kao strano telo kotrlja ti se ta reč u uhu. Zvuči kao kliker, zvuči pomalo i kao čir. Blotert ima Gajgerov brojač koji je u stanju da uđe u trag katolonu. „Ovaj ga ima - onaj ga nema - ova ga ima - ona ga nema." To je kao kod trganja latica: ona me voli, ona me ne voli. Ona me voli. Fudbalski klubovi i partijski prijatelji, vlada i opozicija ispituju se s obzirom na katolon. Kao rasno obeležje traže se i ne nalaze: nordijski nos, zapadnjačka usta. Neko ih ima sigurno, taj je sit toga mnogoželjenog, tako silno traženog. Sam Blotert, čuvaj se njegovih očiju, Marija. Zadocnela pohotljivost, predstave seminarista o šestoj zapovesti, i kada govori o izvesnim gresima, onda samo latinski. In sexto, de sexto. Naravno, to zvuči kao seks. I draga deca. Najstariji od njih, Hubert, osamnaestogodišnjak, Margret, sedamnaestogodišnja devojka, smeju još malo da ostanu, kako bi im razgovor odraslih koristio. Razgovor o katolonu, staleškoj državi, smrtnoj kazni, koja u očima gospođe Blotert izaziva tako čudno plamsanje, koja njen glas podiže do visine razdraženosti, gde se smeh i plač sladostrasno sjedinjuju. Pokušala si da se tešiš Fredebojlovim ustajalim levim cinizmom: uzalud si, verovatno, pokušavala da se ljutiš zbog Blotertovog ustajalog desnog cinizma. Ima jedna lepa reč: ništa. Ne misli ni na šta. Ni na kancelara ni na katolona, misli na klovna koji u kadi plače, kome kafa kaplje na papuče.

15

Umem šum da svrstam, ali nikako ne umem da se odnosim prema njemu. Čuo sam ga često, ali još nikad nisam morao da reagujem na njega. U našoj kući devojke reaguju na zvuk kućnog zvona, kod Derkumovih sam češće čuo dućansko zvono, ali nikad nisam ustajao. U Kelnu smo živeli u pansionu, u hotelima zvoni samo telefon. Čuh zvono, ali ga ne prihvatih. Beše to nešto strano, samo sam ga dvaput u svom stanu čuo, kad je neki dečko doneo mleko, i kada je Cipfner Mariji poslao ruže-mesečarke. Kad su ruže stigle, ležao sam u krevetu, Marija je ušla, pokazala mi ih, ushićeno zagnjurila nos u ruže, i došlo je do mučne scene, jer sam mislio da je cveće bilo za mene. Nekad su mi poštovateljke slale cveće u hotel. Rekao sam Mariji: „Lepe su ruže, zadrži ih", a ona me pogleda i reče: „Ali one su meni poslate." Ja pocrveneh. Bilo mi je mučno; palo mi je na um da još nikad nisam Mariji poslao cveće. Naravno da sam joj donosio cveće koje sam dobijao na pozornici, ali joj nikad nikakvo nisam kupio, većinom sam cveće koje bi mi dali na pozornici morao sam da platim. „A od koga je to cveće?" upitah. „Od Cipfnera", reče ona. „Do đavola", rekoh, „šta to znači?" Setio sam se kako su se držali za ručice. Marija pocrvene i reče: „Zašto da mi ne pošalje cveće?" - „Pitanje mora da glasi drukčije", rekoh ja: „Zašto da ti šalje cveće?" - „Mi se već dugo poznajemo", reče ona, „i možda me poštuje." - „Dobro", rekoh, „nek te poštuje, ali toliko skupocenog cveća, to je nametljivo. Smatram da je to neukusno." Ona se uvredi i iziđe iz sobe.

Kada je zazvonio dečak s mlekom, sedeli smo u dnevnoj sobi i Marija je izišla, otvorila vrata i dala mu novac. U našem stanu samo su nas jedanput posetili gosti: Leo, pre nego što se konvertirao, ali on nije zvonio, on je s Marijom došao gore.

Zvono je na čudan način odjekivalo, u isti mah i plašljivo i uporno. Uplaših se da bi to mogla biti Monika, možda čak pod nekim izgovorom poslata od Zomervilda. Iznenada opet osetih nibelunški kompleks. U potpuno mokrim papučama otrčah u predsoblje, ali nisam mogao da pronađem dugme na koje sam morao da pritisnem. Još dok sam tražio, palo mi je na um da Monika ima ključ od kuće. Najzad nađoh dugme, pritisnuh i čuh dole šum kao da pčela zuji na prozorskom oknu. Izišao sam u hodnik i stao kraj lifta. Znak koji

pokazuje da je lift zauzet pocrvene, jedinica zasvetli, zatim i dvojka, zurio sam nervozno u brojke, dok najednom ne primetih da neko stoji kraj mene. Prestraših se, okrenuh: zgodna žena, svetloplava, ne preterano vitka, s vrlo milim, svetlosivim očima. Njen šešir bio je za moj ukus preterano crven. Nasmeših se, ona takođe, i reče: „Vi ste sigurno gospodin Šnir - moje ime je Grepsel, ja sam vaša susetka. Radujem se što vas već jednom vidim.” - „I ja se radujem”, rekoh - radovao sam se zaista. Gospođa Grepsel je, uprkos crvenom šeširu, bila naslada za oči. Video sam pod njenom rukom novine „Glas Bona”, ona primeti moj pogled, pocrvene i reče: „Ne obraćajte na to ni najmanju pažnju.” - „Ja ću tog psa išamarati”, rekoh, „kad biste znali kakva je to bedna, licemerna ptica - a uz to me je i prevario, za celu bocu rakije.” Ona se nasmeja. „Moj muž i ja radovali bismo se”, reče ona, „ako bismo naše susedstvo jednom mogli ostvariti. Ostajete li duže?” - „Da”, rekoh, „pozvoniću jednom ako dozvolite - je li i kod vas sve u boji rđe?” - „Naravno”, reče ona, „pa boja rđe je obeležje petog sprata.” Lift se na četvrtom spratu duže zadržao, sada se zacrvenela četvorka, zatim petica, otvorio sam naglo vrata, i od iznenađenja ustuknuo korak unazad. Iz lifta je izlazio moj otac, za trenutak je pridržao vrata gospođi Grepsel, koja je ulazila, i uputio se k meni. „Bože”, rekoh, „oče.” Još mu nikad nisam rekao „oče”, uvek samo „tata.” On reče „Hans” i učini nespretan pokušaj da me zagrli. Pošao sam ispred njega, zatim mu uzeo kaput i šešir, otvorio vrata dnevne sobe i pokazao na kauč. On sede nameštajući se dugo.

Obojica smo bili vrlo zbunjeni. Izgleda da je zbunjenost jedini način sporazumevanja između roditelja i dece. Verovatno je moj pozdrav „oče” zvučao vrlo patetično, i to je povećalo zbunjenost, koja je ionako bila neizbežna. Otac sede u jednu od stolica boje rđe i pogleda me klimajući glavom: u potpuno mokrim papučama, isuviše dugom ogrtaču za kupanje, koji je uz to sasvim nepotrebno bio crven kao vrata. Moj otac nije visok, nežan je i tako znalački nemarno negovan da se ljudi iz televizije otimaju o njega kada se raspravlja o nekim privrednim pitanjima. Uz to zrači dobrotom i umnošću, te je kao televizijska zvezda čuveniji nego što bi kao Šnir, magnat crnog uglja, ikad mogao da postane. On mrzi svaku nijansu brutalnosti. Očekivalo bi se, gledajući ga takvog, da puši cigare, ne debele, nego lake, tanke cigare, ali da puši cigarete, to deluje kod gotovo

sedamdesetogodišnjeg kapitaliste neočekivano slobodoumno i napredno. Sasvim mi je jasno što ga šalju uvek tamo gde se raspravlja o novcu. Na njemu se vidi ne samo da zrači dobrotom, nego da i jeste dobar. Pružio sam mu cigarete, dao mu vatre, pa kad sam se pri tom nagnuo prema njemu, reče on: „Ja, doduše, ne znam mnogo o klovnovima, ali ipak ponešto. Da se kupaju u kafi, to je za mene novo.” Ume da bude vrlo duhovit.

„Ne kupam se u kafi, oče”, rekoh, „hteo sam samo da prelijem kafu kipućom vodom, i to mi nije pošlo za rukom.” Najkasnije kod ove rečenice grebalo je da opet kažem „tata”, ali bilo je prekasno. „Da li bi hteo da nešto popiješ?” On se nasmeši i, pogledavši me s nepoverenjem, upita: „A šta imaš u kući?” Pošao sam u kuhinju: u frižideru je bilo konjaka, bilo je tamo i nekoliko boca kisele vode, limunade i boca crnog vina. Uzeo sam od svake vrste no jednu bocu, uneo ih u sobu i poređao ispred oca po stolu. On izvadi naočare iz džepa i poče da proučava etikete. Tresući glavom, odgurnuo je najpre konjak. Znao sam da rado pije konjak i rekoh uvređeno: „Ali izgleda da je dobra marka.” - „Marka je odlična”, reče on, „ali i najbolji konjak kad je rashlađen, nije više konjak.”

„Bože”, rekoh, „zar se konjak ne stavlja u frižider?” Pogledao me je ispod naočara kao da se upravo dokazalo da sam sklon sodomiji. On je i esteta na svoj način, uspeva da pečeni hleb izjutra tri-četiri puta vrati u kuhinju dok Ana ne postigne pravi stepen mrke boje, tiha borba koja svakog jutra iznova počinje, jer Ana i inače pečen hleb smatra „anglosaksonskom besmislicom”. - „Konjak u frižideru”, reče prezrivo, „zar ti zaista nisi znao - ili se samo pretvaraš? Čovek nikad ne zna na čemu je s tobom!”

„Nisam to znao”, rekoh. On me pogleda ispitivački, nasmeši se, činilo se da sam ga ubedio.

„A pritom sam izdao toliko novca za tvoje vaspitanje”, reče on. To je trebalo da zvuči ironično, onako kako već gotovo sedamdesetogodišnji otac govori sa svojim potpuno odraslim sinom, ali mu nije pošlo za rukom da bude ironičan, ironija se zamrzla kod reči novac. Tresući glavom, odbacio je i limunadu i crno vino i rekao: „U ovakvim okolnostima, kisela voda mi izgleda najsigurnije piće.” Doneo sam dve čaše iz ormana za posuđe i otvorio bocu kisele vode. Činilo mi se da bar to činim kako valja. Klimao je blagonaklono glavom

i pritom me posmatrao.

„Smeta li ti”, upitah, „ako ostanem u ogrtaču za kupanje?”

„Da”, reče on, „smeta mi. Obuci se, molim te, uredno. Tvoje odelo i tvoj - tvoj miris na kafu daju situaciji neku komičnu notu, što joj nikako ne odgavara. Ja moram s tobom ozbiljno da razgovaram. A sem toga - izvini što tako otvoreno govorim - mrzim, kao što zacelo još znaš, svaki vid aljkavosti.”

„Nije to aljkavost”, rekoh, „samo izraz opuštanja.”

„Ne znam”, reče on, „koliko si me puta u životu zaista poslušao, sad mi više ne duguješ poslušnost. Ja te samo molim za ljubaznost.”

Bio sam iznenađen. Otac je ranije bio plašljiv, gotovo ćutljiv. Naučio je na televiziji da diskutuje i argumentiše s „neodoljivim šarmom”. Bio sam suviše umoran da bih se mogao oteti utisku tog šarma. Otišao sam u kupatilo, skinuo čarape mokre od kafe, obrisao noge, obukao košulju, pantalone, kaput, otrčao bos u kuhinju, nasuo podgrejan beli pasulj u tanjir, razbio meko skuvana jaja jednostavno na pasulj, sastrugao kašičicom ostatke jaja iz ljuske, uzeo krišku hleba i kašiku i pošao u sobu. Otac pogleda moj tanjir sa izrazom lica koji je predstavljao vrlo dobro poznatu mešavinu čuđenja i gađenja. „Izvini”, rekoh, nisam danas od devet sati ništa jeo i mislim da ti nimalo nije stalo do toga da onesvešćen padnem pred tvoje noge.”

Uspeo je da se paćenički osmehne, zatresao glavom, uzdahnuo i rekao:

„Pa dobro - ali da znaš, jesti samo belančevine, to nije zdravo.”

„Poješću posle toga jabuku”, rekoh. Izmešao sam pasulj i jaja, zagrizao hleb i uzeo kašiku te kaše, koja mi je veoma prijala.

„Trebalo bi da na to staviš bar malo one koještarije od paradajza”, reče on.

„Nemam je u kući”, rekoh.

Jeo sam isuviše brzo, nužni zvuci koji su se pritom čuli izgleda da nisu prijali ocu. Savladao je gađenje, ali ne ubedljivo, i ja najzad ustadoh, otidoh u kuhinju i, stojeći kraj frižidera pojedoh sve iz tanjira; dok sam jeo, posmatrao sam se u ogledalu što visi iznad frižidera. Poslednjih nedelja nisam obavljao ni najvažniji trening: trening lica. Klovn, čiji je glavni efekat nepokretno lice, mora da obraća pažnju na elastičnost lica. Ranije sam uvek, pre nego što bi počeo s treningom, isplazio jezik da bih najpre sebe sebi sasvim približio, pre no što bih

sebe od sebe opet mogao da otuđim. Docnije sam od toga odustao i gledao sam sebi u lice ne primenjujući nikakve trikove, svakodnevno po pola časa, dok najzad uopšte više nisam bio tu: pošto ne naginjem narcizmu, bio sam često na ivici ludila. Jednostavno sam zaboravljao da sam ja taj čije sam lice video u ogledalu, okretao bih ogledalo kad bih završio s treningom, i kad bih se posle, u toku dana, u prolazu slučajno pogledao u ogledalo, uplašio bih se: tuđ momak bio je u mom kupatilu, u nužniku, momak za koga nisam znao da li je ozbiljan ili komičan, da li je dugonosa, bleda sablast - i otrčao bih što sam brže mogao Mariji da bih se video u njenom licu. Otkako je ona otišla, ne mogu više da obavljam trening lica: plašim se da ne poludim. Svaki put kad bih došao s treninga, prilazio sam sasvim blizu Mariji, dok se ne bih video u njenim očima: sićušan, malo izobličen, ali sam se mogao prepoznati: to sam bio ja, a ipak onaj isti koga sam se u ogledalu plašio. Kako Conereru da objasnim da bez Marije nikako više ne mogu da treniram pred ogledalom? Posmatrati sebe dok jedeš bilo je žalosno, ali ne i zaprepašćujuće. Mogao sam se zadržati na kašici, raspoznati pasulj i u njemu tragove belanca i žumanca, krišku hleba, koja je postajala sve manja. Ogledalo mi je potvrđivalo nešto tako dirljivo realno kao što je prazan tanjir, kriška hleba što se smenjuje, malo umrljana usta, koja obrisah rukavom kaputa. Nisam trenirao. Nije bilo nikoga ko bi me iz ogledala vratio natrag. Lagano sam pošao u sobu.

„Suviše brzo”, reče otac, „ti jedeš suviše brzo. Sedi najzad. Zar ništa nećeš popiti?”

„Ne”, rekoh, „hteo sam sebi da skuvam kafu, ali mi nije uspelo.”

„Da ti je ja skuvam?” upita on.

„Zar ti to umeš?” upitah.

„Hvale me da kuvam vrlo dobru kafu”, reče on.

„Ah, pusti”, rekoh, „popiću malo kisele vode, nije to tako važno.”

„Ali učiniću to rado”, reče on.

„Ne”, rekoh, „hvala. U kuhinji je odvratno. Ogromna bara od kafe, otvorene kutije konzervi, ljuske od jaja na podu.”

„Pa dobro”, reče on, „kako hoćeš.” Delovao je na neumestan način uvređeno. Nasuo mi je kisele vode, pružio svoju kutiju sa cigaretama, ja uzeh jednu, on mi je pripali. Pušili smo. Bilo mi ga je žao. Verovatno sam ga svojim tanjirom, punim pasulja, sasvim zbunio. Sigurno je

računao s tim da će kod mene naići na ono što on zamišlja pod pojmom boem: znalački i na umetnički način stvoren nered, i svega i svačeg modernog na tavanici i po zidovima, ali moj je stan uređen nadohvat, bez stila, gotovo malograđanski, i primetih da ga to tišti. Orman za posuđe kupili smo u katalogu, slike na zidu - same litografije, samo dve apstraktne među njima što vise iznad komode, jedino lepe, jesu dva akvarela Monike Silvs: Rajnski pejzaž III i Rajnski pejzaž IV, tamnosivi tonovi s jedva primetnim tragovima belog. Nekoliko lepih stvari koje imamo, stolice, nekoliko vaza i čajni sto u uglu, kupila je Marija. Moj otac je čovek kome je potrebna atmosfera, a atmosfera u našem stanu činila ga je nervoznim i ćutljivim. „Je li ti mati pričala da sam ovde?” upitao sam najzad kad smo zapalili drugu cigaretu a da ni reč progovorili nismo.

„Da”, reče on, „zašto ne možeš da je poštediš svega toga?”

„Da se nije javila svojim komitetskim glasom, sve bi ispalo drukčije”, rekoh.

„Imaš li nešto protiv tog Komiteta?” upita on mirno.

„Ne”, rekoh, „vrlo je dobro što se izmiruju rasne suprotnosti, ali ja imam drukčije shvatanje o rasi nego Komitet. Crnci su, na primer, bezuslovno poslednji krik - već sam pomišljao da ponudim majci jednog crnca, koga dobro poznajem, kao figuru za božićne jasle, a kada čovek pomisli da ima nekoliko stotina crnačkih rasa, Komitet nikad neće ostati bez posla. Onda Cigani”, rekoh, „trebalo bi da majka jednom nekoliko njih pozove na čaj. Pravo sa ulice. Ima još dosta zadataka.”

„O tome nisam hteo s tobom da razgovaram”, reče on.

Ćutao sam. On me pogleda i reče tiho: „Hteo sam s tobom da govorim o novcu.” Ćutao sam i dalje. „Pretpostavljam da si u priličnoj neprilici. Ta reci nešto.”

„Neprilika je prava reč. Po svoj prilici, godinu dana neću moći nastupati. Pogledaj ovamo.” Podigao sam nogavicu i pokazao mu svoje natečeno koleno, zatim sam opet spustio pantalone i kažiprstom desne ruke pokazao levu stranu grudi. „I ovde”, rekoh.

„Bože”, reče on, „srce?”

„Da”, rekoh, „srce.”

„Zvaću Dromperta telefonom i zamoliću ga da te primi. On je najbolji specijalista za srce koga imamo.”

„Nesporazum”, rekoh, „nije potrebno da me pregleda Drompert.”

„Ali ti si rekao: srce.”

„Možda je trebalo da kažem duša, osećanje, unutrašnjost - meni se učinilo da je zgodno reći srce.”

„Ah, tako”, reče on suvo, „ta priča.” Sigurno mu je Zomervild uz partiju skata u Uniji gospode, između zečje sitneži, piva i srca - solo bez trojke, ispričao „priču”.

Ustao je, počeo da hoda gore-dole, zatim se zaustavio iza stolice, oslonio se na njen naslon i gledao u mene dole.

„Zvučaće sigurno glupo”, reče on, „kad ti budem rekao jednu veliku reč, ali znaš li šta tebi nedostaje? Tebi nedostaje ono što muškarca čini muškarcem: umeti se pomiriti sa činjenicama.”

„To sam danas već jednom čuo”, rekoh.

„Onda čuj i treći put: pomiri se s tim.”

„Ostavi”, rekoh umorno.

„Šta misliš, kako mi je bilo pri duši kad je došao Leo i rekao mi da će postati katolik? Bilo je to za mene tako bolno kao Henrijetina smrt - ne bi me toliko bolelo da mi je rekao da će postati komunista. Mogu da zamislim da mlad čovek sanja pogrešan san, o socijalnoj pravdi i tako dalje. Ali ovo.” Grčevito se uhvatio za naslon stolice i snažno zatresao glavom. „To. Ne. Ne.” Činilo mi se da je ozbiljno uzbuđen. Sav je prebledeo i izgledao mnogo stariji nego što jeste.

„Sedi, oče”, rekoh, „popij sad jedan konjak.”

On sede, pokaza glavom prema boci s konjakom, ja donesoh čašu iz ormana za suđe, nasuh mu, i on uze konjak i ispi ga ne zahvalivši mi niti nazdravivši.

„Ti to sigurno ne razumeš”, reče on. „Ne”, rekoh.

„Strepim za svakog mladog čoveka koji veruje u tu stvar”, reče on, „stoga me je to tako strašno pogodilo, ali i s tim sam se pomirio - pomirio. Zašto me tako gledaš?”

„Moram da te molim da mi nešto oprostiš”, rekoh, „kada sam te gledao na televiziji, mislio sam da si izvanredan glumac. Čak pomalo klovn.”

On me pogleda podozrivo, gotovo uvređeno, i ja rekoh brzo: „Ne, zaista, tata, veličanstveno.” Bio sam srećan što sam opet pronašao reč „tata”.

„Prosto su me ugurali u tu ulogu”, reče on.

„Ona ti dobro pristaje”, rekoh ja, „i deo koji u njoj igraš dobro je odigran.”

„Ja ništa ne igram”, reče on ozbiljno, „baš ništa, nemam potrebe da igram.”

„Rđavo”, rekoh, „za tvoje protivnike.”

„Ja nemam protivnika”, reče on negodujući.

„Još gore za tvoje protivnike”, rekoh.

On me opet pogleda nepoverljivo, zatim se nasmeja i reče: „Ali ja ih, zaista, ne osećam kao protivnike.”

„Još mnogo gore nego što sam mislio”, rekoh, „zar oni s kojima stalno pričaš o novcu ne znaju da vi najvažnije uvek prećutkujete - ili ste sve već progovorili pre nego što vas dočaraju na ekranu?” On nasu sebi konjaka, pogleda me upitno: „Hteo sam da razgovaram s tobom o tvojoj budućnosti.”

„Trenutak”, rekoh, „mene naprosto interesuje kako se to radi. Vi uvek govorite o procentima, deset, dvadeset, pet, pedeset procenata - ali nikad ne kažete koliko procenata čega.” Delovao je gotovo glupo kad je podigao čašu s konjakom i, otpivpš, pogledao me. „Hoću da kažem”, rekoh, „nisam mnogo učio račun, ali znam da je sto procenata od pola pfeniga pola pfeniga, dok su pet procenata jedne milijarde pedeset miliona... razumeš li?”

„Bože”, reče on, „zar ti imaš toliko vremena da gledaš televiziju?”

„Jeste”, rekoh, „otkad je došlo do te priče, kako je ti nazivaš, gledam mnogo televiziju - to me čini tako lepo praznim. Sasvim praznim, pa ako oca vidimo jedanput u tri godine, radujemo se kad ga ponekad vidimo na televizijskom ekranu. Negde u nekoj krčmi, pri čaši piva, u polumraku. Nekad se stvarno ponosim tobom kako spretno sprečavaš da neko upita za visinu procenta.”

„Varaš se”, reče on hladno, „ja ništa ne sprečavam.”

„Zar nije dosadno nemati nijednog protivnika?”

On ustade i pogleda me srdito. I ja ustadoh. Obojica stadosmo iza svojih stolica i stavismo podlakticu na naslon. Ja se nasmejah i rekoh: „Kao klovn, interesujem se, naravno, za moderne oblike pantomime. Jednom kad sam sam sedeo u dvorišnoj sobi neke krčme, isključio sam ton. Veličanstveno. Prodiranje l’art pour l’arta u politiku nadnice, u privredu. Šteta što nikad nisi video moju tačku Sednica nadzornog odbora.”

„Hoću nešto da ti kažem”, reče on, „razgovarao sam sa Geneholmom o tebi. Zamolio sam ga da vidi nekoliko tvojih tačaka i da mi da neku - neku vrstu suda.”

Najednom sam morao da zevnem. Bilo je nepristojno, ali neizbežno, i bio sam potpuno svestan mučnog stanja. Spavao sam loše prošle noći i imao za sobom loš dan. Kada neko posle tri godine prvi put vidi svog oca, zapravo prvi put u životu s njim ozbiljno razgovara - onda je zevanje svakako ono što najmanje pristaje. Bio sam vrlo uzbuđen, ali mrtav umoran, i bilo mi je žao što sam baš sada morao da zevam. Ime Geneholm delovalo je na mene kao sredstvo za spavanje. Ljudi kao što je moj otac moraju uvek da imaju sve najbolje: najboljeg na svetu specijalistu za srce - Dromperta, najboljeg pozorišnog kritičara Savezne Republike Geneholma, najboljeg krojača, najbolji šampanjac, najbolji hotel, najboljeg pisca. To je dosadno. Moje zevanje pretvori se gotovo u grč, muskulatura usta pucketala je. To što je Geneholm homoseksualac ne može da izmeni činjenicu da njegovo ime kod mene izaziva zevanje. Homoseksualci mogu da budu vrlo zabavni, ali meni su baš zabavni ljudi dosadni, naročito oni ekscentrični, a Geneholm nije bio samo homoseksualac, nego i ekscentričan. Dolazio je obično na žureve koje je mati priređivala, i uvek se prilično tesno pribijao uz ljude, tako da je čovek svaki put savršeno izlišno osećao njegov dah i učestvovao u njegovom poslednjem obedu. Kad sam ga sreo poslednji put, pre četiri godine, mirisao je na salatu od krompira, i uz taj miris, njegov prsluk kardinalcrvene boje i mefistofelski brkovi boje meda nisu mi više nimalo delovali ekstravagantno. Bio je vrlo duhovit, svi su znali da je duhovit, i zato je morao stalno da bude duhovit. Zamorna egzistencija.

„Oprosti”, rekoh kad sam mogao biti siguran da ću neko vreme ostati pošteđen toga grča zevanja. „A šta kaže Geneholm?”

Otac je bio uvređen. On je takav uvek kad se čovek ne uzdržava, i moje zevanje ga nije bolelo subjektivao, nego objektivno. Vrteo je glavom kao nad mojom čorbom od pasulja. „Geneholm posmatra tvoj razvitak s velikim interesovanjem, on ti je vrlo naklonjen.”

„Jedan homoseksualac nikada ne gubi nadu”, rekoh, „to je žilav narod.”

„Pusti to”, reče otac oštro, „budi srećan što iza tebe stoji tako uticajan i stručan pokrovitelj.”

„Pa ja sam potpuno srećan”, rekoh.

„Ali on ima veoma mnogo zamerki na ono što si dosad uradio. On smatra da treba da izbegavaš sve što je pjeroovsko, da za harlekina, doduše, imaš dara, ali da bi to bila velika šteta za tebe - a kao klovan si nemoguć. Tvoju šansu on vidi u doslednom usmeravanju ka pantomimi... Slušaš li me uopšte?” Glas mu je postajao sve oštriji.

„Molim”, rekoh, „čujem svaku reč, svaku od tih pametnih, tačnih reči, neka te ne smeta to što sam zatvorio oči.” Dok je citirao Geneholma, zatvorio sam bio oči. Delovalo je to tako blagotvorno i oslobađalo me prizora tamnosmeđe komode koja je iza oca stajala kraj zida. Odvratan komad nameštaja koji je nekako podsećao na školu: tamnosmeđa boja, crna dugmad, svetložuti ukrasni ornamenti na gornjoj ivici. Komoda je poticala iz Marijinog roditeljskog doma.

„Molim”, rekoh tiho, „govori dalje.” Bio sam mrtav umoran, boleo me stomak, glava, i stajao sam tako zgrčen iza stolice da je koleno počelo još više da natiče. Ispod zatvorenih očnih kapaka video sam svoje lice kakvo sam poznavao iz ogledala, u hiljadu časova treninga, potpuno nepokretno, snežnobelo našminkano, ni trepavice se nisu pomerale, ni obrve, samo oči, lagano sam ih pomerao levo-desno, kao preplašen kunić, da bih postigao onaj utisak koji su kritičari kao Geneholm nazivali „ta zadivljujuća sposobnost da se prikaže animalna melanholija.” Bio sam mrtav i za hiljadu časova zatvoren sa svojim licem - nije bilo mogućnosti da se spasem begom u Marijine oči.

„Ta govori”, rekoh.

„Savetovao mi je da te pošaljem jednome od najboljih učitelja. Na godinu, na dve, na pola godine. Geneholm smatra da se moraš koncentrisati, studirati, i postići takav stepen svesnosti da opet možeš da postaneš naivan. I trening, trening, trening - i, slušaš li?” Glas mu je, hvala bogu, zvučao blaže.

„Jeste”, rekoh.

„I ja sam spreman da to finansiram.”

Imao sam osećaj da mi je koleno debelo i okruglo kao gasometar. Ne otvarajući oči, pipajući, obišao sam stolicu - seo, i, pipajući kao slepac, počeo da tražim cigarete na stolu. Otac kriknu uplašeno. Umem slepca da igram tako dobro da ljudi misle da sam zaista slep. I meni se samom učini da sam slep, možda ću i ostati slep. Nisam igrao slepca, nego zapravo oslepljenog, i kad sam najzad cigaretu imao u

ustima, osetio sam plamen očevog upaljača, i kako silno dršće. „Dečače”, reče on bojažljivo, „jesi li bolestan?”

„Jesam”, rekoh tiho, povukoh dim i duboko ga uvukoh, „ja sam na smrt bolestan, ali nisam slep. Bolovi u stomaku, u glavi, u kolenu, melanholija koja buja - ali najgore je, znam to tačno, što je Geneholm u pravu, oko devedeset pet procenata u pravu, a znam čak i šta je dalje rekao. Je li govorio o Klajstu?”

„Jeste”, reče otac.

„Je li rekao da bih najpre morao da izgubim dušu - da budem sasvim prazan, i da bih tek onda mogao opet sebi da dozvolim jednu. Je li to rekao?”

„Jeste”, reče otac, „otkud znaš?”

„Bože moj”, rekoh, „pa poznajam njegove teorije i znam odakle ih uzima. Ali ja neću da izgubim svoju dušu, hoću da je opet imam.”

„Jesi li je izgubio?”

„Jesam.”

„Gde je?”

„U Rimu”, rekoh, otvorih oči i nasmejah se.

Otac je zaista od straha sasvim prebledeo i ostareo. Njegov smeh je zvučao kao da mu je pao neki teret, a ipak srdito.

„Mangupe”, reče, „je li to sve bila samo gluma?”

„Na žalost”, rekoh, „ne sasvim, i ne bogzna kako dobra. Geneholm bi rekao: još suviše naturalistički - i on ima pravo. Homoseksualci najčešće imaju pravo; oni imaju ogromnu moć uživljavanja - ali, ništa više. Pa ipak.”

„Mangupe”, reče otac, „zafrknuo si me.”

„Ne”, rekoh „ne, nisam te ništa više zafrknuo nego što to čini pravi slepac. Veruj mi, svako pisanje i traženje oslonca nije bezuslovno potrebno. Mnogi slepac igra slepca iako je slep. Mogao bih sada pred tvojim očima odavde do vrata da odšepam tako da bi vrisnuo od bola i sažaljenja i smesta pozvao lekara, najboljeg hirurga sveta, Frecera. Da učinim to?” Bio sam već ustao.

„Molim te, ostavi”, reče on izmučen, i ja opet sedoh.

„Molim te, sedi i ti”, rekoh, „molim te, postajem nervozan kad tako stojiš.”

On sede, nasu sebi kisele vode i pogleda me zbunjeno. „Čovek ne zna šta da misli o tebi”, reče on, „ta daj mi jasan odgovor. Platiću ti

studije, svejedno kuda želiš da pođeš. London, Pariz, Brisel. Najbolje je upravo dosta dobro.”

„Ne”, rekoh umorno, „upravo bi to bilo pogrešno. Meni više ne koriste studije, nego samo rad. Studirao sam dok sam imao trinaest, četrnaest godina, do dvadeset i prve. Vi samo niste ništa primetili. I ako Geneholm misli da bih ja sada još mogao da studiram, onda je on gluplji nego što sam mislio.”

„On je stručnjak”, reče otac, „najbolji koga poznajem.” - „Čak najbolji koji ovde postoji”, rekoh ja, „ali samo stručnjak, on ponešto zna o pozorištu, tragediji, komediji del arte, komediji, pantomimi. Ali, pogledaj samo kako ispadaju njegovi sopstveni komedijaški pokušaji kad iznenada iskrsne u ljubičastoj košulji s crnom svilenom kravatom. Svaki diletant bi se stideo. Što se kritičari odnose kritički, nije to ono što je loše kod njih, nego što se prema sebi tako nekritički odnose i što su lišeni humora. Mučno. Naravno, on je stvarno čovek od struke - ali ako misli da bi trebalo da ja posle šest godina pozornice počnem neke studije - besmislica!”

„Tebi, dakle, ne treba novac?” upita otac. Neznatan trag olakšanja u njegovom glasu učini me podozrivim. „Jeste”, rekoh, „potreban mi je novac.”

„Šta hoćeš da radiš? Da i dalje nastupaš u ovakvom stadijumu?”

„Kakav stadijum?” upitah ja.

„No”, reče on zbunjeno, „čitaš novine.”

„Novine”, rekoh, „ja sam tri meseca nastupao samo u provinciji.”

„Tražio sam da mi nabave sve”, reče on, „proučio sam sve a Geneholmom.”

„Do đavola”, rekoh, „šta si mu za to platio?”

On pocrvene. „Ta ostavi to”, reče, „dakle, šta nameravaš da radiš?”

„Da treniram”, rekoh, „da radim, pola godine, godinu, ne znam još.”

„Gde?”

„Ovde”, rekoh, „a gde bih?” Nije mu pošlo za rukom da sasvim sakrije zaprepašćenje.

„Ja vas neću uznemiravati niti kompromitovati, neću dolaziti čak ni na ’jour fixe’”, rekoh. On pocrvene. Otišao sam nekoliko puta na njihov „jour fixe” kao i ostali a da im, tako reći, privatno nisam odlazio. Pio sam koktel, jeo masline, pio čaj i, pri odlasku, tako javno strpao

cigarete u džep da je posluga opazila i okrenula se pocrvenevši.

„Ah”, učini moj otac. Uvijao se na stolici. Najradije bi ustao i stao kraj prozora. Ali je samo oborio pogled i rekao: „Bilo bi mi milije da izabereš solidan put koji predlaže Geneholm. Da finansiram nesigurnu stvar, to mi teško pada. Zar nisi ništa uštedeo? Mora da si sasvim lepo zarađivao ovih godina.”

„Ni pfeniga nisam uštedeo”, rekoh, „posedujem jednu jedinu marku.”

Izvukao sam marku iz džepa i pokazao mu je. On se, zaista, naže i pogleda je kao čudnog insekta.

„Teško mi pada da ti verujem, reče on, „ja te, svakako, nisam vaspitao da budeš rasipnik. Koliko bi, recimo, morao da imaš mesečno, kako si ti sebi to zamišljao?”

Srce mi je žestoko udaralo. Nisam mislio da će hteti da mi tako neposredno pomogne. Razmišljao sam. Ni premalo, ni previše, a ipak sam morao da imam dovoljno, ali nisam imao nikakvu, baš nikakvu predstavu o tome koliko će mi trebati. Struja, telefon, a od nečega sam morao i da živim. Preznojavao sam se od uzbuđenja. „Pre svega”, rekoh, „potreban mi je debeo gumeni dušek, velik poput ove sobe, sedam sa pet, mogao bi mi jevtinije nabaviti iz vaših rajnskih fabrika za obradu gume.”

„Lepo”, reče on smešeći se, „ja ću ti ga čak pokloniti. Sedam sa pet – ali Geneholm smatra da ne bi trebalo da traćiš svoje snage na akrobatiku.”

„Neću, tata”, rekoh, „sem dušeka, trebaće mi, po svoj prilici, hiljadu maraka mesečno.”

„Hiljadu maraka”, reče on. Ustao je, njegov užas bio je iskren, usne su mu podrhtavale.

„Pa dobro”, rekoh, „a šta si ti mislio?” Pojma nisam imao koliko novca stvarno ima. Godinu dana po hiljadu maraka - toliko sam umeo da računam - to je dvanaest hiljada maraka, a takva suma ga nije mogla ubiti. On je zaista bio milioner, to mi je Marijin otac tačno objasnio, i jednom je čak računao preda mnom. Nisam se više dobro sećao! Imao je svuda akcija i u sve su mu „prsti bili upleteni”. Čak i u toj fabrici trica za kupanje.

Hodao je iza svoje stolice gore-dole, sasvim tiho, mičući usnama kao da računa. Možda je to zaista i činio, ali trajalo je veoma dugo.

Meni opet pada na um kakve su cicije bili kad sam s Marijom otišao iz Bona. Otac mi je pisao da mi iz moralnih razloga uskraćuje svaku potporu i da od mene očekuje da ću „radom svojih ruku" ishraniti sebe „i nesrećnu, čestitu devojku koju si zaveo". On je, stajalo je u pismu, starog Derkuma, kako mi je poznato, uvek cenio, kao protivnika i čoveka, i da je to što sam učinio skandal.

Stanovali smo u nekom pansionu u Keln-Erenfeldu. Sedamsto maraka, koje je Mariji ostavila mati, otišlo je za mesec dana, a ja sam imao osećanje da sam njima vrlo štedljivo i razumno rukovao. Stanovali smo u blizini erenfeldske železničke stanice, gledali sa prozora naše sobe zid železničkog nasipa od crvenih opeka, vozovi mrkog uglja jurili su puni u grad, prazni iz grada, utešan prizor, dirljiv šum, morao sam uvek da mislim na ujednačeno imovinsko stanje kod kuće. Iz kupatila pogled na cinkane kade i konopce za rublje, u tami, s vremena na vreme, šum kutije konzerve ili kesa puna otpadaka, koje je neko krišom kroz prozor bacao u dvorište. Ja sam često ležao u kadi i pevao liturgijske pesme, dok mi gazdarica - „Ljudi misle da imam na stanu nesuđenog pastora" - nije zabranila da pevam, zatim mi je ukinula kredit za kupanje. Po njenom mišljenju, kupao sam se prečesto, smatrala je da je to suvišno. Ponekad je u dvorištu žaračem preturala po bačenim paketima sa otpacima, da bi po sadržaju otkrila pošiljaoca: ljuske od luka, talog od kafe, kosti od krmenadle davali su joj građu za opsežne kombinacije, koje je dopunjavala uzgrednim raspitivanjima po kasapnicama i piljarnicama, nikada uspešno. Otpaci nikada nisu dozvoljavali ubedljive zaključke u pogledu individualiteta. Pretnje koje je odašiljala u nebo zastrto rubljem bile su tako formulisane da se svakom činilo da se odnose na njega: „Meni niko ne može da baja koješta, ja znam na čemu sam." Mi smo ujutro uvek stajali kraj prozora i vrebali poštara, koji nam je ponekad donosio paketiće od Marijinih prijateljica, Lea, Ane, u vrlo nepravilnim razmacima dedine čekove, ali od mojih roditelja samo pozive da sudbinu uzmem u svoje ruke i da sopstvenom snagom savladam nesreću.

Docnije je čak mati pisala da me se „odrekla". Ona ume do idiotizma da bude neukusna, jer je citirala izraz iz jednog Šniclerovog romana koji se zove Srce u neskladu. U tom romanu roditelji se „odriču" kćeri, jer odbija da donese na svet dete čiji je otac bio neki

„plemenit, ali slab umetnik”, mislim glumac. Mati je doslovno citirala jednu rečenicu iz osme glave romana: „Moja savest mi nalaže da te se odreknem.” Smatrala je da je to podesan citat. Na svaki način, ona me se „odrekla”. Siguran sam da je to učinila samo zato što je to bio put da svoju savest spase sukoba a konto neprilika. Kod kuće su očekivali da ću započeti herojski način života: da ću poći u neku fabriku ili na građevinu da bih ishranio svoju draganu, i svi su bili razočarani kad to nisam učinio. Čak su i Leo i Ana jasno izrazili svoje razočarenje. Već su me videli kako sa komadom hleba, namazanim maslacem, i lončetom odlazim u praskozorje na posao, kako rukom bacam poljubac prema Marijinoj sobi, videli me kako se uveče „umoran, ali smiren” vraćam kući, čitam novine i posmatram kako Marija plete. Ali ja nisam učinio ni najmanji napor da od ove predstave načinim živu sliku. Ostao sam kraj Marije, i Mariji je bilo mnogo draže kad sam ostajao kraj nje. Osećao sam se „umetnikom” (mnogo više nego ikada docnije), i mi smo svoje detinje predstave o boemima ostvarivali: bocama kjantija, grubim platnom po zidovima i šarenom likom. I danas porumenim od ganutosti kad pomislim na tu godinu. Kada bi Marija krajem nedelje odlazila gazdarici da izdejstvuje da se plaćanje kirije odgodi, gazdarica bi svaki put započinjala svađu i pitala zašto ja ne idem da radim. A Marija bi sa divnim patosom rekla: „Moj muž je umetnik, da, umetnik.” Čuo sam je jednom kako sa prljavog stepeništa viče u pravcu otvorene gazdaričine sobe: „Da, umetnik”, a gazdarica je svojim promuklim glasom vikala u odgovor: „Šta, umetnik? I muž vam je? Biće da se matičar naročito radovao.” Najviše se ljutila zbog toga što ostajemo u krevetu gotovo uvek do deset ili jedanaest. Nije imala dovoljno mašte da izračuna da smo na taj način najlakše uštеđivali jedan obrok i struju za grejalicu. A nije znala da sam većinom tek oko dvanaest časova mogao da idem na trening u malu parohijsku salu, jer je pre podne tamo uvek nešto bilo: savetovanje majki, nastava za versku opštinu, tečajevi kuvanja i čas savetovanja neke katoličke zajednice naselja. Stanovali smo u blizini crkve u kojoj je Hajnrih Belen bio kapelan, i on mi je dao malu salu s pozornicom da bi mi omogućio trening. On mi je, takođe, našao sobu u pansionu. U to vreme su mnogi katolici bili vrlo ljubazni prema meni. Žena koja je u parohijskom domu vodila tečaj kuvanja davala nam je uvek da jedemo ono što bi preostalo, većinom samo supu i puding, ponekad i mesa, a

kad bi joj Marija pomagala pri raspremanju, tutnula bi joj zgodnom prilikom paklo butera ili kesu šećera u ruku. Ostajala je ponekad u sali kad bih počeo da treniram, držala se za trbuh od smeha, a posle podne nam je kuvala kafu. I kasnije, kad je doznala da nismo venčani, bila je ljubazna. Imao sam utisak da nije ni računala s tim da se umetnici „izistinski žene”. U neke dane, kad bi bilo hladno, otišli bismo i ranije. Marija je prisustvovala tečaju kuvanja, a ja bih sedeo u garderobi pored električne grejalice i čitao. Kroz tanki zid čuo bih prigušen smeh u sali, zatim ozbiljna predavanja o kalorijama, vitaminima, kalkulaciji, ali, i pored svega, činilo mi se da je preduzeće vrlo čilo i veselo. Kad je bilo savetovanje majki, nismo se smeli pojaviti dok se sve ne bi završilo. Mlada lekarka koja je održavala savetovanje bila je vrlo korektna, na ljubazan ali određen način korektna, i užasno se plašila prašine koju bih ja uzvitlao skačući po pozornici. Tvrdila je docnije da prašina i sledećeg dana lebdi u vazduhu i da predstavlja opasnost za dojenčad, i pošlo joj je za rukom da mi zabrane da dvadeset četiri časa pre održavanja njenih savetovanja ne smem da koristim pozornicu. Hajnrih Belen je zbog toga imao čak i velikih neprilika sa svojim župnikom koji nije ni znao da tamo svakog dana treniram i koji je Hajnriha opomenuo da „ne preteruje u ljubavi prema bližnjem”. Ponekad sam s Marijom išao u crkvu. Tamo je bilo tako prijatno toplo. Seo bih uvek iznad dovoda za grejanje; bilo je i potpuno tiho, ulična galama napolju kao da se bila povukla beskrajno daleko, a crkva je bila na blagotvoran način prazna: samo sedam ili osam ljudi, i imao sam nekoliko puta osećanje da pripadam tom tihom tužnom skupu preostalih od nečega što je u svojoj nemoći delovalo veličanstveno. Sem Marije i mene, same stare žene. A nepatetičan način na koji je Hajnrih Belen služio misu tako je dobro odgovaro tamnoj, ružnoj crkvi.

Jednom sam mu čak pritekao u pomoć, kad administrant nije došao, na kraju mise kad se knjiga nosi s desne strane na levu. Prosto sam opazio da je Hajnrih najednom postao nesiguran i izgubio ritam, i ja brzo pritrčah, uzeh knjigu s desne strane, klekoh kad sam bio na sredini oltara i odnesoh knjigu na levu stranu. Izgledao bih sebi neučtiv da nisam Hajnrihu pomogao da se izvuče iz neprilike. Marija je pocrvenela kao bulka, Hajnrih se osmehnuo. Poznavali smo se već dugo. U internatu je bio kapiten fudbalskog tima, stariji od mene.

Većinom smo posle mise čekali Hajnriha napolju, pred sakristijom. On nas je pozivao na doručak, u jednoj sitničarskoj radnji kupovao na kredit jaja, šunku i cigarete, i bio uvek srećan kao dete kad mu je kućna pomoćnica bila bolesna.

Mislio sam na sve ljude koji su nam pomagali dok su oni kod kuće sedeli na svojim posranim milionima, odričući se mene i uživajući u svojim moralnim razlozima.

Otac je još uvek iza svoje stolice išao gore-dole i micao usnama računajući. Umalo mu nisam rekao da se odričem njegovog novca, ali činilo mi se da nekako imam pravo na to da od njega nešto dobijem, i s jednom jedinom markom u džepu nisam sebi hteo da dozvolim nikakav heroizam zbog koga bih se posle kajao. Zaista mi je bio potreban novac, hitno, a on mi nije dao ni pfeniga otkako sam otišao od kuće. Leo nam je davao sav svoj džeparac, Ana nam je ponekad slala beli hleb koji bi sama ispekla, a docnije nam je čak i ded tu i tamo slao novaca. Obračunske čekove na petnaest, dvadeset maraka, a jednom, iz nekog razloga koji nikad nisam dokučio, čak na dvadeset dve marke. Imali smo svaki put užasne petljavine s tim čekovima: naša gazdarica nije imala bankovni račun, a ni Hajnrih ga nije imao. Znao je o obračunskim čekovima isto toliko kao i mi. Uplatio je prvi ček jednostavvo na karitas-račun[13] svoje parohije, zatim je u štedionici tražio da mu se objasni svrha čeka i postupak s tim obračunskim čekom, otišao potom svom župniku i zamolio ga za barirani ček na petnaest maraka - ali župnik je pucao od besa. Izjavio je Hajnrihu da mu ne može dati barirani ček jer mora da objasni namenu, a takav karitas-račun je tugaljiva stvar, on se kontroliše, pa kad bi on napisao: „Uslužni ček za kapelana Belena, protivuvrednost za privatni obračunski ček", imao bi velikih neprilika, jer porohijski karitas, najzad, nije obrtno mesto za obračunske čekove „mračnog porekla". On može obračunski ček da deklariše samo kao poklon u određenu svrhu, kao neposrednu pomoć Šnira Šniru, te da protivuvrednost isplati meni u gotovom kao poklon karitasa. To bi već išlo, ali nije sasvim korektno. Prošlo je deset dana dok tih petnaest maraka zaista nismo dobili, jer Hajnrih je, naravno, imao da obavlja još hiljadu drugih poslova, nije se mogao isključivo posvetiti naplaćivanju mojih obračunskih čekova. Kasnije me je svaki put

obuzimao užas kad bih od dede dobio obračunski ček. Bila je to đavolska stvar, bio je to novac a ipak nije bio novac, i nikad nije bilo ono što je nama zaista trebalo: neposredno novac. Najzad je Hajnrih sam sebi otvorio bankovni račun, da bi nam za obračunske mogao davati barirane čekove, ali on je često bivao po tri- četiri dana odsutan, jednom je bio na tronedeljnom odsustvu kada je stigao ček na dvadeset dve marke. Naposletku sam u Kelnu pronašao svoga jedinog prijatelja iz mladosti, Edgara Vinekana, koji je imao neku službu - mislim da je bio kulturni referent u SPD. Našao sam njegovu adresu u telefonskom imeniku, ali nisam imao dva groša[14] da ga pozovem telefonom, te sam od Kelna-Erenfeld do Kelna-Kalk išao pešice, ali ga nisam zatekao kod kuće. Čekao sam pred kapijom do osam časova uveče, jer je gazdarica odbila da me pusti u njegovu sobu. Stanovao je u blizini veoma velike i veoma mračne crkve u Engelštrase (ni do danas ne znam da li je osećao obavezu da stanuje u Engelštrase[15] zato što je bio član SPD). Bio sam potpuno iscrpljen, gladan, nisam imao ni cigareta, i znao sam da Marija kod kuće sedi i strepi. A Keln-Kalk, Engelsštrase, hemijska fabrika u blizini - nije blagotvoran prizor za melanholičare. Najzad sam ušao u jednu pekaru i ženu za tezgom zamolio da mi pokloni zemičku. Bila je mlada, ali je delovala jadno. Čekao sam dok se radnja za trenutak nije ispraznila, brzo ušao i rekao ne poželevši joj ni dobro veče:

„Poklonite mi zemičku." Plašio sam se da neko ne uđe - ona me pogleda, njena tanka usta što su odavala zlovolju postaše još tanja, zatim se zaokrugliše, ispuniše, i ona bez ijedne reči strpa tri zemičke i kolač od kiselog testa u kesu i dade mi kesu. Mislim da nisam rekao ni hvala kada sam uzeo kesu i brzo pošao. Seo sam na prag kuće u kojoj je Edgar stanovao, počeo da jedem zemičke i kolač i, s vremena na vreme, u džepu opipavao obračunski ček na dvadeset dve marke. Dvadeset i dva bio je čudan broj, lupao sam glavu kako li je mogao nastati, možda je bio ostatak na nekom računu, možda samo vic, verovatno, naprosto slučaj, ali čudnovato je bilo to što je na čeku stajala kako cifra 22 tako i slovima dvadeset dva, a ded je pri tom morao nešto da misli. Nikad nisam doznao šta. Docnije sam otkrio da sam samo sat i po čekao Edgara u Kalku u Engelsštrase: meni se učinilo kao večnost puna duboke ojađenosti: tamni frontovi kuća, para

iz fabrike hemikalija. Edgar se radovao što me opet vidi. Sijao je, udarao me po ramenu, i poveo u svoju sobu, gde je na zidu visila velika Brehtova fotografija, ispod nje gitara, a na svojeručno sklepanoj polici bilo je mnogo džepnih knjiga. Čuo sam kako napolju grdi gazdaricu što me nije pustila unutra, zatim se vratio s rakijom, počeo da priča da je u pozorišnom odboru upravo dobio bitku protiv „šugavih pasa iz CDU”, i zamolio me da mu ispričam sve što sam doživeo otkako smo se poslednji put videli. Mi smo se kao dečaci godinama igrali. Njegov otac bio je učitelj plivanja, zatim upravnik sportskog terena u blizini naše kuće. Zamolio sam ga da me poštedi priča, ukratko ga obavestio o svojoj situaciji i zamolio ga da mi ček pretvori u novac. Bio je krajnje predusretljiv, pun razumevanja, dao mi smesta trideset maraka u gotovom, nije uopšte hteo da uzme ček, ali ja sam ga preklinjao da ga uzme. Čini mi se danas da sam gotovo plačući molio da uzme ček. Uzeo je ček, malo uvređen, a ja sam ga pozvao da nas poseti i da prisustvuje mom treningu. Otpratio me je do tramvajske stanice kraj pošte, ali kad sam preko puta ugledao slobodan taksi, ja sam otrčao tamo, seo u taksi i video još Edgarovo preneraženo, uvređeno, bledo, veliko lice. Prvi put sam sebi dozvolio vožnju taksijem, i ako je ikad neki čovek zaslužio taksi, to sam ja te večeri. Ne bih mogao podneti da tramvajem klancam preko Kelna i da još čitav sat čekam da se vidim s Marijom. Taksi je stajao gotovo osam maraka. Dao sam vozaču još pedeset pfeniga napojnice i pojurio uza stepenice našeg pansiona. Marija mi se plačući obisnu oko vrata, a i ja počeh da plačem. Oboje smo pretrpeli toliko straha, jedno od drugoga bili večnost odvojeni, isuviše bili očajni da bismo se ljubili, samo smo šaputali da se nikada, nikada, nikada više nećemo rastajati, „dok nas smrt ne rastavi”, šaputala je Marija. Onda se Marija „udesila”, kako je ona to nazivala, našminkala se, namazala usne, pa smo pošli u jednu od drvenih kućica u Venlo ulici, pojeli po dve porcije gulaša, kupili bocu crnog vrša i vratili se kući.

Edgar mi ovu vožnju taksijem nikada nije sasvim oprostio. Viđali smo se s njim posle češće, i on nam je čak još jednom pomogao novcem, kad je Marija imala pobačaj. Nikad nije govorio o vožnji taksijem, ali ostalo je u njemu neko nepoverenje, koje do danas nije izbrisao.

„Bože”, reče otac glasno i s novom modulacijom u glasu, koja mi

je kod njega bila sasvim strana, „govori glasno i jasno i otvori oči. Tom triku više neću nasesti.”

Otvorio sam oči i pogledao ga. Bio je ljut.

„Zar ja nešto govorim?” upitah.

„Da”, reče on, „ti nešto mrmljaš, ali jedina reč koju razumem jeste tu i tamo - posrani milioni.”

„To i jeste jedino što ti možeš i treba da razumeš.”

„I obračunski ček sam razumeo”, reče on.

„Da, da”, rekoh, „hodi, sedi, i reci šta si ti zamišljao pod mesečnom potporom za jednu godinu.”

Priđoh mu, blago ga uhvatih za ramena i pritisnuh na stolicu. On se brzo diže, i mi se nađosmo jedan pored drugoga lice u lice.

„Razmotrio sam tu stvar sa svih strana”, reče on tiho, „ako nećeš da prihvatiš moje uslove solidnog i kontrolisanog obrazovanja, nego hoćeš da ovde radiš... moralo bi ti zapravo - no, mislio sam, dvesta maraka mesečno da bude dovoljno.” Bio sam siguran da je hteo da kaže dvesta pedeset ili trista, ali je u poslednjem trenutku rekao dvesta. Izgleda da ga je, ipak, izraz moga lica uplašio, rekao je brže no što je priličilo njegovoj negovanoj pojavi: „Geneholm je govorio o tome da je askeza osnova pantomime.” Ja sam još uvek ćutao. Gledao sam ga „praznim očima” kao neka klajstovska[16] marioneta. Nisam bio čak ni besan, samo zapanjen što je ono što sam s mukom naučio: da imam prazne oči, postalo moj prirodni izraz. On posta nervozan, iznad gornje usne pojaviše se laki tragovi znoja. Moje prvo osećanje još uvek nije bio bes ili ogorčenje ili čak mržnja; prazne oči polagano mi se ispuniše sažaljenjem.

„Dragi tata”, rekoh tiho, „dvesta maraka nije ni tako malo kao što ti, izgleda, misliš. To je sasvim lepa suma, neću da se s tobom o tome prepirem, ali znaš li barem da je askeza skupo zadovoljstvo, u svakom slučaju askeza na koju misli Geneholm; on, naime, misli na dijetu, a ne na askezu, dosta mršavog mesa i salate - najjeftinija forma askeze je glad, ali gladan klovn - no, uvek je još bolji nego pijan.” I načinio sam korak unazad, bilo mi je mučno da stojim tako blizu njega i da gledam kako graške znoja iznad njegovih usana postaju sve veće.

„Čuj”, rekoh, „razgovarajmo kako dolikuje džentlmenima, ne više o novcu, nego o nečem drugom.”

„Ali ja zaista hoću da ti pomognem”, reče on očajno, „daću ti rado trista.”

„Neću više ništa da čujem o novcu”, rekoh, „hteo sam samo da ti objasnim ono što je za mene predstavljalo najčudniji doživljaj našeg detinjstva.”

„A šta to?” upita on i pogleda me kao da očekuje smrtnu presudu.

Sigurno je mislio da ću početi o njegovoj ljubavnici kojoj je u Godesbergu sagradio vilu.

„Polako, polako”, rekoh, „začudićeš se; najčudniji doživljaj našeg detinjstva bilo je saznanje da kod kuće nikada nismo žderali kako treba.”

On se trže kad sam rekao „žderali”, proguta pljuvačku, zatim se, mumlajući nasmeja, i upita: „Hoćeš da kažeš da se nikad niste siti najeli?” -

„Baš to”, rekoh mirno, „nikad nismo bili kako treba siti, bar kod kuće ne. Do danas ne znam da li se to dešavalo iz škrtosti ili iz principa, meni bi bilo milije da znam da se događalo iz škrtosti - ali znaš li ti zapravo šta oseća dete koje se celo poslepodne vozilo na točku, igralo fudbal, plivalo u Rajni?”

„Pretpostavljam, apetit”, reče on hladno.

„Ne”, rekoh ja, „glad. Do đavola, znali smo kao deca uvek samo da smo bogati, vrlo bogati - ali od tog novca nismo imali ništa - čak ni dovoljno da jedemo.”

„Je li vam ikad nešto nedostajalo?”

„Jeste”, rekoh, „pa rekao sam: hrana - i sem toga - džeparac. Znaš li čega sam kao dete uvek bio željan?”

„Bože”, reče on bojažljivo, „čega?”

„Krompira”, rekoh. „Ali mati je već onda patila od ludila vitkosti - pa ti znaš, bila je uvek ispred svog vremena - a kod nas je uvek vrvelo od nekih glupih brbljivaca od kojih je svaki imao svoju teoriju o ishrani. Na žalost, ni u jednoj od ovih teorija o ishrani krompir nije igrao pozitivnu ulogu. Devojke u kuhinji kuvale su sebi nekad krompir, kad biste vi bili van kuće: s ljuskom obaren krompir, s buterom, solju i lukom. I ponekad bi nas budile i mi smo smeli u spavaćicama da siđemo i da se, pod uslovom apsolutnog ćutanja, nabokamo krompira. Većinom smo petkom odlazili Vinekenovima, tamo je uvek bilo salate od

krompira, i gospođa Vineken bi nam uvek do vrha napunila tanjire. Zatim, kod nas je uvek bilo premalo hleba u kotarici za hleb, mršava posrana stvar bila je ta naša kotarica za hleb, onaj prokleti tvrdi hleb od prekrupe, ili nekoliko kriški, koje su „iz zdravstvenih razloga” bile suve. Kada bih došao kod Vinekenovih, a Edgar bi upravo doneo hleb, onda bi njegova mati levom rukom držala hleb čvrsto na grudima a desnom sekla sveže kriške, koje smo mi hvatali i mazali marmeladom od jabuka.”

Otac klimnu iznemoglo, ja mu pružih cigarete, on uze jednu, pripalih mu je. Sažaljevao sam ga. Mora da je teško ocu da sa svojim sinom, kome je već skoro dvadeset osam godina, prvi put čestito razgovara. „Još hiljadu drugih stvari”, rekoh, „na primer, crni šećer, baloni. Mati je balone smatrala za najobičnije rasipništvo. Dobro. Oni su najobičnije rasipništvo - ali naše rasipništvo ne bi moglo da sve vaše posrane milione u vidu balona pošalje u nebo. Pa one jevtine bombone za koje je mati imala sasvim izuzetno pametne teorije zastrašivanja, koje su dokazivale da su te bombone čist otrov. Ali nam zato nije davala ni bolje koje nisu otrovne, već nikakve. U internatu su se svi čudili”, rekoh tiho, „što jedini ja nikada ne gunđam zbog jela, uvek sve pojedem i smatram da je jelo divno.”

„No, vidiš”, reče on iznemoglo, „bilo je bar nečeg dobrog.” Njegove reči nisu zvučale sasvim uverljivo, niti su odavale srećnog čoveka.

„Oh”, rekoh, „teoretska strana pedagoške vrednosti takvog vaspitanja savršeno mi je jasna - ali sve je upravo bilo teorija, pedagogika, psihologija, hemija - i smrtna mrzovolja. Znao sam kad kod Vinekenovih ima novaca, petkom, i kod Šnivindovih i Holeratovih se primećivalo kada je prvog u mesecu ili petnaestog bilo novaca - bilo je nečeg izuzetnog, za svakog debeo režanj kobasice ili kriška kolača, a gospođa Vineken je petkom izjutra išla kod frizera, jer se u rano veče - no, ti bi rekao prinosila žrtva Veneri.”

„Šta”, povika otac, „ti valjda ne misliš...” On pocrvene i pogleda me klimajući glavom.

„Jeste”, rekoh, „to mislim. U petak posle podne decu su slali u bioskop. Prethodno su još smela da idu na sladoled, tako da su najmanje tri i po sata bila van kuće kad se mati vraćala od frizera a otac s kovertom s platom dolazio kući. Ti znaš, radnički stanovi nisu baš tako veliki.” - „Hoćeš da kažeš”, reče otac, „hoćeš da kažeš da ste

vi znali zašto su decu slali u bioskop?”

„Naravno, ne sasvim sigurno”, rekoh, „i najveći deo toga tek mi je docnije pao na um: zašto je gospođa Vineken uvek na tako dirljiv način crvenela kad smo se vraćali iz bioskopa i jeli salatu od krompira. Posle, kad je Vineken postao upravnik sportskog igrališta, bilo je drukčije - onda je, verovatno, bio više kod kuće. Kao dečak uvek sam samo primećivao da joj je nekako nelagodno - a kasnije mi je tek palo na um zašto. Ali u stanu koji se sastojao iz velike sobe i kuhinje - oni, zacelo, nisu imali nikakav drugi izbor.”

Otac je bio tako potresen da sam se uplašio da će smatrati da je neukusno da sad opet počne o novcu. Osećao je svu tragiku našeg susreta, ali je on već počinjao da u toj tragici, na nivou plemenite patnje, pomalo uživa, da u njoj nalazi zadovoljstva, te će biti teško da ga opet navedem na razgovor o trista maraka mesečno koje je bio obećao. S novcem je bilo slično kao sa „žudnjom puti”. Niko u stvari nije o njemu govorio, ali je stvarno mislio na njega, novac su ili - kako je Marija rekla za žudnju puti sveštenika - „sublimirali” ili ga osećali kao nešto prostačko, nikada kao ono što je u jednom trenutku bio: jelo ili taksi, kutija cigareta ili soba s kupatilom.

Otac je patio, bilo je to očevidno i potresno. Okrenuo se prozoru i obrisao nekoliko suza. Nisam to još nikad video: da plače i svoju maramicu stvarno upotrebljava. Dobijao je svakog jutra dve čiste maramice i uveče ih je, malo zgužvane, ali neprimetno uprljane, bacao u korpu za prljavo rublje u svome kupatilu. Bilo je dana kada je mati iz štedljivosti, jer je vladala oskudica u sredstvima za pranje, vodila s njim duge razgovore o tome ne bi li mogao da upotrebljava maramice po dva-tri dana. „Ti ih i inače samo nosiš, a stvarno prljave nisu nikad - a postoje i obaveze prema narodnoj zajednici.” Ona je time aludirala na „Borbu protiv propadanja” i na „Grob groša”. Ali otac je - jedan jedini put, koliko se sećam - bio energičan i ostao pri tome da izjutra mora dobiti svoje dve čiste maramice. Još nikad na njemu nisam video kapljicu ili trunčicu prašine, bilo šta što bi brisanje nosa činilo nužnim. Sada je stajao kraj prozora i brisao ne samo suze nego čak i tako nešto prostačko kao što je znoj iznad usana. Izišao sam u kuhinju, jer je još uvek plakao, čuo sam čak da pomalo jeca. Malo je ljudi koje želimo pored sebe kad plačemo, i mislio sam da je rođeni sin koga jedva poznajemo najmanje podesno društvo. Lično sam

poznavao samo jednog čoveka u čijem sam prisustvu mogao plakati, Mariju, i nisam znao da li očeva ljubavnica pripada onoj vrsti ljudi u čijem prisustvu on može plakati. Video sam je samo jedanput, učinila mi se mila i lepuškasta i na prijatan način glupa, ali sam o njoj mnogo slušao. Rođaci su nam je opisali kao lakomu za novcem, a u našoj porodici smatrao se za lakomog čoveka svako ko je bio tako bestidan da se usudi da podseti na to kako čovek s vremena na vreme mora da jede, pije i kupi cipele. Onaj ko bi cigarete, tople kupke, cveće, rakiju proglasio nečim što je potrebno u životu, imao je neospornu šansu da uđe u hroniku kao „sumanut rasipnik”. Zamišljam da je ljubavnica skupa osoba: mora svakako da kupuje čarape, haljine, mora da plati kiriju, da uvek bude dobro raspoložena, što je moguće samo pri „potpuno ujednačenoj finansijskoj situaciji”, kako bi to rekao otac. Kada je posle ubitačno dosadnih sednica nadzornog odbora odlazio k njoj, morala je, svakako, da bude dobro raspoložena, lepo očešljana, morala je prijatno da miriše. Nisam mogao zamisliti da je lakoma za novcem. Verovatno je bila samo skupa, a to je u našoj porodici značilo isto što i lakom za novcem. Kada bi vrtlar Henkels, koji je ponekad pomagao starom Furmanu, sa zadivljujućom skromnošću iznenada upozorio da su tarife za pomoćne radnike „zapravo već tri godine” veće nego što je nadnica koju on od nas prima, mati bi reskim glasom održala dvočasovno predavanje o „lakomosti izvesnih ljudi”. Jednom je našem pismonoši dala dvadeset pet pfeniga kao novogodišnju napojnicu i besnela je kada je sledećeg jutra tih dvadeset pet pfeniga u koverti našla u poštanskom sandučetu zajedno sa ceduljicom, na kojoj je pismonoša napisao: „Ne mogu da se odlučim da vas opljačkam, milostiva gospođo.” Naravno da je poznavala nekoga državnog sekretara u ministarstvu pošta kome se odmah požalila na „pohlepnog ipertinentnog čoveka”.

Obišao sam brzo baricu od kafe u kuhinji, kroz predsoblje otišao u kupatilo i iz kade izvadio čep. Palo mi je na um da je to bila prva kupka posle mnogo godina za vreme koje nisam pevao čak ni Lauretansku liturgiju. Zapevao sam tiho Tantum ergo[17] dok sam tušem spirao ostatke pene sa zidova kade što se praznila. Pokušao sam i sa Lauretanskom litanijom[18]. Uvek sam voleo tu jevrejsku devojku Mirjam, i nekad čak u nju i verovao. Ali ni Lauretanska litanija

nije ništa pomogla, bila je, zacelo, ipak suviše katolička, a ja sam bio besan na katolicizam i katolike. Odlučio sam da pozovem Hajnriha Belena i Karla Emondsa. S Karlom Emondsom nisam razgovarao od strašnog loma do koga je došlo pre dve godine - a jedan drugome nismo nikada pisali. Bio je prost prema meni iz sasvim glupog razloga: njegovom najmlađem sinu, jednogodišnjem Gregoru, razbio sam presno jaje u mleko kad sam morao da ga čuvam dok su Karlo i Sabina bili u bioskopu a Marija u Krugu. Sabina mi je rekla da u deset sati podgrejem mleko, da ga naspem u bocu i dam Gregoru. I pošto mi se mali činio mnogo bled i kenjkav (nije plakao, samo je kmečao tako da je budio sažaljenje), mislio sam da bi mu jaje u mleku, moglo prijati. Dok se mleko grejalo, nosio sam ga na rukama tamo-amo po kuhinji i govorio mu: „O, šta će to naš dečačić da dobije, šta ćemo mu to dati - jajašce", i tako dalje. Zatim sam razbio jaje, ulupao ga u mikseru i stavio ga Gregoru u mleko. Ostala Karlova deca spavala su čvrsto, niko mi nije smetao dok sam bio s Gregorom u kuhinji, i kad sam mu dao bocu, imao sam utisak da mu jaje u mleku veoma prija. Smeškao se i posle brzo zaspao, nije dugo kmečao. Kad je Karlo kasnije došao iz bioskopa, ugledao je ljuske od jajeta u kuhinji, došao u sobu gde sam sedeo sa Sabinom i rekao: „Pametno si učinio šta si sebi spremio jaje." Rekoh da nisam ja pojeo jaje, već da sam ga dao Gregoru - i u istom trenutku podiže se strašna oluja i dođe do teških reči. Sabina dobi pravi histerični napad i nazva me „ubicom", Karlo se prodra na mene: „Ti, mangupe, kurvinski jarče", a mene je to tako razbesnelo da sam ga nazvao „zadrtim učom", uzeo svoj kaput i sav besan izjurio. Viknuo mi je još u hodniku, odozgo: „Ti, neodgovorni mangupe", a ja sam odozdo vikao: „Ti, histerični ćifto, prokleti prdonja." Ja decu zaista volim, umem da se s njima i sasvim dobro ophodim, naročito sa odojčadi, ne mogu da zamislim da bi jedno jaje moglo da naškodi jednogodišnjem detetu, ali što me je Karlo nazvao „kurvinskim jarcem", bolelo me je više nego Sabinino „ubico". Najzad, kad je reč o uzbuđenoj majci, može se preko nečega i preći, može joj se oprostiti, ali Karlo je dobro znao da ja nisam kurvinski jarac. Naš odnos bio je idiotski zategnut, jer je on moj „slobodni način života" u dubini srca smatrao „veličanstvenim", a mene je njegov ćiftinski u dubini srca privlačio. Nikada mu nisam mogao objasniti kako je gotovo ubitačno uredan moj život, kako teče ravnomerno - vožnja železnicom,

hotel, trening, nastupanje, igra „Čoveče, ne ljuti se” i koja čaša piva - i kako me život koji on vodi, baš zbog njegovog ćiftinstva, privlači. I on je, naravno kao i svi, mislio da mi ne želimo da imamo decu, Marijini pobačaji bili su mu „sumnjivi”, nije znao koliko smo želeli da imamo decu. I pored svega, zamolio sam telegrafski za razgovor, ali neću mu tražiti novac u zajam. Ima četvoro dece i vrlo teško izlazi na kraj s novcem.

Još jednom tušem pređoh preko zidova kade, tiho se uputih u predsoblje i pogledah kroz otvorena vrata dnevne sobe. Otac je opet stajao licem okrenut prema stolu i nije plakao. Sa crvenim nosom, mokrim, naboranim obrazima, izgledao je kao bilo koji stari čovek, zimljiv, iznenađujuće prazan i gotovo glup. Nasuo sam mu malo konjaka i odneo mu čašu. On je uze i iskapi. Začudo, glupi izraz na licu se zadržao, i u načinu na koji je ispraznio čašu, kako ju je nemo, s bespomoćnim preklinjanjem pružao, bilo je nečega gotovo blesavog, što još nikad kod njega nisam opazio. Izgledao je kao neko ko se ni za šta, ali baš ni za šta više stvarno ne interesuje, samo još za kriminalne romane, određenu marku vina i glupe viceve. Zgužvanu i vlažnu maramicu položio je jednostavno na sto, i ja sam ovo, za njega ogromno ogrešenje o stil osetio kao izraz jogunstva - kao kod nepristojnog deteta kome je već hiljadu puta rečeno da se maramica ne stavlja na sto. Nasuh mu još malo konjaka, on ga ispi i pritom načini pokret koji sam mogao da tumačim samo kao „Molim te, donesi mi kaput”. Nisam reagovao na to. Morao sam ga opet nekako navesti na novac. Nije mi palo na um ništa bolje do da izvadim svoju marku iz džepa i da njome malo žongliram: pustio sam je da se kotrlja niz moju podignutu i ispruženu desnu ruku - zatim istim putem natrag. U njegovom interesovanju za ovaj trik bilo je nečega gotovo paćeničkog. Bacio sam marku visoko, gotovo do tavanice, opet je uhvatio - ali on samo ponovi svoj pokret: „Molim te moj kaput”. Bacio sam marku još jedanput uvis, dočekao je palcem desne noge i podigao je visoko, gotovo njemu pod nos, ali on samo načini srdit pokret i s mukom, gunđajući, reče: „Ostavi to”. Sležući ramenima, pošao sam u predsoblje i sa čiviluka skinuo njegov kaput i šešir. On je već stajao pored mene. Pomogao sam mu, podigao rukavice koje su pale iz njegovog šešira, i pružio ih. On samo što nije zaplakao, pravio je neke komične pokrete nosom i usnama, i pritom šapnuo: „Zar ne možeš da

mi kažeš i nešto ljubazno?”

„Da”, rekoh tiho, „bilo je lepo od tebe što si mi položio ruku na rame kad su me oni idioti osudili - a bilo je naročito lepo što si gospođi Vineken spasao život kada ju je tupoglavi major hteo streljati.”

„Ah”, reče on, „sve sam to već gotovo zaboravio.”

„Naročito je lepo”, rekoh, „što si zaboravio - ja nisam zaboravio.”

On me pogleda, nemo me preklinjući da ne pomenem Henrijetino ime, i ja ne izustih Henrijetino ime, mada sam imao nameru da ga upitam zašto nije bio tako dobar da joj zabrani školski izlet do protivavionske odbrane. Klimnuo sam glavom i on je razumeo: Neću govoriti o Henrijeti. Sigurno je za vreme sednica nadzornog odbora sedeo, škrabao čovečuljke po hartiji i ponekad jedno X, pa još jedno, nekad možda čak celo njeno ime: Henrijeta. Nije bio kriv, samo glup na način koji je isključivao tragiku ili, možda, bio pretpostavka za nju. To ne znam. Bio je tako fin, i nežan i imao je srebrnastu kosu, izgledao je tako dobar, a nije mi poslao ni milostinju kad sam s Marijom bio u Kelnu. Šta je toga ljubaznog čoveka, moga oca, činilo tako tvrdim i snažnim, zašto je na televizijskom ekranu govorio o društvenim obavezama, o državnoj svesti, o Nemačkoj, čak i o hrišćanstvu, u šta, po sopstvenom priznanju, uopšte nije verovao, i to tako da je čovek bio primoran da mu veruje. Posredi je mogao biti, ipak, samo novac, ne konkretni kojim se kupuje mleko i vozi taksijem, drži ljubavnica i ide u bioskop - nego samo apstraktni. Ja sam se plašio njega, a on se plašio mene: obojica smo znali da ja nisam realista, i obojica smo prezirali one koji su govorili o „realnoj politici”. U pitanju je bilo nešto više no što će ti glupaci ikad moći da razumeju. Čitao sam to u njegovim očima: on svoj novac nije mogao dati klovnu koji bi s novcem učinio samo jedno: potrošio ga, upravo suprotno od onoga što se sa novcem moralo učiniti. A ja sam znao, čak da mi je dao i milion, ja bih ga potrošio, a trošiti novac za njega je značilo isto što i rasipati.

Dok sam u kuhinji i kupatilu čekao da bih ga pustio da se sam isplače, nadao sam se da će biti tako potresen da će mi, bez onih glupih uslova, pokloniti veliku sumu, ali sada sam u njegovim očima čitao da to nije mogao da učini. On nije bio realista, ni ja to nisam bio, i obojica smo znali da su drugi u svojoj plitkosti samo realisti, glupi kao sve lutke koje se stoput hvataju za vrat a ipak ne nalaze nit na kojoj se

koprcaju.

Klimnuo sam još jednom glavom da bih ga sasvim umirio: neću početi ni o novcu ni o Henrijeti, ali misilo sam na nju na način koji mi se činio nepristojan. Zamišljao sam je kakva bi sada bila: imala bi trideset i tri godine, bila bi, verovatno, razvedena od nekog industrijalca. Nisam mogao zamisliti da bi ona mogla učestvovati u tom kiču, u flertovima i žurevima, i „čvrsto se pridržavati hrišćanstva", da bi čučala po raznim odborima i „prema onima iz SPD bila naročito ljubazna da ne bi imali još više kompleksa". Mogao sam da je zamišljam samo kako očajava, kako čini nešto što bi realisti smatrali snobizmom, jer im nedostaje fantazije, kako nekom od bezbrojnih nosilaca predsedničkih titula sipa koktel za vrat ili kako svojim autom namerno naleće na „mercedes" nekog iskeženog superlicemera. Šta bi inače mogla da radi ako ne bi umela da slika ili da na grnčarskom kolu izrađuje posude za buter. Ona bi osećala, kao što ja osećam, svuda gde se pokazuje život, taj nevidljivi zid gde novac ne služi više za trošenje, gde postaje nepovrediv, i u svetohraništima postoji samo kao broj.

Sklonio sam se ocu s puta. On opet poče da se znoji, i meni ga bi žao. Otrčao sam brzo natrag u sobu, dohvatio prljavu maramicu sa stola i stavio mu je u džep. Mati je umela da bude veoma neprijatna kad bi pri mesečnoj kontroli rublja nedostajao neki komad. Okrivila bi devojke za krađu ili za aljkavost.

„Da li da ti poručim taksi?" upitao sam.

„Ne", reče on, „idem još malo peške. Furman čeka u blizini železničke stanice." Prošao je pored mene, ja mu otvorih vrata, ispratih ga do lifta i pritisnuh dugme. Ponovo sam iz džepa izvadio svoju marku, stavio je na ispruženu levu ruku i pogledao je. Otac zgađeno odvrati pogled i zatrese glavom. Mislio sam, mogao bi bar da izvadi lisnicu i da mi da pedeset ili sto maraka, ali bol, plemenitost i saznanje o svojoj tragičnoj situaciji otisnuli su ga na takvu ravan sublimacije da mu je svaka pomisao na novac izgledala odvratna, a moji pokušaji da ga na to podsetim činili mu se kao skrnavljenje. Dok sam držao vrata od lifta, on me zagrli, i najednom poče da njuška, zacereka se i reče: „Zaista mirišeš na kafu - šteta, tako bih ti rado spremio dobru kafu - to, naime, umem." Odvojio se od mene, ušao u lift, a ja sam video kako unutra, lukavo se smešeći pritiskuje dugme

pre no što je lift krenuo. Stajao sam i posmatrao kad će brojevi blesnuti: četiri, tri, dva, jedan - onda se crveno svetlo ugasi.

16

Izgledao sam sebi glup kad sam se vratio u stan i zatvorio vrata. Trebalo je da prihvatim njegovu ponudu da mi skuva kafu i da ga tako još malo zadržim. U odlučnom trenutku dok bi servirao kafu i, srećan zbog svoga uspelog poduhvata, sipao je u šoljice, trebalo je reći: „Iziđi s parama” ili „Ovamo pare”. U odlučnom trenutku stvari se uvek rešavaju na primitivan način, varvarski. Potom se kaže: „Vi ćete dobiti pola Poljske, mi pola Rumunije - i molim, da li biste od Šleske dve trećine ili samo polovinu? Vi ćete dobiti četiri ministarske fotelje, mi koncern Hukepak.” Bio sam glupak što sam naseo ovome i njegovom raspoloženju umesto da učinim atak na njegov buđelar. Trebalo je jednostavno da počnem o novcu, da s njim o novcu govorim, o mrtvom, apstraktnom, u lance sapetom novcu, koji za mnoge ljude znači život ili smrt. „Večni novac” - taj uzvik užasa oteo bi se mojoj majci svaki put kada bismo od nje molili trideset pfeniga za školsku svesku. Večni novac. Večna ljubav.

Otišao sam u kuhinju, odsekao hleba, namazao ga buterom, zatim pošao u sobu i tu okrenuo broj Bele Brozen. Nadao sam se jedino da otac u takvom stanju - dršćući od potresenosti - neće otići kući, nego svojoj ljubavnici. Moglo se od nje očekivati da će ga strpati u krevet, spremiti mu kesu s toplim mekinjama, dati mu vrelo mleko s medom. Mati je, kada bi se neko osećao rđavo, imala proklet običaj da govori o pribiranju snaga i o volji, a od nekog vremena smatra hladnu vodu „jedinim lekom.”

„Ovde Brozen”, reče ona, i bilo mi je prijatno što ne širi nikakav miris. Ona ima divan glas, alt, topao i mio.

Rekoh: „Šnir - Hans - sećate se?”

„Da li se sećam”, reče ona srdačno, „i te kako - i kako s vama saosećam.” Nisam znao o čemu govori, setio sam se tek kad je nastavila da govori. „Imajte samo na umu”, reče ona, „da su svi kritičari glupi, sujetni, egoistični.”

Ja uzdahnuh. „Kada bih mogao to da verujem”, rekoh, „bilo bi mi lakše.”

„Poverujte jednostavno”, reče ona, „treba jednostavno verovati. Ne možete zamisliti od kakve je pomoći čelična volja da se naprosto u nešto poveruje.”

„A ako me neko pohvali, šta da radim onda?"

„Oh", nasmeja se ona i izvi iz glasa lepu koloraturu, „onda jednostavno poverujte da je slučajno jednom imao napad poštenja i zaboravio svoj egoizam." Nasmejao sam se. Nisam znao da li da je oslovim sa Bela ili gospođa Brozen. Mi se nismo poznavali, a još ne postoji knjiga u kojoj bismo mogli potražiti kako se oslovljava očeva dragana. Najzad rekoh „gospođa Bela", mada mi se to umetničko ime činilo izuzetno glupo. „Gospođa Bela", rekoh, „u velikom sam škripcu. Otac je bio kod mene, razgovarali smo o svemu i svačemu, i nisam stigao s njim - pritom - da govorim o novcu." Osetio sam da je pocrvenela i pomislio da je njen odnos prema ocu sigurno vezan za „istinsku ljubav", te da su joj „novčane stvari" mučne. „Slušajte, molim", rekoh, „zaboravite sve što vam sad prolazi kroz glavu, nemojte se stideti, molim vas samo, ako bi otac s vama govorio o meni - mislim, možda biste ga mogli navesti na misao da mi je novac hitno potreban. Gotov novac. Odmah, potpuno sam švorc. Čujete li?"

„Da", reče ona tako tiho da sam se uplašio. Onda sam čuo kako šmrče.

„Vi me sigurno smatrate rđavom ženom, Hans", reče ona, sada je ne krijući plakala, „bićem koje se može kupiti i kakvih ima mnogo. Pa vi morate da me smatrate takvom. Oh!"

„Ni govora", rekoh glasno, „nikad vas nisam smatrao takvom - zaista ne." Plašio sam se da bi mogla početi da govori o svojoj duši i o duši moga oca, sudeći po njenom grčevitom jecanju, bila je prilično sentimentalna, a nije bilo isključeno da neće početi i o Mariji. „Stvarno", rekoh, ne sasvim uveren, jer njen pokušaj da stvorenja koja se mogu kupiti učini dostojnim prezrenja izgledao mi je sumnjiv, „stvarno", rekoh, „uvek sam bio ubeđen da ste plemeniti i nikad nisam loše mislio o vama." To je bila istina. „I sem toga", rado bih je još jednom oslovio, a nisam bio u stanju da ono grozno Bela prevalim preko usta, „sem toga, meni je gotovo trideset godina. Slušate li?"

„Da", uzdisala je i jecala tamo u Godesbergu kao da čuči u ispovedaonici.

„Pokušajte samo da mu saopštite da mi je potreban novac."

„Mislim", reče ona malaksalo, „da bi bilo pogrešno da se s njim direktno o tome govori. Sve što se tiče njegove porodice - vi shvatate - za nas je tabu, ali postoji drugi put." Ćutao sam. Njeno jecanje opet je

prešlo u obično šmrkanje.

„On mi s vremena na vreme daje novac za kolege u nevolji”, reče ona, „tu mi ostavlja potpunu slobodu, i - i, ne mislite li da bi bilo dobro da vas kao kolegu koji je trenutno u nevolji učinim korisnikom tih malih suma?”

„Ja sam, zaista, kolega u nevolji, ne samo za trenutak, nego najmanje za pola godine. Ali, recite mi, molim vas, šta vi podrazumevate pod malom sumom?”

Ona kašljucnu, učini još jednom „oh”, ali ono je ostalo bezbojno, i reče:

„To su većinom novčane pomoći u sasvim konkretnim situacijama nevolje, kad neko umre, oboli, neka žena dobije dete - hoću da kažem, nije reč o trajnoj pomoći, nego o takozvanoj potpomoći.”

„U kojoj visini?” upitah. Nije odmah odgovorila, i ja pokušah da je sebi predstavim. Video sam je jednom pre pet godina kad je Mariji pošlo za rukom da me odvuče u operu. Gospođa Brozen pevala je partiju seoske devojke koju je zaveo nekakav grof, i ja sam se čudio očevom ukusu. Bila je osoba srednje visine, vrlo snažna, očevidno plava i sa uobičajeno ustalasanim grudima, i, naslonjena na kućerak, pa na seljačka kola, najzad, podupirući se na vile, lepim snažnim glasom izražavala je jednostavna uzbuđenja.

„Halo?” povikah, „halo?”

„Oh”, reče ona, i opet je uspela da izvede, iako slabu, koloraturu. „Vaše pitanje je tako direktno.”

„Ono odgovara mojoj situaciji”, rekoh. Počeo sam da strepim. Što duže ćuti, tim manja će biti suma koju će navesti.

„No”, reče najzad, „suma se koleba između deset i trideset maraka.”

„A kada biste pronašli kolegu koji je dospeo u sasvim izuzetno tešku situaciju: recimo, koji je pretrpeo tešku nezgodu i u toku nekoliko meseci ne bi mu bilo naodmet, recimo, da dobija po sto maraka pomoći?”

„Dragi moj”, reče ona tiho, „vi, valjda, ne očekujete od mene da ću podvaljivati?”

„Ne”, rekoh, „ja sam zaista pretrpeo nezgodu. - I zar, najzad, nismo kolege? Umetnici?”

„Pokušaću”, reče ona, „ali ne znam da li će u to zagristi.”

„Šta?” viknuh.

„Ne znam da li ću uspeti da stvar tako predstavim da će pristati na to. Ja nemam mnogo fantazije.”

To nije trebalo ni da kaže, već sam počeo da je smatram za najgluplju žensku glavu s kojom sam ikad imao posla.

„A kako bi bilo”, rekoh, „da pokušate da mi nađete angažman ovde u pozorištu - sporedne uloge, naravno, karikature mogu dobro da igram.”

„Ne, ne, dragi moj Hans”, reče ona, „i inače se ne snalazim u ovoj igri intriga.”

„Pa, dobro”, rekoh, „hoću samo još da vam kažem da su i male sume dobrodošle. Do viđenja, i hvala lepo.”

Spustio sam slušalicu pre nego što je mogla još nešto da kaže. Imao sam mračno osećanje da iz ovog izvora nikad ništa neće poteći. Bila je suviše glupa. Glas kojim je izgovorila ono „zagristi”, učinio me je podozrivim. Nije bilo nemoguće da je ona tu „potporu za kolege kojima je potrebna pomoć” jednostavno strpala u svoj džep. Bi mi žao oca, želeo bih mu zgodnu i inteligentnu ljubavnicu. Još uvek mi je bilo žao što mu nisam dao mogućnost da mi skuva kafu. Ta glupa drolja sigurno se smešila, u potaji tresla glavom, kao učiteljica kojoj deca ne daju mira, kad bi on u njenom stanu odlazio u kuhinju da kuva kafu, a onda, pretvarajući se, blistala, hvalila kafu kao psa koji donosi bačeni kamen. Bio sam besan kad sam spustio slušalicu i pošao prema prozoru; otvorio sam prozor i pogledao na ulicu. Strepeo sam da ću jednog dana ipak morati da prihvatim Zomervildovu ponudu. Iznenada izvadih svoju marku iz džepa, bacih je na ulicu i u istom trenutku zažalih što sam to učinio. Sledio sam je pogledom, nisam mogao da je vidim, ali mi se činilo da sam čuo kad je pala na krov tramvaja što je prolazio. Uzeo sam sa stola hleb namazan maslacem, i, gledajući na ulicu, jeo. Bilo je skoro osam, gotovo već dva časa bio sam u Bonu, razgovarao telefonom već sa šest nazovi-prijatelja, razgovarao s majkom i ocem, i nisam imao jednu marku više, nego jednu marku manje nego kad sam stigao. Rado bih sišao na ulicu da podignem marku, ali već je bilo skoro pola devet. Leo je mogao svakog trenutka da zove telefonom ili da dođe.

Mariji je bilo dobro, bila je u Rimu, u naručju svoje crkve, razmišljala je šta će morati da obuče kad pođe kod pape. Cipfner će

joj nabaviti sliku Žakline Kenedi, moraće joj kupiti špansku mantilju[19] i veo, jer, uistinu govoreći, Marija je sada bila gotovo nešto poput „first lady” nemačkog katolicizma. Odlučio sam da otputujem u Rim i zamolim papu da me primi. Ponešto od mudrog, starog klovna ima i on, a uostalom, lik Harlekina nastao je u Bergamu; objasnio bih papi da do braka sa Marijom nije došlo zbog venčanja kod matičara, i zamolio bih ga da me smatra čovekom koji je kao tip suprotan Henriku Osmom: on je bio poligamist i religiozan, ja sam monogamskist i nereligiozan. Pričao bih mu kako su uobraženi i prosti „vodeći” nemački katolici, i neka se ne da obmanjivati. Izveo bih nekoliko tačaka, prijatne lake stvari kao Odlazak u školu i povratak iz škole, ali nikako tačku Kardinal; to bi ga vređalo, jer je i sam nekad bio kardinal - a on je bio poslednji kome sam želeo da nanesem bol.

Stalno podležem svojoj fantaziji: zamišljao sam audijenciju kod pape savršeno jasno, video sebe kako tamo klečim i kao nevernik molim njegov blagoslov, švajcarski gardisti stoje kraj vrata, a prisutan je i neki monsinjore koji se blagonaklono, s jedva primetnim gađenjem smeška - da sam gotovo verovao da sam već bio kod pape. Biću u iskušenju da Leu pričam kako sam bio kod pape i imao audijenciju. U tim trenucima sam zaista bio kod pape, video njegov osmeh i čuo njegov lepi seljački glas, pričao mu kako je mesna luda iz Bergama postao Harlekin. Leo je, što se toga tiče, vrlo strog, on me uvek naziva lažovom. Leo se svaki put razbesni kad ga pri susretu upitam: „Sećaš li se još kako smo zajedno pretesterisali drvo?” On onda viče: „Ali mi nismo zajedno pretesterisali drvo.” Na neki način, vrlo beznačajan, glup, on ima pravo. Leo je imao šest ili sedam, ja osam ili devet godina kada je on u konjskoj staji našao komad drveta, ostatak nekog kolca. Našao je u staji i zarđalu testeru i molio me da s njim pretesterišem ostatak kolca. Upitao sam ga zašto bismo testerisali tako glup komad drveta; nije mogao da navede nikakve razloge, hteo je naprosto samo da testeriše; smatrao sam to savršeno besmislenim, i Leo je plakao pola časa - i mnogo docnije, tek deset godina docnije, kada smo u nastavi nemačkog jezika kod patera Vunibalda govorili o Lesingu, najednom usred nastave i bez ikakvog povoda palo mi je na um šta je Leo hteo: hteo je naprosto samo da testeriše u trenutku kada je zaželeo da sa mnom testeriše. Najednom sam ga razumeo,

posle deset godina, i doživeo njegovu radost, njegovo napregnuto stanje, njegovo uzbuđenje, sve što ga je potresalo, doživeo sve to tako snažno da sam usred nastave počeo da pravim pokrete koji se čine pri testerisanju. Video sam Leovo radosno, zajapureno dečačko lice, preko puta, gurao testeru k njemu, on ju je gurao prema meni - dok me pater Vunibald nije najednom povukao za kosu i „osvestio”. Od tog trenutka nije više bilo sumnje da sam s Leom pretesterisao drvo - on to ne može da shvati. Leo je realista. On danas više ne shvata da nešto što je na izgled glupo čovek mora ponekad smesta da učini. Čak je i mati imala ponekad trenutne čežnje: da kraj vatre u kaminu igra karte, da u kuhinji svojom rukom prelije čaj od jabukovog cveta. Sigurno bi iznenada osetila čežnju da sedi za lepim sjajno politiranim stolom od mahagonija, da igra karte, da je okružena srećnom porodicom. Ali uvek kada je bila raspoložena za to, niko od nas nije bio tako raspoložen; bilo je scena, prenemaganja „neshvaćene majke”, zatim je insistirala na našoj dužnosti da budemo poslušni, na četvrtoj zapovesti, ali bi potom shvatila da bi bilo čudno zadovoljstvo igrati s decom koja samo iz dužnosti da budu poslušna pristaju da igraju karte - i plačući bi odlazila u svoju sobu. Nekad je pokušavala i s podmićivanjem, obećavala da će izneti nešto „naročito dobro” za jelo ili piće - i sve se opet pretvaralo u jedno od onih večeri bogatih suzama kojima nas je mati tako obilno darivala. Nije znala da svi mi tako odlučno odbijamo igru zbog toga što je herc sedmica još uvek u igri i što nas svaka igra karata podseća na Henrijetu, ali niko joj to nije rekao. I docnije, kadgod sam mislio na njene uzaludne pokušaje da kraj vatre u kaminu glumi srećnu porodicu, igrao sam u mislima sam s njom karte, mada igra karata udvoje može biti dosadna. Stvarno sam igrao s njom „šezdeset i šest” i „rata”, pio čaj od jabukovog cveta, čak zaslađen medom, i mati mi je - preteći u šali podignutim kažiprstom - davala čak cigaretu, a negde iza nas svirao je Leo svoje etide, dok smo svi, čak i devojke, znali da je otac kod „one ženske”. Mora biti da je Marija nekako doznala za te „laži”, jer uvek bi me gledala sa sumnjom kad bih joj nešto pričao, a onoga dečaka u Osnabriku ja sam čak stvarno video. Nekad mi se dešava suprotno: da mi ono što sam stvarno doživeo izgleda neistinito i nestvarno. Takva mi se čini činjenica da sam se onda iz Kelna odvezao u Bon do Marijine omladinske grupe da bih s devojčicama pričao o devici Mariji.

Ono što drugi zovu nonfiction, meni se čini vrlo fiktivno.

17

Odmakao sam se od prozora, izgubivši nadu da ću svoju marku naći dole u đubretu, otišao u kuhinju da namažem sebi još jedno parče hleba buterom. Nije preostalo suviše jela: još kutija pasulja, kutija šljiva (ne volim šljive, ali Monika to nije mogla da zna), pola hleba, pola boce mleka, oko četvrt kilograma kafe, pet jaja, tri kriške slanine i tuba senfa. U kutiji na stolu u dnevnoj sobi bile su još četiri cigarete. Osećao sam se tako jadno da sam izgubio nadu da ću ikad više moći trenirati. Koleno mi je bilo toliko natečeno da su pantalone već počele da bivaju tesne, bolovi u glavi bili su tako jaki da su već postali gotovo neizdržljivi: trajan žestok bol; u duši mi je bilo crnje nego ikada, zatim „žudnja puti" - i Marija u Rimu. Bila mi je potrebna, njena koža, njene ruke na mojim grudima. Imam, kako je to Zomervild jednom rekao, „budan i ispravan odnos prema telesnoj lepoti", i volim lepe žene oko sebe kao što je moja susetka, gospođa Grepsel, ali ne osećam žudnju puti prema tim ženama, i većinu žena to vređa, mada bi, ako bih je osetio i pokušao da je utolim, sigurno pozvale policiju u pomoć. Komplikovana i grozna priča je ta žudnja puti, za nemonogamne muškarce verovatno stalna tortura, za monogamne, kao što sam ja, stalno prisiljavanje na latentnu neučtivost, većina žena je nekako uvređena kada ne oseća ono što im je poznato kao eros. I gospođa Blotert, čestita, pobožna, bila je uvek malo uvređena. Ponekad razumem čak i čudovišta o kojima se toliko piše u novinama, a kada pomislim da postoji nešto kao „bračna dužnost", hvata me strah. U tim brakovima moraju da se dešavaju odvratne stvari kada se žena ugovorom obavezala državi i crkvi na tu stvar. Pa milosrđe se ne može propisati. Hteo sam da pokušam da i o tome razgovaram s papom. Njega sigurno pogrešno obaveštavaju. Spremio sam sebi još jednu krišku hleba s buterom, otišao u predsoblje i izvadio iz džepa na kaputu večernje novine koje sam u Kelnu kupio iz voza. Nekad pomažu večernje novine: one me čine tako praznim kao i televizija. Prelistao sam ih, preleteo naslove, dok nisam otkrio belešku kojoj sam se morao nasmajati. Savezni krst za zasluge doktoru Herbertu Kaliku. Kalik je bio dečak koji me je tužio zbog defetizma i za vreme sudske rasprave nepopustljivo tražio okrutnost, neumoljivu okrutnost. On je onda došao na genijalnu misao da se sirotinjski dom mobiliše za

konačnu borbu. Znao sam da je postao velika zverka. U večernjim novinama pisalo je da je dobio savezni krst zbog „zasluga za širenje demokratske misli među omladinom”.

Pozvao me je jednom pre dve godine da se sa mnom pomiri. Zar je možda trebalo da mu oprostim što je Georg, dečak-siroče, prilikom vežbanja ručnim bacačem bio smrtno ranjen - ili što je mene, desetogodišnjaka, tužio za defetizam i neumoljivo tražio okrutnost, nepopustljivu okrutnost? Marija je bila mišljenja da se poziv za izmirenje ne može odbiti, pa smo kupili cveće i odvezli se k njemu. Imao je prijatnu vilu, gotovo u samom Ajfelu, zgodnu ženu i ono što oboje gordo nazivaju „jedno deca”. Žena mu je lepuškasta na način koji nas dovodi u nedoumicu da li je živa ili samo navijena. Sve vreme dok sam pored nje sedeo bio sam u iskušenju da je uhvatim za ruke, ili ramena, ili za noge da bih utvrdio da ipak nije lutka. Sve što je doprinela konverzaciji sastojalo se iz dva izraza „Ah, kako zgodno” i „Ah, kako gnusno”. Najpre mi se činila dosadna, ali sam posle bio fasciniran, te sam joj svašta pričao, kao kada se novac baca u automat - samo da se utvrdi kako će reagovati. Kad sam joj pričao da mi je baka upravo umrla - što uopšte nije bilo tačno, jer moja baka je još pre dvanaest godina umrla - rekla je: „Oh, kako gnusno”, i ja smatram da se kad neko umre, mogu reći mnoge gluposti, ali ne „Oh, kako gnusno”. Zatim sam joj pričao da je neki Humelo (koji i nije postojao, koga sam brzo izmislio da bih nešto određeno mogao baciti u automat), postao počasni doktor. Ona reče: „Oh, kako zgodno.” Kad sam joj zatim ispričao da je moj brat Leo prešao u katoličku veru, oklevala je trenutak - i to oklevanje mi se gotovo učini kao znak života; pogledala me je svojim veoma velikim, praznim očima kao u lutke da bi uporedila u koju kategoriju spada za mene ovaj događaj, a onda reče: „Gnusno, zar ne?”; ipak mi je pošlo za rukom da izvučem iz nje varijantu izraza. Predložio sam joj da oba „oh” jednostavno izostavi, i da samo kaže zgodno i gnusno; kikotala se, stavila mi na tanjir još špargli i zatim rekla ozbiljno: „Oh, kako zgodno.” Najzad smo se to veče još upoznali i sa „jedno deca”, s jednim petogodišnjim deranom koji je, onakav kakav je bio, mogao kao dete da nastupa na televizijskom programu za reklame. Ta prenemaganja kao za reklamu za zubnu pastu, laku noć, tatice, laku noć, mamice, poklon pred Marijom, poklon predamnom. Čudio sam se da ga reklamna služba

televizije još nije otkrila. Docnije, kad smo kraj kamina pili kafu i konjak, pričao je Herbert o velikom vremenu u kome živimo. Doneo je još šampanjca i postao patetičan. Molio me da mu oprostim, čak je klekao da bi me zamolio, kako je on to nazvao, za „sekularizovanu apsoluciju” - a ja samo što ga nisam nogom udario u zadnjicu, ali sam onda sa stola uzeo nož za sečenje sira i proizveo ga u demokratu. Njegova žena je viknula: „Ah, kako zgodno”, a ja sam, kad je Herbert opet seo, održao predavanje o jevrejskim Jenkijima. Rekao sam da se neko vreme mislilo da ime Šnir, moje ime, ima veze sa šnoren[20], ali je dokazano da ga treba izvesti od šnajder, šnider, a ne od šnoren, i da ja nisam ni Jevrejin ni Jenki, pa ipak - i onda sam sasvim iznenada ošamario Herberta, jer sam se setio da je jednoga našeg školskog druga, Geca Buhla, prisilio da podnese dokaze o svome arijskom poreklu, i Gec je zapao u nepriliku jer mu je majka bila Talijanka, iz nekog sela u Južnoj Italiji - a o njenoj majci dobiti odande nešto što bi i približno ličilo na nekakav dokaz o arijskom poreklu, pokazalo se kao nemoguće, tim pre što je selo u kome se Gecova majka rodila u to vreme već bilo zauzeto od jevrejskih Jenkija. Bile su to mučne sedmice za gospođu Buhl i za Geca, pune životne opasnosti, sve dok Gecov učitelj nije došao na ideju da navede jednog od specijalista za rasna pitanja Bonskog univerziteta da izda pismeno mišljenje. Ovaj je utvrdio da je Gec „čisti, ali savršeno čisti zapadnjak”, ali Kalik je onda izišao sa besmislicom da su svi Talijani izdajice, i Gec do kraja rata nije imao ni jedne mirne minute. Toga sam se setio dok sam pokušavao da održim predavanje o jevrejskim Jenkijima - te sam jednostavno Herberta čestito opalio po njušci, bacio u kamin svoju čašu sa šampanjcem, a zatim i nož za sečenje sira, i povukao Mariju za mišicu napolje. Tamo gore nismo mogli dobiti taksi i morali smo prilično dugo da pešačimo dok smo stigli do autobuske stanice. Marija je plakala i sve vreme govorila da je to bilo nehrišćanski i nečovečno od mene, ali ja rekoh da nisam hrišćanin i da moja ispovedaonica još nije otvorena. Upitala me je da li sumnjam u to da je postao demokrata, a ja rekoh: „Ne, ne, ne sumnjam nikako u to - naprotiv - ali ga jednostavno ne volim i neću ga nikad voleti.”

Otvorio sam telefonski imenik i potražio Kalikov broj. Nalazio sam se u pravom raspoloženju da se s njim preko telefona zabavljam. Palo

mi je posle na um da sam ga kasnije još jednom sreo kod kuće na jednom „jour fixe”, da me je pogledao preklinjući i tresući glavom dok je s jednim rabinom diskutovao o „jevrejskoj duhovitosti”. Meni je bilo žao rabina. Bio je to vrlo star čovek bele brade, i veoma dobrodušan, i bezazlen, tako da me je prosto zabrinjavao. Naravno da je Herbert svakom s kim se upoznao pričao da je bio nacista i antisemita, ali da mu je „istorija otvorila oči”. Pritom je na jedan dan pre no što će Amarikanci umarširati u Bon vežbao s dečacima u našem parku i govorio im:

„Kad vidite prvu jevrejsku svinju, raspalite po njoj tom stvarčicom.” Ono što me je na tim „jour fixe” kod moje majke uzbuđivalo bila je naivnost emigranata koji su se vratili. Bili su tako ganuti svim tim kajanjem i na sva usta objavljenim ispovedanjem demokratije da je stalno dolazilo do bratimljenja i grljenja. Oni nisu shvatili da tajna užasa leži u detaljima. Okajavati velike stvari vrlo je lako: političke zablude, brakolomstvo, ubistvo, antisemitizam - ali ko će da nam oprosti, ko da razume detalje? Kako su Bril i Herbert Kalik pogledali moga oca kad mi je položio ruku na rame, i kako je Herbert Kalik, van sebe od besa, zglavkom prsta udarao po našem stolu i gledajući me svojim mrtvim očima, rekao: „Okrutnost, neumoljiva okrutnost”, ili kako je Geca Buhla uhvatio za okovratnik, postavio ga pred učenike višeg razreda, mada je učitelj tiho protestovao, i rekao: „Pogledajte ovoga - ako to nije Jevrejin!” U glavi mi je previše pojedinosti, previše sićušnih podataka - a Herbertove oči se nisu izmenile. Prestravio sam se kad sam ga ugledao kako stoji pored staroga bezazlenog rabina koji je bio tako pomirljivo raspoložen i dozvoljavao da mu Herbert donese koktel i da mu priča priče o jevrejskoj duhovitosti. Emigranti takođe ne znaju da je samo mali broj nacista poslat na front, a ginuli su gotovo samo oni drugi, Hubert Knips, koji je stanovao u kući pored Vinekenovih, i Ginter Kramer, pekarev sin, poslati su na front, mada su bili vođe Hitlerove omladine, jer „nisu politički tragali”, nisu učestvovali u onom ogavnom njuškanju. Kalika nikad ne bi poslali na front, on je tragao, kao što i danas traga. On je rođeno njuškalo. Stvar je bila sasvim drukčija nego što emigranti misle. Oni naravno mogu da misle samo u kategorijama kao: kriv - nije kriv, nacista - nije nacista.

Vođa okruga Kirenhan dolazio je katkad Marijinom ocu u dućan, jednostavno iz fioke uzimao paklo cigareta, nije ostavljao ni bonove ni

novac, palio cigaretu, sedao pred Marijinog oca na tezgu i govorio: „No, Martine, kako bi bilo da te strpamo u prijatan, ne sasvim svirep koncentracioni logorčić?” Onda bi Marijin otac odgovarao: „Svinja ostaje svinja, a ti si uvek bio svinja.” Njih dvojica su se poznavali već od svoje šeste godine. Kirenhan bi se razbesneo i rekao: „Martine, ne idi predaleko, nemoj da preteraš.” Marijin otac bi rekao: „Teraću još dalje: gledaj da se izgubiš.” Kirenhan bi rekao: „Postaraću se da dođeš ne u prijatan, nego u strašan koncentracioni logor.” Tako se to vuklo i natezalo, i Marijinog oca bi sigurno odveli da nije gaulajter nad njim držao svoju „zaštitničku ruku” iz razloga koji nikad nismo dokučili. On, naravno, zaštitničku ruku nije držao nad svima, nije je držao nad trgovcem kožom Marksom, niti nad komunistom Krupeom. Njih su ubili, a gaulajter danas živi sasvim dobro, ima sopstveno malo građevinsko preduzeće. Kada ga je Marija jednog dana srela, rekao je da „ne bi mogao da se požali”. Marijin otac govorio mi je uvek: „Kako je ta priča u vezi sa nacistima strašna, možeš da prosudiš samo ako sebi predstaviš da ja takvoj svinji kao što je gaulajter stvarno dugujem život, i da još pismeno moram da potvrdim da mu ga dugujem.”

Pronašao sam u međuvremenu Kalikov broj. Oklevao sam da li da ga potražim. Setio sam se da je sutra majčin „jour fixe”. Mogao sam otići tamo i od roditeljskog novca bar napuniti džepove cigaretama i slanim bademima, poneti jednu kesu za maslinke, drugu za pecivo sa sirom, zatim sa šeširom poći naokolo i skupljati prilog za „člana porodice u nevolji”. Učinio sam to jednom kad mi je bilo petnaest godina, skupljao sam priloge „za naročite svrhe” i sabrao gotovo sto maraka. Nisam osetio grižu savesti kad sam novac potrošio na sebe, a ako budem sutra skupljao za „člana porodice u nevolji”, neću ni lagati: bio sam član porodice koji je u nevolji - a posle bih još mogao da odem u kuhinju, da plačem na Aninim grudima i da u džep strpam ostatke kobasice. Svi idioti koji se skupljaju kod majke rekli bi da moj nastup liči na divan vic, samo bi mati s kiselim osmehom morala pustiti da i prođe kao vic - i niko ne bi znao da je sve bilo krajnje ozbiljno. Ti ljudi ne razumeju ništa. Doduše, svi znaju da klovn mora biti melanholičan da bi bio dobar klovn, ali da je za njega melanholija krajnje ozbiljna stvar, to im ne pada na um. Na majčinom „jour fixe” našao bih ih sve: Zomervilda i Kalika, liberale i socijaldemokrate, šest različitih vrsta predsednika, čak i antiatomske ljude (mati je jednom tri

dana bila protivatomski borac, ali je onda, kad joj je neki predsednik nečega objasnio da bi dosledna antiatomska politika dovela do radikalnog pada akcija, smesta - doslovno smesta, odjurila do telefona, pozvala Komitet i „distancirala” se). Ja ću - tek na kraju, kad sa svojim šeširom već budem sve obišao, javno da ošamarim Kalika, naružim Zomervilda kao popovskog licemera a prisutnog zastupnika Saveza udruženja katoličkih laika da optužim za navođenje na blud i brakolomstvo.

Sklonio sam prst sa brojčanika i nisam pozvao Kalika. Hteo sam da ga upitam da li je u međuvremenu savladao svoju prošlost, da li je u njegovom odnosu prema sili sve u redu, i da li bi mogao da mi da pouke o jevrejskoj duhovitosti. Kalik je jednom, za vreme nekog skupa Hitlerove omladine, održao predavanje s naslovom „Makijaveli ili pokušaj da se stekne odnos prema sili”. Nisam mnogo od svega toga razumeo, samo Kalikovo „otvoreno, ovde jasno izraženo priznavanje sile”, ali na licu ostalih prisutnih vođa Hitlerove omladine mogao sam da pročitam da je čak i za njih u tom govoru otišao predaleko. Kalik je i inače jedva nešto rekao o samom Makijaveliju, govorio je u stvari o Kaliku, a lica ostalih vođa pokazivala su da taj govor smatraju za javnu bestidnost. Postoje takvi momci o kojima se toliko čita po novinama: povreditelji stida. Kalik nije bio ništa drugo nego politički povreditelj stida, i gde god bi se pojavio, ostavljao je za sobom povređene u stidu.

Radovao sam se tom „jour fixe”. Najzad ću nešto imati i ja od novca svojih roditelja: maslina i slanih badema, cigareta - hrpimice ću trpati cigarete u džepove i prodavaću ih ispod cene. Zderaću Kaliku orden sa grudi i ošamariću ga. Upoređena s njim, čak mi se i moja mati činila čovečna. Kad sam ga poslednji put sreo, kod roditelja u garderobi, pogledao me je žalosno i rekao:

„Za svakog čoveka postoji jedna šansa, hrišćani to nazivaju milošću.” Nisam mu odgovorio. Najzad, ja nisam hrišćanin. Palo mi je na um da je u svom predavanju onda govorio i o „Erosu svireposti” i o makijavelizmu seksualnog. Pri pomisli na njegov seksualni makijavelizam, sažaljevao sam kurve kojima je odlazio, kao što sam sažaljevao žene u braku koje su nekoj nemani ugovorom bile obavezne. Mislio sam na one bezbrojne lepuškaste mlade devojke čija je sudbina bila da ili za novac s tipovima poput Kalika ili bez novca s

mužem rade „stvar” a da za to nisu raspoložene.

18

Izabrao sam umesto Kalikovog broja broj konvikta gde Leo stanuje. Jednom su, valjda, ipak morali da završe s jelom i da progutaju svoje salate što prigušuju čulnost. Obradovao sam se kad se javio isti glas kao malopre. Sada je pušio cigaretu i miris kupusa manje se osećao. „Šnir”, rekoh, „sećate li se?”

On se nasmeja. „Naravno”, reče, „nadam se da me niste bukvalno shvatili i zaista spalili svoga Avgustina.”

„Jesam”, rekoh, „učinio sam to. Iscepao sam tu stvar i tabak po tabak bacio u peć.”

Ćutao je trenutak. „Šalite se”, reče promuklo.

„Ne”, rekoh, „u takvim stvarima sam dosledan.”

„Zaboga”, reče on, „zar vam nije bila jasna dijalektičnost moje izjave?”

„Ne”, rekoh, „ja sam vam iskreno, pošteno, nekomplikovano stvorenje. No, a šta je s mojim bratom”, upitah, „kada će gospoda izvoleti da završe s jelom?”

„Upravo je unet desert”, reče on, „neće još dugo trajati.”

„A šta ima?” upitah.

„Za desert?”

„Da.”

„Zapravo ne smem to da kažem, ali vama ću reći. Kompot od šljiva sa ulupanom pavlakom. Deluje sasvim lepo. Volite li vi šljive?”

„Ne”, rekoh, „imam kako neobjašnjivu tako i nesavladivu odvratnost prema šljivama.”

„Trebalo bi da čitate Hobererov ogled o idiosinkraziji. Sve je u vezi s vrlo, vrlo ranim doživljajima - uglavnom, pre rođenja. Interesantno. Hoberer je tačno ispitao osamsto slučajeva. Jeste li melanholičar?”

„Otkud to znate?”

„Osećam po glasu. Trebalo bi da se molite i da se kupate.”

„Upravo sam to učinio, a moliti se ne mogu”, rekoh.

„Žao mi je”, reče on, „pokloniću vam novog Avgustina. Ili Kjerkegora.”

„Njega još imam”, rekoh, „recite, da li biste mom bratu mogli još nešto poručiti?”

„Rado”, reče on.

„Recite mu neka mi ponese novaca. Koliko god može da pronađe." Mrmljao je nešto, a onda reče glasno: „Samo da pribeležim. Doneti novaca koliko god je moguće. Uostalom, trebalo bi zaista da čitate Bonaventuru. Vanredno - i nemojte da mi tako prezirete devetnaesto stoleće. Vaš glas zvuči kao da prezirete devetnaesto stoleće."

„Tačno", rekoh, „mrzim ga."

„Zabluda", reče on, „besmislica. Ni arhitektura nije bila tako loša kako to predstavljaju." On se nasmeja. Čekajte kraj dvadesetog pre nego što omrznete devetnaesto stoleće. Da li će vam smetati ako istovremeno budem jeo svoj desert?"

„Šljive?" upitah.

„Ne", reče i nasmeja se kiselo: „Pao sam u nemilost i ne dobijam gospodsku hranu, nego jelo za poslugu; danas kao desert karamel-puding.

„Uostalom", očevidno je već imao kašiku pudinga u ustima, progutao ga i nastavio da govori kikoćući se, „uostalom, ja se svetim. Satima telefonom razgovaram s ranijim konfraterom u Minhenu, koji je takođe bio Šelerov učenik. Ponekad zovem Hamburg, informativnu službu bioskopa, ili u Berlinu meteorološku službu, iz osvete. To kod ove automatske veze uopšte ne pada u oči." Opet je jeo, kikotao se, a onda stao da šapuće: „Crkva je bogata, trulo bogata. Ona zaista zaudara od novaca - kao leš bogatog čoveka. Siromašne lešine prijatno mirišu - da li ste to znali?"

„Ne", rekoh. Osećao sam kako moja glavobolja popušta, i oko broja konvikta povlačio crveni krug.

„Vi ste bezvernik, zar ne? Ne kažete ne: osećam po vašem glasu da ste bezvernik. Je li tako?"

„Jeste", rekoh.

„Ne mari ništa, baš ništa", reče on, „ima jedno mesto kod Isaije koje čak Pavle navodi u pismu Rimljanima. Slušajte dobro: „Videće oni kojima o njemu još ništa ne beše objavljeno, i razumeće oni koji ne behu još ništa čuli." Cerekao se pakosno. „Jeste li razumeli?"

„Da", rekoh klonulo.

On reče glasno: „Dobar veče, gospodine direktore, dobar veče", i spusti slušalicu. Glas mu je na kraju zvučao pakosno-ponizno.

Otišao sam do prozora i pogledao na časovnik napolju na uglu. Bilo je već gotovo pola devet. Činilo mi se da jedu prilično obilno.

Rado bih razgovarao s Leom, ali sada mi je važan bio gotovo samo novac koji će mi on pozajmiti. Postepeno mi je postajala jasna ozbiljnost mog položaja. Nekad ne znam da li je istina ono što sam opipljivo, istinski doživljavao, ili ono što stvarno sada doživljavam. Brkam stvari. Ne bih se mogao zakleti da li sam dečaka u Osnabriku video, ali bih se zakleo da sam s Leom testerisao drvo. Ne bih se, takođe, mogao zakleti da sam peške otišao Edgardu Vinekenu u Kalk da bih unovčio dedin ček na dvadeset dve marke. Što se tako dobro sećam pojedinosti, kao zelene bluze koju je nosila pekarka koja mi je poklonila zemičke, ili rupe na čarapi nekoga mladog radnika koji je kraj mene prošao dok sam sedeo na pragu i čekao Edgara, to nije nikakva garancija. Bio sam sasvim siguran da sam na Leovoj nausnici video kapi znoja kada smo pretesterisali drvo. Sećao sam se, takođe, svih pojedinosti one noći kada je Marija u Kelnu imala prvi pobačaj. Hajnrih Belen mi je omogućio nekoliko malih nastupa za omladinu po dvadeset maraka za veče. Marija je najčešće išla sa mnom, ali to veče ostala je kod kuće, jer se osećala rđavo, i kada sam kasno stigao kući s dvanaest maraka čiste zarade u džepu, zatekao sam sobu praznu, na razmeštenom krevetu krvav čaršav a na komodi ceduljicu: „U bolnici sam. Ništa strašno. Hajnrih zna šta je.” Smesta sam odjurio, kod Hajnrihove džandrljive kućne pomoćnice obavestio se u kojoj bolnici Marija leži, otrčao tamo, ali me nisu pustili unutra, morao sam najpre da potražim Hajnriha u bolnici, da zamolim da ga pozovu telefonom pre no što me je kaluđerica na ulaznim vratima pustila unutra. Bilo je već pola dvanaest noću, i kad sam najzad ušao u Marijinu sobu, bilo je već sve gotovo. Ležala je na krevetu, sasvim bleda, uplakana, pored nje kaluđerica, koja je molila krunicu. Kaluđerica je mirno molila dok sam ja držao Marijinu ruku a Hajnrih tihim glasom pokušavao da joj objasni šta će se dogoditi s dušom bića koje nije mogla da rodi. Izgleda da je Marija bila čvrsto ubeđena u to da dete - ona ga je tako zvala - nikad neće moći da ode u nebo, jer nije bilo kršteno. Stalno je govorila da će ostati u predvorju pakla, i ja sam te noći prvi put doznao kakve jezive stvari katolici uče u religijskoj nastavi. Hajnrih je bio potpuno bespomoćan prema Marijinim strahovanjima, i baš to što je bio tako bespomoćan osećao sam kao utehu. Govorio je o milosrđu božjem, koje je „zacelo veće od mišljenja teologa koje je više jurističko”. Za celo to vreme kaluđerica je molila

krunicu. Marija - koja, kad je u pitanju vera, ume da bude vrlo uporna - neprestano je ponavljala pitanje - gde je dijagonala između zakona i milosrđa? Sećao sam se izraza „dijagonala”. Najzad sam izišao, i ličio sam samom sebi na prokletnika, osećao se savršeno suvišan. Stao sam kraj jednog prozora u hodniku i, pušeći, gledao preko zida na drugoj strani, u neko groblje automobila. Na zidu su bili prilepljeni izborni plakati. Pokloni svoje poveranje SPD. Birajte CDU. Očigledno im je bilo stalo do toga da bolesnike koji su iz svojih soba, možda, mogli da vide zid dotuku svojom glupošću. Pokloni svoje poverenje SPD, to je bilo upravo genijalno, gotovo literarno prema tupoglavosti da se na plakatu jednostavno odštampa Birajte CDU. Bilo je već blizu dva sata noću, i posle sam se uvek prepirao s Marijom oko toga da li se ono što sam tada video zaista desilo. Sleva je naišao pas lutalica, i njuškajući oko jedne svetiljke, zatim po plakatu SPD i plakatu CDU, pišnuo na plakat CDU i otrčao lagano dalje u ulicu čija je desna strana tonula u mrak. Marija mi je uvek, kada smo docnije govorili o toj beznadežnoj noći, osporavala postojanje psa, a kada mi je psa priznavala kao „istinitog”, osporavala je da je mokrio na CDU-plakat. Govorila je da sam toliko pod uticajem njenog oca da bih, a da nisam ni svestan da lažem ili da krivotvorim istinu, tvrdio da je pas počinio svoju „svinjariju” na CDU-plakat i kad bi to bio SPD-plakat. Pritom je njen otac mnogo više prezirao SPD nego CDU - a što sam video, video sam.

Bilo je gotovo pet sati kad sam Hajnriha dopratio do kuće, a on je, dok smo išli kroz Erenfeld, neprestano mrmljao pokazujući na kućna vrata: „Sve su to moje ovčice, sve su to moje ovčice.” Njegova kućna pomoćnica, koja večito sikće, njene žućkaste noge, njena srdita vika: „Šta to znači?” Otišao sam kući i, krišom, u hladnoj vodi u kupatilu oprao čaršav.

Erenfeld, vozovi s mrkim ugljem, konopci za rublje, zabrana kupanja i noću, ponekad, paketi sa otpacima koji šište kraj našeg prozora poput bombi koje neće eksplodirati, čija preteća opasnost, kad padnu dole s treskom, gubi svoju snagu, te se, u najboljem slučaju, sve završava u kotrljanju po koje ljuske od jajeta.

Hajnrih je zbog nas opet imao neprilika sa svojim župnikom, jer je iz karitas-kase tražio novac, ja sam ponovo otišao do Edgara Vinekena, a Leo nam je poslao svoj džepni sat da ga založimo, Edgar

je pronašao nešto za nas u nekoj kasi radničkog blagostanja, te smo mogli da platimo bar lekove, taksi i polovinu troškova za lekare.

Mislio sam na Mariju, na kaluđericu koja je molila krunicu, na reč dijagonala, na psa, izborne plakate, groblje automobila - i na svoje hladne ruke pošto sam oprao čaršav - a ipak se na sve to ne bih mogao zakleti. Isto tako se ne bih zakleo da mi je onaj čovek u Leovom konviktu pričao da telefonira meteorološkoj službi u Berlinu da bi crkvu finansijski oštetio, a ja sam to čuo, kao i mljackanje i gutanje dok je jeo karamel-puding.

19

Bez mnogo razmišljanja i ne znajući šta želim da joj kažem, potražio sam broj Monike Silvs. Nije još ni prvi put odzvonilo do kraja a ona je već podigla slušalicu i rekla: „Halo.”

Već sam njen glas prijao mi je. Ona je pametna i snažna. Rekao sam:

„Ovde Hans, hteo sam...” Ali ona me prekide i reče: „Ah, vi...” Nije zvučalo uvredljivo ni neprijatno, samo se jasno čulo da nije očekivala moj poziv, nego nečiji drugi. Možda je očekivala poziv neke prijateljice, majke - pa ipak sam bio povređen.

„Hteo sam samo da se zahvalim”, rekoh, „bili ste tako ljubazni.” Mogao sam dobro da osetim njen parfem „tajga”, ili kako se već zove, isuviše opor za nju.

„Meni je tako žao zbog svega”, reče ona, „mora da vam je teško.” Nisam znao na šta misli: na Kostertovu kritiku, koju je, očigledno, pročitao ceo Bon, ili na Marijino venčanje, ili i na jedno i na drugo.

„Mogu li nešto da učinim za vas?” upita tiho.

„Da”, rekoh, „mogli biste da dođete ovamo i da se smilujete mojoj duši i mome kolenu, koje je prilično natečeno.”

Ćutala je. Očekivao sam da će odmah reći „da”, bilo mi je nelagodno pri pomisli da bi zaista mogla doći. Ali ona reče samo: „Danas ne, očekujem posetu.” Trebalo je da uz to kaže koga očekuje, mogla je barem reći: prijateljicu ili prijatelja. Reč poseta rastuži me: „Dobro, onda možda sutra, verovatno ću morati da ležim najmanje nedelju dana.”

„Zar ne mogu nešto drugo da učinim za vas, mislim nešto što se može telefonom svršiti.” Rekla je to glasom koji mi je dao nadu da bi ta poseta ipak mogla biti poseta prijateljice.

„Da”, rekoh, „mogli biste mi odsvirati Mazurku u B-duru opus 7 od Šopena.”

Ona se nasmeja i reče: „Vama svašta pada na um.” Čuvši njen glas, prvi put sam se pokolebao u svojoj monogamiji. „Ne volim Šopena mnogo”, reče ona, „i loše ga sviram.”

„Oh, bože”, rekoh, „to ne mari ništa. Imate li tu note?”

„Negde će biti”, reče ona. „Trenutak, molim.”

Položila je slušalicu na sto i čuo sam kako ide kroz sobu. Trajalo je

nekoliko minuta dok se vratila, i palo mi je na um da mi je Marija jednom pričala kako su čak i neke svetiteljke imale prijateljice. Naravno, samo duhovno, ali ipak: te prijateljice su im dale ono što je kod „stvari” duhovno. Ja nisam imao ni to.

Monika opet uze slušalicu. „Da”, reče uzdišući, „mazurke su ovde.”

„Molim”, rekoh, „svirajte Mazurku B-dur opus 7 br. 1.”

„Godinama nisam svirala Šopena, morala bih malo da vežbam.”

„Možda ne biste hteli da vaš gost čuje da svirate Šopena?”

„Oh”, reče ona smejući se, „neka on to mirno čuje.”

„Zomervild?” upitah sasvim tiho, čuh njen iznenađen uzvik i produžih:

„Ako je to zaista on, onda ga tresnite poklopcem klavira po glavi.”

„On to nije zaslužio”, reče ona, „on vas mnogo voli.”

„Znam to”, rekoh, „čak u to verujem, ali bilo bi mi milije da imam hrabrosti da ga ubijem.”

„Malo ću vežbati, pa ću vam posle toga svirati mazurku”, reče ona brzo.

„Zvaću vas.”

„Da”, rekoh, ali ni ja ni ona ne spustismo slušalicu. Čuo sam njen dah, ne znam kako dugo, ali sam ga čuo, zatim ona spusti slušalicu. Još dugo sam držao slušalicu u ruci da bih osluškivao kako diše. „Bože moj, bar dah jedne žene.”

Mada mi je pasulj koji sam pojeo još pritiskao stomak i povećavao moju melanholiju, otišao sam u kuhinju, otvorio drugu kutiju pasulja, istresao sadržaj u lonac u kome sam podgrejao i prvu porciju, i zapalio gas. Bacio sam hartiju za filtriranje s talogom kafe u kofu za otpatke, uzeo čistu hartiju, stavio u nju četiri kašike kafe, pristavio vodu i pokušao da u kuhinji napravim red. Bacio sam krpu za pranje na baru od kafe, prazne kutije i ljuske od jaja u kofu. Mrzim nepospremljene sobe, ali sam lično nesposoban da sam pospremim. Otišao sam u dnevnu sobu, uzeo prljave čaše, i u kuhinji ih stavio u sudoperu. U stanu više nije bilo nereda, a ipak nije izgledalo pospremljeno. Marija ume na tako spretan i brz način da sobi da izgled pospremljene prostorije, iako u njoj ne uradi ništa primetno, ništa što bi se moglo kontrolisati. Mora da to stoji do njenih ruku. Sećanje na Marijine ruke - sama pomisao da bi ruke mogla da položi Cipfneru na rame - pojačala je moju melanholiju do očajanja. Žena rukama može toliko da izrazi ili

da njima obmanjuje da mi ruke muškarca uvek izgledaju kao nalepljene klade. Muške ruke su ruke koje pucaju, ruke koje biju, naravno, ruke koje pucaju i ruke koje potpisuju. Stezanje, batinanje, pucanje, potpisivanje obračunskih čekova - to je sve što muške ruke umeju, naravno, i - raditi. Ženske ruke gotovo i nisu više ruke: pa bilo da mažu buter na hleb ili da sklanjaju kosu sa čela. Nijedan teolog nikad nije došao na misao da propoveda o ženskim rukama u evanđelju: Veronika, Magdalena, Marija i Marta - sve same ženske ruke u evanđelju koje su Hristu pružale nežnosti. Umesto toga, propovedaju o zakonima, principima reda, umetnosti, državi. Hristos je, tako reći, privatno opštio samo sa ženama. Naravno da su mu bili potrebni muškarci, jer oni kao Kalik, imaju veze sa silom, oni vole organizacije i sav onaj besmisao. Bili su mu potrebni muškarci za grube poslove, kao što su nam pri selidbi jednostavno potrebni ljudi što pakuju nameštaj, a Petar i Jovan bili su tako ljubazni da već gotovo nisu ni bili muškarci, dok je Pavle bio tako muževan - kako je dolikovalo Rimljaninu. Nama su kod kuće, kad god bi se ukazala prilika, čitali Bibliju, jer u našoj porodici vrvi od pastora, ali nijedan nije nikad govorio o ženama u jevanđelju ili o nečemu tako neshvatljivom kao što je nepravedni Mamon[21]. Ni kod katolika u Krugu nikad niko nije hteo da govori o nepravednom Mamonu, Kinkl i Zomervild uvek su se samo zbunjeno smešili kad bih im se u vezi s tim obratio - kao da su Hrista uhvatili u mučnom lapsusu, a Fredebojl je govorio kako se taj izraz u toku istorije otrcao. Njemu je u tom izrazu smetalo „iracionalno", kako je govorio. Kao da je novac nešto racionalno. U Marijinim rukama čak ni novac nije imao onu svoju sumnjivu vrednost. Imala je divnu sposobnost da s njim postupa nebrižljivo i, u isti mah, vrlo brižljivo. Pošto sam čekove i druga „sredstva plaćanja" načelno odbijao, honorar sam dobijao u gotovom, na kuću, i stoga nismo morali da planiramo duže od dva, najviše tri dana unapred. Ona je gotovo svakom ko bi joj zatražio davala novac, nekad i takvima koji ga nisu tražili, nego bi ona samo u toku razgovora doznala da im je novac potreban. Nekom konobaru u Getingenu jednom prilikom dala je pare za zimski kaput njegovog dečaka koji je upravo bio pošao u školu, i stalno je plaćala doplate i prelaske za bespomoćne staramajke koje bi u vozu zalutale u kupe prve klase putujući na sahrane. Ima mnogo tih

staramajki koje vozovima putuju na sahrane dece, unučadi, snaha i zetova, i - ponekad, naravno, koketirajući izvesnom staramajčinskom bespomoćnošću - koje s teškim koferima i paketima punim suve kobasice, slanine i kolača neprestano upadaju u odeljenja prve klase. Marija bi me naterala da teške kofere i pakete smeštam u mrežu za prtljag, mada je svako u kupeu znao da baka u džepu ima samo voznu kartu druge klase. Marija bi tada odlazila u hodnik i, pre nego što bi bakicu upozorili na njenu grešku, „uredila" stvar sa kondukterom. Prethodno je uvek pitala dokle putuje i ko joj je umro - da bi doplatu mogla tačno da izmiri. Komentari staramajki sastojali su se većinom iz ljubaznih reči: „Omladina i nije tako rđava kako se to uvek predstavlja", a nagrada iz ogromnih komada hleba sa šunkom. Naročito između Dortmunda i Hanovera - kako mi se uvek činilo - svakodnevno putuju mnoge staramajke na sahrane. Marija se uvek stidela što putujemo prvom klasom i ne bi mogla podneti da su nekog iz našeg odeljenja izbacili zato što je kupio samo kartu druge klase. Imala je neiscrpno strpljenje da sasluša veoma opširne priče o rodbinskim odnosima i da gleda fotografije potpuno nepoznatih ljudi. Jednom smo sedeli dva časa pored neke seljanke iz Bikeburgera koja je imala dvadeset troje unučadi i od svakog po jednu fotografiju, i mi čuli priču o dvadeset i tri toka života, videli dvadeset tri fotografije mladih ljudi i žena, koji su svi nešto postigli: gradski inspektor u Minsteru, ili udata za pomoćnika šefa sekcije za održavanje pruge, upravitelj pilane, a jedan je bio „sa glavnom službom u toj partiji koju mi uvek biramo - vi već znate", a o jednom drugom koji je bio u Bundesveru tvrdila je da je „uvek bio za ono što je sasvim sigurno". Marija se uvek predavala tim pričama, smatrala da su beskrajno zanimljive i govorila o „istinskom životu", mene je zamarao elemenat ponavljanja u takvom obliku. Bilo je tako mnogo staramajki između Dortmunda i Hanovera čiji su unuci bili pomoćnici šefa sekcije za održavanje pruge i čije su snahe rano umirale, jer „današnje žene ne donose više na svet svu decu - u tome je stvar". Marija je umela da bude vrlo mila i ljubazna prema starim ljudima kojima je bila potrebna pomoć; pomagala im je, takođe, svakom prilikom pri telefoniranju. Rekao sam joj jednom da bi bilo dobro da ide u ekspozituru Društva za zbrinjavanje, a ona mi pomalo razdraženo reče: ,,Zašto ne?" Nisam pritom mislio ništa rđavo, niti sam želeo da je omalovažim. Sad je bila

u nekoj vrsti Društva za zbrinjavanje, mislim da se Cipfner oženio njome da bi je „spasao”, a ona se udala za njega da bi njega „spasla”, i ja nisam baš siguran da će joj on dozvoliti da njegovim novcem plaća staramajkama doplate za brzi voz i prelazak u prvu klasu. On sigurno nije bio škrt, ali u toj meri bez ikakvih potreba kao i Leo. Nije bio bez potreba poput Franje Asiškog, koji je bio kadar da shvati potrebe drugih ljudi mada on sam nije imao potreba. Pomisao da Marija sad nosi Cipfnerov novac u ručnoj torbici bila mi je nepodnošljiva kao reči „medeni mesec” i ideja da bih mogao da se borim za Mariju. Boriti se, to se moglo shvatiti samo u telesnom smislu. Čak i kao rđavo treniran klovn bio sam nadmoćniji i od Cipfnera i od Zomervilda. Pre no što bi zauzeli stav, već bih se tri puta prevrnuo preko glave, približio im se s leđa, položio ih na pleća i pošteno ih preznojio. Ili su, možda, mislili na prave tuče. Takve perverzne varijante nibelunškog mita mogle su se od njih očekivati. Ili su mislili na duhovnu borbu? Nisam ih se bojao, i zašto Marija nije smela da odgovori na moja pisma koja su najavljivala neku vrstu duhovne borbe? Oni su se služili rečima kao što su svadbeno putovanje i medeni mesec, a mene su hteli da nazovu bestidnim, ti licemeri. Trebalo bi samo jednom da čuju šta konobari i sobarice međusobno pričaju o medenim mesecima i svadbenim putovanjima. Svaki obešenjak u vozu, hotelu i ma gde se pojavili, šapuće im za leđima „medeni mesec”, i svako dete zna da neprestano rade „stvar”. Ko skida rublje sa postelje i ko ga pere? Kada Cipfneru stavlja ruke na ramena, mora joj pasti na um kako sam njene ledene ruke grejao pod svojim pazusima.

Njene ruke kojima otvara kućna vrata, maloj Mariji gore namešta pokrivač, u kuhinji dole uključuje aparat za pečenje hleba, pristavlja vodu, uzima cigaretu iz paketića. Ceduljicu devojke ne nalazi ovog puta na kuhinjskom stolu, nego na frižideru: „Otišla u bioskop. U deset natrag.” U dnevnoj sobi na televizoru Cipfnerovu cedulju: „Morao još hitno kod F. Mnogo poljubaca. Heribert.” Frižider umesto kuhinjskog stola, mnogo poljubaca mesto poljubac. U kuhinji, dok na kriške pečenog hleba debelo mažeš buter, debelo mažeš paštetu od džigerice, umesto da u šolju staviš dve-tri kašike čokoladnog praha, osećaš je prvi put: razdraženost koju izaziva kura za održavanje vitkosti, sećaš se kako je gospođa Blotert kreštavim glasom utvrdila kada si uzela drugo parče kolača: „Ali, to je ukupno više od hiljadu

petsto kalorija, možete li sebi to da dozvolite?" Pogled kasapina na struku, pogled koji sadrži neizgovoreni zaključak: „Ne, to vi sebi ne možete dozvoliti." Oh, presveti ka-ka-ka, -ncelar i -tolon! „Da, da, ti počinješ da se gojiš." Šapuće se u gradu, u gradu šaputanja. Otkud taj nemir, ta želja da u mraku bude sama, u bioskopima i crkvama, u mračnoj dnevnoj sobi, sada sa čokoladom i pečenim hlebom. Šta si na igranci odgovorila onom mladom klipanu koji je kao iz puške bubnuo: „Recite mi brzo šta volite, milostiva gospođo, brzo!" Verovatno si mu rekla istinu: „Decu, ispovedaonice, bioskop, gregorijanski koral i klovnove." - „A muškarce ne, milostiva gospođo?" - „Da, jednoga", rekla si verovatno. „Ne muškarce kao takve, oni su tako glupi."

„Smem li to publikovati?" - „Ne, ne, zaboga, ne!" Kada je rekla jednog čoveka, zašto onda nije kazala muža? Kada se voli jedan čovek, slovom jedan, može se misliti samo na muža, venčanog. Oh, zaboravljena, progutana mala reč.

Devojka dolazi kući. Ključ u bravu, otvoriti vrata, zatvoriti vrata, ključ u bravu. Paljenje, gašenje svetla u predsoblju, paljenje u kuhinji, otvaranje vrata frižidera, gašenje svetla u kuhinji. U predsoblju tiho kucanje u vrata. „Laku noć, gospođo direktor." - „Laku noć. Je li Marija bila dobra?" - „Jeste, veoma." Gašenje svetla u predsoblju, koraci uza stepenice. („Sedela je, dakle, potpuno sama u mračnoj sobi i slušala crkvenu muziku.")

Tim rukama koje su prale krevetsko rublje, koje sam ja grejao pod svojim pazusima, dodiruješ sve: gramofon, ploču, polugu, dugme, šoljicu, hleb, dečju kosu, dečji pokrivač, reket. „Zašto zapravo ne igraš više tenis?" Sleganje ramenima. Nisam raspoložena, naprosto, nisam raspoložena. Tenis je kao stvoren za žene političara i vodećih katolika. Ne, ne, pojmovi nisu još do kraja identični. Ostaje se vitak, elastičan, privlačan. „A. F. tako rado igra tenis s tobom. Zar ga ne voliš?" Da, da. On ima nečeg tako srdačnog. Jeste, jeste, govori se da je pomoću „njuške i laktova" postao ministar. Smatraju ga za hulju, intriganta, pa ipak je njegova naklonost prema Heribertu iskrena. Korumpirani i grubi ponekad vole savesne i nepodmitljive. Kako je sve dirljivo ispravno teklo kada je Heribert gradio kuću: nikakvi posebni krediti, nikakve „pomoći partijskih i verskih prijatelja“, iskusnih u građevinarstvu. Samo zbog toga što je hteo „položaj na padini" morao je da plati preko cene, što on „načelno" smatra korupcijom. Ali baš položaj na padini

pokazuje se sada kao nezgodan.

Ko gradi na padinama, može da bira terasaste bašte ili bašte s nagibom. Heribert je izabrao baštu s nagibom - sad se pokazuje da će to biti nezgodno kad mala Marija bude počela da se igra loptom. Lopta se uvek otkotrlja prema susedovoj živici, nekad kroz nju u baštu, lomi grančice, cveće, kotrlja se preko osetljivih, dragocenih mahovina i nužno izaziva krupne scene izvinjavanja.

„Kako se samo čovek može da naljuti na tako zanosnu devojčicu?” Nemoguće. Srebrni glasovi veselo glume ravnodušnost, od kura za mršavljenje zgrčena usta, napregnuti vratovi zategnutih mišića izražavaju radost u situaciji gde bi jedino veliki lom sa oštrom prepirkom mogao da smiri duhove. Sve se guta, prikriva pritvornom susedskom radošću, dok se jednom za tihih letnjih večeri iza zatvorenih vrata i spuštenih prozorskih kapaka plemenitim posuđem ne stanu gađati embrionalne sablasti. „Ja sam htela da bude tako - ti, ti nisi hteo.” Plemenito posuđe ne zvuči plemenito kad se lupa o kuhinjski zid. Sirene ambulantnih kola urlaju niz padinu. Skrhani šafran, povređena mahovina, dečja ruka kotrlja dečju loptu u alpinetumu[22], sirene što urlaju najavljuju neobjavljeni rat. Oh, da smo izabrali terasastu baštu.

Trgao me je zvuk telefona. Uzeo sam slušalicu i pocrveneo, bio sam zaboravio na Moniku Silvs. Ona reče: „Halo, Hans?” „Da”, rekoh a da pritom još nisam znao zašto zove. Tek kada je rekla: „Bićete razočarani”, setio sam se mazurke. Sad više nisam mogao natrag, nisam mogao reći „odustajem”, morali smo da prođemo kroz tu užasnu mazurku. Čuo sam još kad je Monika položila slušalicu na klavir i počela da svira. Svirala je izvanredno, zvuk je bio odličan, ali dok je svirala, počeo sam od jada da plačem. Nisam smeo pokušati da ponovim taj trenutak: kad sam se od Marije vratio kući a Leo u muzičkoj sobi svirao mazurku. Trenuci se ne mogu niti ponoviti niti saopštiti. Jesenje veče kod nas u parku kada je Edgar Vineken pretrčao 100 m za 10,1. Ja sam svojeručno štopovao, svojeručno mu merio stazu. I on ju je to veče pretrčao za 10,1. Bio je u velikoj formi, u izvanrednom raspoloženju, - ali, naravno, niko nam nije verovao. Bila je naša greška što smo uopšte o tome pričali i trenutku time hteli da damo trajnost. Trebalo je da budemo srećni što znamo - znamo da je

zaista trčao 10,1. Posle je, naravno, opet stalno trčao svojih 10,9, i 11,0 i niko nam nije verovao, ismejavali su nas. Govoriti o takvim trenucima je pogrešno, hteti ih ponoviti, znači samoubistvo. I to je bila neka vrsta samoubistva koje sam izvršio dok sam preko telefona slušao Moniku kako svira mazurku. Ima ritualnih trenutaka koji ponavljanje sadržavaju u sebi: način na koji je gospođa Vineken sekla hleb - ali ja sam i taj trenutak hteo da ponovim s Marijom zamolivši je jednom da hleb seče tako kako ga je sekla gospođa Vineken. Kuhinja radničkog stana nije hotelska soba, Marija nije bila gospođa Vineken - nož joj se omakao iz ruke, ona se posekla u levu nadlakticu, i od tog doživljaja bili smo tri nedelje bolesni. Sentimentalnost može da ima takav đavolski ishod. Trenutke treba ostaviti, nikad ponavljati.

Od jada ni plakati više nisam mogao kada je Monika završila s mazurkom. Mora da je ona to osetila. Kada je došla do telefona, rekla je samo tiho: „No, vidite.” Ja rekoh: „Bila je moja greška - ne vaša - oprostite.”

Osećao sam se kao da pijan i smrdljiv ležim u slivniku, pokriven izbljuvkom, sa ustima punim odvratnih kletvi, i kao da sam poručio nekog da me fotografiše, te Moniki poslao fotografiju. „Smem li vas još jednom pozvati?” upitao sam tiho. „Kroz nekoliko dana možda. Imam samo jedno objašnjenje za svoju gnusobu, tako mi je strašno da to ne mogu opisati.” Nekoliko trenutaka nisam čuo ništa, samo njen dah, onda ona reče: „Odlazim odavde, na četrnaest dana.”

„Kuda?” upitah.

„Na duhovne vežbe”, reče ona, „i da malo slikam.”

„Kada ćete doći k meni”, upitah, „da mi napravite omlet s pečurkama i jednu od onih vaših finih salata?”

„Ne mogu da dođem”, reče ona, „sada ne.”

„Posle?” upitah.

„Doći ću”, reče ona; čuo sam još kako plače, zatim je spustila slušalicu.

20

Mislio sam kako moram da se okupam, tako sam se osećao prljav, i činilo mi se da sigurno smrdim kao što je Lazar smrdeo - ali bio sam potpuno čist i nisam zaudarao. Otpuzio sam u kuhinju, zavrnuo gas pod pasuljem, pod vodom, vratio se opet u dnevnu sobu, nagao bocu s konjakom: ništa nije koristilo. Čak ni zvuk telefona nije me probudio iz moje otupelosti. Uzeo sam slušalicu, rekao:

„Da?” i Sabina Emonds reče: „Hans, kakve to stvari izvodiš?” Ćutao sam, i ona reče: „Šalješ telegrame. To deluje tako dramatično. Zar je tako rđavo?”

„Prilično rđavo”, rekoh malaksalo.

„Bila sam s decom u šetnji”, reče ona, „a Karlo je nedelju dana odsutan, sa svojim razredom u nekom domu seoske škole - i morala sam najpre nekog da dovedem da čuva decu pre nego što sam došla da telefoniram.” Glas joj je zvučao umorno, pomalo i razdraženo, kao što uvek zvuči. Nisam mogao da se odlučim da od nje zamolim novac. Otkad je oženjen, Karlo se bakće oko izračunavanja životnog minimuma; imao je troje dece kada je u ono vreme među nama došlo do loma, četvrto je bilo na putu, ali nisam imao hrabrosti da upitam Sabinu da li je u međuvremenu stiglo. Uvek je u njihovom stanu vladala razdraženost, koja više nije bila prigušena, svuda su naokolo ležale Karlove proklete beležnice u kojima vrši proračunavanja kako bi sa svojom platom mogao da iziđe na kraj, a kada bih s njim ostao nasamo, postajao je uvek odvratno „otvoren” i počinjao muške razgovore, o rađanju dece, i uvek je katoličkoj crkvi prebacivao (baš preda mnom!), i uvek je dolazilo do one tačke kada bi me pogledao poput psa što zavija, i najčešće bi baš u tom trenutku sišla Sabina i ogorčeno ga pogledala, jer je opet bila u drugom stanju. Za mene jedva postoji nešto mučnije nego kad žena zato što je u drugom stanju s ogorčenjem gleda muža. Najzad su oboje sedeli i plakali, jer se ipak istinski vole. U daljini dečja galama, noćni sudovi što se s uživanjem preturaju, sasvim mokre krpe bacaju se na nove novcate tapete, dok Karlo govori o „disciplini, disciplini”, i o „apsolutnoj, bezuslovnoj poslušnosti”. Nije mi preostajalo ništa drugo nego da odem u dečju sobu i da deci izvedem nekoliko kerefeka da bi ih umirio, ali ih to nikad nije umirivalo, vrištali su od uživanja, hteli su u svemu da me

podražavaju, i na kraju krajeva sedeli smo svaki sa po jednim detetom u krilu, i deca su smela da srknu iz naših vinskih čaša. Karlo i Sabina bi počeli o knjigama i kalendarima u kojima se može saznati kada žena ne može da dobije dete. A zatim su dobijali decu, i nije im padalo na um da su te priče Mariju i mene morale naročito da muče, jer mi nismo dobijali decu. Kada je Karlo bio pijan, počinjao je da baca kletve na Rim, proklinje kardinalske glave i papske duše, a groteskno pritom bilo je to što bih ja počeo da branim papu. Marija je mnogo više znala, i Karlu i Sabini objašnjavala da oni u Rimu ne mogu drukčije. Najzad bi njih dvoje postajali lukavi, gledali se kao da hoće da kažu: Ah, vi, vi mora da se prepredeno dovijate da ne dobijete decu, i završavalo se najčešće time što bi neko od premorene dece Mariji, meni, Karlu ili Sabini istrglo iz ruke čašu i prosulo vino na sveske sa školskim zadacima, koje uvek u gomili leže na Karlovom pisaćem stolu. Karlu, koji učenicima propoveda o disciplini i redu, bilo je, naravno, neprijatno, da im vrati sveske s mrljama od vina. Dolazilo je do batina, plača, i dobacujući nam „ah, vi, muškarci” - poglede, Sabina je s Marijom odlazila u kuhinju da kuva kafu, i sigurno su onda imale svoj ženski razgovor, što je Mariji isto tako bilo neprijatno kao meni muški razgovori. Kad bih ostao s Karlom, on bi počeo opet o novcu, tonom punim prebacivanja, kao da je hteo da kaže: Govorim o tome s tobom jer si simpatičan momak, ali u toj stvari ti se baš ništa ne razumeš.

Uzdahnuo sam i rekao: „Sabina, ja sam potpuno upropašćen, što se tiče poziva, duševno, telesno, finansijski... ja sam...” - „Ako si zaista gladan”, reče ona, „nadam se da znaš gde lonče sa supom uvek za tebe stoji na štednjaku.” Ćutao sam, bio sam ganut, zvučalo je tako pošteno i ozbiljno. „Čuješ li?” upita ona.

„Čujem”, rekoh, „i najkasnije sutra doći ću da pojedem svoje lonče supe.

I ako vam jednom neko zatreba da čuva decu, ja - ja”, zapeo sam. Kako sam mogao da ono što sam uvek besplatno za njih činio sada ponudim za novac, a setio sam se i one idiotske priče o jajetu koje sam dao Gregoru. Sabina se nasmeja i reče: „No, reci samo.” Ja rekoh: „Mislim, ako možete da me preporučite kod poznanika, imam telefon - i radiću to isto tako jeftino kao ma ko drugi.”

Ćutala je; osetio sam da je potresena. „Čuj”, reče ona, „ne mogu dugo da razgovaram, ali reci mi - šta se to dogodilo?” Očevidno, ona

jedina u Bonu nije pročitala Kostertovu kritiku, i meni pade na um da nije doznala ni šta se desilo između Marije i mene. Ona nije nikog poznavala iz Kruga.

„Sabina”, rekoh, „Marija je otišla od mene - i udala se za nekog Cipfnera.”

„Bože”, uzviknu ona, „to nije istina.”

„Istina je”, rekoh.

Ćutala je, i ja sam čuo kako neko udara o vrata telefonske kabine. Sigurno neki idiot koji je svom kartaškom partneru hteo da saopšti kako je mogao da dobije herc-solo bez tri.

„Trebalo je da se oženiš njome”, reče Sabina tiho, „mislim - oh, ti znaš šta mislim.”

„Znam”, rekoh, „hteo sam, ali se pokazalo da treba dobiti ono prokleto uverenje od matičara, i da moram da potpišem, razumeš li - da potpišem da ću pustiti da se deca vaspitavaju u katoličkom duhu.”

„Ali nije, valjda, zbog toga sve propalo?” upita ona. Gruvanje o vrata telefonske kabine pojača se.

„Ne znam”, rekoh, „povod je svakako bio taj - ali, zacelo, ima još štošta što ja ne razumem. Spusti sad slušalicu, Sabinice, inače će te taj uzbuđeni nemački čovek na vratima još ubiti. Vrvi od nemani u ovoj zemlji.” - „Moraš mi obećati da ćeš doći”, reče ona, „i misli na to: tvoja supica stoji čitav dan na vatri.” Čuo sam kako njen glas postaje slabiji, šaputala je još: „Kako nisko, kako nisko”, ali u pometenosti očigledno nije položila slušalicu na aparat, nego na stočić na kome uvek leži telefonska knjiga. Čuo sam tipa kako kaže: „No, najzad”, ali izgleda da Sabine već nije bilo. Viknuo sam glasno u slušalicu: „U pomoć, u pomoć!” piskavim, visokim glasom, tip je naseo, uzeo slušalicu i rekao: „Mogu li nešto da učinim za vas?” Glas mu je zvučao ozbiljno, pribrano, vrlo muški, i ja sam mogao osetiti da je jeo nešto kiselo, haringe iz salamure ili nešto slično. „Halo, halo”, reče on, a ja rekoh: „Jeste li Nemac, u načelu govorim samo s nemačkim ljudima.”

„To je dobro načelo”, reče on, „šta vam je?”

„Brinem za CDU”, rekoh, „birate li i vi marljivo CDU?”

„Ali, to se samo po sebi razume”, reče on uvređeno, a ja rekoh: „Onda mogu biti spokojan”, i spustih slušalicu.

21

Trebalo je da tipa istinski uvredim, da ga pitam da li je već silovao svoju sopstvenu ženu, dobio granda sa dva[23], i da li je u kancelariji sa kolegama već dovršio uobičajeno dvočasovno ćaskanje. Imao je glas pravog muža i časnog nemačkog čoveka, i njegovo „No, najzad” zvučalo je kao „Na nišan”. Glas Sabine Emonds malo me je utešio, zvučao je pomalo razdraženo i umorno, ali sam znao da Marijin postupak zaista smatra niskim i da lonče supe kod nje uvek stoji za mene na štednjaku. Bila je vrlo dobra kuvarica, i kada nije bila u drugom stanju i kad nije stalno oko sebe sejala „ah, vi, muškarci” poglede, bila je vrlo živahna i na mnogo prijatniji način katolkinja nego Karlo, koji je o seksu zadržao svoje čudne predstave seminariste. Sabinini prekorni pogledi bili su zaista upućeni celom polu, samo su, kad bi pogledala Karla, vinovnika svog stanja, postajali naročito mračni, gotovo poput preteće oluje. Obično sam pokušavao da skrenem Sabininu pažnju, izvodio sam neku svoju tačku, tad bi se morala smejati, dugo i srdačno, dok joj ne bi pošle suze, a zatim je najčešće ostajala sa suzama, u kojima više nije bilo smeha... Marija bi je morala izvesti i tešiti, dok je Karlo mračna izraza lica, koji je odavao svest o krivici, sedeo sa mnom i najzad od očajanja počinjao da popravlja zadatke. Nekad sam mu u tome pomagao obeležavajući greške crvenim naliv-perom, ali on mi nikad nije verovao, pregledao bi još jednom sve i uvek je bio besan što ništa nisam prevideo i što sam greške tačno obeležio. On nikako nije mogao da zamisli da ću takav posao obaviti valjano, valjano u njegovom smislu. Jedini Karlov problem bio je problem novca. Kada bi Karlo Emonds imao sedmosobni stan, razdraženost i zamor ne bi više bili neminovni. Jednom sam se s Kinklom prepirao oko pojma „životni minimum”. Kinkla su smatrali za jednog od genijalnih specijalista za takve teme, i verujem da je to on zaista i bio; on je izračunao da životni minimum za samca u velikom gradu, ne uključujući kiriju, iznosi osamdeset i četiri, kasnije, osamdeset i šest maraka mesečno. Nisam mu izneo prigovor da je on sam, sudeći po gnusnoj anegdoti koju nam je ispričao, očevidno trideset i pet puta većim smatrao svoj životni minimum. Takvi prigovori smatraju se kao lični i neukusni, ali neukusno js upravo to što

takav čovek drugima proračunava životni minimum. U iznos od osamdeset i šest maraka bili su čak uključeni i rashodi za kulturne potrebe: verovatno, bioskop ili novine, a kada sam upitao Kinkla da li očekuje da će dotični za taj novac gledati dobar film, film od narodnovaspitne vrednosti - razbesneo se, a kad sam ga pitao kako treba da se razume stavka „Obnavljanje zalihe rublja", da li će ministarstvo naročito najmiti nekoga dobroćudnog starog čoveka koji će juriti kroz Bon i cepati svoje gaće i izvestiti ministarstvo koliko mu je vremena bilo potrebno da pocepa gaće - reče njegova žena da sam na opasan način subjektivan, a ja joj rekoh da bih još nekako mogao da shvatim kada bi komunisti počeli da prave planove za uzorne obede, za vreme koje je potrebno da se pocepaju džepne maramice i za slične besmislice, jer komunisti bar nemaju pritvorni alibi natprirodnosti, ali da se hrišćani, kao što je vaš muž, saglašavaju s takvim uobraženim bezumljem, to smatram neverovatnim - onda ona reče da sam ja najobičniji materijalista i da nemam smisla za žrtvu, bol, sudbinu, veličinu siromaštva. Kod Karla Emondsa nemam nikad utisak žrtve, bola, sudbine, veličine siromaštva. On sasvim dobro zarađuje, i sve što se od sudbine i veličine pokazalo, bila je stalna razdraženost, jer je mogao da izračuna da nikada neće biti kadar da plati stan koji bi mu odgovarao. Kad mi je postalo jasno da je upravo Karl Emonds jedini od koga bih mogao da tražim novac, postala mi je jasna moja sudbina. Ni pfeniga više nisam imao.

22

Znao sam takođe da sve ovo neću učiniti: otputovati u Rim i razgovarati s papom ili sutra posle podne na majčinom „jour fixe” krasti cigarete i cigare, trpati u džepove kikiriki. Nisam više imao snage u to da verujem, kao ni u testerisanje drva s Leom. Svaki pokušaj da ponovo povežem marionetske niti i da se uz njih uspužem gore, propao bi. Jednom ću dotle doći da ću Kinkla zamoliti da mi pozajmi novac, i Zomervilda, pa čak i sadistu Fredebojla, koji bi, verovatno, pet maraka držao pred mojim nosom prisiljavajući me da skačem da bih ih uhvatio. Biću srećan ako me Monika Silvs pozove na kafu, ne zato što je to Monika Silvs, nego zbog besplatne kafe. Pozvaću još jednom telefonom glupu Belu Brozen, umiljavaću se i reći joj da više neću pitati za visinu sume, da mi je svaka, svaka suma dobrodošla, onda ću - jednog dana otići kod Zomervilda, „ubedljivo” mu izneti da sam skrušena srca, da sam razuman i zreo da pređem u katoličku veru, a onda će doći najužasnije: izmirenje s Marijom i Cipfnerom, inscenirano od Zomervilda, ali ako bih prešao u katoličku veru, otac, verovatno, ništa više ne bi učinio za mene. Očigledno bi to bilo za njega ono najstrašnije. Morao sam da razmislim o toj stvari: moj izbor nije bio rouge et noir, nego tamnomrko ili crno: mrki ugalj ili crkva. Postao bih ono što svi od mene već tako dugo očekuju: čovek, zreo, ne više subjektivan i spreman da u Uniji gospode mlatim ćiftinski skat. Imao sam još nekoliko šansi: Lea, Hajnriha Belena, dedu, Conerera, koji će, možda, načiniti od mene sentimentalnog gitaristu, i ja ću pevati: „Kad se vetar tvojom kosom igra, znam da moja si.” Već sam to pevao Mariji, a ona je zapušila uši i rekla mi da je pesma jeziva. Najzad ću učiniti poslednje: otići ću komunistima i izvešću pred njima sve tačke koje bi tako lepo mogli da uvrste u antikapitalističke.

Stvarno sam se jednom odvezao tamo i našao se e nekim kulturfricevima u Erfurtu. Dočekali su me na stanici s priličnom pompom, ogromnim buketima cveća, a u hotelu je između ostalog, bilo plave pastrmke, kavijara, sladoleda i ogromnih količina šampanjca. Zatim su nas pitali šta bi zapravo hteli da vidimo u Erfurtu. Rekao sam da bih rado video mesto gde je Luter branio svoju doktorsku disertaciju, a Marija reče da je čula da u Erfurtu postoji katoličko - teološki fakultet, da se ona interesuje za religiozni život.

Napravili su kisela lica, ali nisu ništa mogli protiv toga, i sve je postalo vrlo mučno: za kulturfriceve, za teologe i za nas. Teolozi su morali pretpostaviti da mi imamo neke veze s tim idiotima i nijedan nije govorio otvoreno s Marijom, ni onda kad je s jednim profesorom razgovarala o pitanjima vere. On je nekako primetio da Marija nije kako treba udata za mene. Upitao ju je u prisustvu funkcionera:

„Ali, vi ste zaista katolkinja?" a ona porumene od stida i reče: „Jesam, iako živim grešno, ostajem katolkinja." Bilo je užasno kad smo zaključili da se ni funkcionerima ne dopada što nismo venčani, pa kad smo se potom vratili u hotel na kafu, jedan od funkcionera počeo je o tome kako postoje izvesne forme malograđanske anarhije, koje on nimalo ne odobrava. Onda su me upitali šta ću da izvedem u Lajpcigu, Rostoku, ne bih li mogao da nastupim s Kardinalom, Prispećem u Bon i sa Sednicom nadzornog odbora. (Otkud su znali za Kardinala, nismo nikad prokljuvili, jer tu tačku sam naučio samo za sebe, izveo je samo pred Marijom, i ona me je molila da je ne izvodim, jer kardinali nose crvenu boju mučenika.) A ja rekoh ne, moram ovde najpre malo da studiram životne uslove, jer smisao komike leži u tome da se ljudima u apstraktnoj formi predstave situacije koje su uzete iz njihove sopstvene stvarnosti, a ne iz tuđe, a u njihovoj zemlji ne postoje ni Bon, ni nadzorni odbori, ni kardinali. Uznemirili su se, jedan je čak prebledeo i rekao da su oni to drukčije zamišljali, a ja rekoh, i ja takođe. Bilo je jezivo. Rekao sam da bih mogao malo studirati i izvesti neku tačku kao, recimo, Sednica okružnog komiteta ili Kulturni savet se sastaje, ili Partijska skupština bira predsedništvo, ili Erfurt, grad cveća - prostor oko erfurtske stanice podsećao je na sve sem na cveće - ali tada ustade prvi glavonja i reče da oni ne mogu da trpe propagandu protiv radničke klase. Sad već više nije bio bled, nego upravo beo - nekoliko njih bilo je bar toliko hrabro da se počnu ceriti. Odgovorio sam mu da ne vidim nikakvu propagandu protiv radničke klase u tome ako izvedem jednu tačku koja se može lako naučiti, kao što je Partijska skupština bira predsedništvo. Imao sam nesreću da načinim glupu jezičku grešku[24]. Tada bledi fanatik pobesne, udari tako žestoko po stolu da mi ulupana pavlaka sa kolača skliznu na tanjir, i reče: „Mi smo se u vama prevarili, prevarili", a ja rekoh: „Onda bih mogao da otputujem", a on reče:

„Da, možete - molim, sledećim vozom.” Rekao sam još da bih mogao tačku Nadzorno veće prosto nazvati Sednica okružnog komiteta, jer se, verovatno, i tu rešavaju samo stvari koje su već ranije bile rešene. Tad postaše propisno neučtivi, napustiše malu salu, ne platiše čak ni naše kafe. Marija je plakala, ja umalo što nisam počeo da šamaram oko sebe, i kad smo zatim pošli preko na stanicu da bismo sledećim vozom otputovali natrag, nije se mogao naći ni nosač ni boj, i morali smo sami da vučemo kofere, što ja veoma mrzim. Pred stanicom nas je, srećom, sreo jedan od mladih teologa s kojima je Marija tog jutra razgovarala. Pocrveneo je kad nas je ugledao, ali je uplakanoj Mariji uzeo teški kofer iz ruke, i Marija mu je sve vreme šaputala da sebe ne dovodi u nezgodan položaj.

Bilo je užasno. Bili smo samo šest ili sedam časova u Erfurtu, ali upropastili smo stvar sa svima: sa teolozima i sa funkcionerima.

Kad smo u Bebri izišli iz voza i otišli u hotel Marija je plakala celu noć i ujutru teologu napisala dugo pismo, ali nikad nismo doznali da li ga je on i primio.

Mislio sam da bi pomiriti se s Marijom i Cipfnerom, bilo poslednje što bih mogao da učinim, ali predati se bledom fanatiku i onima tamo izvesti Kardinala, bilo bi ipak naj-naj-poslednje. Imao sam još uvek Lea, Hajnriha Belena, Moniku Silvs, Conerera, dedu i lonče supe kod Sabine Emonds i mogao sam svakako zaraditi nešto novca čuvajući decu. Obavezao bih se pismeno da deci neću davati jaja. Očigledno je to za nemačku majku bilo nepodnošljivo. Za ono što drugi nazivaju objektivnim značajem umetnosti, nije me briga, ali rugati se nadzornim većima tamo gde nadzornih veća uopšte nema, izgledalo bi mi nisko.

Naučio sam jednom prilično dugu tačku, General, dugo na njoj radio, i kada sam je izveo, doživeo sam ono što se u našim krugovima naziva uspehom: pravi ljudi su se smejali, a pravi ljudi su se i ljutili. Kada sam posle izvođenja ispršenih grudi koje su se nadimale od gordosti otišao u garderobu, čekala me je neka stara, vrlo mala žena. Posle nastupanja ja sam uvek razdražen, podnosio sam samo Mariju kraj sebe, ali Marija je staricu pustila u moju garderobu. Ona je počela da govori pre no što sam čestito zatvorio vrata i objasnila mi da je i njen muž bio general, poginuo je, a pre toga joj je pisao pismo i molio je da ne primi penziju. „Vi ste još vrlo mladi,” reče ona, „ali ipak dovoljno stari da razumete” - i iziđe. Otada nikad više nisam mogao da

izvedem tačku General. Štampa, koja sebe naziva levom, pisala je kasnije da sam se, očigledno, preplašio reakcije, a štampa koja sebe naziva desnom, pisala je da sam, zacelo, ipak uvideo da radim u prilog Istoku, a nezavisna štampa je pisala da sam se, očevidno, odrekao svake radikalnosti i angažovanosti. Sve zajedno, kompletna ludost. Nisam više mogao da izvodim tu tačku zato što sam uvek morao da mislim na staru malu ženu, koja je verovatno, izložena ruglu i podsmehu svih, bedno životarila. Kad me neka stvar više ne raduje, odbacujem je - objasniti to novinaru, bilo bi, verovatno, suviše komplikovano. Oni moraju uvek nešto da „nanjuše”, da „imaju u nosu”, a postoji nadaleko rasprostranjen podmukao tip novinara koji nikad ne može da shvati da sam nije umetnik, da čak ne raspolaže ni sirovinom potrebnom čoveku od umetnosti. Tu, naravno, onda izneveri njuškanje, pa se onda lupeta, po mogućnosti u prisustvu lepuškastih mladih devojaka koje su još dovoljno naivne da obožavaju svakog prljavka samo zato što u nekim novinama ima svoj „forum” i „uticaj”. Ima čudnih nepoznatih oblika prostitucije u poređenju s kojima je prava prostitucija pošten zanat: tu se bar za novac nešto pruža.

Čak i taj put, da se oslobodim milosrđem plaćene ljubavi, bio mi je zatvoren: nisam imao novaca. U međuvremenu je Marija u svom rimskom hotelu probala špansku mantilju da bi kao „first lady” nemačkog katolicizma reprezentovala saobrazno svom položaju. Kad se vrati u Bon, ići će svaki put kad joj se pruži prilika na čajanke, osmehivaće se, ulaziće u odbore, otvaraće izložbe „religiozne umetnosti” i raspitivaće se za prikladnu krojačicu. Sve žene koje su se službeno udale u Bonu „raspitivale su se za prikladnu krojačicu”.

Marija kao „first lady” nemačkog katolicizma, sa čajnom šoljicom ili koktelskom čašom u ruci: „Jeste li već videli slatkog malog kardinala koji sutra posvećuje Marijin stub, za koji je nacrt dao Kregert? Ah, u Italiji su, očigledno, čak i kardinali kavaljeri. Naprosto, sladak.”

Više nisam mogao čestito ni da šepam, u stvari, samo još da puzim. Otpuzao sam na balkon da udahnem malo zavičajnog vazduha: ni on nije pomogao. Bio sam već predugo u Bonu, gotovo dva časa, a posle ovog roka bonski vazduh kao promena vazduha više nije blagodet.

Palo mi je na um da zapravo meni imaju da zahvale što je Marija ostala katolkinja. Ona je imala teške religiozne krize, jer se razočarala

u Kinkla, pa i u Zomervilda, a momak kao što je Blotert verovatno bi i svetog Franju načinio ateistom. Neko vreme ni u crkvu nije išla, nije ni pomišljala da se sa mnom crkveno venča, bila je obuzeta nekom vrstom prkosa i tek tri godine posle našeg odlaska iz Bona otišla je u Krug, mada su je stalno pozivali. Rekao sam joj tada da razočarenje nije nikakav razlog. Ako ona stvar kao takvu smatra istinitom - ne mogu je hiljadu Fredebojla učiniti neistinitom, i najzad - tako sam kazao - postoji Cipfner, koji mi se čini malo krut, nikako moj tip, ali kao katolik je verodostojan. Ima sigurno mnogo verodostojnih katolika, nabrojao sam joj pastore čije sam propovedi slušao, podsetio sam je na papu, Garija Kupera, Aleka Ginesa - i ona se uz papu Jovana i Cipfnera opet uspuzala u visinu. Čudnovato, Hajnrih Belen već u to doba nije više imao uticaja, naprotiv, rekla je da smatra da je prljav, uvek se zbunjivala kad sam počinjao o njemu, tako da sam posumnjao da je, možda, pokušao da joj se približi. Nikad je o tome nisam pitao, ali moja sumnja je bila velika, i kad sam zamišljao Hajnrihovu kućnu pomoćnicu, bilo mi je jasno da je pokušavao da se „približi" devojkama. Bila mi je mrska pomisao na to, ali mogao sam da razumem, kao što sam razumeo mnogo štošta odvratno što se dešavalo u internatu.

Sad mi je tek palo na um da sam ja bio taj koji joj je ponudio papu Jovana i Cipfnera kao utehu za njene sumnje u veru. Držao sam se savršeno fer prema katoličanstvu, a upravo je to bilo pogrešno, ali za mene je Marija bila po prirodi katolkinja te sam naumio bio da joj tu prirodu sačuvam. Budio sam je, kada bi se uspavala, da blagovremeno stigne u crkvu. Veoma često sam joj poručivao taksi da bi bila tačna, telefonirao sam bezbroj puta, kada smo bili u evangelističkim krajevima, da bih joj omogućio svetu misu, i ona je uvek govorila da to smatra „naročito" ljubaznim, ali onda je trebalo da potpišem taj prokleti papirić, da napismeno potvrdim da ću decu katolički vaspitavati. Često smo pričali o našoj deci. Mnogo sam se radovao deci, već se s njima zabavljao, već sam ih držao na rukama, razbijao im presna jaja u mleko, uznemiravala me je samo činjenica što ćemo stanovati po hotelima, a u hotelima se većinom dobro postupa samo s decom milionera i kraljeva. Na decu nekraljeva i nemilionera, na dečake u svakom slučaju, najpre dreknu: „Ti ovde nisi kod kuće", trostruko podmetanje, jer se pretpostavlja da se kod kuće

ponašamo kao svinje, da se osećamo prijatno samo kad se ponašamo kao svinje i da se kao deca nipošto ne treba da osećamo prijatno. Devojčice uvek imaju šansu da ih smatraju „slatkim” i da se s njima dobro postupa, ali na dečake se najpre obrecnu kad roditelji nisu prisutni. Za Nemca je svaki dečak nevaspitano dete, atribut nevaspitan, koji se nikad ne izgovara, jednostavno se slio s imenicom. Kada bi neko došao na misao da testira rečnik koji većina roditelja upotrebljava u razgovoru sa svojom decom, utvrdio bi da je rečnik ilustrovanih novina upoređen s njim gotovo rečnik braće Grim. Neće dugo potrajati a nemački roditelji će sa svojom decom razgovarati samo Kalik-jezikom: „Oh, kako zgodno” i „Oh, kako gnusno”; ponekad će se odlučiti da izraz promene i da kažu: „Bez pogovora” ili „Od toga ti ništa ne razumeš”. S Marijom sam čak pričao i o tome kako ćemo našu decu oblačiti, ona je bila za „svetle, ukusno skrojene kišne kabanice”, ja za anorake[25], jer sam predočavao da se dete u svetloj, ukusno skrojenoj kišnoj kabanici ne može igrati u bari, dok bi anorak bio vrlo prikladan za igru u bari. Bila bi - mislio sam uvek, pre svega, na devojčicu - toplo odevena, a ipak bi joj noge bile slobodne, i kada bi bacala kamenice u baru, voda joj ne bi poprskala kaput, možda samo noge, a kada bi limenom kutijom praznila baricu, i prljavu vodu, možda, u kosom mlazu puštala da curi iz nje, voda ne bi bezuslovno morala da curi na kaput, na svaki način je bila veća mogućnost da će uprljati samo noge. Marija je bila mišljenja da će u svetloj kišnoj kabanici više paziti. Pitanje da li će se naša deca zaista smeti igrati u barama, nikada se nije načelno pročistilo. Marija se uvek samo smešila, izbegavala direktan odgovor i govorila: Sačekaćemo.

Ako sa Cipfnerom bude imala dece, neće im moći obući ni anorake ni ukusno skrojene, svetle kišne kibanice, moraće svoju decu pustiti da idu bez kaputa, jer smo o svim vrstama kaputa iscrpno razgovarali. Pričali smo i o dugim i kratkim gaćicama, o rublju, čarapama, cipelama - moraće svoju decu da pusti da gola idu po Bonu ako ne želi da se oseća kurvom i izdajicom. Nisam takođe znao šta će svojoj deci dati da jedu: mi smo pretresli sve vrste jela, sve metode ishrane, složili se u tome da nećemo imati kljukanu decu, decu u koju se stalno trpa ili sipa kaša ili mleko. Nisam hteo da se moja deca prisiljavaju da jedu, gadilo mi se kad sam gledao kako Sabina Edmonds kljuka svoja prva

dva deteta, naročito najstarije, kome je Karlo, začudo, dao ime Edltrud. Povodom tugaljivog pitanja jaja čak sam se svađao s Marijom, ona je bila protiv jaja, i kad smo se oko toga prepirali, rekla je da je to hrana za bogataše, zatim je pocrvenela, i ja sam morao da je tešim. Bio sam navikao na to da sa mnom drukčije postupaju i da me drukčije posmatraju nego druge, samo zato što sam vodio poreklo od Šnirovih, magnata mrkog uglja, i Mariji se samo dvaput desilo da nešto glupo o tome kaže: prvog dana kad sam sišao k njoj u kuhinju i onom prilikom kad smo govorili o jajima. Odvratno je imati bogate roditelje, naročito odvratno, naravno, kada se od tog bogatstva nikad ništa nije imalo. Mi smo kod kuće vrlo retko imali jaja, moja mati ih je smatrala „izrazito škodljivim”. Za Edgara Vinekena stvar je bila mučna u obrnutom smislu. Njega su svuda uvodili i predstavljali kao radničko dete; bilo je čak sveštenika koji su govorili kad bi ga predstavljali: „Čistokrvno radničko dete.” To je zvučalo kao da su rekli: Pogledajte, on nema rogove i čini se sasvim inteligentan. Ovo je rasno pitanje, s kojim bi trebalo da se majčin centralni komitet jednom pozabavi. Jedini ljudi koji u tom pogledu nisu imali nikakvih predrasuda bili su Vinekenovi i Marijin otac. Oni mi nisu beležili crvenom kredom što potičem od Šnirovih, magnata mrkog uglja, niti su mi od toga pleli venac.

23

Uhvatio sam sebe kako još uvek stojim na balkonu i posmatram Bon. Čvrsto sam se držao za ogradu, koleno me je žestoko bolelo, ali uznemiravala me je marka koju sam bacio dole. Želeo sam da ponovo imam tu marku, ali sad nisam mogao da iziđem na ulicu. Leo je svakog trenutka mogao doći. Pa morali su već jednom biti gotovi sa šljivama, ulupanom pavlakom i molitvom posle obeda. Nisam mogao pogledom da otkrijem marku dole na ulici: bilo je prilično daleko, i samo u bajkama sjaje novčići tako jasno da se mogu naći. Prvi put sam se kajao za nešto što je bilo u vezi s novcem: ta bačena marka - dvanaest cigareta, dve vožnje tramvajem, mala kobasica s hlebom. Bez kajanja, ali sa izvesnom setom mislio sam na mnogobrojne doplate za brzi voz i prelaske u prvi razred koje smo plaćali za donjosaksonske staramajke, setno, kao što neko misli na poljupce koje je dao devojci koja se udala za drugog. U pogledu Lea nisam mogao gajiti veliku nadu, on ima čudnovate predstave o novcu, otprilike kao kaluđerica o „bračnoj ljubavi”.

Ništa nije sijalo na ulici, mada je sve bilo jarko osvetljeno, nikakav zvezdani talir, samo automobili, tramvaji, autobusi i bonski građani. Nadao sam se da je marka ostala na krovu tramvaja i da će je u depou neko naći.

Mogao sam se, naravno, baciti i na grudi evangelističkoj crkvi. Samo kad sam pomislio na grudi, naježio sam se. Na Luterova prsa mogao bih se baciti, ali na „grudi evangeličkoj crkvi” - nikako. Ako se već pretvaram, hteo bih da se pretvaram sa uspehom, i da se pritom što je moguće više zabavljam. Zabavljalo bi me da se pretvaram da sam katolik. Pola godine bih se sasvim „pritajio”, zatim bih počeo da odlazim na Zomervildove večeri i propovedi dok ne bih počeo da kiptim katolonima kao gnojna rana bacilima. Ali time bih sebi oduzeo poslednju mogućnost da steknem očevu blagonaklonost i da u nekom birou mrkog uglja potpisujem obračunske čekove. Možda će me mati smestiti u svoj centralni komitet i dati mi priliku da tamo zastupam svoje rasne teorije. Otputovao bih u Ameriku i, kao živi primer kajanja nemačke omladine, u ženskim klubovima držao predavanja. Samo, ja nemam ni za šta da se kajem, baš ni za šta, i moraću, dakle, da se pretvaram da se kajem. Mogao sam im, takođe, pričati kako sam

Herbertu Kaliku bacio u lice pepeo sa teniskog igrališta, kako su me zatvorili u baraku na strelištu i kako sam posle stajao pred sudijom: pred Kalikom, Brilom, Levenihom. Ali, bilo bi već licemerno kada bih to pričao. Nisam mogao da opišem te trenutke i da ih sebi kao orden obesim oko vrata. Svako nosi ordenje svojih herojskih trenutaka na vratu i grudima. Grčevito se hvatati za prošlost, znači licemerstvo, jer nijedan čovek ne može da spozna trenutke: kako je Henrijeta u plavom šeširu sedela u tramvaju i kako se odvezla da kod Leverkuzena brani svetu nemačku zemlju od jevrejskih Jenkija.

Ne, najsigurnije licemerstvo i ono koje bi me najviše zabavljalo bilo bi da „igram na katoličku kartu”. Tu svaki broj dobija.

Bacio sam još jedan pogled preko krovova univerziteta na drveće u dvorskom vrtu: tamo u daljini, između Bona i Godesberga, na padinama stanovaće Marija. Dobro. Bolje je nalaziti se u njenoj blizini. Bilo bi suviše jednostavno za nju kad bi mogla da misli da sam uvek na putu. Treba da uvek računa s tim da će me sresti, i da svaki put pocrveni od stida kad se seti kako bludno i brakolomno protiče njen život, a kad je sretnem s njenom decom, koja nose kišne kabanice ili anorake ili kapute od grubog sukna, da joj se njena deca odjednom učine gola.

Šapuće se po gradu, milostiva gospođo, da dopuštate da vam deca gola hodaju po gradu. To je preterano. I načinili ste malu grešku, milostiva gospođo, na presudnom mestu: kad ste rekli da volite samo jednoga čoveka - morali ste reći svoga. Šapuće se, takođe, da se smeškate zbog potmule mržnje koju svako ovde gaji prema onome koga vi nazivate Starcem. Smatrate da su mu svi na mučan način slični. Najzad zaključujete - svi se smatraju tako nezamenljivim kao što on sebe smatra, najzad, svi čitaju kriminalne romane. Naravno, koricama kriminalnih romana nije mesto u ukusno građenim stanovima. Danci su zaboravili da svoj stil protegnu na korice kriminalnih romana. Finci će biti tako prepredeni i prilagodiće svoje korice stolicama, naslonjačama, čašama i loncima. Čak i kod Bloterta naokolo leže kriminalni romani, nisu bili dovoljno stidljivo skriveni ono veče kad smo razgledali kuću.

Uvek u mraku, milostiva gospođo, po bioskopima i crkvama, u mračnim sobama uz crkvenu muziku zazirući od svetlosti teniskog igrališta. Mnogo šaputanja. Ispovesti od trideset, četrdeset minuta u

katedrali. Jedva skrivena pobuna u pogledima onih što čekaju. Bože moj, pa šta ta ima toliko da se ispoveda: ima najzgodnijeg, najpristalijeg, najbesprekornijeg muža. Zaista čestitog. Zanosnu kćerčicu, dva automobila.

Razdražena nestrpljivost iza rešetke, beskrajno šaputanje ovamo i onamo o ljubavi, braku, dužnosti, ljubavi i, najzad, pitanje: „Ni verske sumnje - pa šta vam nedostaje, kćeri moja?”

Ne možeš to da izgovoriš, ni da pomisliš ono što ja znam. Tebi nedostaje jedan klovn, zvaničan naziv struke: komičar, nijednoj crkvi obavezan da plati porez.

Odšepao sam sa balkona u kupatilo da se našminkam. Pogrešio sam što sam nenašminkan stajao i sedeo prema ocu, ali njegovu posetu najmanje sam očekivao. Leo je uvek tako žudeo da vidi moju pravu misao, moje pravo lice, moje pravo ja. Neka ga vidi. Uvek se bojao mojih „maski”, moje igrarije, onoga što je nazivao „neozbiljnim” kada nisam imao šminku. Moj kofer sa šminkom bio je još na putu između Bohuma i Bona. Kada sam u kupatilu otvorio beli ormarić na zidu, bilo je prekasno. Trebalo je da imam na umu kakva ubitačna sentimentalnost živi u stvarima. Marijine tube i teglice, bočice i pisaljke: ničeg više od svega toga nije bilo u ormariću, i činjenica da tako neopozivo ničega njenog nema unutra, bila je isto tako strašna kao da sam neku njenu tubu ili teglicu našao. Sve je iščezlo. Možda je Monika Silvs bila tako milosrdna da sve spakuje i skloni. Pogledao sam se u ogledalu: oči su mi bile potpuno prazne, prvi put ih nisam morao isprazniti na taj način što bih se pola sata posmatrao i pravio gimnastiku lica. Bilo je to lice samoubice, a kada sam počeo da se šminkam, ono je bilo lice mrtvaca. Premazivao sam lice vazelinom i rascepio gotovo sasušenu tubu bele šminke, istisnuo iz nje ostatak i našminkao se potpuno belo: ni crte crnog, ni daška crvenog, sve belo, i obrve prešminkane; kosa je iznad toga delovala kao perika, nenašminkana usta, gotovo modra, oči svetloplave kao kameno nebo, tako prazne kao oči kardinala koji neće sebi da prizna da je odavno izgubio veru. Nisam se čak ni bojao sebe. S takvim licem mogao sam da pravim karijeru, mogao sam čak da se licemerno odnosim prema onome što mi je u svoj svojoj bespomoćnosti, svojoj gluposti bilo relativno najsimpatičnije: prema onome u što je Edgar Vineken verovao. Ta stvar bar neće biti ukusna, u svojoj neukusnosti, među

nepoštenim bila je najpoštenija, najmanje zlo od svih onih manjih zala. Dakle, postojala je sem crnog, tamnomrkog i plavog još jedna alternativa, ali bilo bi, opet, suviše eufemistično i optimistično da se ona nazove crvenom, bilo je to sivo s blagom nijansom jutarnjeg rumenila u sebi. Tužna boja za tužnu stvar u kojoj je, možda, bilo čak mesta za jednog klovna koji je počinio najteži od svih klovnovskih grehova: izazvao je saučešće. Zlo je bilo samo u ovome: najmanje sam mogao prevariti Edgara, najmanje njega zavarati licemerjem. Ja sam bio jedini svedok da je sto metara zaista pretrčao za 10,1, i on je bio jedan od malobrojnih koji su me uvek primali onakvog kakav jesam, kome sam uvek izgledao onakav kakav sam i bio. A on nije imao vere, sem one u po neke ljude - drugi su verovali u nešto više, ne u ljude: u Boga, u apstraktan novac, u nešto poput države, i u Nemačku. Edgar nije verovao. Bilo mu je već dovoljno teško kada sam onda uzeo taksi. Sad mi je bilo žao, morao sam mu to objasniti, nikom drugom nisam bio dužan bilo kakvo objašnjenje. Otišao sam od ogledala; suviše mi se sviđalo ono što sam u njemu video, ni trenutka nisam mislio da sam to bio ja koga sam video. To više nije bio klovn, nego mrtvac koji je glumio mrtvaca.

Odšepao sam preko u našu spavaću sobu, u koju još nisam kročio iz straha od Marijinih haljina. Većinu haljina kupio sam joj ja, čak sam i izmene pretresao s krojačicom. Ona može da nosi gotovo sve boje sem crvene i crne, može čak da nosi sivo a da ne deluje nezanimljivo, ružičasto joj stoji vrlo dobro, i zeleno. Ja bih u struci ženske mode, verovatno, mogao da zarađujem, ali za čoveka koji je monogamskista i koji nije homoseksualac, bila bi to užasna tortura. Većina muževa jednostavno daje ženama obračunske čekove i preporučuje im da se potčinjavaju „diktatu mode”. Kad je ljubičasto moderno, sve žene koje su dobro snabdevene obračunskim čekovima nose ljubičasto, pa kada se na nekom žuru sve žene koje „nešto drže do sebe” motaju okolo u ljubičastom, to deluje kao glavna skupština s mukom oživljenih ženskih biskupa. Samo, malo je žena kojima ljubičasto dobro stoji. Marija je s uspehom mogla da nosi ljubičasto. Kad sam još bio kod kuće, pojavila se odjednom moda džakova, i sve bedne ćurke kojima muževi zapovedaju da se „reprezentativno” oblače, motale su se na našem „jour fixe” u džakovima. Neke žene sam tako žalio - naročito visoku, krupnu ženu jednoga od bezbrojnih predsednika - da bih

najradije prišao i nešto - stolnjak ili zavesu - prebacio preko nje kao kabanicu milosrđa. Njen muž, to blesavo pseto, nije ništa primećivao, ništa video, ništa čuo. On bi svoju ženu u ružičastoj spavaćici poslao na pijacu kad bi to neki homoseksualac diktirao kao modu. Sledećeg dana je pred sto pedest evangelističkih pastora održao predavanje o reči „upoznavanje" u braku. Verovatno nije znao ni to da njegova žena ima isuviše ćoškasta kolena da bi mogla da nosi kratke haljine.

Naglo sam otvorio vrata ormana za odelo da bih izbegao ogledalo: ničeg više od Marijinih stvari u ormanu, ničega, čak ni kalupa za cipele niti pojasa koji žene nekad ostavljaju da visi. Jedva još miris njenog parfema. Mogla je da bude milosrdna pa da ponese i moje stvari, da ih pokloni ili spali. Ali moje stvari su još visile: zelene mančester pantalone koje nikad nisam nosio, crni kaput od tvida, nekoliko kravata, tri para cipela dole na dasci za cipele, u malim fiokama naći ću sve, sve: dugmad za manžetne i bele štapiće za okovratnike od košulja, čarape i maramice. Mogao sam to da očekujem: kad je reč o posedu, hrišćani postaju neumoljivi, pravedni. Nije bilo potrebno ni da otvorim fioke: ono što pripada meni, biće tu, ono što je njeno, neće biti tu. Kako bi milosrdno bilo da je ponela i moje prnje, ali ovde u našem ormanu za odelo dešavalo se sve sasvim pravedno, na ubitačan način korektno. Sigurno je i Marija osećala saučešće kada je sve što bi me na nju podsećalo ponela, i sigurno je ronila suze, one suze koje žene liju u brakorazvodnim filmovima kada govore: „Dane s tobom provedene neću nikad zaboraviti."

Uređen, čist orman (neko je čak krpom za prašinu prešao preko njega) bilo je najgore što mi je mogla ostaviti, uredno, odvojeno, njene stvari odvojene od mojih. U ormanu je bilo kao posle uspešne operacije. Ničega više od nje, čak ni otpalog dugmeta sa bluze. Ostavio sam vrata otvorena da bih izbegao ogledalo, odšepesao natrag u kuhinju, strpao bocu s konjakom u džep kaputa, vratio se u dnevnu sobu i legao na kauč. Podigao sam nogavicu. Koleno je bilo jako natečeno, ali bol je popuštao čim bih legao. U kutiji su još bile četiri cigarete. Zapalih jednu od njih.

Razmišljao sam šta bi bilo gore: da je Marija ovde ostavila svoje stvari, ili ovako: sve odneto i počišćeno, čak nigde ni ceduljice: „Dane s tobom provedene neću nikad zaboraviti." Možda je tako bolje, pa ipak je mogla da ostavi bar jedno otpalo dugme ili obešen pojas, ili da

ponese i spali čitav orman.

Kada je stigla vest o Henrijetinoj smrti, kod nas se upravo postavljao sto. Ana je Henrijetinu servijetu, koja joj se još nije činila zrelom za pranje, u žutom prstenu za servijete bila ostavila na orman za sudove, i mi svi pogledasmo servijetu. Bili su na njoj tragovi marmelade i mala smeđa mrlja od supe ili sosa. Osetio sam prvi put kako su užasni predmeti koje neko ostavi za sobom kad ode ili umre. Mati je zaista pokušavala da jede, sigurno je to trebalo da znači: život teče dalje, ili nešto slično, ali ja sam pouzdano znao: nije tačno, ne teče život dalje, nego smrt. Izbio sam joj supenu kašiku iz ruke, otrčao u vrt, pa natrag u kuću, gde su vrisak i dreka bili u punom jeku. Majka je vrelom supom opekla lice. Otrčao sam gore u Henrijetinu sobu, širom otvorio prozor i sve, onako kako mi je dolazilo do ruku, pobacao napolje u baštu: kutijice i haljine, lutke, šešire, cipele, kape, a kad sam naglo otvorio fioke, našao sam njeno rublje i u njemu čudne stvarčice koje su za nju sigurno bile dragocene: suvo klasje, kamenčiće, cveće, komadiće hartije i svežnjeve pisama, obavijenih ružičastim trakama. Cipele za tenis, rekete, trofeje, onako kako su mi dolazili do ruku, bacao sam napolje u baštu. Leo mi je posle rekao da sam delovao kao „sumanut” i da se sve odigralo tako brzo, ludački brzo, da niko nije bio kadar da išta učini. Pune fioke jednostavno sam istresao preko prozorske daske. Zatim sam otrčao u garažu, teški rezervni tank pun benzina odneo sam u baštu, izručio ga na te stvari i zapalio: sve što je ležalo naokolo gurao sam nogom u plamen koji se dizao u visinu, i sve krpice i komadiće, suvo cveće, klasje i svežnjeve pisama pokupio i bacio u vatru. Otrčao sam u trpezariju, uzeo servijetu s prstenom sa ormana za suđe i bacio je u vatru! Leo je rekao docnije da sve to nije trajalo ni pet minuta, i pre no što je ma ko naslutio šta se dešava, plamen je već buktao, i u njega sam već sve bio bacio. Pojavio se čak neki američki oficir koji je mislio da spaljujem tajni materijal, akta velikonemačkog Vervolfa, ali kad je stigao, bilo je sve već osmuđeno, crno i ružno i smrdljivo, i kad je on hteo da dohvati svežanj pisama, udario sam ga po ruci i ostatak benzina iz kante prolio u plamen. Docnije su iskrsli i vatrogasci sa smešno velikim crevima, u daljini je neko vikao smešno visokim glasom najsmešniju komandu koju sam ikada čuo: „Vodu marš!” i nisu se stideli da tu bednu lomaču poprskaju svojim crevima, i pošto je jedan prozorski okvir malo dohvatila vatra,

jedan je upravio crevo na njega. Unutra je sve plivalo, docnije se parket izvio i mati je urlala zbog upropašćenog patosa i preko telefona razgovarala sa svim zavodima za osiguranje da bi prokljuvila da li to spada u štetu od vode ili od vatre, ili pod osiguranje stvari.

Otpio sam gutljaj iz boce, vratio je opet u džep, i opipao koleno. Dok sam ležao, bolelo je manje. Ako budem razborit i pažljiv, otok i bol će popustiti. Mogao sam sebi da nabavim prazan sanduk od pomorandži, da sednem pred stanicu, sviram na gitari i pevam Lauretansku litaniju. Staviću - kao slučajno - šešir ili kapu pored sebe na stepenik, i kad nekom bude palo na um da nešto baci, imaće i drugi hrabrost da to učine. Potreban mi je novac, već i stoga što gotovo više nemam cigareta. Najbolje bi bilo da u šešir stavim groš i nekoliko novčića od pet pfeniga. Sigurno će mi Leo doneti bar toliko. Već sam video sebe kako sedim: belo našminkano lice pred tamnom staničnom fasadom, plavi triko, moj crni kaput od tvida i zelene mančester pantalone, i počeh da se pesmom nadvikujem sa uličnom galamom: Rosa mystica - ora pro nobis - turris Davidica - ora pro nobis - virgo fidelis - ora pro nobis[26] - sedeći tamo kada vozovi budu stizali iz Rima, i kad stigne moja coniux infidelis[27] sa svojim katoličkim mužem. Ceremonija venčanja nužno je morala izazvati mučna razmišljanja: Marija nije udovica, nije razvedena, nije više - to sam slučajno tačno znao - devica. Zomervild je sigurno čupao kosu, venčanje bez vela kvarilo mu je celi estetski koncept. Ili su, možda, imali naročite liturgijske propise za posrnule devojke i nekadašnje naložnice klovnova? Šta je mislio biskup koji je obavljao venčanje? Na manje od biskupa sigurno ne bi pristali. Marija me je jednom odvukla u neku biskupiju i sve ono mlaćenje oko: mitru staviti, mitru skinuti, belu traku položiti, belu traku odložiti, biskupski štap metnuti tamo, biskupski štap metnuti ovamo, crvenu traku položiti, crvenu traku odložiti, učinilo je veoma dubok utisak na mene - kao osetljiva umetnička priroda imam organ za estetiku ponavljanja.

Mislio sam i na svoju pantomimu s ključevima. Nameravao sam da nabavim plastelina, da u njega utisnem ključ, udubljenje napunim vodom te da u frižideru „ispečem” nekoliko ključeva; sigurno bi bilo moguće naći mali kovčežić za hlađenje koji bi se mogao prenositi i u kome bih sebi svako veče za svoja nastupanja pekao ključeve koji bi

se istopili za vreme trajanja tačke. Možda se od te ideje moglo nešto učiniti, trenutno sam je odbacio, bila je suviše komplikovana, činila me zavisnim od velikog broja rekvizita i tehničkih problema, pa ako bi se još desilo da je neki rekviziter u ratu jednom bio prevaran od nekog Rajlanđanina, otvorio bi mi škrinjicu-frižider i onemogućio predstavu. Drugo je bilo bolje: da sa svojim pravim licem, belo našminkan, sedim na stepeništu bonske stanice, pevam Lauretansku litaniju prateći sebe na gitari s nekoliko akorda. Pored mene šešir koji sam ranije nosio kad sam imitirao Čaplina, nedostajali su mi samo novčići za primamljivanje: da imam groš, bilo bi već dobro, groš i petak još bolje, ali najbolje tri novčića: groš, petak i novčić od dva pfeniga. Trebalo bi da ljudi vide da nisam verski fanatik koji se gnuša male milostinje, i morali bi videti da je svaki novčić, pa i bakarni, dobrodošao. Docnije ću dometnuti srebrn novac, moralo bi se videti da se veći pokloni ne samo ne preziru, nego i daju. Staviću čak i cigaretu u izvrnut šešir, većini će sigurno biti lakše da izvadi kutiju od cigareta nego da se maši za buđelar. Jednom će, naravno, neko iskrsnuti ko će pribaviti značaj principima reda, tražiće dozvolu za pevanje na ulici, ili će neko iz Centralnog komiteta za borbu protiv bogohuljenja pronaći da se religiozna strana mog izvođenja može kritikovati. Za slučaj da mi traže isprave, imao bih uvek pored sebe jedan briket; natpis „Naloži peć Šnirom” znalo je svako dete. Crvenom kredom jasno ću podvući crnu reč Šnir, možda ispred nje nacrtati jedno X. To bi bila nepraktična posetnica, ali se ne bi moglo pogrešno razumeti: Dozvolite, Šnir. Jedno je moj otac zaista mogao za mene da učini, čak ga to ne bi ništa stajalo. Mogao mi je nabaviti dozvolu za pevanje na ulici. Trebalo je samo da telefonom pozove predsednika opštine, ili da mu se u vezi s tim obrati kada u Uniji za gospodu bude s njim igrao skat. To bi morao da učini za mene. Onda bih mogao da sedim na staničnom stepeništu i da čekam voz iz Rima. Ako bi Marija bila kadra da pored mene prođe i da me ne zagrli, ostajalo je još uvek samoubistvo.

Docnije. Oklevao sam da mislim na smrt iz razloga koji bi mogao da govori o nadmenosti: hteo sam sebe da sačuvam za Mariju. Ona bi se mogla rastati od Cipfnera, onda bismo bili u idealnoj Bezevic-situaciji, ona bi mogla da ostane moja naložnica, jer se crkveno nikad više ne bi mogla razvesti od Cipfnera. Trebalo bi onda samo da se potrudim da me otkrije televizija, da steknem novu slavu, i crkva bi

zažmurila na oba oka. Meni nije bilo stalo do toga da se s Marijom crkveno venčam, i nije čak bilo ni potrebno da na mene ispale svoj istandrkani top Henrika Osmog.

Osećao sam se bolje. Otok na kolenu je splašnjavao, bol je popuštao, glavobolja i melanholija se zadržale, ali one su mi tako prisne kao misao na smrt. Umetnik uvek nosi smrt uza se kao dobar sveštenik brevijar. Znam čak dobro kako će biti posle moje smrti: neću moći da izbegnem grobnicu Šnirovih. Mati će plakati i tvrdiće da je bila jedina koja me je razumela. Posle moje smrti pričaće svakom „kakav je naš Hans zaista bio”. Do današnjeg dana, a verovatno će tako biti doveka, čvrsto je ubeđena da sam „čulan” i „lakom za novcem”. Reći će: „Da, naš Hans je bio obdaren, samo, na žalost, vrlo čulan i lakom za novac - na žalost, potpuno nedisciplinovan - ali tako obdaren, obdaren.” Zomervild će reći: „Naš dobri Šnir, divno, divno - na žalost, imao je neiskorenjive antiklerikalne resantimane i nikakvo osećanje za metafiziku.” Blotert će žaliti što sa svojom smrtnom kaznom nije blagovremeno prodro kako bi me mogao javno pogubiti. Za Fredebojla ću biti „nepopravljiv čudak”, bez ikakve „sociološke konsekventnosti”. Kinkl će plakati, iskreno i gorko, biće potpuno potresen, ali kasno. Monika Silvs će jecati kao da je moja udovica i kajaće se što nije odmah došla k meni i spremila mi omlet. Marija jednostavno neće verovati da sam mrtav - napustiće Cipfnera, putovaće od hotela do hotela i raspitivaće se za mene, uzaman.

Otac će u potpunosti ispaštati tragediju, kajaće se što mi pri odlasku nije krišom na orman stavio bar nekoliko novčanica. Karlo i Sabina će plakati, neobuzdano, na način koji će svim učesnicima pogreba izgledati neestetski. Sabina će krišom posezati u Karlov džep na kaputu, jer je opet zaboravila maramicu. Edgar će se smatrati obaveznim da savlada suze, i možda će posle sahrane još jednom u našem parku pretrčati stazu od sto metara, da bi se sam vratio na groblje i na pločicu sa Henrijetinim imenom položio veliki buket ruža. Sem mene niko ne zna da je bio u nju zaljubljen, niko ne zna da su svi svežnjevi pisama koje sam spalio na poleđini kao pošiljaoca imali samo E. V. I poneću još jednu tajnu za sobom u grob: da sam jednom posmatrao majku kako tajno odlazi u podrum u svoju ostavu, kako sebi seče debeli režanj šunke i kako ga jede, stojeći, prstima, halapljivo, nije izgledalo čak ni odvratno, samo neočekivano, i ja sam

bio pre ganut nego užasnut. Bio sam pošao u podrum da bez dopuštenja u komori za kofere tražim stare teniske lopte, pa kad sam čuo neke korake, ugasio sam svetlo. Video sam kako sa police uzima teglu s pekmezom od jabuka, kako je ostavlja, video sam samo pokrete njenih laktova pri sečenju, a onda je režanj šunke u kotur uvijen strpala u usta. Nikad to nisam pričao i neću pričati. Pod jednom mramornom pločom u grobnici Šnirovih počivaće moja tajna. Začudo, volim one od čije sam vrste: ljude.

Kad neko od moje vrste umre, žalostan sam. Čak bih i na grobu svoje majke plakao. Na grobu starog Derkuma nisam nikako mogao da se priberem; nisam prestajao da lopatom bacam zemlju na golo drvo mrtvačkog sanduka, čuo sam kako iza mene neko šapuće da je to nepristojno - ali ja sam i dalje bacao zemlju dok mi Marija nije uzela lopatu iz ruke. Nisam više hteo da vidim dućan, ni kuću, nisam hteo da imam uspomenu na njega. Ništa. Marija je bila trezvena, prodala je radnju i sklonila novac „za našu decu”.

Mogao sam već ne šepajući da odem u predsoblje, da donesem svoju gitaru. Otkopčao sam navlaku, sastavio dve stolice, privukao telefon, legao opet i naštimovao gitaru. Ti reski tonovi godili su mi. Kad sam počeo da pevam, osećao sam se gotovo dobro: Mater amabilis - mater admirabilis - frazu ora pro nobis[28] intonirao sam na gitari. Sa gitarom u ruci, izvrnutim šeširom pored sebe, sa svojim pravim licem čekaću voz iz Rima. Mater boni consili[29]. Pa Marija mi je rekla kad sam s novcem došao od Edgara Vinekena da se nikada, nikada više nećemo rastajati: „Dok nas smrt ne rastavi.” Još nisam bio mrtav. Gospođa Vineken je uvek govorila: „Ko peva, još je živ” i „Kome jelo prija, taj još nije izgubljen.” Ja sam pevao i bio sam gladan. Najmanje sam Mariju mogao zamisliti da živi stalno na jednom mestu: išli smo od grada do grada, od hotela do hotela, i kad bismo negde ostali nekoliko dana, govorila bi uvek: „Otvoreni koferi zure u mene kao njuške što traže da se napune”, i mi bismo koferima napunili njuške. A kad sam negde morao da ostanem nekoliko nedelja, jurila je kroz gradove kao kroz iskopane gradove. Bioskopi, crkve, neozbiljne novine, čoveče - ne - ljuti - se. Da li je zaista htela da prisustvuje velikoj misi kada Cipfner bude proizveden u malteškog viteza, među kancelarima i predsednicima, da kod kuće svojeručno peglom vadi

mrlje od voska sa redovničkog odela? Stvar ukusa, Marija, ali to nije tvoj ukus. Bolje je da se osloniš na klovna bezvernika koji te budi dovoljno rano da stigneš tačno na misu, koji ti u slučaju potrebe nabavlja taksi do crkve. Moj plavi triko ne moraš nikad da pereš.

24

Kad je telefon zazvonio, bio sam nekoliko trenutaka zbunjen. Potpuno sam se usredsredio na to da ne prečujem zvono na vratima i da Leu otvorim vrata. Spustio sam gitaru, zurio u telefon što je zvonio, podigao slušalicu i rekao: „Halo."

„Halo", reče Leo.

„Jeste", rekoh, „lepo od tebe što dolaziš." Ćutao je, kašljucao, nisam mu odmah prepoznao glas. Rekao je: „Imam novac za tebe." Novac, zvučalo je čudno. Leo uopšte ima čudne predstave o novcu. On je gotovo bez ikakvih potreba, ne puši, ne pije, ne čita večernje novine i ide u bioskop samo onda ako mu je film kao vredan da se vidi preporučilo najmanje pet osoba u koje ima potpuno poverenje; to se dešava svake dve-tri godine. On radije ide peške nego da se vozi tramvajem. Kada je rekao novac, moje raspoloženje je opet splaslo. Da je rekao malo novaca, znao bih da su to dve do tri marke. Progutao sam svoj strah i upitao promuklo: „Koliko?" - „Oh", reče on, „šest maraka i sedamdeset pfeniga." Bila je to za njega velika suma, mislim da je njome mogao dve godine da podmiruje ono što nazivaju ličnim potrebama: s vremena na vreme, peronska karta, kesica s mentol-bombonama, groš za prosjaka. Njemu nisu bile potrebne ni šibice, a kad bi ponekad kupio kutiju da mu se nađe za one „pretpostavljene" kojima je morao da da vatre, ona bi mu trajala godinu dana, pa iako ju je celu godinu nosio, izgledala je kao nova. Naravno, morao je tu i tamo da ode kod frizera, ali za to je novac uzimao sa „računa za studije" koji mu je otac bio otvorio. Ranije je pokatkad izvadio novac za koncertne karte, ali je većinom od majke dobijao njene besplatne karte. Bogatašima se mnogo više poklanja nego siromasima, a ono što moraju da kupe, oni uglavnom dobijaju jevtinije. Majka je imala čitav katalog grosiste: Bio bih u stanju da poverujem da čak i poštanske marke dobija jevtinije. Šest maraka sedamdeset - to je za Lea bila suma dostojna poštovanja. I za mene, u ovom trenutku - ali on, verovatno, još nije znao da sam - kako smo to kod kuće nazivali - „trenutno bez prihoda".

Rekao sam: „Dobro, Leo, i mnogo ti hvala - i ponesi mi kutiju cigareta kad pođeš ovamo." Čuo sam kako kašljuca, nije odgovarao, te ga upitah: „Ti me čuješ? Zar ne?" Možda ga je vređalo što odmah

tražim da mi od svoga novca kupi cigarete. „Da, da”, reče on, „samo...”, oklevao je, zamuckivao: „Teško mi pada da ti to kažem - ne mogu doći.”

„Šta?” viknuh, „ne možeš doći?”

„Pa već je četvrt do devet”, reče on, „a ja u devet moram biti u kući.”

„A ako zadocniš”, rekoh, „hoće li te isključiti iz crkve?”

„Ah, ta ostavi to”, reče on ojađen.

„Zar ne možeš da zatražiš odsustvo ili tako nešto?”

„Ne u ovo doba”, reče on, „to sam morao učiniti u podne.”

„A ako jednostavno zakasniš?”

„Onda mi sleduje stroga adhortacija!” reče on tiho.

„To zvuči kao bašta”, rekoh, „ako se još dobro sećam svoga latinskog.”

On se malo nasmeja. „Pre na baštenske makaze, reče”, „prilično je mučno.”

„Pa dobro”, rekoh, „neću da te silim da primiš na sebe to mučno saslušanje, Leo - ali prisustvo čoveka veoma bi mi prijalo.”

„Stvar je komplikovana”, reče on, „moraš da me shvatiš. Jednu adhortaciju bih još primio na sebe, ali ako ove nedelje još jednom budem morao na adhortaciju, cela stvar će dospeti u knjige, i onda ću morati na skrutinijumu[30] o tome da položim račun.”

„Gde?” rekoh, „molim te, reci to polagano.” On uzdahnu, nešto progunđa i reče sasvim polagano: „Skrutinijum.”

„Do đavola, Leo”, rekoh, „pa to zvuči kao da se insekti disekciraju. I „knjige” - to je kao u Aninom I. R. 9. I tamo je sve odmah dospelo u knjige, kao i ranije kažnjavani.”

„Bože, Hans”, reče on, „hoćemo li da se za ovih nekoliko trenutaka prepiremo o našem vaspitnom sistemu?”

„Ako ti je to tako mučno, onda molim, ne. Ali sigurno postoje putevi - mislim zaobilazni putevi, prebacivanje preko zidova ili tome slično, kao kod I. R. 9. Mislim da uvek ima rupa u tako strogim sistemima.”

„Da”, reče on, „ima ih kao i u vojsci, ali ja ih se gnušam. Hoću da idem svojim, pravim putem.”

„Zar ne možeš mene radi da savladaš svoje gnušanje i da jednom pređeš preko zida?”

On uzdahnu, i mogao sam sebi da predstavim kako maše glavom. „Zar nema vremena do sutra? Mislim, mogu da pobegnem sa predavanja i oko devet da budem kod tebe. Zar je tako hitno? Ili odmah opet putuješ?”

„Ne”, rekoh, „ostajem izvesno vreme u Bonu. Daj mi bar adresu Hajnriha Belena, zvao bih ga, možda bi on malo navratio iz Kelna ili gde se već trenutno nalazi. Ja sam, naime, ozledio koleno, bez novaca sam, bez angažmana - i bez Marije. Svakako ću i sutra još biti ozleđen, bez novaca i bez Marije - nije, dakle, hitno. Ali možda je Hajnrih u međuvremenu postao pastor, te ima moped, ili nešto slično. Slušaš li me?”

„Da”, reče on malaksalo.

„Molim te”, rekoh, „daj mi njegovu adresu, njegov broj telefona.”

Ćutao je. Uzdisanje je već prihvatio kao čovek koji je sto godina sedeo u ispovedaonici i uzdisao zbog grehova i gluposti čovečanstva. „Pa dobro”, reče on najzad sa čujnim savlađivanjem, „ti, dakle, ne znaš?”

„Šta, ne znam”, viknuh, „bože, Leo, govori jasno.”

„Hajnrih nije više sveštenik”, reče on tiho.

„Mislim da se to ostaje dok god se diše.”

„Naravno”, reče on, „hoću da kažem da nije više u službi. Otišao je, već mesecima nema o njemu ni traga.”

Sve je to s mukom iscedio iz sebe. „Ali”, rekoh, „on će već iskrsnuti”, zatim mi nešto pade na um - upitah: „Je li sam?”

„Ne”, reče Leo strogo, „s jednom devojkom je otišao.” Zvučalo je kao da je rekao: „Ima kugu.”

Bilo mi je žao devojke. Sigurno je bila katolkinja, i moralo joj je teško biti da s bivšim sveštenikom sada sedi u nekoj čatrlji i podnosi detalje „žudnje puti”, rublje što leži naokolo, gaće, poramenice, tanjiriće s pikavcima, iscepane bioskopske ulaznice i početak oskudice u novcu. Pa kad je devojka silazila niza stepenice da donese hleba, cigareta ili bocu vina, gazdarica bi sikćući otvorila vrata, a ona nije mogla ni da joj vikne: „Moj muž je umetnik, jeste, umetnik.” Bilo mi ih je oboje žao, devojke više nego Hajnriha. Kada je reč ne samo o neuglednom, nego čak i o nepodesnom kapelanu, crkvene vlasti su sigurno stroge. Kad je u pitanju tip kao što je Zomervild, one zažmure

sigurno na oba oka. On nije imao kućnu pomoćnicu sa žućkastom kožom na nogama, nego lepuškastu, bujnu osobu, koju je zvao Madalena, izvrsnu kuvaricu, uvek doteranu i veselu.

„Dobro”, rekoh, „onda zasad otpada za mene.”

„Bože”, reče Leo, „na kakav leden način ti to primaš.”

„Ja nisam Hajnrihov biskup niti me stvar ozbiljno interesuje”, rekoh, „samo me pojedinosti zabrinjavaju. Imaš li bar Edgarovu adresu ili njegov broj telefona?”

„Misliš, Vinekena?”

„Da”, rekoh. „Sećaš se, valjda, još Edgara? U Kelnu ste se sreli kod nas, a dok smo još bili kod kuće, uvek smo se igrali kod Vinekenovih i jeli salatu od krompira.”

„Da, naravno”, reče on, „naravno da se sećam, ali Vineken uopšte nije u zemlji, koliko je meni poznato. Neko mi je pričao da je na nekom naučnom putovanju, s nekakvom komisijom, Indija ili Tajland, ne znam tačno.”

„Jesi li siguran?” upitah.

„Prilično”, reče on, ,da, sada se sećam, Heribert mi je pričao.”

„Ko?” dreknuo sam, „ko ti je to pričao?”

Ćutao je, nisam čak više čuo ni da uzdiše, i znao sam sad zašto nije hteo da dođe kod mene.

„Ko?” dreknuo sam još jedanput, ali on nije odgovorio. Bio se već navikao i na to kašljucanje iz ispovedaonice koje sam ponekad slušao kada sam u crkvi čekao Mariju. „Bolje je”, rekao sam tiho, „da ni sutra ne dođeš. Bilo bi šteta da propustiš predavanje. Reci mi samo još da si i Mariju video.”

Očigledno nije ništa naučio sem da uzdiše i kašljuca. Sad mu se opet oteo uzdah, dubok, bolan, dug. „Ne treba da mi odgovoriš”, rekoh, „pozdravi mi samo onoga zgodnog momka s kojim sam danas preko vašeg telefona razgovarao.”

„Štrider?” upita Leo tiho.

„Ne znam kako se zove, ali bio je tako prijatan u razgovoru.”

„Ali toga niko ne shvata ozbiljno”, reče on, „taj - taj, tako reći, jede hleb milosrđa.” Leu je zaista uspelo da se na neki način nasmeje. „On se samo ponekad odšunja do telefona i govori besmislice.”

Ustao sam, i kroz rupicu na zavesi pogledao na časovnik na trgu. Bilo je tri minuta do devet. „Ti sada moraš da ideš”, rekoh, „inače ćeš,

ipak, dospeti u knjige. I nemoj sutra da propustiš svoje predavanje.”

„Ali, shvati me”, molio je.

„Do đavola”, rekoh, „pa ja te razumem. Isuviše dobro.”

„Kakav si ti zapravo čovek?” upita on.

„Ja sam klovn”, rekoh, „i skupljam trenutke. Ćao.” Spustio sam slušalicu.

25

Zaboravio sam da ga pitam o njegovim doživljajima u vojsci, ali možda će se nekad pružiti prilika i za to. Sigurno će hvaliti „ishranu” - tako dobru hranu nije kod kuće nikad imao - napor će smatrati „vaspitno krajnje dragocenim”, a dodir sa čovekom iz naroda „neizmerno poučnim”. Mogao sam sebe poštedeti da ga o tome pitam. On noćas neće zaklopiti oka u svom konviktskom krevetu, mučen grižom savesti, prevrtaće se s jedne strane na drugu i pitaće se da li je ispravno što nije došao k meni. Hteo sam samo toliko da kažem: za njega bi bolje bilo da studira teologiju u Južnoj Americi ili Moskvi, ma gde u svetu, samo ne u Bonu. Morao je da shvati da ovde nema mesta za ono, što je nazivao svojom verom. Između Zomervilda i Bloterta, u Bonu, stajao je jedan Šnir koji je prešao u katoličku veru i koji će čak postati sveštenik, gotovo pogodan da učvrsti berzanske kurseve. Moram jednom o svemu da razgovaram s njim, najbolje kad kod kuće bude „jour fixe”. Nas dvojica, sinovi-otpadnici, sedeli bismo s Anom u kuhinji, pili kafu, prizivali stara vremena, slavna vremena kada se u našem parku još vežbalo ručnim bacačima i kad su automobili Vermahta stajali pred našom kapijom dok su se useljavali stanari. Oficir-major, ili tako nešto - s narednicima i vojnicima, auto sa zastavom, a svi oni nisu u glavi imali ništa drugo sem prženih jaja, konjaka, cigareta i rukopipateljnih šala s devojkama u kuhinji. Nekad su postajali službeni, tj. pravili se važni: postrojili bi se pred našom kućom, oficir bi se isprsio, stavio čak ruku u koporan kao loš glumac koji igra pukovnika i vikao nešto o „konačnoj pobedi”. Mučno, smešno, besmisleno. Kad se onda pročulo da je gospođa Vineken s nekoliko žena noću krišom išla kroz šumu, preko nemačke i američke linije da bi na drugoj strani kod svoga brata, koji je imao pekaru nabavila hleba, njihovo izigravanje važnih ličnosti postalo je opasno po život. Oficir je hteo da naredi da gospođu Vineken i dve druge žene streljaju (gospođa Vineken je na jednom saslušanju priznala da je na drugoj strani razgovarala s jednim američkim vojnikom). Ali tada je moj otac - drugi put u svom životu, koliko se ja sećam - postao energičan, izveo je žene iz improvizovanog zatvora, naše sobe za peglanje, i sakrio ih u hangar za čamce dole na obali. Postao je istinski hrabar, vikao je na oficira, oficir je vikao na njega. Najsmešnije na oficiru bilo je ordenje

koje se na njegovim grudima treslo od uzbuđenja dok je mati svojim blagim glasom govorila: „Gospodo, gospodo - postoje, najzad, granice.” Njoj je u celoj stvari bila mučna činjenica što su se dva „gospodina” izdirala jedan na drugog. Otac je rekao: „Pre no što tim ženama učinite nešto nažao, morate ubiti mene - molim”, i on je zaista otkopčao kaput, isprsio se pred oficirom, ali vojnici su onda otšili, jer su Amerikandi bili već na rajnskim visovima i žene su mogle da iziđu iz hangara za čamce. Najmučnije na tom majoru, ili šta je već bio, bilo je njegovo ordenje. Nedekorisan bi, možda, još nekako mogao da sačuva neko dostojanstvo. Kada na majčinom „jour fixe” vidim one bedne ćifte kako sa svojim ordenjem stoje uokolo, mislim uvek na tog oficira, pa mi se tada čak i Zomervildov orden učini podnošljiv: Pro Ecclesia, i još nešto. Zomervild, ipak, čini za svoju crkvu nešto što je od trajne vrednosti: on se zauzima za svoje „umetnike” i ima još dovoljno ukusa da orden „po sebi” smatra nečim mučnim. Nosi ga samo na procesijama, svečanim službama božjim i televizijskim diskusijama. Televizija i njega lišava ostatka stida koji moram da mu priznam. Ako naše doba već zaslužuje neko ime, moralo bi se zvati doba prostitucije. Ljudi se navikavaju na kurvinski rečnik. Sreo sam Zomervilda posle jedne takve diskusije („Može li moderna umetnost biti religiozna?”), i on mi je postavio pitanje: „Jesam li bio dobar? Smatrate li da sam dobar?” upravo ono pitanje kakvo pri odlasku postavljaju kurve svojim mušterijama. Nedostajalo je samo da kaže: „Preporučite me drugima.” Rekao sam tada: „Ne smatram da ste dobri, nisam, dakle, juče mogao da zaključim da ste dobri.” Bio je potpuno utučen mada sam svoj utisak o njemu izrazio na vrlo blag način. Bio je odvratan. Zbog nekoliko jeftinih poenti obrazovanja „zaklao” je, ili „ubio”, možda i samo „unizio” svoga sagovornika, jednoga pomalo bespomoćnog socijalistu. Upitavši: „Tako, vi, dakle, smatrate da je mladi Pikaso apstraktan?” lukavo je ubio starog, sedokosog čoveka, koji je nešto mrmljao o angažmanu, govoreći pred deset miliona gledalaca: „Ah, vi zacelo mislite na socijalističku umetnost - ili čak na socijalistički realizam?”

Kada sam ga sledećeg jutra sreo na ulici i rekao mu da smatram da je bio loš, bio je kao uništen. Da jedan od deset miliona nije našao da je dobar, teško je pogodilo njegovu sujetu, ali je bio bogato obeštećen pravim „talasom hvale” u svim katoličkim novinama. Pisale

su da je izvojevao pobedu za „dobru stvar”.

Zapalio sam jednu od tri poslednje cigarete, opet dohvatio gitaru i malo udarao po njoj. Razmišljao sam o tome šta sve želim da pričam Leu a šta da ga pitam. Uvek kada sam morao da s njim ozbiljno razgovaram, on je ili polagao maturu, ili se bojao skrutinijuma. Razmišljao sam i o tome da li da zaista pevam Lauretansku litaniju; bolje ne: moglo bi nekome pasti na um da me smatra katolikom, proglasili bi me „jednim od naših”, i iz toga mogla bi da ispadne zgodna propaganda za njih, oni sebi sve „stavljaju u službu”, i sve bi to stvorilo samo nesporazum i zabunu, jer ja uopšte nisam katolik, nego sam samo smatrao da je Lauretanska litanija lepa i prema jevrejskoj devojci kojoj je bila posvećena osećao simpatije. Čak ni to ne bi niko razumeo, i raznim obrtanjima i izvrtanjima otkrili bi kod mene nekoliko miliona katolona, odvukli me pred televizor - i kursevi akcija još više bi se popeli. Morao sam da potražim drugi tekst, šteta, zaista bih najradije pevao Lauretansku litaniju, ali na stepenicama bonske železničke stanice moglo bi se to samo pogrešno tumačiti. Šteta. Već sam tako lepo vežbao i umeo na gitari tako lepo da intoniram Ora pro nobis.

Ustao sam da se spremim za nastup. Sigurno će i moj agent Conerer „dići ruke” od mene ako počnem na ulici uz gitaru da pevam pesme. Da sam zaista pevao litanije, Tantum ergo i sve tekstove koje sam tako rado pevao i u kadi godinama vežbao, možda bi se on još dao „prelomiti”, bio bi to dobar majdan, otprilike kao slikanje madona. Verovao sam mu čak da me stvarno voli – deca ovog sveta su srdačnija nego deca svetlosti - ali „poslovno” sam za njega mrtav ako sednem na stepenice bonske stanice.

Mogao sam opet da hodam a da se ne opazi da šepam. To je sanduk od pomorandži činilo izlišnim. Trebalo je samo da pod levu mišku stavim jastuk od sofe, pod desnu gitaru i da krenem na posao. Imao sam još dve cigarete, jednu ću još popušiti, poslednja će u crnom šeširu delovati dovoljno primamljivo; bar jedan novčić pored nje, dobro bi poslužio. Tražio sam po džepovima pantalona, izvrtao ih: nekoliko ulaznica za bioskop, crvena lutkica za „Čoveče, ne ljuti se”, prljava maramica od hartije, ali nigde novca. Izvukao sam u predsoblju fioku iz ormana za odelo: četka za odelo, priznanica za bonske crkvene novine, bon za pivsku bocu, nikakvog novca. Prekopao sam u

kuhinji sve fioke, otrčao u spavaću sobu, tražio među dugmadima za okovratnike, i štapićima za košulje, dugmetima za manžetne, među čarapama i maramicama, preturao po džepovima zelenih mančester pantalona: ništa. Svukao sam tamne pantalone, ostavio ih da leže na patosu kao oderana koža, bacio pored njih belu košulju i preko glave obukao svetloplavi triko: zeleno kao trava i svetloplavo, otvorio sam vrata sa ogledalom: sjajno, tako dobro nisam još nikad izgledao. Suviše sam debelo naneo šminku, njena masnoća se, dok je godinama ležala u ormariću, isušila, i sad sam u ogledalu video da je sloj šminke već bio ispucao; pokazivao je pukotine kao lice iskopanog spomenika. Moja tamna kosa delovala je iznad lica kao perika. Pevušio sam tekst koji mi je upravo na um pao: „Jadni papa Jovan ne čuje SEŠ, on nije Milerov magarac, on neće Milerovu kravu." To bi dobro bilo za početak, i Centralni komitet za borbu protiv bogohuljenja neće moći ništa da zameri tekstu. Ispevaću još mnogo strofa, sve intonirati kao pesmu za igru. Rado bih zaplakao: šminka me je sprečavala, tako je lepo pristajala mom licu, s pukotinama, a pogdegde je počinjala u listovima da se odvaja. Suze bi sve to uništile. Mogao sam posle plakati, posle završenog posla, ako bih za to još bio raspoložen. Profesionalni habitus je najbolja zaštita, između života i smrti mogu da biraju samo sveci i amateri. Otišao sam od ogledala dublje u sebe i, istovremeno, dalje od sebe. Ako me Marija vidi takvog i bude kadra da mu ispegla mrlje od voska na uniformi malteškog viteza - ona će biti mrtva, a mi razvedeni. Tada bih mogao početi da tugujem na njenom grobu. Nadao sam se da će svi imati dovoljno sitnine kad budu prolazili: Leo nešto više od groša, Edgar Vineken, kad se vrati iz Tajlanda, možda neki stari zlatan novac, a ded kad se vrati iz Išija, ispuniće mi bar obračunski ček. U međuvremenu sam naučio kako da ga pretvorim u gotov novac. Mati će, verovatno, smatrati da su dva do pet pfeniga pristojna suma, Monika Silvs će se, možda, sagnuti i poljubiti me, dok Zomervild, Kinkl i Fredebojl, revoltirani mojom neukusnošću, neće baciti ni cigaretu u moj šešir. Katkada, kada se satima ne očekuje nikakav voz sa juga, odvezao bih se točkom do Sabine Emonds i posrkao svoju supicu. Možda će Zomervild telefonirati Cipfneru u Rim i savetovati mu da već u Godesbergu iziđe iz voza. Onda bih se točkom odvezao u prirodu, seo pred vilu na padini sa strmom baštom i tamo pevao svoju pesmicu:

trebalo je samo da ona dođe, da me pogleda i da bude mrtva ili živa. Jedini koga sam žalio bio je otac. Bilo je vrlo lepo od njega što je spasao žene streljanja, i bilo je lepo što mi je položio ruku na rame, i - video sam to sada u ogledalu - i našminkan kakav sam bio, ne samo da sam ličio na njega, nego sam mu bio na zapanjujući način sličan, i shvatio sam sad s kolikom je strašću odbijao Leovo prelaženje u katoličku crkvu. Prema Leu nisam imao sažaljenja, on je imao svoju veru.

Još nije bilo pola devet kada sam liftom sišao dole. Setio sam se hrišćanskog gospodina Kosterta, koji mi je još dugovao bocu rakije i razliku između vozne karte prve i druge klase. Napisaću mu poštansku kartu ne plativši poštarinu i zakucaću na njegovu savest. Morao je da mi pošalje priznanicu na poslati prtljag. Bilo je dobro što me nije srela moja susetka, zgodna gospođa Grepsel. Morao bih joj sve objasniti. Ako me vidi kako sedim na staničnim stepenicama, neće biti potrebno da joj išta više objašnjavam. Nedostajao mi je samo briket, moja posetnica.

Napolju je bilo prohladno martovsko veče. Podigao sam okovratnik na kaputu, stavio šešir na glavu i, pipajući, potražio poslednju cigaretu u džepu. Pala mi je na um boca s konjakom, delovala bi vrlo dekorativno, ali bi sprečila milosrđe, bila je vrlo skupe marke, što se moglo videti po čepu. S jastukom pod levom, gitarom pod desnom miškom vraćao sam se na stanicu. Tek na putu opazio sam tragove vremena koje se ovde naziva „ludačkim”. Jedan pijani omladinac, maskiran kao Fidel Kastro, pokušao je da me mune. Sklonio sam se. Na stepenicama železničke stanice čekala je grupa matadora i španskih dona na taksi. Bio sam zaboravio da je karneval. To se dobro slagalo. Nigde profesionalac nije bolje sakriven nego među amaterima. Položio sam jastuče na treći stepenik odozdo, seo, skinuo šešir i stavio cigaretu unutra, ni tačno na sredinu, ni na obod, tako kao da je odozgo bačena, i počeo da pevam: „Jadni papa Jovan”, niko nije obraćao pažnju na mene; to ne bi ni bilo dobro: posle jednog, posle dva, tri časa već ću im početi da skrećem pažnju. Prekinuo sam svirku kada je do mene dopro glas spikera. Najavljivao je voz iz Hamburga - i ja produžih da sviram. Uplašio sam se kada je prvi novčić pao u šešir: bio je to groš. Pogodio je cigaretu, pomerio je suviše ka ivici. Položio sam je opet kako treba i nastavio da pevam.

---

[1] Misli se na deo odeće koji mnogi narodi prirode nose oko kukova. - Prev.

[2] Wehrwolf je bila poslednja odbrana nacističke Nemačke. - Prev.

[3] Rubezahl, planinski duh u Krkonošama (Šlezija). – Prev.

[4] BDM - Bund Deutscher Madel - Savez nemačkih devojaka. - Prev.

[5] Egzeget, tumač nekog pisanog dela, naročito Biblije. - Prev.

[6] L. Sutterlin, berlinski učitelj crtanja; zalagao se za nov način pisanja („Novo uputstvo za nastavu pisanja", 1917. god). - Prev.

[7] U nemačkim školama pet je naslabija ocena. - Prev.

[8] Skat, vrsta igre kartama. - Prev.

[9] Dopingovati (engl. to dope, doping), nedozvoljena upotreba nadražujućih sredstava u sportu. - Prev.

[10] CDU, Hrišćansko-demokratska unija. - Prev.

[11] SPD - Socijaldemokratska partija. - Prev.

[12] Poslovođa za odnose s javnošću. - Prev.

[13] Caritas (ljubav prema bližnjem), katoličko negovanje javnog blagostanja. - Prev.

[14] Der Groshen, groš - 10 pfeniga.

[15] Engelstrasse - Anđeoska ulica. - Prev.

[16] Hajnrih Klajst (1777-1811), nemački pisac drama i novela. - Prev.

[17] Tantum ergo, katolička crkvena pesma.

[18] Litanija lauretanska, molitva i slavospev devi Mariji, nazvana po kapeli u Loretu. - Prev.

[19] Mantilla, (španski), marama od čipke kojom žene u svečanim prilikama pokrivaju glavu i ramena. - Prev.

[20] Schnorren, šatrovački - prositi. - Prev.

[21] Mamon, aramejski - blago. U Novom zavetu personifikacija bogatstva.

[22] Alpinetum, tip bašte s biljnim vrstama koje rastu na kamenjaru. - Prev.

[23] U kartanju. - Prev.

[24] Umesto Parteitag rekao je Bardeidag (u dijalektu). - Prev.

[25] Anorak, kratak kaput s kapuljačom od kože ili sukna koji se nosi na Arktiku. - Prev.

[26] Ružo tajanstvena - moli se za nas - tornju Davidov - moli se za nas - device verna - moli se za nas.

[27] Neverna žena. - Prev.

[28] Majko ljubljena - majko divna - moli za nas. - Prev.

[29] Majko dobrog saveta. - Prev.

[30] Scrutinium (lat.) u katoličkom crkvenom pravu ispitivanje kandidata pre zaređivanja.